

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ З ПРОБЛЕМ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ**

**ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ
ДОСВІД Й УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ**
(присвячена Національному тижню безбар'єрності)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 20 травня 2026 року)

**Київ
2026**

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА ТА ПСИХОЛОГІЇ
НАУКОВО-ДОСЛІДНА ЛАБОРАТОРІЯ З ПРОБЛЕМ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ
ТА ПРАВОЗАСТОСУВАННЯ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД Й
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ
(присвячена Національному тижню безбар'єрності)

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
всеукраїнської науково-практичної конференції
(Київ, 20 травня 2026 року)

Київ
2026

Редакційна колегія:

Тарасенко О. С., проректор Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Горбенко Д. А., т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, кандидат юридичних наук;

Гусарєв С. Д., провідний науковий співробітник відділення організації наукової роботи здобувачів вищої освіти відділу організації наукової діяльності Національної академії внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор;

Старицька О. О., т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування навчально-наукового інституту права та психології, кандидат юридичних наук, доцент.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою Національної академії внутрішніх справ від «___» _____ 2026 року (протокол № __)

Матеріали подано в авторській редакції. Відповідальність за їхню якість, а також відсутність у них відомостей, що становлять державну таємницю та службову інформацію, несуть автори

П 45 Правове регулювання безбар'єрності: міжнародний досвід й українські реалії, присвячена Національному тижню безбар'єрності [Текст] : зб. матеріалів всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 20 трав. 2026 р.) / [редкол. : О. С. Тарасенко, Д. А. Горбенко, С. Д. Гусарєв та ін.]. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2026. – 238 с.

УДК 341.231.14:342.7:364-78(477)(082)

© Національна академія внутрішніх справ, 2026

ЗМІСТ

Березюк В. П. Забезпечення безбар'єрності в пунктах пропуску через державний кордон як складова євроінтеграції України.....	8
Бишевець І. Р. Законність нормотворення та її значення в умовах розбудови правової держави.....	10
Білозьоров Є. В. Забезпечення безбар'єрного середовища для маломобільних груп населення в умовах воєнного стану: правовий аспект.....	13
Бойко О. А. Цифровізація та інклюзія: перспективи розширення цифрового безбар'єрного простору в Україні.....	16
Брисковська О. М., Шаповалова А. О. Безбар'єрний простір як умова соціальної інтеграції осіб з інвалідністю.....	20
Воєвода К. В. Гендерночутливий підхід як фундамент культури безбар'єрності у закладах вищої освіти: від архітектурних рішень до ментальних змін.....	24
Гедзюк В. В. Етичні виклики при обмеженні доступу до публічної інформації в умовах воєнного стану.....	27
Гончарова А. В. Синергетичний підхід у діяльності поліції: взаємодія з психологами при роботі з вразливими групами населення.....	32
Гребенюк М. П. Правовий механізм соціальної підтримки через систему пенсійного страхування.....	36
Гузенко О. П. До питання розбудови безбар'єрного простору в Україні...39	
Декусар Г. Г. Current Issues of Expanding Barrier-Free Accessibility in Ukraine.....	42
Дончик Є. В. Роль професійної етики медіатора у процедурі присудової медіації адміністративно-правових спорів	45
Євсєєв В. О., Самойленко О. О. Правове забезпечення безбар'єрного простору в умовах воєнного стану: проблеми реалізації та перспективи розвитку.....	48
Завгородній В. А. Інклюзія в поліцейській діяльності: сучасні виклики та перспективи розвитку	50
Захаренко-Мившук О. Правове регулювання цифрової безбар'єрності в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку.....	53
Зелінський Д. В. Актуальні питання забезпечення реалізації конституційного права на освіту в умовах розбудови безбар'єрного простору в Україні. Впровадження інституту бюро супроводу студентів з інвалідністю у закладах вищої освіти на загальнонаціональному рівні.....	55
Іваницька А. В. Людська гідність в умовах алгоритмічної взаємодії: проблемні аспекти.....	59
Іванова Н. Г., Недужа І. Л. Психологічні аспекти формування культури безбар'єрності.....	63
Іванчук О. О. Адміністративно-правові засади забезпечення психологічної реабілітації публічних службовців як чинник інституційної стійкості держави в умовах воєнного стану.....	66

Іванчук Н. В. Співвідношення прав людини та інтересів національної безпеки в сучасній Україні.....	68
Кадала В. В. Проблематичні сегменти формування безбар'єрного простору в Україні.....	71
Karpenko R. V. Social and psychological accessibility of the educational environment in the context of war and martial law.....	74
Кобилинський Д. М., Логінова М. В. Співвідношення права власності та речового права.....	76
Ковальчук Д. С. Негативні психологічні наслідки участі у бойових діях після повернення з фронту.....	78
Коллер Ю. С. Окремі аспекти реалізації політики безбар'єрності в Україні в умовах адаптації до викликів воєнного стану.....	80
Комісарук А. В. Безбар'єрне мовне середовище як чинник соціальної інтеграції.....	83
Король М. О., Єна А. О., Малищук Ю. В. Забезпечення принципу безбар'єрності у діяльності Державної прикордонної служби України як складова дотримання прав людини	86
Костюк М. І. Етична поведінка адвоката в соціальних мережах: окремі аспекти прояву та особливості.....	89
Кравець Є. О. Прозорість та підзвітність адміністративних органів як етична основа довіри суспільства.....	93
Крижна В. В. Забезпечення безбар'єрності в системі міжнародно-правових стандартів.....	96
Kubasova O. A. Pre-trial investigation of the illegal circulation of budget funds under martial law.....	100
Кучеренко М. О. Правове забезпечення безбар'єрності на ринку праці для вразливих груп населення: економіко-правовий аспект.....	102
Кучерявенко М. Д. Межі перегляду справи судом апеляційної інстанції: між принципом диспозитивності та обов'язком повного перегляду.....	105
Лазарєв В. В. Безбар'єрність у актах Конституційного Суду України....	108
Лапка О. Я. Превентивна комунікація в умовах формування безбар'єрного простору: запобігання інформаційній ексклюзії вразливих груп населення.....	112
Логінова М. В., Хлистун Є. М. Цивільно-правові аспекти забезпечення безбар'єрності житлового фонду в Україні.....	116
Ляшук М. В. Інструменти безбар'єрної комунікації як передумова успішної реінтеграції ветеранів.....	120
Мазур В. Г. Професійна доброчесність публічних службовців як гарант національної стійкості в умовах воєнного стану.....	123
Майсук Р. Р. Адміністративно-правові гарантії психологічної реабілітації публічних службовців як складник політики безбар'єрності в органах влади...	126
Максименко О. В. Формування інклюзивного комунікативного середовища: аналіз соціально-психологічних бар'єрів.....	130

Малярєнко В. В. Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів.....	133
Мельник А. М. Зарубіжний досвід США у застосуванні БПЛА під час розслідування злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами.....	136
Мітла М. О. Цифрова безбар'єрність в Україні: правові аспекти.....	138
Навроцька В. В. Право особи, до якої застосовано примусовий захід медичного характеру, клопотати про його продовження.....	142
Нагорний А.М. Зарубіжний досвід організації досудового розслідування злочинів у районах збройних конфліктів та перспективи його імплементації в Україні	145
Омельчук І. С., Бабанін С. В. Кримінальна відповідальність працівників правоохоронних органів за перевищення влади або службових повноважень...	148
Палєха В. О. Детермінанти та механізми забезпечення безбар'єрності у сфері електронних публічних послуг: нормативно-правовий та соціотехнічний вимір.....	151
Pata K. O. Crime Prevention in the Activities of Pre-Trial Investigation Bodies.....	154
Patsula M. O. Interviewing Techniques.....	156
Плугатар Т. А. Механізми забезпечення та перспективи розвитку інклюзивного безбар'єрного простору в Україні.....	159
Плотян Д. С. Деякі питання впливу європейської інтеграції України на діяльності міжнародного комерційного арбітражу.....	163
Пономаренко В. В. Безбар'єрний простір як складова державної політики України.....	168
Посудевський І. В. Правове регулювання безбар'єрності як чинник забезпечення економічної безпеки України.....	170
Предместніков О. Г., Тіхонов А. М. Фізичний доступ до суду для осіб з інвалідністю: нормативні стандарти та законодавчі пропозиції.....	173
Руденко К. В. Етичні стандарти при підготовці процесуальних документів.....	177
Семілетов О. С. Актуальні питання розширення безбар'єрного простору в Україні.....	181
Сіньова Л. М. Поняття безбар'єрності: правові та психологічні аспекти в контексті ветеранів та ветеранок війни в Україні.....	184
Старицька О. О. Інклюзивна трансформація споживчої політики в Україні: правовий та соціоекономічний аспекти.....	187
Супруненко О. В., Аганін Б. Ю. Реалізація права на мобільність через підготовку водіїв із числа осіб з інвалідністю.....	189
Сюравчик В. Г. Міжнародний досвід зі створення безбар'єрного простору: особливості імплементації в законодавство України.....	193
Тараніч Є. А. Актуальні виклики міжнародній безпеці: аналіз і механізм протидії.....	198

Тихомиров Д. О. Безбар'єрність як складова національної безпеки: правові та соціальні виміри.....	202
Харламов М. І. Формування соціально-психологічного клімату в колективах здобувачів вищої освіти в умовах безбар'єрного простору в Україні.....	204
Хохол Т. Р. Юридичні гарантії доступу до правосуддя для маломобільних груп населення: стандарти облаштування приміщень судів.....	206
Цукан О. М., Расторгуєва Н. О. Політика безбар'єрності як інструмент забезпечення гендерної рівності в Україні.....	210
Шевель Ю. О. Етика державного службовця як невід'ємна складова службової діяльності.....	212
Шелепа А. А. Доступність правосуддя для осіб з інвалідністю: міжнародні стандарти та проблеми реалізації в Україні.....	216
Шульга А. О. Забезпечення доступу до процесуальної інформації осіб з порушеннями слуху, зору та мовлення, як форма реалізації безбар'єрності у кримінальному провадженні України.....	219
Шутенко С.В. Термінологічні колізії в українському законодавстві про безбар'єрність.....	222
Щава К. Р. Етика державного управління в санкційній політиці: проблеми обґрунтованості рішень.....	226
Шинкаренко А. Ю. Стратегія міжвідомчої взаємодії у запобіганні злочинності у дитячому середовищі.....	229
Южека Р. С. Історичні міфи вітчизняної історії та їх вплив на політичну свідомість і поведінку громадян.....	233
Юлдашева С. А. Лінгвістичні засоби формування безбар'єрного комунікативного середовища.....	235

***Березюк Віктор Петрович,**
професор кафедри прикордонного контролю
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Б. Хмельницького,
кандидат педагогічних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В ПУНКТАХ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН ЯК СКЛADOVA ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

Сучасні тенденції розвитку прикордонної інфраструктури України спрямовані на гармонізацію із загальноєвропейськими стандартами, де інклюзивність є невід'ємною складовою державної політики. Пункти пропуску (ПП) через державний кордон, будучи об'єктами критичної інфраструктури, мають забезпечувати рівні умови для всіх подорожуючих. У контексті євроінтеграційних процесів та реалізації «Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору», питання забезпечення фізичної, інформаційної та цифрової доступності прикордонних переходів набуває особливої ваги.

Фундаментальною основою для впровадження інклюзивних рішень є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [1]. Технічне проектування та реконструкція ПП мають суворо відповідати вимогам державних будівельних норм (ДБН В.2.2-40:2018) «Інклюзивність будівель і споруд», які визначають параметри пандусів, ширину дверних отворів (не менше 0,9 м) та обов'язкову відсутність порогів понад 2 см [2]. Додатково, питання прикордонного контролю та митного оформлення регулюються нормами, що передбачають спрощення процедур для окремих категорій громадян [5].

На сьогодні основними викликами щодо забезпечення безбар'єрності в пунктах пропуску через державний кордон слід вважати наступні:

– фізичні бар'єри. Більшість ПП, побудованих до 2010 року, мають багаторівневі конструкції, що ускладнює переміщення маломобільних груп населення. Модернізація таких об'єктів вимагає дублювання сходів пандусами з нормативним ухилом (не більше 8%) та облаштування інклюзивних санітарних зон, оснащених тривожними кнопками та відповідними поручнями [3];

– інформаційні бар'єри. Використання виключно візуальних методів навігації є недостатнім. Необхідно впроваджувати тактильні мнемосхеми та голосові системи сповіщення. Важливим елементом є встановлення індукційних петель, що дозволяють людям з порушеннями слуху користуватися інформаційними стійками та спілкуватися з прикордонниками;

– цифрова безбар'єрність. Сучасні системи електронної черги та термінали самообслуговування повинні мати адаптивний інтерфейс, включаючи налаштування контрастності, масштабування тексту та супровід звуковими сигналами.

Крім того, слід зазначити, що юридично-процесуальні аспекти забезпечення безбар'єрності не обмежується лише архітектурою. Особливу увагу слід приділити реалізації права на першочерговий перетин кордону особами з інвалідністю I та II груп, дітьми з інвалідністю та особами, що їх супроводжують [4]. Це вимагає від прикордонників та митників володіння навичками етичної взаємодії, розуміння психологічних особливостей поведінки під час стресових ситуацій на кордоні, а також готовності надати допомогу без порушення гідності особи.

Для забезпечення безбар'єрності в пунктах пропуску через державний кордон можна розглянути наступні кроки:

- впровадження обов'язкового аудиту існуючих ПП на предмет доступності за методикою «Довідника безбар'єрності» [3];
- залучення представників громадських організацій людей з інвалідністю до процесу проектування нових терміналів та сервісних зон;
- проведення регулярних тренінгів для персоналу прикордонних та митних служб щодо стандартів інклюзивного сервісу.

Створення безбар'єрного середовища в пунктах пропуску через державний кордон є складним, але необхідним кроком для України. Модернізація таких об'єктів за стандартами інклюзивності є не лише маркером готовності України до інтеграції в єдиний європейський простір, а й свідченням поваги держави до прав та потреб кожного громадянина. Інвестиції в безбар'єрність – це інвестиції в гідність та ефективність державної служби та всієї України.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. – К. : Мінрегіон України, 2018. – 82 с.
3. Довідник безбар'єрності [Електронний ресурс] : гід з коректного спілкування / за ініціативи Олени Зеленської. – Режим доступу: <https://bf.in.ua>.
4. Про затвердження Правил перетинання державного кордону громадянами України: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 р. № 57 (зі змінами та доповненнями).
5. Наказ Міністерства фінансів України від 15.06.2022 № 167 «Про затвердження Порядку виконання митних формальностей на об'єктах критичної інфраструктури».
6. Криворучко О. В. Урбаністичне середовище та проблеми доступності об'єктів критичної інфраструктури / О. В. Криворучко // Науковий вісник будівництва. – 2024. – № 2. – С. 45–52.
7. Європейський досвід імплементації стандартів безбар'єрності в пунктах пропуску : збірник матеріалів міжнародної конференції. – К. : Держприкордонслужба, 2025. – 112 с.

Бишевець Ілля Русланович,
здобувач I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЗАКОННІСТЬ НОРМОТВОРЕННЯ ТА ЇЇ ЗНАЧЕННЯ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ ПРАВОВОЇ ДЕРЖАВИ

Актуальність цієї теми зумовлена докорінною зміною сучасної суспільно-правової парадигми: від моделі «соціальної опіки» до моделі «забезпечення прав людини». Крім того, в умовах повномасштабної агресії та зростання чисельності маломобільних груп населення – як серед ветеранів, так і серед цивільних осіб – питання безбар'єрності трансформується із факультативної ознаки соціальної політики у стратегічний пріоритет національної життєстійкості та фундаментальну категорію конституційного ладу. Сьогодні національне законодавство має не просто декларувати інклюзивні цінності, а формувати дієвий правовий механізм, що унеможливило б ігнорування потреб громадян. Подолання системних дефектів нормотворення, які спричиняють будь-яку форму дискримінації, вимагає серед іншого ґрунтовного обґрунтування механізмів забезпечення законності на всіх стадіях правовстановлювальної діяльності, що є критерієм сучасної правової держави.

Визначимо, що процес формування правової держави базується перш за все на фундаментальному інституті нормотворення, який виступає початковим етапом правового регулювання суспільних відносин. Законність нормотворення є не просто формальною вимогою до діяльності державних органів, а основоположним принципом, що визначає якість, легітимність та дієвість усієї нормативно-правової бази країни. Конституція України у статті 8 передбачає, що в Україні визнається, а головне діє принцип верховенства права [1]. Відповідно до пункту 1 частини 1 статті 3 Закону України «Про правотворчу діяльність» правотворча діяльність здійснюється відповідно до принципу верховенства права, що серед іншого включає принципи законності, юридичної визначеності, запобігання зловживанню повноваженнями, рівності перед законом та недискримінації, доступу до правосуддя [2]. Безперечно у сфері безбар'єрності цей принцип набуває конкретного змісту. Тож законність нормотворення, як інструмент забезпечення принципу верховенства права, передбачає обов'язкову відповідність національних норм принципам Універсального дизайну (universal design) та міжнародним стандартам, зокрема

Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, згідно з якою забезпечення доступності є обов'язком держави та складовою реалізації принципу недискримінації. Особливого значення набуває гармонізація національного законодавства із Європейським актом про доступність (European Accessibility Act), що є не лише вимогою євроінтеграційного процесу, а й критерієм змістовної законності нових правових актів.

Видається, що зміст законності нормотворення у цьому контексті доцільно розкривати через систему критеріїв. По-перше, процедурні вимоги, які включають належне планування, проведення правової та інклюзивної експертизи, а також забезпечення участі громадськості, зокрема представників маломобільних груп. По-друге, змістовні вимоги, що полягають у відповідності актів принципам недискримінації, доступності та розумного пристосування. Ігнорування цих вимог знижує якість правового регулювання та створює ризики системної дискримінації.

Важливим орієнтиром для національного законодавця також є практика Європейського суду з прав людини (надалі також – ЄСПЛ), яка розглядає безбар'єрність як складову позитивних зобов'язань держави. Зокрема, у справі «Енвер Шахін проти Туреччини» (Enver Şahin v. Turkey) Суд наголосив, що законність нормотворення має передбачати механізми «розумного пристосування», оскільки ігнорування особливих потреб осіб з інвалідністю прирівнюється до дискримінації [3]. Більше того, згідно з позицією ЄСПЛ у справі «Глорі проти Швейцарії» (Glor v. Switzerland), принцип законності вимагає від держави не лише формальної рівності, а й активних дій щодо створення доступного середовища, що корелюється з правом на повагу до приватного життя за статтею 8 Конвенції [4]. Таким чином, якість закону у сфері безбар'єрності визначається його здатністю забезпечити реальну інклюзію, а будь-який дефект нормотворчої процедури, що обмежує доступність, слід розглядати крізь призму порушення міжнародних зобов'язань України.

Дотримання законності також передбачає ієрархічну узгодженість нормативно-правових актів. Тож принцип верховенства права та найвищої юридичної сили Конституції вимагає, щоб будь-який підзаконний акт не суперечив закону, а закон – конституційним приписам. Порушення цієї вертикалі призводить до виникнення правових колізій, які дезорієнтують суб'єктів права та створюють підґрунтя для зловживань [5, с. 280]. Окрему увагу слід приділити ролі судової влади. Суд, зокрема конституційна юрисдикція, виступає ключовим механізмом забезпечення законності та контролю за відповідністю нормативно-правових актів принципу верховенства права. Судова практика також формує стандарти якості законодавства, зокрема щодо доступності, передбачуваності та недискримінаційності правових норм.

Відповідно до всього вищезазначеного можна зробити висновок, що законність нормотворення є фундаментом правової держави та ключовою гарантією забезпечення безбар'єрності. Саме законність забезпечує узгодженість правової системи, передбачуваність державної політики та захист прав людини. Порушення вимог законності у цій сфері слід розглядати як форму непрямої

дискримінації, що суперечить як національному законодавству, так і міжнародним зобов'язанням України. Формування якісного та інклюзивного законодавства є необхідною умовою переходу від декларативної до реальної безбар'єрності.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24.08.2023 № 3354-ІХ // Відомості Верховної Ради України. 2023. № 93. Ст. 364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20>.
3. Case of Enver Şahin v. Turkey (Application no. 23065/12) : judgment of the European Court of Human Rights of 30 January 2018. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
4. Case of Glor v. Switzerland (Application no. 13444/04) : judgment of the European Court of Human Rights of 30 April 2009. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>.
5. Teremtsova N. Правова держава як елемент досягнення цивілізації всього людства. Colloquium-journal №34 (157), 2022. Część 2. (Warszawa, Polska).

Білозьоров Євген Вікторович,
*заступник директора навчально-наукового експертно-криміналістичного
інституту Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ МАЛОМОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Забезпечення безбар'єрного середовища для маломобільних груп населення є одним із пріоритетних напрямів сучасної державної соціальної політики та важливою складовою реалізації конституційного принципу рівності прав і свобод людини та громадянина в Україні. В умовах воєнного стану проблема доступності середовища набуває особливого значення, оскільки безпосередньо пов'язана із забезпеченням права на життя, безпеку, медичну допомогу, евакуацію та соціальний захист осіб з інвалідністю й інших маломобільних категорій населення.

Правові засади забезпечення доступності в Україні визначаються положеннями Конституції України, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Україною у 2009 році, Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності», Закону України «Про архітектурну діяльність», а також державними будівельними нормами щодо інклюзивності будівель і споруд. Відповідно до статті 9 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, держави-учасниці зобов'язані вживати належних заходів для забезпечення особам з інвалідністю доступу на рівних засадах до фізичного оточення, транспорту, інформації, зв'язку та інших об'єктів і послуг, відкритих або доступних для населення [1, с. 686].

Національне законодавство закріплює обов'язок органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій забезпечувати безперешкодний доступ маломобільних осіб до об'єктів житлової, транспортної, освітньої та соціальної інфраструктури. Разом із тим, аналіз практики реалізації зазначених норм свідчить про наявність суттєвих проблем у сфері їх фактичного виконання. Значна кількість об'єктів громадського призначення не відповідає вимогам доступності, а контроль за дотриманням державних будівельних норм залишається недостатньо ефективним.

Необхідно зазначити, що однією з основних проблем є формальний характер реалізації принципів безбар'єрності. На практиці поширеними є випадки встановлення пандусів із порушенням нормативних вимог щодо кута нахилу, ширини або наявності поручнів. Часто спеціально облаштовані санітарні приміщення фактично непридатні для використання особами, які пересуваються на колісних кріслах. Аналогічні порушення спостерігаються щодо облаштування паркувальних місць, входів до адміністративних будівель, закладів охорони здоров'я, освіти та транспорту [2, с. 94]. Таким чином, попри формальну

наявність елементів доступності, реальна можливість їх використання залишається обмеженою для осіб з інвалідністю й інших маломобільних категорій населення.

В умовах воєнного стану проблема забезпечення доступності критичної інфраструктури набула особливої актуальності. Під час масових евакуацій, обстрілів та тривалих відключень електроенергії та інших комунікацій, значна кількість осіб з інвалідністю опинилася в умовах фактичної ізоляції через неможливість самостійного пересування або доступу до укриттів, медичних закладів і пунктів гуманітарної допомоги. Аналіз діяльності центрів тимчасового перебування свідчить, що значна частина таких об'єктів не пристосована до потреб маломобільних груп населення, зокрема не обладнана доступними санітарними вузлами, маршрутами пересування чи спеціалізованими місцями проживання [3, с. 81].

Складною залишається ситуація із забезпеченням доступності закладів охорони здоров'я, освіти та адміністративних установ. Більшість таких об'єктів розташовані у будівлях старого житлового фонду, які не відповідають сучасним вимогам універсального дизайну. Навіть після проведення реконструкції або капітального ремонту окремі об'єкти залишаються частково або повністю недоступними для маломобільних осіб, що свідчить про відсутність належного контролю за дотриманням вимог інклюзивності на всіх стадіях життєвого циклу об'єкта – від проєктування до експлуатації [4, с. 204].

Важливим напрямом реалізації державної політики у сфері безбар'єрності є забезпечення доступності закладів освіти для маломобільних груп населення. Право на освіту гарантоване Конституцією України та спеціальними законами, іншими актами законодавства у сфері освіти і науки та міжнародними договорами України, які укладені в установленому законом порядку. Попри це, значна частина закладів освіти залишається архітектурно та організаційно недоступною для осіб з інвалідністю й інших маломобільних категорій населення. Більшість шкіл, коледжів та університетів розташовані у будівлях старого фонду без ліфтів, доступних входів, тактильних елементів навігації та належно облаштованих санітарних приміщень.

Особливої актуальності проблема доступності закладів освіти набула в умовах воєнного стану, коли освітній процес частково здійснюється в укриттях або тимчасових приміщеннях, які переважно не адаптовані до потреб маломобільних осіб. Значна кількість захисних споруд у закладах освіти не обладнана доступними входами, маршрутами евакуації або спеціальними санітарними вузлами, що створює нерівні умови доступу до освіти та фактично обмежує реалізацію права на освіту. Крім того, у сфері освіти зберігається проблема недостатньої підготовки педагогічного персоналу до роботи в умовах інклюзивного середовища, а також обмежена кількість асистентів та фахівців із супроводу осіб з особливими освітніми потребами. Нерідко інклюзія реалізується формально, без створення реальних умов для повноцінної участі таких осіб в освітньому процесі.

Водночас останніми роками спостерігається поступове впровадження інклюзивних рішень у новобудовах та реконструйованих об'єктах, розвиток цифрової освіти та використання дистанційних технологій, що частково розширює доступ до освітніх послуг для осіб з інвалідністю й інших маломобільних категорій населення [5, с. 174].

Разом із тим у сфері забезпечення безбар'єрності зберігаються системні проблеми: недостатній рівень державного контролю за дотриманням будівельних норм із врахуванням потреб маломобільних груп населення; відсутність ефективних механізмів юридичної відповідальності за порушення вимог доступності та інклюзії; нестача фінансування адаптації існуючої інфраструктури для забезпечення потреб маломобільних категорій населення; обмежена кількість фахівців з інклюзивного проєктування приміщень на доступність для маломобільних груп населення; недостатній рівень залучення осіб з інвалідністю до процесів планування та ухвалення рішень щодо створення належних умов для реалізації їх прав і законних інтересів.

Отже, забезпечення безбар'єрного середовища для маломобільних груп населення в умовах воєнного стану є комплексним завданням, що охоплює сферу містобудування, транспорту, освіти та соціальної політики. Його реалізація має розглядатися як складова національної безпеки, гуманітарної стійкості та повоєнної відбудови України. Подальший розвиток державної політики повинен ґрунтуватися на принципах універсального дизайну, ефективного державного контролю, невідворотності відповідальності та реальної участі маломобільних груп населення у формуванні безбар'єрного простору.

Список використаних джерел

1. Аніна О.О. Особливості соціального захисту осіб з інвалідністю у системі державного соціального захисту України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 685-689. doi:10.32782/25240374/20214/170.
2. Дяченко О.А. Поняття та риси правового механізму реалізації прав осіб з інвалідністю у сфері трудових відносин. *Соціальне право*. 2020. № 4. С. 92-97. doi:10.37440/soclaw.2020.04.18.
3. Суходоля О.М. Стійкість критичної енергетичної інфраструктури та життєдіяльності громад : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2024. 160 с.
4. Костюк В.Л. Міжнародні стандарти права осіб з інвалідністю в умовах правової та соціальної держави: теоретико-правовий аспект. *Актуальні проблеми соціального права в Україні: збірник наукових праць* / за ред. М.І. Іншина, В.І. Щербини, С.Я. Вавженчука. Харків: Юрайт, 2017. С. 199-215.
5. Мельник В.П. Правове регулювання соціального захисту осіб з інвалідністю : національний та міжнародний досвід : монографія. Київ : Леся, 2017. 268 с.

*Бойко Оксана Анатоліївна,
старший науковий співробітник
науково-дослідного центру цивільного захисту
Інституту наукових досліджень з цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України,
кандидат наук з державного управління*

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ТА ІНКЛЮЗІЯ: ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ЦИФРОВОГО БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Створення безбар'єрного середовища є одним із ключових пріоритетів державної політики України, особливо в контексті європейської інтеграції та викликів, зумовлених воєнним станом. Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору, цей процес охоплює не лише фізичну доступність архітектурних споруд, а й цифрову, інформаційну та суспільну безбар'єрність.

Актуальність розширення безбар'єрного простору в цифровій сфері зумовлена стрімким переходом державних та соціальних послуг в онлайн-формат. Для маломобільних груп населення, зокрема осіб з інвалідністю, людей літнього віку та ветеранів, доступ до вебресурсів стає критично важливою умовою реалізації їхніх прав.

На сьогодні в Україні реалізовано низку успішних кейсів, а застосунок «Дія» став еталоном доступності державних сервісів. Водночас залишаються відкритими питання адаптації місцевих інформаційних ресурсів до міжнародних стандартів (наприклад, WCAG 2.1 [3]). Важливим аспектом є також подолання цифрового розриву між різними регіонами та віковими групами населення.

Перспективи розширення безбар'єрного простору в Україні полягають у запровадженні обов'язкових аудитів доступності для всіх державних вебресурсів, підвищенні рівня цифрової грамотності серед вразливих груп населення та залученні представників громадськості до тестування нових цифрових продуктів на етапі розробки.

Таким чином, розбудова цифрової безбар'єрності є невід'ємною частиною формування інклюзивного суспільства, де кожен громадянин має рівні можливості для самореалізації незалежно від фізичних обмежень чи соціального статусу.

Цифровізація в Україні сьогодні - це не лише про зручність, а й про забезпечення рівних прав для всіх громадян. Створення цифрового безбар'єрного простору дозволяє людям з інвалідністю, літнім людям та іншим маломобільним групам отримувати послуги нарівні з іншими.

Перспективними напрямками розвитку цієї сфери в Україні на сьогодні є:

1. Доступність державних сервісів (Дія).

Україна активно впроваджує міжнародний стандарт WCAG 2.1 [3], який визначає, як зробити вебконтент доступнішим. В Україні вимоги WCAG 2.1 (Web Content Accessibility Guidelines) є фундаментом для створення безбар'єрного

цифрового середовища. З 2022 року вони офіційно інтегровані в національне законодавство через стандарт ДСТУ EN 301 549:2022 [2], який робить вимоги WCAG обов'язковими для публічних закупівель ІТ-послуг державою.

5 грудня 2025 року Верховна Рада України зареєструвала схвалений Кабінетом Міністрів України проєкт Закону України «Про цифрову доступність» [4], який закріплює ці норми як обов'язкові не лише для сайтів, а й для нових терміналів, банкоматів та застосунків.

Для перевірки сайтів на відповідність цим нормам в Україні у 2024 році створено Центр компетенцій із цифрової доступності при Мінцифрі.

Адаптація інтерфейсів - застосунок та портал «Дія» постійно оновлюються, щоб бути зручними для людей з порушеннями зору (підтримка екранних читців), слуху чи моторики.

Дія.Безбар'єрність [6] - спеціальний розділ на порталі, де зібрані послуги та роз'яснення для різних груп населення (батьків, людей з інвалідністю, шукачів роботи 50+).

2. Цифрова освіта та грамотність.

Безбар'єрність неможлива без уміння користуватися технологіями. Проєкт «Дія.Освіта» [7] пропонує безоплатні серіали та курси, що допомагають людям старшого віку опанувати смартфони; вчителям - проводити інклюзивне навчання онлайн; дітям з особливими освітніми потребами - інтегруватися в цифровий світ.

3. Технологічні інновації (Assistive Tech).

Майбутнє за використанням штучного інтелекту та спеціалізованого програмного забезпечення:

- переклад жестовою мовою - впровадження віджетів на державних сайтах, які в реальному часі забезпечують сурдопереклад;
- ШІ для озвучення текстів - покращення систем синтезу мовлення українською мовою для людей з порушеннями зору.

4. Законодавчі та структурні зміни.

Кабінет Міністрів України 14 квітня 2021 року схвалив Національну стратегію із створення безбар'єрного простору до 2030 року [1]. Це означає, що цифрова доступність стає обов'язковим критерієм для будь-якого нового державного ІТ-продукту.

Попри успіхи, залишаються такі проблеми:

- забезпечення швидкісним зв'язком віддалених сіл;
- доступність сучасних гаджетів для вразливих верств населення;
- багато сайтів банків, магазинів та аптек досі залишаються недоступними для програм екранного доступу.

Цифрова інклюзія в Україні перетворюється з «додаткової опції» на базову вимогу, що робить державу ближчою до кожного громадянина, незалежно від його фізичних можливостей чи місця проживання.

Цифровізація в Україні перетворилася на один із ключових інструментів інклюзії, забезпечуючи рівний доступ до державних та комерційних послуг для всіх громадян, включно з людьми з інвалідністю, літніми людьми та мешканцями

віддалених регіонів. Станом на 2026 рік цифрова безбар'єрність є невід'ємною частиною державної політики, що реалізується в межах Національної стратегії із створення безбар'єрного простору до 2030 року [1].

Перспективи та тренди розширення цифрового простору у 2026 році:

- Уряд ухвалив проєкт закону про цифрову доступність [4], який зобов'язує державні та приватні вебсайти, як-от банки, транспорт, і освіта, відповідати стандартам доступності;
- портал та додаток «Дія» постійно адаптуються для людей з порушеннями зору та слуху, вони забезпечують зручний інтерфейс, контрастність та сумісність з програмами зчитування з екрана;
- для покращення обслуговування розробляється національний ШІ-агент (Diia.AI) на базі моделі Gemini та впроваджуються рішення для керування навчанням за допомогою погляду (проєкт EuraLearning);
- розвиток ІТ-напрямків та менторських програм допомагає інтегрувати ветеранів в економіку без потреби в складній фізичній адаптації;
- запускаються освітні програми та курси, наприклад, на платформі «Дія.Освіта» [7], які спрямовані на підвищення цифрової грамотності людей з інвалідністю.

Основними досягненнями та показниками на наш погляд є:

- збільшення кількості державних сайтів із високим рівнем базової доступності з 7 у 2024 році до 29 у 2025 році;
- запуск платформи IT Connect UA для підтримки українського ІТ-сектору та залучення громадян, які перебувають за кордоном;
- активне впровадження стандартів Європейського Союзу, зокрема в межах програми «Цифрова Європа» [5], в Україні.

Попри прогрес, є виклики. Необхідно підвищити цифрову грамотність населення. Лише 49 відсотків людей з інвалідністю активно використовують цифрові послуги. Також необхідно забезпечити стійкість інфраструктури в умовах війни.

Перспективи розширення безбар'єрного простору передбачають не лише створення зручних додатків, а й впровадження комплексних рішень, що усувають бар'єри в інформаційній, освітній та соціальній сферах.

Список використаних джерел

1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.04.2026).

2. ДСТУ EN 301 549:2022 (EN 301 549 V3.2.1 (2021-03), IDT). Інформаційні технології. Вимоги щодо доступності продуктів та послуг ІКТ. Київ: ДП «УкрНДНЦ», 2022. URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=97742 (дата звернення: 29.04.2026).

3. Web Content Accessibility Guidelines (WCAG) 2.1: W3C Recommendation 05 June 2018 / World Wide Web Consortium. 2018.

4. Про цифрову доступність: проєкт Закону України (реєстраційний номер 14278 від 05.12.2025). URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/59255> (дата звернення: 29.04.2026).

5. Цифрова Європа: програма Європейського Союзу. URL: <https://eufordigital.eu/uk/discover-eu/the-digital-europe-programme/> (дата звернення: 29.04.2026).

6. Дія.Безбар'єрність: державний вебпортал. URL: <https://guide.diiia.gov.ua> (дата звернення: 29.04.2026).

7. Дія.Освіта: національна едьютейнмент-платформа з цифрової грамотності. URL: <https://osvita.diiia.gov.ua/login> (дата звернення: 29.04.2026).

Брисковська Оксана Миколаївна

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

Шаповалова Анна Олександрівна

*провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

БЕЗБАР'ЄРНИЙ ПРОСТІР ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Забезпечення прав людей з інвалідністю є ключовим завданням як сучасної правової системи, так і громадянського суспільства. Гарантування цих прав виступає важливою передумовою для впровадження принципів рівності та соціальної справедливості. Одним із значущих кроків у цьому напрямі є створення безбар'єрного середовища в нашій країні. У контексті процесу європейської інтеграції України особливого значення набуває реалізація положень Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яку Україна ратифікувала¹. Цей міжнародний документ покладає на держави-учасниці обов'язок забезпечувати повну реалізацію всіх прав людини та основоположних свобод для осіб з інвалідністю, гарантуючи їхню недискримінацію за ознакою інвалідності. Попри ухвалення низки відповідних законодавчих ініціатив, практична імплементація прав осіб з інвалідністю залишається недостатньою. Серед ключових проблем можна виокремити недостатню адаптацію інфраструктури, обмежений рівень фінансування, низький рівень обізнаності громадськості, а також потребу в удосконаленні нормативно-правових актів на місцевому рівні. Трагічні наслідки збройних конфліктів значно посилили актуальність суспільного запиту на формування інклюзивного та безбар'єрного середовища. У 2021 році була затверджена національна стратегія, спрямована на створення безбар'єрного простору в Україні, з розрахунком її реалізації до 2030 року. Метою Стратегії є формування доступного середовища для всіх суспільних груп, забезпечення рівних умов кожній людині для реалізації своїх прав, отримання послуг на рівні з іншими. Це досягається шляхом інтегрування безбар'єрності у фізичній, інформаційній, цифровій, суспільній, громадянській, економічній та освітній сферах до усіх напрямів державної політики.²

Сучасне розвинене суспільство засноване на принципах гармонійного співіснування його членів, незалежно від їх расової приналежності, національних особливостей, релігійних переконань, стану здоров'я чи інших

¹ Конвенція про права осіб з інвалідністю. Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71/ed20061213#Text

² Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030-го року: Кабінет міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorennya-bezbaryernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-t140421>

характеристик [1]. Для формування безбар'єрного середовища необхідна взаємодія багатьох складових. У процес облаштування такого простору повинні бути залучені не лише державні органи, але й громадські організації, експерти з доступності та, зокрема, люди з інвалідністю [2, с. 629]. Участь фахівців із інвалідністю в розвитку безбар'єрного середовища має особливу цінність, адже вони мають унікальний досвід у подоланні щоденних перешкод. Їхня активна роль у плануванні, розробці інфраструктурних рішень чи створенні інформаційних продуктів є гарантією того, що розроблені умови дійсно відповідатимуть принципам універсального дизайну.

Важливим кроком на шляху до створення безбар'єрного суспільства стало нещодавнє затвердження нового міжнародного стандарту доступності «Будівлі та споруди. Доступність і зручність використання урбанізованого середовища»³. Цей документ встановлює міжнародно визнані параметри для забезпечення безбар'єрності у будівлях і громадському просторі. Він охоплює вимоги до ширини дверей, нахилу пандусів, логіки навігації, а також визначає стандарти освітлення, звукових сигналів, доступності вбиралень і зон загального користування. Ініціатором розробки документа виступило Міністерство розвитку громад та територій України. Цей стандарт узгоджується з європейськими нормами у сфері безбар'єрності, які вже успішно діють у країнах ЄС, Японії, Канаді, Австралії та інших державах. Тепер він запроваджується і в Україні, що ще раз підтверджує прагнення нашої держави до євроінтеграції. Документ регламентує ключові аспекти доступності, такі як ширина дверей, ухили пандусів, належне освітлення, зрозуміла навігація, а також зручність користування вбиральнями та громадськими місцями. Його основна мета — створити комфортне й безпечне середовище для всіх категорій населення, включаючи людей з інвалідністю, маломобільні групи, літніх осіб та батьків з маленькими дітьми.⁴ Варто підкреслити, що створення безбар'єрного простору забезпечує підвищення якості життя не лише для людей із інвалідністю. У різні періоди свого життя будь-яка особа може стикатися з необхідністю користування елементами безбар'єрного середовища [3, с. 484]. Наприклад, пандуси та ліфти можуть бути корисними не тільки для людей, які пересуваються на візку, але й для тих, хто відновлюється після операцій. Додаткові лавки та стільці потрібні не лише людям із труднощами мобільності, а також літнім людям, маленьким дітям та вагітним жінкам. Однією з вагомих соціальних ініціатив Європейського Союзу є забезпечення безбар'єрного доступу до освіти та сфери працевлаштування. Ця ініціатива спрямована на створення таких умов, за яких кожна особа, незалежно від своїх фізичних, сенсорних, інтелектуальних чи соціальних особливостей, матиме можливість повноцінно здобувати освіту та реалізовувати свій професійний потенціал. Реалізація цієї ідеї передбачає комплексний підхід, який

³ Україна затвердила міжнародний стандарт безбар'єрного простору. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zatverdyla-mizhnarodnyi-standart-bezbariernoho-prostoru>
<https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zatverdyla-mizhnarodnyi-standart-bezbariernoho-prostoru>

⁴ Україна затвердила міжнародний стандарт безбар'єрного простору. *Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zatverdyla-mizhnarodnyi-standart-bezbariernoho-prostoru>
<https://www.kmu.gov.ua/news/ukraina-zatverdyla-mizhnarodnyi-standart-bezbariernoho-prostoru>

включає як технічну, так і соціальну складову, спрямовану на зменшення бар'єрів та стимулювання інклюзивності. У контексті працевлаштування роботодавці мають приділяти особливу увагу адаптації робочого середовища, зокрема шляхом запровадження гнучкого графіка, організації дистанційної роботи та використання спеціалізованого обладнання, такого як ергономічні меблі чи програмні продукти, які сприяють діяльності людей із порушеннями зору чи слуху. Крім того, важливим завданням є ліквідація дискримінаційних практик, що може включати встановлення квот для працевлаштування осіб з інвалідністю або проведення навчальних тренінгів для керівного складу з питань інклюзивного управління персоналом. Водночас значну роль у процесі інтеграції на ринку праці відіграє професійна підготовка та перепідготовка кадрів. З цією метою центри зайнятості, об'єднуючи зусилля з освітніми установами та громадськими організаціями, мають розробляти спеціалізовані програми навчання, стажування та менторства, що сприятимуть набуттю людьми з особливими потребами необхідних компетенцій для успішної конкуренції на ринку праці [4, с. 130]. У сфері освіти забезпечення безбар'єрності передбачає створення доступного середовища для всіх, незалежно від особливостей чи потреб. Це охоплює не лише облаштування фізичного простору — встановлення пандусів, ліфтів, тактильних доріжок, спеціально обладнаних санвузлів, — а й адаптацію самого навчального процесу. Значну роль відіграє розробка індивідуальних навчальних програм для студентів із особливими потребами, застосування сучасних технологій, як-от програми розпізнавання мови, електронні лупи чи аудіопідсилювачі. Крім того, важливо готувати викладачів до роботи в умовах інклюзивної освіти. Не менш важливим аспектом є забезпечення психологічної підтримки — створення ресурсних центрів та залучення спеціалістів, які допомагатимуть студентам із різними потребами почуватись комфортно й упевнено під час навчання [4, с. 130].

Отже, створення безбар'єрного середовища в освіті та працевлаштуванні стосується не лише вдосконалення інфраструктури чи прийняття законодавчих актів, а, головним чином, трансформації суспільного ставлення. Тільки завдяки комплексному підходу, який об'єднує технічні, організаційні та соціальні ініціативи, можна досягти справжньої рівності можливостей для всіх. Забезпечення безбар'єрності у сфері соціального захисту та участі в суспільному житті є визначальним кроком до формування інклюзивного середовища, де кожна особа, незалежно від віку, стану здоров'я чи фізичних можливостей, матиме рівний доступ до соціальних благ і зможе повноцінно реалізувати свої громадянські права. Для досягнення цієї мети необхідний всебічний підхід, що враховує технічні, організаційні та соціально-психологічні аспекти. Безбар'єрність як соціальна норма вимагає постійної праці та усвідомлення того, наскільки важливо цінувати різноманітність для ефективного функціонування суспільства в цілому.

Тільки спільні зусилля у створенні доступного середовища, подоланні соціальних бар'єрів та формуванні культури інклюзивності допоможуть

побудувати суспільство, в якому кожен почуватиметься рівноправним і матиме можливість повною мірою реалізувати свій потенціал.

Список використаних джерел

1. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Безбар'єрна Україна: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/516/467>
2. Бабич О.В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620—634.
3. Семерун Ю.А. Безбар'єрне міське середовище: ситуація в Україні та закордонний досвід. *Містобудування та територіальне планування*. 2013. Вип. 49. С. 484—492.
4. Фалович Н, Фалович В, Гаврилюк-Єнсен Л., Гугул Н. Європейська практика впровадження безбар'єрності: міжнародний досвід для України. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2025. Вип. 30. С. 126 – 132. DOI: 10.35774/rarrpsu2025.30.126

ГЕНДЕРНОЧУТЛИВИЙ ПІДХІД ЯК ФУНДАМЕНТ КУЛЬТУРИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ: ВІД АРХІТЕКТУРНИХ РІШЕНЬ ДО МЕНТАЛЬНИХ ЗМІН

Сучасна Україна перебуває на етапі докорінної трансформації суспільних відносин, де безбар'єрність визначена як нова державна норма. Війна створила нові виклики, які вимагають від системи вищої освіти не просто адаптації, а створення середовища, де кожна особистість – незалежно від статі, фізичного стану чи соціального статусу – має рівні можливості для реалізації свого потенціалу. Для помічника ректора з гендерних питань це означає інтеграцію гендерної оптики в усі процеси життєдіяльності університету: від стратегічного планування до архітектурного проектування освітнього простору.

Правовий фундамент безбар'єрності в Україні базується на «Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» та оновленому законодавстві про освіту [1]. Важливо розуміти, що гендерна рівність є одним із ключових індикаторів виконання цієї стратегії.

Відповідно до актуальних стратегічних орієнтирів Міністерства освіти і науки України, сучасний заклад вищої освіти має трансформуватися у безпечне та інклюзивне середовище. Як зазначається у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 20 грудня 2022 р. № 1163-р, пріоритетом є не лише фізичне усунення архітектурних перешкод, а й системне впровадження політики недискримінації [2]. У цьому контексті критично важливими стають три напрями роботи:

1. Інституціоналізація гендерної рівності. Розробка та реалізація Планів гендерної рівності (Gender Equality Plans – GEP) стає обов'язковою умовою для інтеграції українських вчених у європейський дослідницький простір, зокрема для участі у програмі «Horizon Europe» [3].

2. Створення безпечного середовища. Це передбачає розробку локальних нормативних актів, спрямованих на превенцію та протидію сексизму й сексуальним домаганням в академічній спільноті.

3. Комплексний супровід ветеранської спільноти. Реалізація прав ветеранів та ветеранок через розбудову спеціалізованих центрів супроводу забезпечує їхню успішну ресоціалізацію та адаптацію до освітнього процесу [4].

Найскладнішими для подолання є «невидимих» бар'єрів – стереотипів та упереджень. Психологічна безбар'єрність у закладі вищої освіти починається з формування емпатії та усвідомленого ставлення до різноманіття [5, 8]. Гендерні стереотипи часто стають перешкодою у виборі професійного шляху (горизонтальна сегрегація) або у просуванні кар'єрними сходами (вертикальна сегрегація) [8]. Психологічна готовність викладацького складу та адміністрації до сприйняття гендерної рівності як норми, а не «нав'язаної концепції», є

запорукою успіху. Важливим інструментом тут виступає просвітницька робота: тренінги з ненасильницького спілкування, вебіари щодо інклюзивної та гендерно чутливої мови.

Безбар'єрність часто помилково зводять лише до наявності пандусів. Однак гендерний підхід розширює це поняття. Універсальний дизайн закладу вищої освіти має враховувати:

1. Безпеку: достатнє освітлення темних зон університету, наявність тривожних кнопок, що критично важливо для запобігання гендерно зумовленому насильству.

2. Гігієну та догляд: облаштування інклюзивних вбиралень, кімнат для батьків і дітей, що дозволяє поєднувати навчання чи роботу з батьківськими обов'язками.

3. Цифрову інклюзію: сайти та навчальні платформи (Moodle тощо) мають бути доступними для людей з порушеннями зору чи слуху, а контент повинен бути вільним від гендерних упереджень [5, 7].

У системі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання помічники ректорів з гендерних питань виконують роль координаційного вузла, що забезпечує синергію між державними правовими стандартами та їхньою імплементацією в освітнє середовище закладів вищої освіти системи Міністерства внутрішніх справ [6]. На сучасному етапі розвитку стратегічним пріоритетом визначено впровадження комплексного моніторингу та гендерного аудиту доступності. Такий підхід передбачає не лише технічну оцінку інклюзивності інфраструктури, а й поглиблений аналіз соціокультурного комфорту різних груп здобувачів освіти та персоналу. Ключова мета полягає у створенні університетського простору, що враховує специфічні потреби жінок і чоловіків, курсантів та цивільних студентів, а також ветеранів. Такий підхід формує фундамент професійної етики майбутніх правоохоронців.

Розширення безбар'єрного простору в Україні є комплексним процесом, де гендерний складник виступає лакмусовим папірцем демократичності закладу. Формування культури безбар'єрності у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання вимагає переходу від моделі «адаптації простору» до моделі «проектування для всіх». Тільки через поєднання правових механізмів, психологічної підтримки та фізичної доступності ми зможемо створити університет майбутнього, де жоден бар'єр не стане на заваді таланту.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80> (дата звернення: 13.05.2026).

2. Про затвердження Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022–2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 20 груд. 2022 р. №

1163-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2022-%D1%80> (дата звернення: 13.05.2026).

3. Gender Equality Plans as an eligibility criterion in Horizon Europe : Guidance for organisations / European Commission. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2021. 38 p. URL: <https://data.europa.eu/doi/10.2777/876509> (дата звернення: 13.05.2026).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо створення та функціонування ветеранських просторів : Наказ Міністерства у справах ветеранів України від 05 черв. 2024 р. № 168. URL: <https://mva.gov.ua/npa/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-stvorennia-ta-funktsionuvannia-veteranskykh-prostoriv> (дата звернення: 13.05.2026).

5. Довідник безбар'єрності / за ініціативи Олени Зеленської. Київ : Артбукс, 2024. 256 с.

6. Гендерна політика в умовах війни та відновлення України : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 15 берез. 2024 р.). Київ : НаУКМА, 2024. 142 с.

7. Права людини та інклюзія в освітньому просторі : методичні рекомендації для ЗВО / за ред. О. В. Грищенка. Львів : Світ, 2024. 118 с.

8. Марценюк Т. О. Вступ до гендерних студій : навч. посіб. (оновл. вид.). Київ : Світич, 2024. 224 с.

Гедзюк Владислав Вікторович
здобувач I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИЧНІ ВИКЛИКИ ПРИ ОБМЕЖЕННІ ДОСТУПУ ДО ПУБЛІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема забезпечення права на доступ до публічної інформації в умовах воєнного стану є однією з найбільш дискусійних у сучасному українському правознавстві. Вона вимагає не лише суворого дотримання законодавчих процедур, а й глибокого етичного аналізу дій розпорядників інформації. Фундаментальний конфлікт між правом суспільства знати та обов'язком держави захищати національну безпеку стає базовим викликом для правової системи, що функціонує в умовах екзистенційної загрози. У цьому контексті важливо розглядати правову державу не просто як формальний інститут, а як вищий елемент досягнення цивілізації всього людства, де етика та право утворюють нерозривну єдність у забезпеченні прав людини [6].

Загальна декларація прав людини ООН передбачає, що при здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві (частина 2 статті 29) [1].

«Згідно зі статтею 64 Конституції України, в умовах воєнного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень [2]. Проте реалізація цього положення на практиці часто виходить за межі суто юридичних процедур, переходячи у площину морально-етичного вибору посадових осіб, фундаментальне розуміння якого неможливе без усвідомлення загальних категорій професійної етики, що визначають ціннісні орієнтири діяльності сучасного юриста».[7]

Центральним елементом правового регулювання у цій сфері є так званий «трискладовий тест», закріплений у частині другій статті 6 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [3]. Цей інструмент покликаний мінімізувати суб'єктивізм та попередити зловживання владними повноваженнями. Перша складова тесту вимагає, щоб обмеження здійснювалося виключно в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку. Друга

складова зобов'язує розпорядника довести, що оприлюднення інформації може завдати суттєвої шкоди цим інтересам. Третя, найбільш складна з етичної точки зору, передбачає порівняння шкоди від розголошення з правом громадськості знати цю інформацію.

Як зазначає Верховний Суд у постанові «Про практику застосування адміністративними судами законодавства про доступ до публічної інформації» Відсутність висновку розпорядника інформації щодо наявності хоча б однієї зі згаданих трьох підстав "трискладового тесту" означає, що законних підстав для обмеження доступу до інформації немає, а відмова у доступі до публічної інформації є необґрунтованою. Тому якщо під час розгляду справи в суді буде з'ясовано, що відмовляючи у задоволенні запиту на інформацію розпорядник не застосовував "трискладового тесту" або застосував його лише частково, то це є підставою для визнання такої відмови розпорядника протиправною.

Етичний виклик при використанні «трискладового тесту» полягає у тому, що в умовах війни поняття «суттєвої шкоди» стає надзвичайно широким. Розпорядники інформації часто схильні трактувати будь-які дані про діяльність державних органів як потенційно небезпечні, що призводить до явища надмірного обмеження доступу до інформації. Це створює ситуацію, коли суспільство позбавляється можливості контролювати використання бюджетних коштів або ефективність управлінських рішень, які безпосередньо не стосуються оборонної сфери.

Аналіз правових позицій Суду ЄС щодо застосування Постанови Європейського Парламенту та Ради ЄС №1049/2001 від 30.05.2001 щодо публічного доступу до документів, дозволяє констатувати, що принцип «якнайширшого права доступу» громадськості, який визначено метою постанови, ґрунтується на тому, що кожен запит щодо доступу до інформації повинен розглядатися «конкретно та індивідуально» [5]. Це означає, що повинні бути надані докази того, що захищеному інтересу завдається конкретна та дійсна шкода і що був проведений аналіз у межах конкретної справи щодо передбачуваного ризику, який пов'язується з розкриттям інформації. Такий підхід унеможливорює автоматичну відмову на підставі лише приналежності документа до певної категорії.

Для подолання цих викликів правове регулювання має еволюціонувати від формальних заборон до гнучкого, але чітко аргументованого підходу. Розпорядники інформації повинні відійти від практики автоматичної відмови у наданні інформації на запити, що містять ключові слова «енергетика», «бюджет» або «закупівлі». Кожен випадок обмеження має супроводжуватися розгорнутим поясненням, яке демонструє, що розпорядник дійсно провів балансування інтересів.

Також особливої гостроти питання етичності набуло в контексті функціонування державних реєстрів. На початку повномасштабного вторгнення повне закриття доступу до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави, та Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, було

виправданим кроком, спрямованим на захист персональних даних військовослужбовців, правоохоронців та державних службовців у зоні бойових дій та на окупованих територіях. В умовах збройної агресії розголошення чи обмеження в доступі тієї чи іншої інформації безпосередньо корелює з питаннями національної безпеки, збереженням державного суверенітету та захистом життя громадян. Зокрема, постановою про «Деякі питання забезпечення функціонування інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних систем, публічних електронних реєстрів в умовах воєнного стану» Кабінет Міністрів України надав на час дії воєнного стану органам публічної влади право зупиняти, обмежувати роботу інформаційно-комунікаційних систем, а також публічних електронних реєстрів (п.1.4) [4]

Проте з плином часу етичний вектор змістився. Коли безпосередня загроза для багатьох регіонів була нівельована, тривала відсутність доступу до електронного декларування почала сприйматися суспільством не як захисний захід, а як спроба політичних еліт уникнути антикорупційного контролю під прикриттям воєнного стану. Відновлення публічного доступу до декларацій після тривалих дискусій стало перемогою етичного принципу прозорості над формальними безпековими застереженнями, які вже не мали під собою реальних підстав для більшості декларантів.

Кейс із закриттям реєстрів продемонстрував небезпеку «нормалізації» обмежень. В умовах тривалого конфлікту існує ризик формування культури закритості, де державний апарат звикає працювати без зовнішнього нагляду. Це породжує етичну дилему для громадянського суспільства та журналістів: чи є доречним вимагати розкриття інформації про державні закупівлі або майновий стан посадовців, коли держава бореться за виживання. З точки зору демократичного права, саме в часи найвищих випробувань підзвітність влади є запорукою національної стійкості. Корупційні скандали у сфері оборонних закупівель, що стали публічними саме завдяки зусиллям розслідувачів, підтвердили, що обмеження доступу до інформації без належного обґрунтування за «трискладовим тестом» безпосередньо шкодить обороноздатності більше, ніж сама публічність.

Іншим важливим аспектом є етика «патріотичної самоцензури». Медіа-спільнота постійно стикається з викликом: чи публікувати дані, які викривають недоліки в системі державного управління, якщо це може бути використано ворожою пропагандою. Юридично закон не забороняє таку критику, але етично журналісти змушені зважувати наслідки. Питання «патріотичної самоцензури» медіа потребує переходу від індивідуального вибору журналіста до розробки галузевих стандартів етики медіа в умовах війни. Межа самоцензури не повинна визначатися журналістом одноосібно; вона має базуватися на професійній солідарності та спільних протоколах оприлюднення чутливих даних, де заздалегіть встановлені критерії обмеження інформації, на кшталт «трискладового тесту», будуть слугувати інструментом саморегуляції. Тут «трискладовий тест» має застосовуватися не лише державними органами, а й самими поширювачами інформації як інструмент самоконтролю. Важливо

розуміти, що приховування правди про системні проблеми під приводом війни лише відтерміновує їх вирішення, поглиблюючи кризу довіри між владою та громадянами.

У цьому контексті особливого значення набуває синергія між державним сектором та інститутами громадянського суспільства. Суспільство бере на себе виконання окремих функцій держави (логістика, забезпечення, соціальний захист), що дозволяє державному апарату зосередитися на стратегічному плануванні обороноздатності. Держава надає верифіковані дані про потреби, а громадянське суспільство мобілізує ресурси для їх задоволення.

Прозорість інформації є фундаментом для довіри, яка, своєю чергою, стає ресурсом для мобілізації волонтерського руху. У волонтерському середовищі повинна діяти етика «патріотичної самосвідомості», що змушувала б представників громадськості самостійно зважувати наслідки оприлюднення певних даних (наприклад, про недоліки в забезпеченні сил оборони), використовуючи логіку, подібну до юридичного «трискладового тесту», для балансування між необхідною правдою та національною безпекою.

У свою чергу, відкритість даних про державні закупівлі дозволяє волонтерським фондам не витрачати кошти на те, що вже забезпечено державою, а закривати точкові та критично термінові запити фронту. Як слушно зазначається у наукових дослідженнях, саме волонтерство в сучасних умовах є проявом найвищої соціальної відповідальності та морально-етичним орієнтиром, що дозволяє підтримувати життєдіяльність соціуму в періоди криз [8].

У висновку варто зазначити, що обмеження доступу до публічної інформації під час воєнного стану є виправданим лише тоді, коли воно є пропорційним, тимчасовим та спрямованим на захист реальних, а не гіпотетичних інтересів безпеки. Застосування «трискладового тесту» має трансформуватися з формальної процедури на реальний юридичний інструмент об'єктивізації правозастосовної діяльності посадових осіб, що дозволяє виключити суб'єктивізм при прийнятті рішень. Професійна етика виступає внутрішнім запобіжником, який визначає ціннісні орієнтири посадовця та гарантує пріоритет прав людини навіть у надзвичайних обставинах. Відкритість реєстрів, прозорість невійськових видатків та готовність влади до діалогу навіть у найскладніші часи є тими маркерами, що відрізняють демократичну Україну від тоталітарного агресора. Особливого значення в цей період набуває синергія між державою та громадянським суспільством, де відкритість реєстрів та прозорість невійськових видатків стають фундаментом для ефективності волонтерського забезпечення Збройних Сил України. Саме волонтерство, як вияв найвищої соціальної відповідальності та морально-етичний орієнтир, дозволяє підтримувати життєдіяльність соціуму та посилювати національну стійкість. Подальший розвиток законодавства має бути спрямований на посилення відповідальності за безпідставне обмеження доступу до інформації, оскільки право на правду є невід'ємною частиною нашої боротьби за свободу.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини : прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 10 груд. 1948 р. Верховна Рада України : офіц. вебпортал. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України : офіц. вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про доступ до публічної інформації : Закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-VI. Верховна Рада України : офіц. вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 берез. 2022 р. № 263. Верховна Рада України : офіц. вебпортал. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/263-2022-%D0%BF>
5. Регламент (ЄС) № 1049/2001 Європейського Парламенту та Ради від 30 трав. 2001 р. щодо доступу громадськості до документів Європейського Парламенту, Ради та Комісії. EUR-Lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/reg/2001/1049/oj>
6. Teremtsova N. Правова держава як елемент досягнення цивілізації всього людства. Colloquium-journal. № 34 (157). Warszawa, Polska, 2022. Część 2.
7. Теремцова Н. В. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 281–284.
8. Teremtsova, N., (2023). (Amazonia Investiga, 12(66), 326-334. <https://doi.org/10.34069/AI/2023.66.06.30>)

*Гончарова Анастасія Володимирівна,
здобувач ступеня вищої освіти бакалаврату «Правоохоронна діяльність»
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Пендюра Максим Миколайович,
завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СИНЕРГЕТИЧНИЙ ПІДХІД У ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ: ВЗАЄМОДІЯ З ПСИХОЛОГАМИ ПРИ РОБОТІ З ВРАЗЛИВИМИ ГРУПАМИ НАСЕЛЕННЯ

Взаємодія працівників правоохоронних органів із психологами під час роботи з вразливими групами населення є одним із ключових напрямів забезпечення ефективної правоохоронної діяльності в сучасних умовах. У період воєнного стану працівники Національної поліції України, Національної гвардії України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України практично щоденно перебувають в екстремальних ситуаціях, пов'язаних із загрозою життю та здоров'ю, загибеллю і травмуванням людей, переживанням психотравмуючих подій та високим рівнем психоемоційного навантаження. За таких обставин особливого значення набуває професійна психологічна підтримка як самих правоохоронців, так і громадян, які постраждали від кризових ситуацій.

Психологи у своїй діяльності застосовують комплекс сучасних методів психологічної допомоги, зокрема психотерапевтичні техніки, кризове консультування, групову та індивідуальну роботу. При цьому враховуються індивідуальні особливості особи, її психоемоційний стан, рівень стресу та специфіка пережитого досвіду. Такий підхід дозволяє мінімізувати негативний вплив стрес-факторів та сприяє ефективному відновленню психологічної рівноваги.

У науковій праці «Синергетичний підхід і питання методології кримінологічної науки» О. М. Бандурка та О. М. Литвинов аналізують актуальні проблеми кримінології та обґрунтовують необхідність оновлення методологічних підходів до протидії злочинності. Автори наголошують, що традиційні методи кримінологічного аналізу поступово втрачають ефективність у зв'язку з динамічними змінами сучасного суспільства та ускладненням соціальних процесів. Особливу увагу дослідники приділяють міждисциплінарному підходу, який передбачає інтеграцію знань різних галузей науки, насамперед юридичної психології. Саме юридична психологія забезпечує більш глибоке розуміння мотивації поведінки особи, її емоційного стану,

механізмів реагування на стресові ситуації та причин девіантної поведінки [1, с. 79].

Синергетичний підхід створює передумови для ефективної взаємодії юристів, психологів, соціологів та інших фахівців, що особливо важливо у процесі роботи з вразливими групами населення. Значну увагу автори приділяють аналізу кризових станів у соціальних системах, зазначаючи, що в умовах нестабільності навіть незначні зовнішні впливи можуть спричинити масштабні соціальні трансформації. Це безпосередньо стосується діяльності правоохоронних органів, особливо під час взаємодії з особами, які перебувають у стані сильного психологічного стресу, жертвами насильства або дітьми. Неправильна комунікація чи неврахування психологічних особливостей таких осіб може призвести до поглиблення конфлікту або погіршення фізичного й психічного стану людини [1, с. 77–78].

У контексті діяльності Національної поліції України синергетичний підхід набуває особливої актуальності, оскільки передбачає необхідність залучення психологів до роботи з особами, які опинилися у кризових життєвих обставинах. Комплексне реагування на подібні ситуації сприяє підвищенню ефективності правоохоронної діяльності та забезпеченню дотримання прав людини.

У статті «Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі з вразливими групами населення: теоретико-правові аспекти» О. Ю. Горбунова розкриває сутність поняття «вразливі групи населення» та визначає основні напрями превентивної діяльності правоохоронних органів щодо таких категорій осіб. Авторка визначає вразливі групи як сукупність осіб, які через вік, стать, стан здоров'я, соціальне становище чи інші обставини потребують підвищеного захисту з боку держави та особливого підходу з боку правоохоронних органів [2, с. 115].

До основних категорій вразливих груп належать жінки, які постраждали від домашнього чи сексуального насильства, діти та неповнолітні, особи з інвалідністю, люди похилого віку, особи з психічними розладами, внутрішньо переміщені особи, безпритульні, особи з алкогольними та наркотичними залежностями, мігранти, біженці, представники етнічних меншин та ЛГБТ-спільноти [2, с. 116]. Кожна із зазначених категорій має специфічні потреби та особливості, які повинні враховуватися під час планування і реалізації превентивних заходів.

Серед основних напрямів превентивної діяльності правоохоронних органів дослідниця виокремлює запобігання домашньому насильству, діяльність підрозділів ювенальної превенції, захист прав меншин та недискримінацію, а також роботу з особами, які мають психічні захворювання чи залежності [2, с. 116–118]. Усі ці напрями діяльності потребують тісної взаємодії поліцейських із психологами, оскільки саме психологічна підтримка та належна комунікація сприяють мінімізації конфліктних ситуацій і запобіганню повторній травматизації потерпілих.

У праці «Психологічні аспекти роботи правоохоронців з вразливими групами населення в умовах воєнного часу» Н. В. Карпінська,

Б. О. Чупринський та В. С. Грачук наголошують, що повномасштабна війна російської федерації проти України суттєво змінила безпекове середовище держави та поставила перед правоохоронними органами нові виклики. У сучасних умовах психологічна компетентність поліцейських перетворюється з додаткової професійної навички на необхідну умову ефективного виконання службових обов'язків [3, с. 205].

Війна зумовила появу нових категорій вразливого населення, серед яких особи, постраждалі від воєнних злочинів, внутрішньо переміщені особи, жертви окупаційного насильства, діти, позбавлені батьківського піклування. За таких умов правоохоронці змушені виконувати не лише традиційні функції із забезпечення правопорядку, а й здійснювати гуманітарний та психологічний супровід населення, брати участь у кризовому консультуванні та наданні первинної психологічної допомоги [3, с. 206]. Автори акцентують увагу на тому, що особливої актуальності набувають такі напрями діяльності поліції, як захист прав і безпеки дітей, взаємодія з жертвами сексуального насильства, реагування на випадки домашнього насильства, робота з внутрішньо переміщеними особами та протидія злочинності організованих груп [3, с. 206]. Виконання цих завдань вимагає від працівників поліції не лише високого рівня професійної підготовки, а й розвинених навичок психологічної комунікації.

Крім того, діяльність правоохоронців у період воєнного стану характеризується значним психоемоційним навантаженням, необхідністю діяти в умовах постійної небезпеки та приймати рішення в екстремальних ситуаціях. У зв'язку з цим особливого значення набуває психологічне супроводження професійної діяльності правоохоронців. Так, О. Романенко зазначає, що сучасні умови функціонування правоохоронної системи потребують удосконалення психологічного супроводження службової діяльності поліцейських. Науковець підкреслює, що професійна діяльність правоохоронців здійснюється в умовах жорсткої правової регламентації, високого рівня відповідальності, постійного ризику та необхідності оперативного прийняття рішень [4, с. 19]. У таких умовах особливого значення набуває формування стресостійкості, навичок ефективної комунікації та здатності надавати невідкладну психологічну допомогу як колегам, так і населенню.

Отже, проведений аналіз свідчить, що синергетичний підхід у діяльності Національної поліції України є важливим методологічним інструментом забезпечення ефективної взаємодії правоохоронців із психологами у процесі роботи з вразливими групами населення. Його сутність полягає в інтеграції правових, психологічних та соціальних знань, що дозволяє комплексно реагувати на складні суспільні виклики та підвищувати ефективність правоохоронної діяльності. В умовах воєнного стану особливого значення набуває психологічна складова поліцейської діяльності, оскільки суттєво зростає кількість осіб, які потребують професійної психологічної підтримки. За таких обставин взаємодія правоохоронців із психологами є необхідною умовою забезпечення належного захисту прав людини, запобігання негативним

наслідкам психотравмуючих ситуацій та підвищення ефективності діяльності органів правопорядку.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М., Литвинов О. М. Синергетичний підхід і питання методології кримінологічної науки // *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1 (24). С. 76–83.
2. Горбунова О. Ю. Превентивна діяльність правоохоронних органів у роботі з вразливими групами населення: теоретико-правові аспекти // *Наука і правоохорона*. 2026. № 1 (71). С. 113–120.
3. Карпінська Н. В., Чупринський Б. О., Грачук В. С. Психологічні аспекти роботи правоохоронців з вразливими групами населення в умовах воєнного часу // *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 205–209.
4. Романенко О. Актуальні напрями психологічного супроводження професійної діяльності правоохоронців // *Юридична психологія*. 2023. Т. 33, № 2. С. 18–22.

***Гребенюк Микола Павлович,**
курсант 2 курсу факультету підготовки
фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Науковий керівник
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ СОЦІАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ ЧЕРЕЗ СИСТЕМУ ПЕНСІЙНОГО СТРАХУВАННЯ

Механізм соціальної підтримки, реалізований через систему обов'язкового пенсійного страхування, становить один із фундаментальних компонентів сучасної системи соціального захисту, спрямований на забезпечення економічної стабільності громадян у період після завершення трудової чи службової діяльності. [1] Його правова природа полягає у створенні пенсійних прав шляхом сплати страхових внесків, накопичення страхового стажу та впровадження державних гарантій щодо здійснення права на пенсійне забезпечення. У контексті правоохоронної діяльності даний механізм відіграє особливу роль, адже він компенсує посилені професійні ризики та гарантує необхідний рівень соціального захисту для працівників поліції у випадках втрати працездатності або виходу на пенсію.

Функціонування пенсійного страхування також виконує мотиваційну роль, оскільки стимулює працівників до тривалого та сумлінного проходження служби. Держава при цьому встановлює спеціальні умови пенсійного забезпечення для окремих категорій осіб, зокрема можливість призначення пенсії за вислугу років або у зв'язку з інвалідністю, отриманою під час виконання службових обов'язків. Це підсилює соціальні гарантії та сприяє підвищенню престижу служби в правоохоронних органах.

Однією з ключових складових механізму виступає його інституційне забезпечення. Пенсійний фонд України виконує функції адміністратора страхових внесків, веде облік страхового стажу та організовує виплати згідно з вимогами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [3]. Зосередження цих завдань в межах однієї установи спрямоване на підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами, забезпечення прозорості процедур і покращення якості надання соціальних гарантій.

Суттєве значення має принцип державних гарантій, відповідно до якого кожна застрахована особа має право на мінімальний рівень пенсійного забезпечення незалежно від перерв у трудовій діяльності чи рівня доходів у певні періоди життя. Це сприяє зменшенню соціальної нерівності та забезпечує базовий рівень захисту населення у старості, що є важливим елементом державної соціальної політики.

Поряд із соціальною функцією, пенсійне страхування виконує й економічну роль, оскільки забезпечує акумулювання та перерозподіл фінансових ресурсів через систему єдиного соціального внеску. Ці кошти використовуються для фінансування поточних пенсійних виплат, що підтримує баланс між працюючим населенням і пенсіонерами та сприяє стабільності фінансової системи в цілому [2].

Водночас важливим аспектом економічної ролі пенсійного страхування є його вплив на формування фінансової дисципліни в суспільстві та детінізацію заробітної плати. Оскільки розмір майбутньої пенсії безпосередньо залежить від офіційного доходу та сплачених внесків, система стимулює роботодавців і працівників до легалізації трудових відносин, що збільшує надходження до бюджету соціального страхування.

Крім того, акумульовані у системі кошти мають значний макроекономічний вплив, оскільки забезпечують стабільний внутрішній фінансовий потік та виступають інструментом перерозподілу доходів між поколіннями. Це дозволяє підтримувати соціальну рівновагу в суспільстві та зменшувати ризики економічної нестабільності, пов'язані з демографічними змінами та коливаннями ринку праці

Ефективність цього механізму значною мірою залежить від рівня офіційної зайнятості населення, своєчасної та повної сплати страхових внесків, а також якості державного управління у сфері соціального страхування. У сучасних реаліях надзвичайно важливим стає цифровий розвиток пенсійної системи, зокрема впровадження електронних реєстрів і автоматизованого обліку страхового стажу. Такі нововведення сприяють підвищенню прозорості процесів та мінімізують ризики зловживань.

Механізму необхідно посилити контрольні функції держави щодо дотримання роботодавцями правил нарахування та сплати єдиного соціального внеску. Це сприятиме зменшенню масштабів тіньової зайнятості та забезпечуватиме стабільність фінансових надходжень до пенсійної системи. Важливим доповненням до цього є розвиток правової культури суспільства й підвищення обізнаності громадян про значення офіційного трудового стажу як основного чинника для формування майбутнього пенсійного забезпечення.

Демографічні зміни, зокрема старіння населення, становлять суттєвий виклик для пенсійної системи, адже вони спричиняють значне збільшення навантаження та ставлять під загрозу її фінансову стабільність у довгостроковій перспективі. Скорочення частки працездатного населення порівняно з кількістю осіб пенсійного віку створює структурний дисбаланс між доходами і витратами системи соціального страхування. Це вимагає від держави розробки та запровадження відповідних заходів для підтримання її ефективного функціонування.

У даному контексті набуває особливого значення необхідність реформування пенсійної системи, що передбачає інтеграцію солідарного принципу із накопичувальним елементом. Такий підхід дозволяє диверсифікувати джерела фінансування майбутніх пенсійних виплат, знизити

фінансове навантаження на державний бюджет і суттєво підвищити загальну стійкість пенсійної системи в умовах довготривалих демографічних змін [4].

Таким чином, правовий механізм соціальної підтримки через систему обов'язкового пенсійного страхування є комплексною системою, що поєднує соціальні, економічні та організаційно-правові елементи. Він забезпечує реалізацію права громадян на соціальний захист, гарантує матеріальну стабільність у старості та виконує важливу стабілізуючу функцію в суспільстві. У сфері правоохоронної діяльності цей механізм має додаткове значення, оскільки підвищує рівень соціальної захищеності працівників поліції та зміцнює престиж служби. Подальше вдосконалення пенсійної системи, її цифровізація та адаптація до демографічних змін є необхідною умовою забезпечення ефективного соціального захисту населення.

Список використаних джерел

1 Аносенков А., Ізбаш К. Поняття та особливості соціального захисту поліцейських в Україні // Дисертаційні матеріали. Західноукраїнський національний університет. URL: <https://dspace.wunu.edu.ua/handle/316497/48629> (дата звернення: 11.04.2026).

2 Закон України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» № 1058-IV від 09.07.2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15#Text> (дата звернення: 11.04.2026).

3 Деякі питання забезпечення здійснення страхових виплат та надання соціальних послуг за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням : Постанова Кабінету Міністрів України від 29.11.2022 № 1323 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1323-2022-%D0%BF> (дата звернення: 11.04.2026).

4 Петровська С. А., Дементов В. О. Організаційно-правові аспекти вдосконалення пенсійного страхування як складової соціального захисту населення // *Наше право*. 2023. №2. С. 209–213. : <https://dspace.univd.edu.ua/items/08abe777-b10a-4fdb-8627-995718403545> (дата звернення: 11.04.2026).

*Гузенко Олена Павлівна,
доцент кафедри економіки та публічного управління
ННІ права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат економічних наук, доцент*

ДО ПИТАННЯ РОЗБУДОВИ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Сучасність доводить доцільність та необхідність розбудови безбар'єрного простору в країні, котра знаходиться в зоні воєнного конфлікту. Від активних воєнних дій потерпають всі члени суспільства, збільшується кількість осіб, військових та цивільних громадян, котрі отримали травми та потребують особливого піклування у зв'язку з інвалідністю, погіршується здоров'я у людей похилого віку, котрі відчують постійних стрес від воєнних викликів, зростає кількість громадян суспільства, котрі вимушені були покинути свої домівки та переїхати до менш безпечних районів країни, що знизило рівень їх психологічної стійкості. У зв'язку із зазначеним гостро постала питання активізувати процеси розбудови безбар'єрного простору в Україні, котрий гарантує рівні права, свободи та гідне ставлення до кожної громадянина суспільства, які повинні мати комфортний доступ до соціально-економічних послуг та можливість самореалізації. Проте, в умовах війни, з метою прийняття більш дієвих управлінських рішень, необхідно володіти основними компонентами зазначеного процесу, щоб досягти успішного вирішення поставлених завдань. Все окреслене свідчить про актуальність обраного напрямку дослідження.

Питання розбудови безбар'єрного простору в Україні доволі активно вивчається вітчизняними науковцями. Зазначене питання знаходить відображення як результат досліджень у фахових виданнях, різного рівня, обговорюється на наукових дискусійних платформах, оприлюднюються на Всеукраїнських та Міжнародних науково-практичних конференціях. Так, у своїй роботі І.О. Гулівата та І.І. Ніколіна [1] вивчали проблему використання цифрових інструментів у реалізації безбар'єрного освітнього середовища, а Л.Р. Наливайко та Л.В. Марценюк [2] досліджували питання проблем та перспектив впровадження процесу «Безбар'єрна Україна». Натомість, Т.В. Шевченко [3] присвятив свої дослідження питанню соціальної політики та інклюзії в умовах трансформації суспільства. Проте, незважаючи на доволі активне дослідження різних напрямків процесу розбудови безбар'єрного простору в Україні, залишається значна кількість проблем, котрі потрібно негайно вирішувати та більш поглиблено досліджувати.

Ми вважаємо, що успішне проведення розбудови безбар'єрного простору в Україні залежить від розуміння складових компонентів, які здатні забезпечити дієвість та ефективність впровадження намічених завдань. У центрі уваги мають бути такі компоненти як чітке окреслення завдань, розуміння змістовності принципів та функцій, обов'язкове встановлення послідовності етапів процесу

розбудови безбар'єрного простору. Визначення завдань процесу має відбуватися з урахуванням термінів їх виконання, а також супроводжуватися призначенням відповідальних осіб. Склад основних завдань витікає з виду безбар'єрного простору, котрий покладе в основу процесу впровадження, тобто фізичної, інформаційної, цифрової, економічної, освітньої, суспільної та громадської безбар'єрності.

В складних умовах розвитку країни, не менш важливим є розуміння принципів та функцій процесу розбудови безбар'єрного простору в Україні. При цьому, варто переосмислити взаємозв'язок між зазначеними компонентами. Варто зауважити в основі даного процесу лежать наступні принципи: повага до людської гідності та бачення кожної особистості; універсальний дизайн; безперешкодність рівності та включеність; системність та комплексність. В свою чергу, процес має за базу такі функції як: нормативно-правова; архітектурно-будівельна; інформаційно-цифрова; соціально-економічна та комунальна. Взаємодія між даними компонентами полягає в тому, що принципи визначають напрямки дій даного процесу, а функції відіграють роль конкретного механізму реалізації принципів в момент адаптації виконання намічених завдань за проектом розбудови. Успіх розбудови наміченого виду безбар'єрності залежить від розуміння зазначеної взаємодії, особливо в умовах сьогодення.

Наступним кроком, виступає відповідальний вид робіт, а саме встановлення етапів процесу розбудови безбар'єрного простору в Україні. Враховуючи постійні військові виклики при встановленні змістовності етапів робіт за проектом варто враховувати існуючі ризики та перешкоди, щоб не допустити зриву намічених термінів та забезпечення якісного рівня виконання будівельних робіт.

Зважаючи на те, що в умовах постійних військових викликів підвищується рольовий аспект процесу впровадження безбар'єрності для ветеранів, людей з інвалідністю, людей похилого віку та інших маломобільних груп, розробка етапів процесу має враховувати за базу правову компоненту, котра представлена Національною Стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (далі – Стратегія) [4].

До складу основних етапів, згідно законодавчих ініціатив обрано:

по-перше, підготовчий етап та закладення основ наміченої Стратегії: ухвалення базового документу та створення Ради безбар'єрності та чітке обґрунтування встановлених її видів;

по-друге, адаптаційний етап до наявних військових викликів: переорієнтація раніше окреслених напрямків процесу безбар'єрності на потреби військових та цивільних громадян суспільства які отримали травми внаслідок затяжного воєнного конфлікту; розбудова та відкриття реабілітаційних центрів; розробка «Довідника безбар'єрності», з метою проведення комунікацій з громадянами суспільства, котрі були травмовані;

по-третє, стратегічний реалізаційний етап на базі системного підходу: встановлення визначення змісту стратегічних цілей, розробка та затвердження КМУ плану заходів їх реалізації; повний моніторинг об'єктів будівництва на

доступність для маломобільних груп суспільства; адаптація інструментів цифровізації в контексті альтернативного тексту для зображень та зручних інтерфейсів;

по-четверте, етап довгострокового розвитку на базі затвердженої Стратегії: забезпечення повного впровадження та виконання завдань щодо розбудови стандартів безбар'єрності інфраструктури; завершення робіт по адаптації принципу доступності в освітні програми; оцінка та моніторинг громадянським суспільством результативності виконання Стратегії [4].

Таким чином, в умовах сьогодення гостро постало питання розбудови безбар'єрного простору в Україні в якості суспільної норми. Ключовими пріоритетами процесу виступають розширення мережі центрів реабілітації, доступ до державних послуг маломобільних груп населення країни на базі впровадження інструментів цифровізації та максимальне сприяння фізичній доступності до закладів освіти, охорони здоров'я, транспорту та інших об'єктів інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Гулівата І.О., Ніколіна І.І. Цифрові інструменти у реалізації безбар'єрного освітнього середовища. *Комп'ютерно-інтегровані технології: освіта, наука, виробництво*. 2023. № 51. С. 37–42.

2. Наливайко Л.Р. Марценюк Л.В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2023. Вип. 4. С.82–93.

3. Шевченко Т. В. Соціальна політика та інклюзія в умовах трансформації суспільства. Харків: Право, 2023. 210 с.

4. Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ №366-р від 14.04.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 12.05.2026 року)

*Декусар Ганна Геннадіївна,
старший викладач кафедри мовної підготовки
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*

CURRENT ISSUES OF EXPANDING BARRIER-FREE ACCESSIBILITY IN UKRAINE

Barrier-free accessibility has become one of the key priorities of modern Ukrainian society. The concept of accessibility includes the creation of conditions in which every person, regardless of age, physical abilities, social status, or health condition, can participate fully in social life. In recent years, Ukraine has made significant efforts to improve inclusivity and eliminate barriers in public spaces, education, transportation, healthcare, and digital services. However, despite positive changes, many serious problems still remain unresolved [1; 4].

One of the most urgent challenges is the insufficient accessibility of urban infrastructure. Many public buildings, educational institutions, hospitals, railway stations, and administrative centers remain difficult or impossible to access for people with disabilities. Although ramps and elevators are gradually being installed, they are often designed incorrectly and do not meet international standards. In many cities, sidewalks are uneven, pedestrian crossings are unsafe, and public transportation lacks proper equipment for people with limited mobility. As a result, many citizens still face social isolation and difficulties in everyday life [2].

Another important issue concerns transportation accessibility. Public transport in Ukraine is only partially adapted for people with disabilities. Low-floor buses and trams are still insufficient in number, especially in small towns and rural areas. Railway stations and metro systems also require modernization. In addition, audio and visual announcements are not always available for people with hearing or visual impairments. The absence of accessible transportation limits people's opportunities for education, employment, healthcare, and social interaction [5].

The educational system also faces significant barriers. Inclusive education has become more widespread in recent years, but many schools and universities are still not fully prepared to provide equal opportunities for all students. Educational institutions often lack qualified specialists, psychological support, adaptive technologies, and accessible facilities. Teachers may not receive sufficient training on how to work effectively with children who have special educational needs. Consequently, students with disabilities may experience discrimination, misunderstanding, or reduced access to quality education [3].

Digital accessibility is another growing concern in the modern world. Ukraine is actively developing digital government services and online platforms, but not all websites and applications are accessible to people with disabilities. Some online resources are difficult to use for individuals with visual impairments because they lack screen-reader compatibility or proper text formatting. Digital inequality may prevent certain groups of people from accessing important information, educational opportunities, or public services [6].

The ongoing military conflict has further intensified the problem of barrier-free accessibility in Ukraine. Thousands of people have suffered injuries and acquired disabilities as a result of the war. Therefore, the need for rehabilitation centers, accessible housing, inclusive employment opportunities, and psychological support has increased dramatically. Veterans and civilians affected by the war require comprehensive social integration and equal participation in public life. Under such circumstances, accessibility becomes not only a social issue but also a humanitarian necessity [4].

At the same time, Ukrainian society has demonstrated growing awareness of inclusivity and human rights. Government initiatives, public organizations, and international partners actively support projects aimed at creating a barrier-free environment. In 2021, Ukraine introduced the National Strategy for Creating a Barrier-Free Space, which aims to improve accessibility in various spheres of life. Civil society organizations also play an important role in promoting inclusivity, protecting the rights of people with disabilities, and encouraging social dialogue [1].

To address existing problems effectively, several important measures should be implemented. Firstly, the government must strengthen control over compliance with accessibility standards in construction and urban planning. Secondly, financial investments are needed to modernize infrastructure and public transportation. Thirdly, educational programs for teachers, architects, public servants, and employers should include training on inclusivity and accessibility. Furthermore, digital technologies must be developed according to international accessibility standards to ensure equal access for everyone.

In conclusion, the expansion of barrier-free accessibility in Ukraine remains an important and complex challenge. Although positive changes are already visible, many obstacles continue to limit the full participation of people with disabilities and other vulnerable groups in social life. Creating an inclusive society requires cooperation between the government, local authorities, businesses, educational institutions, and citizens. A truly barrier-free Ukraine will not only improve the quality of life for millions of people but also strengthen democratic values, social equality, and human dignity.

References

1. Cabinet of Ministers of Ukraine. National Strategy for Creating a Barrier-Free Space in Ukraine until 2030. Kyiv, 2021. URL: <https://esbu.gov.ua/en/activity/barrier-free> (access date 14.05.2026)
2. United Nations Development Programme in Ukraine. Accessibility and Inclusion in Ukrainian Cities. Kyiv, 2026. URL: <https://www.undp.org/ukraine> (access date 14.05.2026)
3. UNESCO. Inclusive Education and Accessibility in Eastern Europe. Paris, 2026. URL: <https://www.unesco.org/gem-report/en/publication/2025-central-and-eastern-europe-caucasus-and-central-asia> (access date 15.05.2026)
4. World Health Organization. Disability and Rehabilitation in Ukraine during Wartime. Geneva, 2024. URL: <https://www.who.int/> (access date 14.05.2026)

5. Ministry of Communities and Territories Development of Accessible Public Transportation in Ukraine. Kyiv, 2023. URL: <https://mindev.gov.ua/en> (access date 14.05.2026)

6. United Nations. Digital Accessibility and Equal Opportunities for Persons with Disabilities. New York, 2026. URL: <https://www.un.org/> (access date 14.05.2026)

*Дончик Єлизавета Віталіївна,
студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
Київський національний університет імені Тараса Шевченка,
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент*

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕТИКИ МЕДІАТОРА У ПРОЦЕДУРІ ПРИСУДОВОЇ МЕДІАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ СПОРІВ

З набранням чинності Закону України «Про медіацію» від 16.11.2021 № 1875-IX (далі – Закон) медіація отримала законодавче підґрунтя, у тому числі для застосування в адміністративному судочинстві [6, ст. 3]. Разом із тим, ефективність присудової медіації в адміністративних спорах значною мірою визначається не лише процедурними правилами, а й рівнем дотримання медіатором норм професійної етики. Саме через особистість медіатора реалізуються або, навпаки, нівелюються всі переваги медіації як альтернативного способу вирішення спорів. Це підкреслює, що професійна етика медіатора не є відокремленим явищем, а базується на загальних засадах професійної етики юриста, які визначають ціннісні орієнтири діяльності правника незалежно від його ролі у процесі [8].

Попри відсутність нормативного закріплення, присудова медіація розуміється як процедура альтернативного вирішення спорів, що здійснюється після відкриття провадження в суді, у якій нейтральна сторона, суддя-медіатор або акредитований медіатор, сприяє сторонам у досягненні взаємоприйняттого рішення. Це означає, що присудова медіація є органічно пов'язаною із судовим процесом: вона розгортається вже після того, як спір набув процесуального статусу. Саме ця обставина ускладнює етичне становище медіатора – він діє в інституційному просторі суду, однак зобов'язаний зберігати повну незалежність від нього.

Закон України «Про медіацію» прямо зобов'язує медіатора дотримуватися норм професійної етики та до початку медіації надавати сторонам кодекс професійної етики, якого він дотримується (ст. 12) [7]. Розробка таких кодексів покладається на об'єднання медіаторів, які зобов'язані забезпечити їх відповідність Закону (ст. 13) [7]. Нині одним із таких кодексів є Кодекс етики медіатора Національної асоціації медіаторів України [6], а на рівні європейських

стандартів – Європейський кодекс поведінки медіаторів [5]. У теорії під професійною етикою медіатора розуміють систему моральних норм і принципів, що визначають межі допустимої та недопустимої поведінки під час виконання ним своїх функцій [3, с. 73].

Ключова специфіка адміністративно-правових спорів полягає в тому, що однією зі сторін завжди виступає суб'єкт владних повноважень, який володіє апаратом примусу, фінансовими ресурсами та юридичним персоналом. Приватна ж особа в цьому протистоянні є структурно слабшою стороною. Саме тут загальний принцип нейтральності медіатора набуває додаткового етичного виміру.

Відповідно до ст. 7 Закону, медіатор повинен бути нейтральним у ставленні до сторін і незалежним від органів державної влади та органів місцевого самоврядування [7]. Водночас ст. 8 Закону встановлює, що медіація проводиться на засадах рівності сторін, а зобов'язання медіатора повинні бути однаковими стосовно всіх учасників [7]. Отже, нейтральність медіатора в адміністративному спорі – це не пасивне «невтручання», а активне забезпечення фактичної рівності: надання кожній зі сторін однакового простору для висловлення позиції, однакової уваги до їхніх інтересів і однакового захисту від тиску. Медіатор, який «нейтрально» спостерігає за тим, як владний орган нав'язує своє рішення приватній особі, насправді порушує принцип неупередженості. Такий підхід суперечить самій природі медіації як процедури, спрямованої на досягнення взаємоприйняттого рішення [2, с. 146].

Практичний вимір цієї дилеми полягає в тому, що медіатор зобов'язаний не лише рівно розподіляти час і увагу між сторонами, а й, помітивши ознаки тиску або маніпуляції з боку владного органу, вжити активних заходів для відновлення балансу – наприклад, провести окрему закриту сесію з приватною особою або зупинити процедуру відповідно до ст. 12 Закону [7].

Принцип конфіденційності є однією з фундаментальних засад медіації. Стаття 6 Закону встановлює обов'язок медіатора не розголошувати жодну інформацію, що стала відома під час підготовки та проведення медіації, а також забороняє його допит як свідка у справі [7]. Водночас в адміністративному праві діє конкуруючий принцип відкритості діяльності публічної влади та права громадськості на доступ до інформації про використання публічних ресурсів.

Це породжує реальну етичну колізію: чи є допустимим, щоб умови мирової угоди між, наприклад, громадянином і органом місцевого самоврядування щодо витрачання бюджетних коштів залишалися конфіденційними? Відповідь на це питання Закон прямо не дає. Разом із тим, ст. 6 передбачає можливість розкриття конфіденційної інформації, якщо це встановлено законом [7], що відкриває простір для галузевого регулювання щодо обов'язкового оприлюднення окремих категорій адміністративних медіаційних угод.

З точки зору етики медіатора, його обов'язком є не лише зберігання таємниці, а й завчасне роз'яснення сторонам правових наслідків укладення угоди та можливих обмежень конфіденційності у конкретній справі. Це безпосередньо

кореспондується з обов'язком медіатора інформувати учасників медіації про їхні права, обов'язки та наслідки укладення угоди (ст. 12) [7].

Відповідно до ст. 5 Закону, участь у медіації є добровільним волевиявленням учасників, і ніхто не може бути примушений до неї [7]. Проте у присудовій медіації, що розгортається вже після відкриття провадження в суді, добровільність набуває особливого ризику формалізації. Для приватної особи, яка перебуває в процесуальному протистоянні з владним органом, пропозиція судді або суду звернутися до медіатора може сприйматися як завуальований тиск: побоювання негативно вплинути на ставлення суду до своєї позиції здатне де-факто нівелювати вільне волевиявлення.

Саме тому одним із ключових етичних обов'язків медіатора на етапі підготовки до медіації є чітке та зрозуміле роз'яснення приватній особі її беззастережного права відмовитися від медіації або вийти з неї у будь-який момент без жодних правових наслідків для судового провадження, а участь у медіації не може вважатися визнанням вини або позовних вимог (ст. 5) [7]. Такий підхід відповідає загальній вимозі Закону щодо обов'язку медіатора інформувати сторін про їхні права та принципи проведення медіації (ст. 12) [7], а також принципу автентичності – визнання кожного учасника у його праві на власне рішення [4, с. 63].

Отже, роль професійної етики медіатора у присудовій медіації адміністративно-правових спорів виходить за межі загальних вимог нейтральності та конфіденційності. Специфіка адміністративного конфлікту породжує три взаємопов'язані етичні виклики: необхідність активного забезпечення фактичної рівності між структурно нерівними сторонами; пошук балансу між конфіденційністю медіації та принципом публічності в діяльності органів влади; забезпечення реальної, а не формальної добровільності участі приватної особи. Закон України «Про медіацію» закладає лише загальні засади, залишаючи простір для галузевого регулювання та розвитку кодексів професійної етики. Саме кодекси об'єднань медіаторів, розроблені відповідно до ст. 13 Закону [7] з урахуванням специфіки адміністративних спорів та орієнтовані на Європейський кодекс поведінки медіаторів [5], здатні заповнити цю нормативну прогалину.

Список використаних джерел

1. Медіація у професійній діяльності юриста : підручник / авт. кол. : Т. Білик та ін. ; за ред. Н. Крестовської, Л. Романадзе. Одеса : Екологія, 2019. 456 с.
2. Мельничук Ю. І. Етичні стандарти та нормативні принципи професійної поведінки в сфері медіації. Грані. 2016. № 2. С. 146–150.
3. Токарева К. С. Теоретико-правовий аналіз етичних засад діяльності медіатора. *Вісник АПСВТ*. 2020. № 3–4. С. 70–79.
4. Європейський кодекс поведінки медіаторів : прийнятий на конференції у Брюсселі 02.06.2004 / Європейська Комісія. URL: <https://www.mediation-help.com/wp-content/uploads/2024/06/evropejskij-kodeks-povedinki-mediatoriv.pdf> (дата звернення: 11.05.2026).
5. Можайкіна О. С., Кононець О. М. Етичні аспекти діяльності медіаторів. *Право і суспільство*. 2021. № 6. С. 61–66.
6. Про медіацію : Закон України від 16.11.2021 № 1875-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20> (дата звернення: 11.05.2026).

7. Кодекс етики медіатора Національної асоціації медіаторів України.
URL: <https://namu.com.ua/ua/info/ethicscode/> (дата звернення: 11.05.2026)

8. Теремцова Н. В. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. *Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 281–284.

*Євсєєв Владислав Олександрович,
здобувач вищої освіти
факультету правоохоронної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
Самойленко Олександр Олександрович,
начальник кафедри прикордонного контролю,
Національна академія Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького
кандидат психологічних наук, доцент*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Питання доступності публічного простору для осіб з інвалідністю та маломобільних груп населення набуло в Україні принципово нового звучання з початком повномасштабного вторгнення. Бойові поранення щодня збільшують чисельність людей, які потребують безбар'єрного середовища. За офіційними даними Національної служби здоров'я України, на початок 2025 року в країні проведено понад 95 тисяч ампутацій - переважно серед військовослужбовців і цивільних, постраждалих унаслідок мінно-вибухових травм [1]. Це робить розбудову безбар'єрного простору не лише питанням соціальної справедливості, а й нагальним завданням реінтеграції тисяч ветеранів у мирне суспільство. Нормативну основу політики безбар'єрності в Україні становить кілька ключових актів. Указом Президента України № 533/2020 від 03.12.2020 «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» органам виконавчої влади доручено розробити комплексну стратегію [2]. На виконання цього доручення розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р схвалено Національну стратегію зі створення безбар'єрного простору на період до 2030 року, яка охоплює п'ять складових: фізичну, цифрову, інформаційну, економічну та соціальну безбар'єрність [3, с. 4]. Ця стратегія утворила підґрунтя для систематичної державної роботи, яка раніше мала фрагментарний характер. Практичний стан виконання нормативних вимог відображають результати щорічного урядового моніторингу. У 2024 році Міністерство розвитку громад та територій України вперше обстежило не лише будівлі, а й вулиці, зупинки громадського транспорту та об'єкти благоустрою – загалом понад 93 тисячі об'єктів. Встановлено, що лише 20% з них є безбар'єрними, тоді як серед вулиць, що ведуть до лікарень, цей показник становить 25%, а на центральних пішохідних шляхах – лише 16%. Ці цифри засвідчують значний розрив між задекларованими цілями та реальністю, особливо гострий в умовах збільшення частки маломобільних громадян. Важливим кроком у сфері технічного регулювання стало оновлення будівельних норм. Чинний ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» пройшов три редакції поправок: Зміну № 1 (2023), Зміну № 2 (2024) та Зміну № 3 (листопад 2025), якими уточнено вимоги до поручнів, пандусів, тактильної навігації та зон маневрування для осіб на кріслах колісних [4]. Паралельно оновлено ДБН В.2.2-10:2022 щодо закладів охорони здоров'я та ДБН В.2.2-5:2023 щодо захисних

споруд цивільного захисту, в яких безбар'єрність стала обов'язковою вимогою. Водночас проблема полягає в тому, що оновлення норм не має зворотної сили: існуючий будівельний фонд радянської доби залишається поза їхньою прямою дією, а механізм примусової реконструкції практично відсутній. Особливої гостроти набула тема безбар'єрності укриттів. ДБН В.2.2-5:2023 закріпив обов'язкову інклюзивність нових захисних споруд – із пандусами, підйомними пристроями, системами візуальної та тактильної навігації та універсальними санітарними приміщеннями [4]. Однак переважна більшість реально використовуваних укриттів – це підвали, підземні переходи та шкільні бомбосховища, збудовані до прийняття сучасних стандартів. Для осіб із порушеннями руху та зору доступ до них під час повітряної тривоги залишається фізично неможливим або вкрай ускладненим, що перетворює проблему безбар'єрності на питання права на життя, гарантованого статтею 27 Конституції України. Позитивним системним зрушенням є формування інституційної інфраструктури безбар'єрності на рівні громад. Станом на 2024 рік близько 500 територіальних громад ухвалили рішення про створення місцевих рад безбар'єрності. Реалізується флагманський проєкт «Рух без бар'єрів» з облаштування безбар'єрних маршрутів у кількох населених пунктах. Водночас дослідження Індексу безбар'єрності громад показало, що лише Львівська, Київська та Вінницька громади набрали понад 80%, тоді як переважна більшість – значно менше. Це свідчить про те, що безбар'єрність залишається передусім привілеєм великих міст, а не загальнодоступною нормою.

Таким чином, розширення безбар'єрного простору в Україні є завданням, яке не терпить зволікань. Необхідна реальна фінансова відповідальність за порушення норм доступності, запровадження обов'язкового безбар'єрного аудиту при відновленні зруйнованих об'єктів та масштабування принципів інклюзивного проектування на всі рівні публічної інфраструктури. В умовах, коли кількість людей з набутою інвалідністю вимірюється сотнями тисяч, це питання стає одним із визначальних вимірів післявоєнного відновлення країни.

Список використаних джерел

1. “Чому в ЗСУ стільки ампутацій?”. OBOZ.UA. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/novosti-obschestvo/chomu-v-zsu-stilki-amputatsij-pravda-yaka-vas-shokue.htm> (дата звернення: 16.04.2026).
2. Указ Президента України «Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні» від 03.12.2020 № 533/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/533/2020> (дата звернення: 14.04.2026).
3. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року» від 14.04.2021 № 366-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p> (дата звернення: 14.04.2026).
4. Міністерство розвитку громад та територій України. Про затвердження Зміни № 3 до ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» : наказ від листопада 2025 р. № 1617. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minrozvytku-onovylo-vymohy-do-inkliuzyvnosti-budivel-i-sporud> (дата звернення: 16.04.2026).

Завгородній Віталій Анатолійович,
*старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор*

ІНКЛЮЗІЯ В ПОЛІЦЕЙСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

У сучасних умовах розвитку демократичної правової держави одним із ключових напрямів реформування правоохоронної системи є впровадження принципів інклюзії та безбар'єрності в діяльність поліції. Інклюзія в поліцейській діяльності зводиться до створення умов для рівного доступу всіх категорій населення до поліцейських послуг незалежно від наявності інвалідності, віку, стану здоров'я, соціального статусу чи інших особливостей, а також забезпечення можливостей для реалізації права на службу в поліції особами, які потребують розумного пристосування.

Актуальність зазначеної проблематики зумовлена зростанням кількості осіб з інвалідністю в Україні внаслідок збройної агресії російської федерації, необхідністю забезпечення реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини та впровадження Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. [1].

В Україні принципи інклюзії закріплені в законах України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [2], «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» [3], а також у вищезгаданій Національній стратегії.

Інклюзивна поліція є складовою концепції людиноцентричної моделі поліцейської діяльності (*community policing*), відповідно до якої головною метою правоохоронних органів виступає забезпечення потреб людини та захист її прав і свобод.

Інклюзія в діяльності поліції охоплює декілька напрямів, які перебувають у взаємозв'язку.

Першим напрямом є забезпечення фізичної доступності поліцейських послуг. Йдеться про облаштування адміністративних будівель та споруд поліції пандусами, ліфтами, тактильними покажчиками, адаптованими санітарними приміщеннями та іншими елементами безбар'єрного середовища.

Другим напрямом виступає інформаційна доступність. Поліцейська інформація повинна надаватися у формах, доступних для осіб із порушеннями слуху, зору чи інтелектуального розвитку. Зокрема, актуальним є використання жестової мови, шрифту Брайля, адаптованих вебресурсів та спеціальних цифрових сервісів.

З цього приводу слушними убачаємо результати дослідження, проведеного О.С. Скляр, яким зроблено висновок, що знання основ жестової мови поліцейським у стандартних чи екстремальних ситуаціях може значно полегшити подолання комунікаційного бар'єру з людьми, які мають порушення слуху. Дослідження, наголошує вчений, показують, що відсутність таких знань може

бути компенсована шляхом застосування поліцейськими навичок ефективної невербальної комунікації, що має бути відпрацьовано під час тренувань, зокрема через розв'язання практичних кейсових завдань [4, с. 527].

Третім напрямом є формування інклюзивних комунікативних компетентностей поліцейських. Працівники поліції мають володіти навичками спілкування з особами, які мають порушення слуху, зору, опорно-рухового апарату, психічні чи інтелектуальні порушення.

Як наголошує О.А. Рівчаченко, комунікативна толерантність поліцейських Національної поліції є обов'язковою складовою спеціальної професійної підготовки, сприяє становленню особистості професіонала, є підґрунтям професійної майстерності та запорукою ефективної правоохоронної діяльності. Доцільним, на думку вченого, є введення дисципліни «Толерантність і недискримінація в роботі поліцейських» до програми підготовки курсантів усіх спеціальностей закладів вищої освіти МВС України [5, с. 113-114].

Четвертим напрямом є забезпечення інклюзивності кадрової політики. Поліція повинна створювати умови для професійної реалізації ветеранів війни та працівників, які отримали інвалідність унаслідок поранень, шляхом запровадження механізмів розумного пристосування робочих місць.

Відповідно до оприлюднених результатів оцінювання роботи із забезпечення прав осіб з інвалідністю в Національній поліції України за 2025 рік станом на 15 лютого 2026 року у структурних підрозділах центрального органу управління поліції, головних управлінь Національної поліції в областях та у м. Києві, міжрегіональних органів поліції, державних установ і закладів, що належать до сфери управління Національної поліції України, працювало 120245 осіб, з яких 1501 – особи з інвалідністю (22 працівників мають I групу інвалідності, 528 – II групу, 951 – III групу) [6].

Попри позитивні зміни, впровадження інклюзивних підходів у діяльність Національної поліції супроводжується низкою проблем.

По-перше, не всі об'єкти поліцейської інфраструктури відповідають вимогам безбар'єрності та доступності, що визначені Державними будівельними нормами В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд».

По-друге, залишається недостатнім рівень спеціальної підготовки окремих категорій поліцейських щодо комунікації з особами, які мають різні форми інвалідності.

По-третє, потребує вдосконалення нормативне регулювання механізмів розумного пристосування умов служби для працівників поліції з інвалідністю.

По-четверте, існує проблема недостатнього використання сучасних цифрових технологій для забезпечення доступності поліцейських послуг.

Водночас, результати оцінювання стану забезпечення прав осіб з інвалідністю в Національній поліції свідчать про поступове впровадження принципів безбар'єрності. За даними Національної поліції України, стан забезпечення реалізації прав осіб з інвалідністю в системі поліції оцінено як задовільний.

Отже, інклюзія в поліцейській діяльності є важливим складником сучасної правоохоронної політики та необхідною умовою реалізації принципу верховенства права. Її впровадження сприяє забезпеченню рівного доступу громадян до поліцейських послуг, підвищенню рівня довіри населення до поліції та утвердженню людиноцентричної моделі правоохоронної діяльності.

Інклюзія в діяльності поліції повинна розглядатися не лише як інструмент забезпечення прав окремих соціальних груп, а як невід'ємний елемент демократичної, сервісно-орієнтованої та ефективної правоохоронної системи.

Список використаних джерел:

1. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21 березня 1991 року № 875-XII (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

2. Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні: Закон України від 06 вересня 2012 року № 5207-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17#Text>

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

4. Склар О. С. Тактичні особливості комунікації поліцейських із людьми, які мають порушення слуху. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2025. № 4 (111). С. 513-528.

5. Рівчаченко О. А. Формування комунікативної толерантності в поліцейських Національної поліції України за допомогою інтерактивних засобів навчання. *Юридична психологія*. 2019. № 2(25). С. 109-116.

6. Результати оцінювання роботи із забезпечення прав осіб з інвалідністю в Національній поліції за 2025 рік. URL: <https://npu.gov.ua/diyalnist/dotrimannya-prav-lyudini/stvorennia-bezbariernoho-prostoru/normatyvna-baza-ta-zvity/rezultaty-otsiniuvannia-roboty-iz-zabezpechennia-prav-osib-z-invalidnistiu-v-natspolitsi>

Захаренко-Мившук Ольга
здобувачка ступеня вищої освітимагістра
інституту заочного та дистанційного навчання
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник
Дозорець Марія
викладач кафедри психології
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦИФРОВОЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В УКРАЇНІ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Процес європейської інтеграції України вимагає докорінного перегляду підходів до забезпечення прав і свобод людини, зокрема в аспекті доступності життєвого простору. Питання безбар'єрності сьогодні виходить далеко за межі лише фізичного архітурного доступу. З огляду на масштабну цифровізацію державних послуг (проєкти «Дія», «Електронний суд»), особливої актуальності набуває цифрова безбар'єрність — стан інформаційно-комунікаційних технологій, за якого вони є доступними для всіх верств населення, включаючи осіб з інвалідністю, людей похилого віку та інші маломобільні групи.

Фундаментом для розвитку інклюзивного суспільства в Україні стало прийняття Національної стратегії із створення безбар'єрного простору на період до 2030 року [1]. Цей документ визначає шість основних напрямів безбар'єрності: фізичну, інформаційну, цифрову, суспільну, освітню та економічну. Цифровий напрям передбачає, що кожен громадянин, незалежно від стану здоров'я чи місця проживання, має мати доступ до швидкісного інтернету та вміти користуватися цифровими пристроями для отримання послуг.

Важливим кроком у забезпеченні цифрової доступності стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 757, яка встановлює вимоги до доступності веб-сайтів та мобільних додатків органів виконавчої влади. Зокрема, йдеться про відповідність міжнародному стандарту WCAG 2.1 (Web Content Accessibility Guidelines), що передбачає чотири принципи: сприйнятливість, керованість, зрозумілість та стійкість [2].

Для України критично важливим є врахування досвіду Європейського Союзу, зокрема Директиви (ЄС) 2016/2102 про доступність веб-сайтів і мобільних додатків та Європейського акту про доступність (European Accessibility Act). Останній встановлює вимоги не лише до державних сервісів, а й до приватного сектору, що виробляє критично важливі продукти (банківські послуги, електронна торгівля, транспортні квитки). Впровадження цих норм дозволить Україні не лише виконати вимоги щодо кандидатства в ЄС, а й створити реально зручне середовище для ветеранів війни та осіб, що отримали поранення внаслідок агресії.

Як зазначають дослідники, право на цифрову доступність має розглядатися як частина права на інформацію та недискримінацію [3]. Створення інклюзивного цифрового середовища є обов'язком держави у межах виконання Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю. Це вимагає від розробників державного софту враховувати особливості навігації за допомогою програм екранного доступу та альтернативних способів введення даних.

Попри позитивні зрушення, існує ряд правових та технічних бар'єрів. По-перше, це відсутність дієвого механізму контролю за дотриманням стандартів доступності. Багато державних ресурсів номінально звітують про інклюзивність, але на практиці вони залишаються недоступними для користувачів із порушеннями зору. По-друге, це дефіцит кваліфікованих юридичних кадрів, які розуміються на специфіці цифрового права та інклюзивного дизайну [4].

Отже, для подолання існуючих бар'єрів необхідно: посилити юридичну відповідальність за порушення стандартів цифрової доступності; запровадити обов'язковий щорічний моніторинг вебресурсів на відповідність ДСТУ EN 301 549; інтегрувати курси з інклюзивного дизайну до програм підготовки юристів. Створення безбар'єрного простору в Україні — це не лише технічне чи економічне питання, а насамперед ціннісний вибір держави, спрямований на повагу до гідності кожної людини. Ефективне забезпечення цифрової безбар'єрності в Україні потребує комплексного підходу, що поєднує не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й формування нової професійної культури серед фахівців. Важливим є не просто формальне дотримання стандартів, а усвідомлення їх значення як інструменту реалізації прав людини в цифровому середовищі. Саме тому пріоритетом має стати перехід від декларативних норм до їх реального впровадження через освіту, контроль і відповідальність. У перспективі цифрова безбар'єрність повинна розглядатися як невід'ємна складова демократичного розвитку держави, що сприяє соціальній інтеграції, рівності можливостей та підвищенню якості життя всіх громадян.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. Урядовий кур'єр. 2021. № 78.

2. Наливайко Л. Р., Степаненко К. В. Забезпечення прав людини в умовах цифровізації: міжнародні стандарти та вітчизняний досвід. Дніпро : ДДУВС, 2023. 210 с.

3. Марценюк О. В. Правові механізми реалізації політики безбар'єрності в сучасній Україні. *Юридичний часопис*. 2024. Вип. 2. С. 45–52.

4. Про доступність об'єктів фізичного оточення: Закон України від 15 грудня 2023 р. № 3500-ІХ. Відомості Верховної Ради України. 2024. № 4. ст. 22.

5. Ковальчук О. М. Універсальний дизайн у державному управлінні: правовий вимір. *Науковий вісник НАВС*. 2023. № 3 (112). С. 15–24.

6. Standard EN 301 549. Accessibility requirements for ICT products and services. European Telecommunications Standards Institute (ETSI). 2021. 188 p.

*Зелінський Данило Віталійович,
амбасадор безбар'єрності,
голова ГО «Освіта рівних можливостей»,
вчитель правознавства та громадянської освіти
Салезіянського приватного ліцею «Всесвіт» м. Житомира*

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА ОСВІТУ В УМОВАХ РОЗБУДОВИ
БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ.
ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ БЮРО СУПРОВОДУ СТУДЕНТІВ
З ІНВАЛІДНІСТЮ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ НА
ЗАГАЛЬНОНАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНІ**

Право на освіту є одним із основоположних і невід'ємних конституційних прав людини [2]. Це право є необхідною передумовою реалізації інших прав і свобод, забезпечення гідності особи та її повноцінної участі у громадському і суспільному житті. Водночас, гарантії щодо права на освіту в контексті осіб з інвалідністю конкретизуються у міжнародних нормативно-правових актах, зокрема у Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікованої Україною у 2009 році. У статті 24 цієї Конвенції наголошується на тому, що усі держави-учасниці визнають право осіб з інвалідністю на освіту та зобов'язуються забезпечити інклюзивну освіту на всіх рівнях без дискримінації та на засадах рівності можливостей [1].

В умовах сучасного державотворення та прагнення України стати членом Європейського союзу особливого значення набуває не лише формальне визнання права на освіту, а й формування ефективних механізмів його практичної реалізації для всіх категорій громадян. У контексті розбудови безбар'єрного простору особливо актуалізується питання необхідності переходу від декларативних підходів до впровадження системних інституційних рішень, спрямованих на усунення бар'єрів у системі вищої освіти. Одним із таких рішень може стати впровадження інституту Бюро супроводу студентів з інвалідністю у ЗВО на загальнонаціональному рівні.

Тим паче, в умовах повномасштабної агресії росії проти України, наша країна зіткнулася з безпрецедентними викликами, які торкнулися всіх сфер життя, у тому числі освіти. Збройна агресія рф проти України спричинила невпинне зростання кількості людей з інвалідністю в нашій державі. Лише за перші 2 роки повномасштабної війни кількість осіб з інвалідністю зросла на 300 тисяч – 10 %, а загальна чисельність досягла 3 мільйони осіб [4].

Це робить питання доступності освіти для осіб з інвалідністю ще більш нагальним. Адже, в умовах необхідності отримання військовими нових цивільних спеціальностей та отримання інвалідності багатьма цивільними, робить питання адаптації ЗВО одним із першочергових в розбудові інклюзивного середовища.

Бюро супроводу або Центр підтримки – це окремий структурний підрозділ ЗВО, що займається створенням педагогічно-організаційних умов та інклюзивного освітнього середовища для студентів з інвалідністю. Бюро супроводу студентів з інвалідністю відіграють важливу роль у створенні інклюзивного середовища в окремих університетах України та світу. Ці спеціалізовані відділи в складі ВНЗ покликані забезпечити повноцінну академічну, соціальну та побутову інтеграцію студентів з особливими освітніми потребами, допомагаючи їм долати бар'єри та максимально реалізовувати свій потенціал.

Головним завданням таких структурних підрозділів є забезпечення фізичної та інформаційної доступності для студентів з інвалідністю в університетському середовищі. Це включає в себе адаптацію навчальних приміщень, забезпечення допоміжних технологій та засобів, а також організацію необхідної допомоги та супроводу під час навчального процесу. Бюро супроводу надає різноманітні консультативні послуги абітурієнтам та студентам з інвалідністю, починаючи від допомоги в оформленні необхідних документів та закінчуючи наданням психологічної підтримки. Фахівці Бюро супроводжують студентів під час адаптації до університетського середовища, підтримують їх у вирішенні академічних та побутових питань, сприяють інтеграції в університетське життя. Цей спеціалізований підрозділ ЗВО здійснює постійний моніторинг ситуації щодо потреб та проблем студентів з інвалідністю в університеті. На основі отриманих даних фахівці Бюро розробляють рекомендації та ініціюють необхідні зміни, спрямовані на вдосконалення умов навчання та підтримки студентів з інвалідністю. Це включає в себе як адвокацію на рівні університету, так і представництво інтересів студентів з інвалідністю на рівні державних органів.

З правової точки зору створення та функціонування таких структурних підрозділів у закладах вищої освіти має ґрунтуватись на низці нормативно-правових актів. На загальнодержавному рівні такими документами є Закон України «Про освіту», Закон України «Про вищу освіту», Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, а, також, Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [3]. Ці документи проголошують рівні права та можливості для здобуття якісної освіти особами з особливими освітніми потребами, зокрема з інвалідністю.

Також має бути розроблене типове Положення, яке на загальнодержавному рівні визначатиме єдині підходи до організації діяльності таких структурних підрозділів. У цьому документі доцільно закріпити правовий статус Бюро, його основні завдання, функції та повноваження, а також принципи діяльності, зокрема забезпечення рівності можливостей, недискримінації та доступності освітнього середовища. Важливою складовою Положення має стати регламентації механізмів надання послуг супроводу, включаючи процедури звернення, оцінювання індивідуальних потреб здобувачів освіти та формування індивідуальних програм підтримки. Окрім цього, Положення має визначати порядок взаємодії Бюро з адміністрацією закладу, науково-педагогічними

працівниками та іншими суб'єктами освітнього процесу. Таке положення має містити вимоги до кадрового забезпечення, фінансування та системи моніторингу ефективності діяльності таких Бюро.

Водночас, під час розроблення такого Положення, мають бути враховані найкращі українські та міжнародні практики організації супроводу людей з інвалідністю у закладах вищої освіти, що дозволить забезпечити його ефективність, адаптивність до сучасних викликів та відповідність міжнародним стандартам у сфері інклюзивної освіти.

Важливо, щоб під час вступу до ЗВО, вступник, який має особливі освітні потреби, надавав свою Індивідуальну програму реабілітації (ІПР), в якій зазначено діагноз, функціональні можливості та необхідність використання ним допоміжних засобів та послуг. Це дозволить більш ефективно адаптувати навчальний процес під індивідуальні потреби студента, з огляду на його функціональні можливості.

Вищезгадані підходи до нормативно-правового та організаційного забезпечення діяльності Бюро супроводу потребують підкріпленням реалізації ефективних практик. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз найкращого українського та міжнародного досвіду функціонування таких служб підтримки. В різні роки незалежності України існували та існують спроби впровадити подібний досвід на локальному рівні, в окремих університетах.

На сьогодні в Україні в окремих ВНЗ діють Центри підтримки осіб з інвалідністю, що є частиною послідовної реалізації Національної стратегії безбар'єрності 2030 в освітній галузі.

Найбільш вдалим прикладом такого впровадження є досвід Українського Католицького університету. Місією Служби є академічний успіх студентів з інвалідністю. Університет прагне бути поруч з ними та всіляко підтримувати їх на шляху навчання. Головним завданням Служби є усунення бар'єрів для студентів з інвалідністю як у навчальному процесі, так і під час проживання в кампусі [5].

Звертаючись до міжнародного досвіду, варто поглянути на Польщу, де супровід здійснюється, хоч і лише на локальному рівні, але з широким спектром послуг.

Зокрема, в Університеті імені Казимира Великого (м. Бидгощ) функціонує Служба доступності, яка надає комплексну підтримку студентам з інвалідністю, включаючи консультативну допомогу, сприяння у формуванні індивідуальних освітніх траєкторій, забезпечення необхідними технічними засобами, а, також, організацію супроводу під час навчального процесу. Важливими складовими є психологічна підтримка, допомога в адаптації до освітнього середовища та діяльність Спільноти студентів з інвалідністю, яка представляє їхні інтереси й сприяє розвитку інклюзивного середовища. Окрім цього, університет забезпечує фінансову підтримку таких студентів шляхом надання стипендій і грантів [6].

Отже, забезпечення реалізації конституційного права на освіту для осіб з інвалідністю потребує не лише належного правового регулювання, а й ефективних інституційних механізмів. Запровадження Бюро супроводу студентів

з інвалідністю у закладах вищої освіти може стати дієвим інструментом формування безбар'єрного освітнього середовища. Врахування кращих національних і міжнародних практик сприятиме підвищенню доступності та якості освіти. Це, у свою чергу, забезпечить реальну рівність можливостей для всіх категорій громадян України.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю (Конвенцію ратифіковано Законом № 1767-VI від 16.12.2009). Режим доступу URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

2. Конституція України. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30, ст. 141. Режим доступу URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ від 14.04.2021 року № 366-р. Режим доступу URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

4. Ткаліч О. *Соцпортал*, За два роки війни кількість людей з інвалідністю збільшилась на 300 тисяч. Режим доступу URL : <https://socportal.info/ua/news/za-dva-roki-viini-kilkist-liudei-z-invalidnistiu-zbilshilas-na-300-tisyach/> - google_vignette.

5. Супровід студентів з особливими освітніми потребами та/або інвалідністю УКУ. Режим доступу URL : <https://wiki.ucu.edu.ua/inclusion>

6. Dział ds. Osób z Niepełnosprawnościami UKW. Режим доступу URL : <https://niepelnosprawni.uw.edu.pl/strona/niepelnosprawni>

Іваницька Анжеліка Віталіївна
студентка 1 курсу ОР «Магістр»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЛЮДСЬКА ГІДНІСТЬ В УМОВАХ АЛГОРИТМІЧНОЇ ВЗАЄМОДІЇ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Стрімкий розвиток штучного інтелекту виходить за межі приватного сектору й трансформує публічне управління, змінюючи статус людини як суб'єкта права. В Україні це проявляється, зокрема, у використанні системи розпізнавання облич Clearview AI [1] правоохоронними органами, що, попри практичну ефективність, створює ризик редукації людини до біометричного шаблону, який може використовуватися без її контролю та дозволу. Крім того, використання цієї системи в Україні зараз регулюється переважно внутрішніми інструкціями, що в свою чергу створює додаткові ризики для людської гідності через відсутність прозорого законодавчого регулювання.

Аналогічні процеси відбуваються у цивільній сфері, де алгоритмічний кредитний скоринг визначає доступ особи до економічних можливостей на основі непрозорих критеріїв [2]. У сфері публічних послуг, зокрема в екосистемі «Дія» [3], рішення дедалі частіше приймаються через автоматизовану обробку даних, що зміщує акцент від індивідуального розгляду до алгоритмічного управління. У безпековому вимірі використання аналізу великих даних і комп'ютерного зору [4] формує логіку превентивного управління, за якої людина оцінюється не за діями, а за ймовірностями.

У сукупності ці процеси фіксують фундаментальну трансформацію: людина дедалі більше постає не як суб'єкт правовідносин, а як цифрова проекція, що піддається обчисленню та прогнозуванню. Це створює ризик переходу від права, що базується на вільній волі, до права превентивного алгоритмічного управління, де правовий статус особи визначається ймовірнісними моделями.

Поняття людської гідності у сучасному праві не є однорідним і допускає щонайменше два концептуально відмінні підходи. З одного боку, гідність постає як абсолютна цінність, що виключає будь-яке ставлення до людини як до засобу. Ця позиція бере початок у філософії І. Канта, де людина мислиться як самоцінність, яка не може бути інструменталізована навіть задля суспільно корисних цілей [5]. У правовій площині вона конкретизується в "об'єктній формулі" (Objektformel), згідно з якою гідність порушується тоді, коли особа редукується до об'єкта державного впливу [6].

З іншого боку, у сучасній правовій теорії, зокрема у працях Р. Алексі [7], людська гідність розглядається як принцип, що функціонує у взаємодії з іншими принципами та може підлягати балансуванню. У цьому підході вона не втрачає фундаментального значення, однак її реалізація залежить від конкретного контексту та співвідношення з такими цінностями, як безпека, ефективність чи публічний інтерес.

Ця подвійність дозволяє точніше окреслити функціонування людської гідності через розрізнення її вертикального та горизонтального вимірів. У вертикальному — у відносинах «людина — держава» — гідність набуває майже абсолютного характеру, виконуючи функцію межі державного втручання, за якою право втрачає легітимність. Це знаходить відображення як у конституційних положеннях європейських країн, так і у практиці ЄСПЛ, наприклад у справі *Tyrer v. United Kingdom* [8], де гідність постає основою заборони приниження. У горизонтальному вимірі — у відносинах «людина — людина» — гідність функціонує як принцип, що підлягає балансуванню: вона не має характеру абсолютної заборони і виступає не стільки критерієм оцінки допустимості втручання, скільки об'єктом балансування між конкуруючими проявами гідності різних осіб.

Розвиток технологій штучного інтелекту підважує класичну дихотомію вертикальних і горизонтальних відносин: алгоритмічні системи, що приймають або підтримують рішення щодо людини, не вписуються повністю ні в одну з цих моделей — вони не є державою у традиційному сенсі, але й не зводяться до звичайних приватних суб'єктів. У цьому контексті постає новий тип взаємодії — «людина — алгоритмічна система», де об'єктивація відбувається не через свідому дію, а через сам механізм обробки даних, який редукує людину до набору параметрів. Водночас така система не набуває статусу самостійного суб'єкта права, а виступає посередником, через який держава або корпорація реалізує свою волю.

Використання технологій штучного інтелекту у сферах, пов'язаних із прийняттям рішень щодо людини, виявляє глибинні трансформації у сприйнятті її правового статусу. Ці трансформації можуть бути системно описані через три взаємопов'язані проблемні виміри: об'єктивацію, делегування рішень та втрату прозорості.

Алгоритмічні системи працюють через обробку даних, редукуючи індивідуальність до формалізованих параметрів. У кредитному скорингу, профілюванні та поведінковому аналізі рішення формуються на основі обчислень і прогнозів, де людина постає як сукупність змінних, а індивідуальне оцінювання замінюється ймовірнісним. У результаті особа втрачає статус індивідуалізованого адресата й перетворюється на об'єкт алгоритмічного аналізу, що ставить під сумнів її гідність.

Другою проблемою є делегування прийняття рішень алгоритмічним системам у фінансовій, адміністративній та безпековій сферах. Це породжує розмивання відповідальності: незрозуміло, хто є її носієм — розробник, користувач чи держава. Така невизначеність підриває принцип персоніфікації

відповідальності та надає можливим порушенням гідності латентного характеру, оскільки вони виникають не як результат свідомого рішення, а як наслідок функціонування системи. Крім того, алгоритмічна непрозорість («чорна скринька») створює ситуацію, де втручання у сферу гідності не має чіткого суб'єкта-порушника, що девальвує право на ефективний судовий захист. Наразі ключовим запобіжником цьому виступає принцип «участі людини в прийнятті рішень», адже людська гідність вимагає, щоб остаточне рішення, яке має правові наслідки, приймалось людиною, а не машиною.

Третім виміром є проблема прозорості алгоритмічних рішень. Складність і непрозорість їх функціонування унеможливають розуміння підстав ухвалених рішень, що позбавляє особу можливості ефективного захисту своїх прав. Хоча ці ризики частково враховані у GDPR [9], вони не усувають ситуації, за якої людина фактично опиняється в умовах алгоритмічної залежності, де рішення щодо неї залишаються непрозорими та обмежено контрольованими.

У сукупності ці три виміри — автоматизована об'єктивація, делегування рішень штучному інтелекту та непрозорість алгоритмів — формують якісно новий тип загрози людській гідності. Йдеться не про пряме приниження, а про системну зміну самої логіки взаємодії з людиною, за якої вона поступово втрачає статус автономного суб'єкта і набуває рис об'єкта алгоритмічного впливу. У цій точці постає потреба переосмислення людської гідності не лише як захисного принципу, а як межі допустимості застосування ШІ у сферах, що безпосередньо визначають становище особи. Штучний інтелект виступає тестом для права: чи здатне воно забезпечити антропоцентричний підхід, за якого технологія залишається інструментом, а не стає автономним джерелом нормотворення та примусу.

Список використаних джерел:

1. Яворович Т. Україна почала використовувати американську систему розпізнавання облич // Суспільне. URL: <https://suspilne.media/217249-ukraina-pocala-vikoristovuvati-amerikansku-sistemu-rozpiznavanna-oblic/>
2. Savchenko M. The impact of artificial intelligence on risk management in the operational activities of financial institutions. *Development Management*. 2024. Vol. 23, no. 4. P. 45–54. URL: <https://doi.org/10.57111/devt/4.2024.45> (date of access: 18.04.2026).
3. Дія : єдиний портал державних послуг України [Електронний ресурс]. URL: <https://diia.gov.ua/>
4. Шевченко Л. Очі розвідки на полі бою, розмінування і укриття: що таке Palantir, як допомагає Україні у війні // 24 Канал. 15.01.2025. URL: https://24tv.ua/palantir-ukrayini-shho-za-it-kompaniya-yak-dopomagaye-rozvidtsi_n2726271
5. O. Sensen, 'Kant's Conception of Human Dignity', 2009 Kant-Studien 100, no. 3, pp. 309-331. URL: <https://reflexionessobrelaviolencia.wordpress.com/wp-content/uploads/2016/03/dignitysensen.pdf>

6. Günter Dürig. Der Grundrechtssatz von der Menschenwürde: Entwurf eines praktikablen Wertsystems der Grundrechte aus Art. 1 Abs. I in Verbindung mit Art. 19 Abs. II des Grundgesetzes // Archiv des öffentlichen Rechts 42, no. 2 (1956), 117–157
7. Alexy R. Human Dignity and Proportionality. Law's Ideal Dimension. 2021. P. 205–219. URL: <https://doi.org/10.1093/oso/9780198796831.003.0015>
8. Rodley N. Tyrer v United Kingdom (1978). *Landmark Cases in Public International Law*. 2017. URL: <https://doi.org/10.5040/9781509995202.ch-014>
9. General Data Protection Regulation (GDPR) [Електронний ресурс] // GDPR-info.eu. URL: <https://gdpr-info.eu/>
10. Теремцова Н. Правова культура в умовах воєнного стану: баланс між безпекою та правами людини. Соціально-гуманітарний вісник. Зб.наукових праць.2026. Випуск 65. Україна, м. Харків –Німеччина, м. Циттау. 113с.

Іванова Наталя Георгіївна
завідувач кафедри професійної психології
Національної академії Служби безпеки України
доктор психологічних наук, професор
Недужа Ірина Леонідівна
начальник Військово-медичної служби
Національної академії Служби безпеки України

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ

Формування культури безбар'єрності є одним із ключових індикаторів зрілості сучасної держави. У глобальному контексті безбар'єрність розглядається як складова прав людини, соціальної справедливості та ефективності системи охорони здоров'я. У сучасних умовах розвитку демократичного суспільства питання формування культури безбар'єрності набуває особливої актуальності.

Безбар'єрність сьогодні розглядається не лише як створення фізично доступного середовища, а як комплексний соціально-психологічний процес забезпечення рівних можливостей для всіх категорій населення незалежно від віку, стану здоров'я, соціального статусу чи інших особливостей [3].

Тобто, формування культури безбар'єрності – це не лише про фізичну доступність середовища, а насамперед про психологічні установки, особливості сприйняття та поведінку людей. У соціумі детермінують функціонування безбар'єрності, насамперед психологічні аспекти, зокрема: когнітивний, емоційний, поведінковий, соціальний, комунікативний.

Нижче розглянемо їх сутність та зміст.

Когнітивний аспект (мислення і переконання). Його сутність полягає в тому, як саме людина інтерпретує «інакшість»; активності набуває низка ключових механізмів: стереотипізація, ефект ярликів, когнітивні спрощення. Разом з цим, можуть спостерігатися такі ризики як автоматичне заниження можливостей людини та уникнення контакту через невпевненість. Тому слід формувати здатність до усвідомлення індивідуальності та гнучкість мислення.

Емоційний аспект (ставлення і реакції) зорієнтований на те, які почуття викликає взаємодія з різними людьми (жалість, напруження, страх помилитися тощо). Необхідно формувати емпатію, здатність до підтримання емоційної стабільності у складних контактах та толерантність до невизначеності.

Поведінковий аспект (конкретні дії) виявляється у тому, як людина поводить у реальній ситуації. До типових помилок відносять ігнорування, надмірна «допомога» без запиту та взагалі уникнення контакту. Формування потребують поведінкові патерни поваги, навички допомоги (за необхідності), здатність до нормалізації контакту та поваги до певної автономії іншої особи.

Соціальний аспект розкриває та враховує вплив групи і норм середовища. Він реалізується через конформізм (як поведуться інші – так і я), соціальні норми та ефект більшості, оскільки культура безбар'єрності формується не індивідом, а

середовищем. Формується, зокрема, через актуалізацію нетолерантності до дискримінації та лідерські моделі поведінки.

Комунікативний аспект базується на побудові ефективних і доречних діалогів шляхом прямої комунікації (не через третіх осіб), простоти, доступності та чіткості. Тож, ефективна безбар'ерна комунікація передбачає пряме звернення до особи, повагу до гідності та використання культури мови.

Зазначені аспекти відповідають сучасним підходам до формування доступного освітнього і соціального середовища.

Важливим чинником також виступає толерантність як психологічна установка на прийняття відмінностей між людьми. Особливе значення має формування інклюзивного мислення, яке передбачає прийняття індивідуальних особливостей людини та готовність до конструктивної взаємодії.

Психологічні бар'єри часто формуються під впливом соціальних стереотипів та негативного досвіду. У суспільстві можуть існувати упередження щодо осіб з інвалідністю, людей похилого віку,

Освітнє середовище є одним із найважливіших інструментів формування культури безбар'єрності. Саме в процесі навчання закладаються основи соціальної взаємодії, емоційного інтелекту та гуманістичних цінностей.

Сучасна система освіти повинна забезпечувати розвиток емоційної компетентності, виховання поваги до людської гідності, формування навичок ненасильницької комунікації та подолання дискримінаційних установок.

Серед основних викликів формування культури безбар'єрності можна виділити поширеність соціальних стереотипів, недостатній рівень психологічної культури, низький рівень обізнаності населення та труднощі адаптації суспільства до інклюзивних змін.

Особливо актуальними ці проблеми стали в умовах війни, коли значно зросла кількість осіб, які потребують психологічної підтримки та адаптації [1; 2].

До психологічних умови формування культури безбар'єрності, насамперед, відносять розвиток емпатії, підвищення психологічної компетентності та створення підтримуючого соціального середовища. Поєднання цих факторів забезпечує ефективне впровадження принципів доступності та гуманізації взаємодії в сучасному соціумі

Таким чином, культура безбар'єрності є важливою складовою розвитку сучасного демократичного суспільства та комплексним психологічним явищем, що формується на перетині індивідуальних установок, емоційних реакцій, поведінкових моделей та соціальних норм.

Її формування ґрунтується не лише на створенні фізично доступного середовища, а й на розвитку психологічної готовності суспільства до прийняття різноманітності.

Ключовими психологічними чинниками формування безбар'єрності виступають емпатія, толерантність, емоційна компетентність, інклюзивне мислення та здатність до конструктивної соціальної взаємодії.

Список використаних джерел

1. Безбар'єрність. Доступність. Інклюзивність : практич. посіб. / Національне агентство України з питань державної служби. Київ : НАДС, 2025. 70 с.
2. Прохоренко Л.І. Інклюзивність та безбар'єрність в освіті осіб з особливими потребами в умовах війни: експериментальне дослідження / *Особлива дитина: навчання і виховання*. №4(116). 2024. с. 193-210
3. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. / [Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А.]. Київ : НІСД, 2020. 24 с.

*Іванчук Олена Олексіївна,
студентка 2-го курсу бакалаврату, «Правоохоронна діяльність»
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник:
*Савранчук Людмила Леонідівна,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ЧИННИК ІНСТИТУЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Проблема емоційного вигорання публічних службовців в умовах тривалої війни сьогодні виходить далеко за межі суто психологічного дискурсу. Це вже не просто питання «втоми» чи «особистого дискомфорту», а реальна загроза національній безпеці та інституційній стійкості нашої держави. Люди, які мають приймати доленосні рішення, щодня перебувають під тиском обстрілів, правової невизначеності та гострого дефіциту ресурсів. На жаль, в українському правовому полі вигорання досі залишається «невидимим». Ми часто сприймаємо його як суб'єктивну емоційну реакцію, хоча насправді це об'єктивний професійний ризик, що вимагає чітких правових наслідків. Поки ми не визнаємо це на юридичному рівні, ми не зможемо побудувати дієву систему захисту тих, на кому тримається державний апарат [2, с. 9].

Правова природа цієї проблеми тісно пов'язана з конституційним правом на належні та безпечні умови праці [1, ст. 43]. У часи війни категорія «безпеки» має бути суттєво розширена. Вона не може обмежуватися лише фізичним захистом чи справністю техніки на робочому місці, а повинна включати психосоціальний компонент. Ментальне здоров'я службовця — це його основний робочий інструмент, і якщо він пошкоджений, страждає якість усього державного управління. З позицій адміністративного права такий стан має кваліфікуватися як професійна деформація, що виникла внаслідок виконання службових обов'язків. Це автоматично покладає на державу обов'язок не просто співчувати, а юридично забезпечувати компенсацію та відновлення свого людського капіталу.

Аналіз чинного законодавства, зокрема Закону України «Про державну службу», виявляє прикру відсутність прямих норм, які б регламентували профілактику вигорання. Хоча стаття 7 закону гарантує безпечні умови праці [3], на практиці це зазвичай зводиться до банальної техніки безпеки. Нам необхідно легалізувати поняття «психосоціальних ризиків» та інтегрувати їх у систему охорони праці державного сектору. Емоційне вигорання — це не особиста поразка працівника, а системний збій у функціонуванні державного механізму.

Це вимагає нормативного закріплення права на «психологічну реабілітаційну відпустку» та обов'язкову супервізію. Також доцільним є визнання тяжких форм вигорання професійним захворюванням у період дії воєнного стану [4, с. 60].

Міжнародний досвід підтверджує ефективність таких інструментів, як «право на офлайн» та обов'язкова ротація кадрів. В Україні ж ненормований робочий день став фактичною нормою, що веде лише до виснаження та зниження якості управлінських рішень. Правова модель реабілітації має включати інтенсивну підтримку: від профілактики до індивідуальної допомоги [5]. При цьому важливо забезпечити конфіденційність: правові гарантії мають виключати можливість використання інформації про ментальний стан службовця як інструменту дискримінації. Трансформація управлінської культури вимагає перегляду ролі керівника — він має стати відповідальним за клімат у колективі, а розвиток інституту супервізії [6] дозволив би вчасно виявляти деструктивні процеси.

Збереження професійного ядра сьогодні є питанням виживання держави завтра. Психологічна реабілітація не може бути факультативною; вона має стати імперативною нормою адміністративного права. Це передбачає створення спеціалізованих центрів реабілітації, де службовці могли б проходити відновлення без втрати професійної ідентичності. Крім того, право на психологічне відновлення повинно включати соціально-правовий захист сімей службовців, оскільки стабільність у родині є фундаментом стійкості на роботі.

Підбиваючи підсумок, можна стверджувати, що ментальна стійкість має стати новим державним стандартом. Реформа правового статусу публічного службовця в частині охорони ментального здоров'я — це не лише вимога часу, а й наш крок до європейських стандартів гідної праці. Створення такої правової екосистеми є фундаментальною умовою збереження демократичних інститутів. Тільки через інтеграцію психологічних знань у юридичні норми ми зможемо побудувати модель управління, яка здатна витримати випробування війною без втрати професійної ефективності та людяності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Про систему охорони психічного здоров'я в Україні : Закон України від 15.01.2025 № 4223-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4223-20>
3. Про державну службу : Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19>
4. Кодекс законів про працю України : Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
5. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо профілактики психоемоційного вигорання працівників у період воєнного стану : Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 04.06.2025 № 923. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0923282-25>
6. Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України : Наказ Міністерства оборони України від 11.11.2025 № 768. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1450-25>

*Іванчук Наталія Віталіївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА ІНТЕРЕСІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Проблема забезпечення прав людини та національної безпеки для сучасної України є пріоритетною. Як відомо, права людини є невід'ємним надбанням всіх людей, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, національного чи соціального походження, або будь-яких інших обставин. Права людини включають право на життя і свободу, свободу від рабства та тортур, свободу переконань та їх вільне вираження, право на працю та освіту й багато інших. Вказані права повинні мати всі люди, без будь-якої дискримінації. При цьому права людини розглядаються паралельно з обов'язками. Порушення цього правила призводить до зловживання правами і свободами, негативних наслідків для соціуму і держави, загрожує національній безпеці.

Національна безпека України, згідно з п.9 ч.1 ст.1 Закону України «Про національну безпеку України», – це «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз». Тобто сутність національної безпеки охоплює наявність можливості відвернення небезпеки та забезпечення належної захищеності людини, суспільства та держави від будь-яких загроз, а також захист національних інтересів у різних галузях та напрямках.

Зміст національної безпеки охоплює безпеку людини, суспільства і держави. Особиста безпека передбачає наступне: відсутність загроз від будь-кого у межах кордонів держави; використання громадянами всіх, передбачених конституцією прав; верховенство закону, юридична рівність та справедливість; можливість брати участь у суспільному житті та реалізувати всі законні інтереси.

Вказаним правам і свободам можуть загрожувати різні фактори. Національній безпеці загрожує війна, що веде Росія проти України, корупція, несправедливість, глибоке розшарування суспільства на багатих і бідних, до числа останніх вже належить більшість громадян. Нині особливої гостроти набуває загроза криміналізації суспільних відносин, поява нових правопорушень, які раніше такими не визнавались. Причини цього в істотних прорахунках, що мали місце на початкових етапах проведення реформ в різних сферах, перш за все в економіці та правоохоронній діяльності, недосконалість та застарілість законодавчої бази, деформація правосвідомості населення, зниження морального потенціалу суспільства. Проблемою є також відсутність контролю за виконанням обов'язків як громадянами, так і державою щодо громадян. Держава сама в деяких випадках змушена обмежувати права громадян з огляду на загрози національній безпеці. Однак є певні межі, за які держава не

повинна виходити. Позначення вказаних меж є істотним завданням юридичної науки.

Ідея прав людини одержала свій розвиток в ряді міжнародних актів, серед яких Статут Організації Об'єднаних Націй (ООН) 1945 р., в ст. 1 та 55 якого йдеться про повагу до прав людини й основоположних свобод, незалежно від раси, статі, мови та релігії. У преамбулі Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 р., вказано, що визнання гідності, яка властива всім членам людської сім'ї, і рівних та невід'ємних їх прав, є основою свободи, справедливості та загального миру. Положення Декларації та інші міжнародні конвенції та пакти стали основою національних конституцій. Зокрема, в ст. 3 Конституції України закріплено, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава, як суб'єкт забезпечення національної безпеки, визнає за собою обов'язок утверджувати та забезпечувати права і свободи людини через органи законодавчої, виконавчої і судової влади.

У 2025 році центром внутрішньополітичних досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (НІСД) проведено експертне опитування щодо загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. Було виявлено ряд ризиків, зумовлених корупцією, обмеженням прав і свобод, неефективністю влади, демографічними втратами, відсутністю визначеної перспективи для майбутнього країни.

Загрози безпеці виникають переважно не через фактори, що впливають на державу, тобто політичну боротьбу партій, взаємодію гілок влади, зміни урядів і таке інше. Здебільшого вони залежать від факторів, які впливають на громадянське суспільство, таких як зниження якості та рівня життя, економічні та фінансові кризи, рівень злочинності, міжнаціональні конфлікти. Саме незбалансованість у соціальній практиці інтересів суспільства, держави, різних соціальних груп та конкретної особистості є однією з найбільш серйозних проблем країни, від вирішення якої залежить стабільність соціуму.

На особливу увагу заслуговує особиста безпека, економічна, політична, продовольча, екологічна, суспільна безпека, якій загрожують раптові та небезпечні потрясіння, що руйнують звичний спосіб життя. Держава зобов'язана захищати своїх громадян у випадку викликів, загроз безпеці та з появою будь-яких ризиків.

Значна роль у забезпеченні безпеки людини належить кримінально-правовому регулюванню, реалізації охоронної функції кримінального права. Організація кримінально-правової охорони людини від злочинних посягань являє собою лише частину багатопланової проблеми забезпечення безпеки особи. За необхідності держава має створювати та утримувати мережу спеціальних установ для маргінальних верств населення: алкоголіків, наркоманів, волоцюг, соціально небезпечних дітей та підлітків, які не досягли віку кримінальної відповідальності, а також контролювати виконання санітарно-гігієнічних норм. У всіх розвинених країнах діють спеціалізовані медико-реабілітаційні центри для десоціалізованих категорій громадян і цей факт не розглядається як порушення прав людини.

Зараз головна проблема реального забезпечення прав людини у кримінальному процесі лежить, на жаль, не в процесуальній, а в політичній площині. Притягненні до кримінальної відповідальності олігархів та високопоставлених осіб чинне законодавство нерідко порушується, причому завжди на користь правопорушників. Щодо пересічних громадян ситуація протилежна: до них нерідко застосовуються методи протиправного впливу в процесі проведення як оперативних та слідчих заходів, так і при відбуванні покарання. Суспільство все більше переконується, що сьогодні держава захищає не стільки економічну безпеку держави, скільки безпеку вузької групи осіб та структур, що привласнили національні багатства та ряд функцій держави.

Істотну загрозу безпеці людини складає несправедливість, нерівність, зокрема економічна. Величезний розрив між бідними і багатими призводить до виключення людини з низькими доходами із суспільства, що провокує соціальну нестабільність та порушення прав людини. На перший погляд права людини виявляються безсилими та неефективними у боротьбі зі зростаючою економічною нерівністю, адже вони орієнтовані на мінімальні або достатні потреби, тому їх недостатньо для досягнення справедливості. Однак все ж таки права людини є причиною обмеження нерівності, вони можуть певною мірою допомогти нам обмежити національну та глобальну економічну нерівність і заповнити простір глобальної справедливості. Якщо існують глобальні норми справедливості крім прав людини, вони, ймовірно, дадуть додаткові причини небезпеки матеріальної нерівності.

Юридична наука мусить обґрунтувати як механізми забезпечення прав людини в державі, так і способи подолання протиріч між правами і свободами людини та необхідністю, що можливо на основі усвідомлення цінності людської особистості та узгодження їх із факторами стабільності держави, забезпечення національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018р. № 2469-VIII: станом на 31 березня 2023 р. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
2. Дзьобань О.П., Жданенко С.Б. Права людини і національна безпека: філософсько-правові аспекти взаємозв'язку. Інформація і право. 2020. № 2 (33). С. 9-22. URL.: https://ippi.org.ua/sites/default/files/3_16.pdf
3. Мелеганич Г.І. Суспільна безпека в Україні: теоретичний та практичний аспекти. Політичне життя. 2019. № 4. С. 39-44. DOI 10.31558/2519-2949.2019.4.6
5. Ситник Г.П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційноправові засади): Підручник: НАДУ, 2011. 730 с.
6. Gierszewski J. The Image of People and Property Security Personnel as Perceived by the Residents of Słupsk city. Security Dimensions. 2018. № 28. P. 35-50. doi: 10.5604/01.3001.0013.1613
7. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики : аналіт. доп. / [Потапенко В. Г., Павленко І. А., Нагірний В. М., Маляревський Є. В., Головка А. А.] — Київ : НІСД, 2025. — 26 с. — <https://doi.org/10.53679/NISSanalytrep.2025.06>

*Кадала Віталій Віталійович,
доцент кафедри господарсько-правових дисциплін та економічної безпеки
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОБЛЕМАТИЧНІ СЕГМЕНТИ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

В складних умовах розвитку країни формування та розширення безбар'єрного простору в Україні набирає особливого значення. Суспільство України потерпає від наявних, затяжних воєнних дій, котрі спровокували серйозні порушення в різних аспектах розвитку. Значно потерпає соціально – економічне середовище, особливо в умовах нестачі грошових коштів країни на його розвиток. Така ситуація склалася в результаті порушення функціонування підприємницького сектору, котрий виступає головним джерелом накопичення коштів Державного та місцевого бюджетів. Одним із ключових питань соціально-економічного сектору виступає формування та розширення безбар'єрного простору в Україні. Дане твердження витікає з рольового сегменту даного процесу, особливо в умовах постійних воєнних викликів. Мається на увазі, необхідність забезпечення фізичного та ментального доступу до інфраструктури, освіти, роботи та інформації для всіх, незалежно від фізичних, когнітивних, вікових чи соціальних особливостей. У зв'язку з зазначеним, обраний напрямок дослідження вважаємо сучасним та актуальним.

Останнім часом питанню розбудови безбар'єрного простору в Україні доволі активно вивчається представниками наукової спільноти. Різноманітної тематика досліджень вітчизняних науковців торкається широкого спектра питань, котрі містять змістовні поради щодо покращення ситуації. Результати досліджень науковці викладають у форматі монографічних та дисертаційних досліджень, аналітичних доповідей публікацією статей у фахових виданнях. Так, О.М. Вівсяник та І.Л. Сазонець [1] досліджували питання передумов формування державою безбар'єрного простору в санаторно-курортних закладах, а монографічні дослідження А.А. Колупасової [2] було присвячено проблемі реалій та перспектив розвитку інклюзивної освіти в Україні. Натомість, С.О. Зубченко, Ю.Б. Каплан, Ю.А. Тищенко [3] надали аналітичну оцінку проблемі створення безбар'єрного середовища та соціальній інклюзії на базі світового досвіду для України. Віддаючи належне результатам проведених досліджень, варто зазначити, що окремі питання розкритті фрагментарно.

Нагадаємо, безбар'єрний простір в Україні представляє собою процес створення середовища в контексті розбудови фізичної, інформаційної, цифрової, освітньої та соціальної доступності для всіх членів суспільства незалежно від фізичних, вікових чи соціальних особливостей. Мається на увазі створення умов для збереження рівних прав для кожного члена суспільства з позиції рівного доступу до об'єктів, послуг, усіх суспільних благ.

На питання проблематичних аспектів у процесі формування та розбудови безбар'єрного простору в Україні було звернуто увагу законодавцем. У 2021 році в Україні було розроблено та затверджено Національну Стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [4]. У даному правовому акту законодавець звернув увагу на ряд існуючих проблематичних сегментів, які необхідно нівелювати, щоб впровадження безбар'єрного простору в Україні не зазнало уповільнення та порушення термінів його розбудови. До їх складу законодавець відніс наступні сегменти [4]: фізичні бар'єри, котрі вказують на відсутність можливості мало мобільних груп суспільства до більшості житлових, громадських та навчальних будівель; порушення стандартних, технічних будівельних норм, яке призводить до невідповідності встановлених пандусів та створюють небезпеку при їх використанні; інформаційна недоступність для членів суспільства з порушеннями зору або слуху; відсутність культури інклюзії, тобто мають місце ментальні бар'єри, котрі свідчать про випадки не підготовленості окремих членів суспільства до повноцінного включення людей з інвалідністю у соціальне життя.

Звернення до праці П.О. Васильєва та М.В. Васильєвої [5, с.214] показало, що науковці з позиції законодавчого забезпечення виокремлюють три основні проблеми «...законодавчі обмеження щодо реконструкції пам'яток архітектури та зон охорони культурної спадщини. Відсутність або недостатня деталізація нормативів для впровадження безбар'єрних рішень у старій забудові. Складні процедури узгодження з органами охорони культурної спадщини». На погляд вчених напрямками вирішення зазначених проблем мають наступний зміст «...розробка спеціальних регламентів і рекомендацій для адаптації історичних об'єктів із врахуванням універсального дизайну. Залучення міжнародного досвіду в адаптації історичних просторів для маломобільних груп населення. Узгодження національного законодавства із європейськими стандартами інклюзивності» [5, с.214].

Важливо розуміти, що перераховані проблематичні аспекти не є вичерпними. Ми вважаємо, що в умовах довготривалого воєнного конфлікту в уповільненні процесу розбудови безбар'єрного простору в Україні є фінансове обмеження, тобто нестача грошових коштів, які потрібні для впровадження намічених завдань. Із зазначеної проблеми витікає інша, котра свідчить про відсутність повної можливості виконання нових запитів на безбар'єрність.

Таким чином, наразі в Україні гостро постала проблема нестачі фінансової складової для виконання завдань розвитку розбудови безбар'єрного простору в Україні. Її вирішення сприятиме нівелюванню інших проблематичних аспектів даного процесу та своєчасно виконати поставленні стратегічні завдання в майбутньому.

Список використаних джерел

1. Вівсянник О.М., Сазонець І.Л. Передумови формування державою безбар'єрного простору в санаторно-курортних закладах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 6. С. 208-212.

2. Колупасєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи розвитку в Україні: монографія. Київ: Педагогічна думка, 2020. 120 с.

3. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України: аналіт. доп. / С.О.Зубченко, Ю.Б.Каплан, Ю.А.Тищенко. Київ: НІСД, 2020. 24 с.

4. Національна Стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Розпорядження КМУ №366-р від 14.04.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 11.05.2026 року)

5. Васильєв П.О., Васильєва М.В. Формування безбар'єрних громадських просторів в історичному середовищі: виклики та можливості. *Комунальне господарство міст*. 2025. Том 3. Випуск № 191. С.212-219. DOI: 10.33042/2522-1809-2025-3-191-212-219

*Karpenko Roman Valeriiovych,
associate Professor at the department of civil law disciplines
Dnipro State University of Internal Affairs,
candidate of legal sciences, docent*

SOCIAL AND PSYCHOLOGICAL ACCESSIBILITY OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF WAR AND MARTIAL LAW

The issue of creating a barrier-free environment is currently one of the most pressing problems in Ukraine. It was with this goal in mind that on April 14, 2021, the Cabinet of Ministers of Ukraine approved the National Strategy for Creating a Barrier-Free Environment in Ukraine for the period up to 2030. A resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine was also adopted approving accessibility criteria for persons with disabilities and other low-mobility groups to premises used by precinct election commissions for work and voting (2020). In addition, a number of regulatory and legal acts were adopted aimed at developing a barrier-free environment and supporting persons with disabilities and limited mobility.

However, when talking about accessibility in the social sphere, people usually mean physical accessibility. Nevertheless, no less important, although less costly from a financial point of view, is addressing the problem of socio-psychological barriers, which is a much more difficult task.

The implementation of inclusive education demands substantial effort from governments, educational institutions, educators, and families. This is especially critical when addressing the necessity for comprehensive psychological and pedagogical support for children with developmental disabilities. A key focus lies in creating opportunities for children with special educational needs to learn and grow alongside their peers without developmental challenges. The importance of this shared educational experience highlights the value of examining inclusive practices in developed European nations, which provide insightful lessons for global application. Current research in inclusive pedagogy identifies three primary models used worldwide to facilitate education for children with special needs. Among these is the Scandinavian-American model (one-track), which holds particular prominence in progressive educational practices.

Following the collapse of the Soviet Union, three principal models of education for children with special educational needs (SEN) took shape: the post-Soviet model (two-track), the European model (multi-track), and the single-track model. The single-track model is characterized by its inclusive approach, aiming to integrate as many students with SEN as possible into mainstream schools. These schools are equipped with special educational resources and supported by qualified teachers to accommodate diverse needs. This model emphasizes enhancing the socialization of children with developmental disabilities, fostering their active participation in society. In contrast, the two-track model separates the education system into distinct branches. Children with developmental disabilities are typically placed in specialized institutions tailored to their individual needs. These institutions emphasize personalized learning, employing specialists for specific developmental challenges and providing modified curricula. Despite its strengths, this approach often results in social isolation for children and limits opportunities for parental involvement in their education. The

multi-track model offers a more flexible framework, bridging general and special education systems. This approach provides various methods for integrating students, ensuring both systems can effectively complement each other. One notable advantage of this model is that it empowers parents to select the most suitable educational setting for their children with SEN. Simultaneously, mainstream schools adapt to accommodate these students by establishing necessary support systems. Examining the European experience in implementing inclusive education serves as a valuable step toward identifying optimal strategies for organizing education for children with special educational needs.

The study of inclusive education practices in European countries reveals both commonalities and unique approaches. In many leading European nations, the transformation of education systems began in the 1970s, focusing primarily on securing the rights of children with special educational needs to access education. These nations have actively endorsed and ratified various international declarations related to this cause. Several shared traits define the organisation of educational activities for children with special needs across Europe. One notable feature is the widespread adoption of a dual approach, where special institutions operate alongside mainstream schools. However, the role of these specialised institutions has evolved significantly. They now primarily focus on supporting children with disabilities by offering corrective and developmental services and providing guidance to teachers in general education settings when required. Legislative initiatives promoting inclusive education have been introduced in many countries, with some revising and reorganising support systems to enhance opportunities for individuals with special needs. At the same time, other nations are channeling efforts into designing effective models for inclusive education. A primary goal of educational reforms is to uphold the principle of choice, allowing families to select educational institutions that best suit their children's needs, thereby fostering a supportive and accommodating learning environment. Another crucial aspect is the implementation of individualised learning plans, which are progressively becoming a standard element of educational policies. Furthermore, there is a noticeable shift in many countries from a medical model that categorises disorders to a social model emphasising integration and the adaptation of individuals. However, it appears that these shifts remain largely theoretical and conceptual at present rather than widely applied in practice.

References :

1. Sydoriv, L. M., & Sydoriv, S. M. (2020). *Teoriia ta metodyka inkliuzyvnoho navchannia* [Theory and methodology of inclusive education]: navchalnyi kurykulum z inkliuzyvnoi osvity. Ivano-Frankivsk: Vyd. Kushnir H.M. [in Ukrainian].
2. Verbenets, A. A. (2016). *Mizhnarodnyi dosvid zaprovadzhennia inkliuzyvnoi osvity* [International Experience of Implementing Inclusive Education]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkola kh* [Pedagogy of creative personality formation in higher and secondary schools], 51 (104), 90-98 [in Ukrainian].
3. Zamashkina, O. D. (2014). *Inkliuzyvna osvita: metodychnyi suprovid zabezpechennia pedahohamy-humanitariiamy* [Inclusive education: methodological support provided by humanities teachers]: navchalno-metodychnyi posibnyk. Izmail: Vydavnytstvo Izmailskoho derzhavnoho humanitarnoho universytetu [in Ukrainian].

Кобилинський Дмитро Миколайович
здобувач вищої освіти 2 курсу ФПФПКП НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
ФПФПКП НПУ
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

СПІВВІДНОШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ТА РЕЧОВОГО ПРАВА

Проблематика співвідношення правомочностей власника та інших видів майнових речово-правових інститутів традиційно розглядається як одна з ключових у доктрині цивільного права. Дане положення охоплює визначення системи майнових прав, їх змісту, меж, а також механізмів здійснення. У контексті сучасного реформування цивільно-правового законодавства, спрямованого на узгодження його положень з європейськими юридичними стандартами, системне осмислення ролі інституту права приватної власності у загальній системі майнових прав набуває особливої значущості [4].

Як зазначається у навчальному практикумі «Цивільне право» (ДДУВС, 2022), речові (майнові) права характеризуються абсолютним характером [3]. Це означає, що такі права мають юридичну силу щодо необмеженого кола осіб, які зобов'язані утримуватися від будь-яких протиправних втручань у правомочності уповноваженого суб'єкта. До структури зазначених прав належать право приватної власності, яке трактується як ключове, а також обмежені речові права, насамперед сервітут, емфітевзис, суперфіцій та право користування чужим майном.

Серед речових (майнових) прав право власності посідає центральне місце. Відповідно до концепцій, напрацьованих на кафедрі цивільно-правових дисциплін ДДУВС, його зміст визначається через комплекс повноважень володіння, користування та розпорядження. У цьому контексті В. Я. Киян у своїх навчально-методичних матеріалах (2024) наголошує, що саме повний обсяг правомочностей кардинально розмежовує інститут права приватної власності та обмежені речові права, які мають похідну природу та вужчий зміст [1].

Поряд із цим у навчальному посібнику «Цивільне право та процес» (ДДУВС, 2023) обґрунтовано зазначається, що абсолютний характер захисту є об'єднувальною ознакою всіх речових прав, що дозволяє застосовувати до них спеціальні речово-правові способи захисту, зокрема віндикаційний та негаторний позови, а також позов про визнання права власності [4].

Взаємозв'язок між правом власності та обмеженими речовими правами має ієрархічний характер. Право власності є основоположним, фундаментальним правом, на базі якого виникають вторинні речові права. Як підкреслено у навчальному посібнику «Цивільне право та процес» (ДДУВС, 2023), саме нормативно закріплене співвідношення цих прав гарантує баланс інтересів усіх

суб'єктів цивільних відносин, дозволяючи користуватися чужим майном без його відчуження [4].

Особливої уваги потребує поширення абсолютного характеру захисту як на право власності, так і на обмежені речові права. М. В. Логінова (2025) у своїх тезах наголошує, що під час дії воєнного стану можуть виникати додаткові підстави для обмеження права власності в суспільних інтересах, однак такі заходи повинні супроводжуватися належними гарантіями захисту прав власників [2].

Отже, співвідношення права власності та речових прав слід трактувати як цілісну взаємообумовленість. У межах цієї системи право власності виступає провідним, найбільш повним за змістом речовим правом. Водночас сукупність речових прав загалом охоплює ширший комплекс юридичних конструкцій, призначених для регулювання відносин щодо належності та використання матеріальних благ. Подальше вдосконалення норм цивільного законодавства та розвиток судової практики мають ґрунтуватися на новітніх наукових розробках, зокрема на дослідженнях, що проводяться на кафедрі цивільно-правових дисциплін Дніпровського державного університету внутрішніх справ.

Список використаних джерел

1. Киян В. Я. Цивільне право : навчально-методичні рекомендації до семінарських занять. Дніпро : ДДУВС, 2024. 82 с.
2. Логінова М. В. Цивільно-правові наслідки знищення або пошкодження майна внаслідок збройної агресії : тези доповіді. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 квіт. 2025 р.). Дніпро : ДДУВС, 2025. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/11725> (дата звернення: 12.05.2026).
3. Резворович К. Р. (заг. ред.), Юніна М. П., Ділігул А. С. та ін. Цивільне право : навчальний практикум. Дніпро : ДДУВС, 2022. 220 с.
4. Резворович К. Р., Юнін О. С., Юніна М. П., Логінова М. В. та ін. Цивільне право та процес : навчальний посібник. Дніпро : ДДУВС, 2023. 224 с.

*Ковальчук Дарина Сергіївна,
студентка 4 курсу бакалаврату, «Психологія»,
Національна академія внутрішніх справ
Науковий керівник:
Казміренко Людмила Іванівна,
професор кафедри психології
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат психологічних наук, професор*

НЕГАТИВНІ ПСИХОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ УЧАСТІ У БОЙОВИХ ДІЯХ ПІСЛЯ ПОВЕРНЕННЯ З ФРОНТУ

Участь у бойових діях є одним із найбільш інтенсивних та травматичних досвідів у житті людини, який залишає глибокий відбиток на психічному, емоційному та фізичному стані особистості. Військова служба супроводжується постійним стресом, високим ризиком фізичних травм, втратою побратимів та необхідністю швидкого прийняття відповідальних рішень у критичних ситуаціях, що формує хронічне психологічне напруження. Наслідки таких переживань включають розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), підвищену тривожність, депресивні стани, почуття соціальної ізольованості, а також психосоматичні прояви, коли фізичні симптоми відображають психогенний стрес. Крім того, досвід бойових дій може впливати на когнітивні процеси, здатність до саморегуляції та формування міжособистісних зв'язків, що підкреслює комплексний та тривалий характер психологічних наслідків для особистості ветерана [1, с. 7].

Психологічні особливості ветеранів визначаються поєднанням їхніх індивідуальних характеристик та впливом травматичного досвіду, що супроводжує бойові дії. Такий досвід створює умови для формування психічних травм, які можуть проявлятися як гострі, так і хронічні розлади психіки. Психотравми є наслідком переживання екстремальних подій і характеризуються значними психічними стражданнями, а також довготривалими змінами в особистості.

Психічні травми, спричинені бойовим досвідом, мають комплексний і багатовимірний характер. Вони охоплюють емоційні, когнітивні, поведінкові та соціальні аспекти життя ветеранів. Часто спостерігаються порушення регуляції емоцій, зниження концентрації уваги, зміни у мисленні та прийнятті рішень, а також труднощі у взаємодії з соціальним оточенням. Такий комплексний вплив підкреслює необхідність цілісного підходу до психологічної допомоги, який враховує всі аспекти функціонування особистості.

До найпоширеніших психічних наслідків бойових дій відносять розвиток посттравматичного стресового розладу (ПТСР), гострі стресові реакції, депресивні стани, тривожність, психосоматичні порушення та ін. Вони можуть проявлятися одразу після бойових дій або з'являтися через певний час після повернення до цивільного життя, що ускладнює їх своєчасну діагностику та корекцію [2].

На сучасному етапі розвитку науки посттравматичний стресовий розлад розглядається як складне психогенне порушення, що виникає внаслідок дії

екстремального стресу, з яким психіка людини не здатна впоратися за допомогою звичних копінг-стратегій [3, с. 56]. Ветерани часто перебувають у стані підвищеної готовності до небезпеки навіть у безпечному цивільному середовищі. Вони можуть демонструвати надмірну агресивність або підозрілість, проявляти нервозність і дратівливість, уникати великих скупчень людей або ситуацій, що нагадують про бойові дії.

Депресивні стани серед ветеранів війни часто виникають унаслідок відчуття втрати сенсу життя, соціальної ізоляції та труднощів із поверненням до звичного ритму цивільного життя. У деяких випадках депресія поєднується з підвищеним ризиком суїциду, що підкреслює критичну важливість раннього виявлення цих симптомів і своєчасного надання психологічної допомоги.

Безпосереднім відображенням психічного стану ветеранів є психосоматичні розлади, які формуються як тілесна реакція на тривале психічне навантаження та наслідки травматичного досвіду. Організм реагує на хронічний стрес через фізичні симптоми, що включають порушення роботи серцево-судинної системи, розлади шлунково-кишкового тракту, хронічні болі, проблеми зі сном та інші соматичні прояви. Ці фізичні симптоми не лише погіршують загальний стан здоров'я ветеранів, а й ускладнюють процес психологічної адаптації та соціальної інтеграції.

Тривалий психологічний стрес і постійні негативні емоції значно порушують баланс нервової та гормональної системи, що в свою чергу проявляється фізичними симптомами та розвитком хронічних захворювань. У цьому контексті психосоматичні розлади варто розглядати як безпосередній результат складної взаємодії психологічних та фізіологічних факторів, що впливають на організм ветерана.

Ефективне відновлення психічного здоров'я ветеранів потребує своєчасного виявлення симптомів, комплексної психологічної підтримки та створення умов для соціальної і професійної адаптації. Лише інтегрований підхід, що поєднує терапевтичні інтервенції, групову та індивідуальну підтримку, заходи з підвищення стресостійкості та адаптаційні програми, дозволяє мінімізувати негативні наслідки бойового досвіду і забезпечити повноцінну реабілітацію як на психологічному, так і на соціальному рівні.

Список використаних джерел

1. Комар Т., Берегова Н., Жмуд Л. Психологічні наслідки участі у бойових діях для особистості ветерана. *Psychology Travelogs*, 2025. № 5. С. 6–13. URL: <https://doi.org/10.31891/PT-2025-5-1>
2. Круть П. П., Михайлишин У. Б., Стаднік А. В., Мельник Ю. Б. Основи військової психології: навч. посіб. 2-е вид. (перероб. і доп.). Харків: ХОГОКЗ, 2026. 306 с. URL: https://culturehealth.org/hogokz_knigi/Kn_produkc/Metod/Krut_Mykhaylyshyn_Stadnik_Melnyk.pdf
3. Григоренко І. О., Савельєва Н. М. Соціальна робота з внутрішньо переміщеними особами в сучасних умовах: навч. посіб. Полтава: ПНПУ, 2017. 100 с.

*Коллер Юрій Сергійович,
старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОЛІТИКИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ АДАПТАЦІЇ ДО ВИКЛИКІВ ВОЄННОГО СТАНУ

Фундаментальне значення безбар'єрності в Україні впливає безпосередньо з положень Основного Закону, який визначає людину як центр державної політики та головний суб'єкт суспільних відносин. Стаття 3 Конституції України встановлює, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в державі найвищою соціальною цінністю [1]. Ця норма не є лише декларативним принципом, а формує змістовну основу діяльності всіх гілок влади. Держава не просто проголошує ці цінності, а бере на себе відповідальність перед людиною за свою діяльність, де права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість роботи державних інституцій.

Варто зазначити, що конституційні гарантії безбар'єрності реалізуються через механізми захисту гідності. Гідність особи є недоторканною, і будь-які бар'єри – будь то відсутність пандуса, недоступність веб-сайту чи використання дискримінаційної лексики – розцінюються як посягання на гідність через обмеження автономії та незалежності особи. Таким чином, безбар'єрність стає не просто технічною вимогою до інфраструктури, а правовою категорією, що забезпечує реалізацію конституційного принципу рівності.

Подолання бар'єрів є обов'язком держави перед громадянами, оскільки невирішені проблеми доступності призводять до маргіналізації значних груп населення. Наприклад, неможливість влаштуватися на роботу через упередження роботодавця або відсутність місць у дитсадках для молодих матерів є такими ж перешкодами, як і відсутність підйомника.

Запровадження правового режиму воєнного стану на території України радикально змінило контекст реалізації політики безбар'єрності. З одного боку, із початку 2022 року спричинено масові руйнування фізичної інфраструктури (повне або часткове знищення тисяч об'єктів житлової, комунальної та соціальної інфраструктури). З іншого боку, значно збільшилась кількість людей, для яких безбар'єрність є життєвою необхідністю. Це ветерани, які отримали поранення, цивільні особи, що постраждали від обстрілів, а також мільйони людей, які перебувають у стані постійного стресу.

З метою покращення наявних проблем у сфері безбар'єрності та імплементації нормативно-правових актів Європейського Союзу в національне законодавство України в Україні за останні роки було прийнято низку

нормативно-правових актів у вказаній сфері. Так, одним з таких ключових підзаконних актів є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р (далі – Стратегія), якою визначено стратегічний курс України на створення безбар'єрного простору для всіх груп населення шляхом інтеграції принципів інклюзії в усі сфери державної політики. Метою документа є забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права та отримувати послуги на рівні з іншими [2].

У межах Плану заходів з реалізації Стратегії на 2023-2024 роки [3] уряд реалізував низку заходів, спрямованих на адаптацію до нових реалій, хоча частина планів залишилася невиконаною через бойові дії. Для подальшої реалізації вказаної Стратегії розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р було затверджено новий План заходів на 2025-2026 роки, який визначив відповідні завдання, заходи, строки, відповідальних та індикатори виконання за шістьма основними напрямками (фізична, інформаційна, цифрова, суспільна та громадянська, освітня й економічна безбар'єрність) [4].

Проте, не дивлячись на наявність комплексних нормативних документів, слід констатувати, що наразі існує достатньо потреб та викликів у кожній сфері життя для різних суспільних груп, які щодня стикаються з тими чи іншими бар'єрами як перешкодами на шляху до повноцінної участі в житті суспільства та різного роду можливостей із реалізації власного потенціалу. Як наслідок, все це ускладнює процес формування та реалізації державної політики для усунення таких бар'єрів, зокрема, досі спостерігається: ускладнений доступ до громадського транспорту та об'єктів фізичного оточення, об'єктів фонду захисних споруд, отримання інформації людьми з обмеженими можливостями; наявність великої кількості веб-сайтів, мобільних застосунків, які досі не адаптовані для всіх категорій громадян; існування окремих бар'єрів у доступі до освіти та роботи; наявність суспільного несприйняття маломобільних груп населення тощо.

Зазначене зумовлює необхідність більш дієвого, ефективного, комплексного підходу та тісної взаємодії зусиль усіх органів влади, державних і недержавних інституцій, органів місцевого самоврядування, громадськості та бізнесу для подолання існуючих бар'єрів, забезпечення рівноцінного доступу людей з різними можливостями до усіх сфер суспільного життя. Пріоритетом системного підходу до державної політики з подолання існуючих бар'єрів і створення рівних можливостей для всіх громадян, що є критично важливим як у контексті режиму воєнного стану, так і майбутнього повоєнного відновлення країни, має бути:

- 1) повна імплементація стандартів безбар'єрної мови (який базується на принципі поваги до гідності кожної людини та виключає використання слів чи виразів, що відображають упереджене, стереотипне чи дискримінаційне ставлення) у всіх ланках державного управління та освіти для зміни суспільної парадигми сприйняття інакшості;

2) забезпечення 100% доступності новозбудованих об'єктів інфраструктури, що відновлюються після руйнувань, з використанням принципів універсального дизайну;

3) адаптація існуючих міських просторів і укриттів, створення безбар'єрних маршрутів та забезпечення доступності транспорту для маломобільних груп;

4) розробка ефективних механізмів для активізації професійного навчання і працевлаштування фахівців, які мають інвалідність, підвищення спроможності приватного та публічного секторів працевлаштовувати спеціалістів з інвалідністю та створення належних умов праці, зміна робочих просторів;

5) розширення доступу до інклюзивної освіти та створення умов для навчання впродовж життя;

6) поглиблення цифровізації послуг з одночасним забезпеченням їх інклюзивності для людей з різними формами порушень, забезпечення доступу до публічних послуг в електронному вигляді віддалених сільських громадах, впровадження програм підвищення цифрової грамотності серед людей старшого віку і людей з інвалідністю;

7) розроблення чітких індикаторів моніторингу та оцінки ефективності програм з безбар'єрності, проведення регулярного аналізу потреб цільових груп Стратегії безбар'єрності та забезпечення належного механізму зворотного зв'язку для періодичного коригування політики у цій сфері.

Реалізація вказаних кроків, на нашу думку, має дозволити Україні не лише виконати міжнародні зобов'язання, а й побудувати суспільство, де кожна людина, незалежно від обставин, відчуває себе цінною, захищеною та спроможною реалізувати свій потенціал, оскільки безбар'єрність – це спільна відповідальність держави, громадського сектору та кожного громадянина на шляху до справедливого та відкритого майбутнього.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#n10> (дата звернення: 15.05.2026).

3. Про затвердження плану заходів на 2023-2024 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.04.2023 № 372-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

4. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 15.05.2026).

*Комісарук Анастасія Василівна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент*

БЕЗБАР'ЄРНЕ МОВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК СОЦІАЛЬНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Безбар'єрне мовне середовище є невід'ємним складником реалізації прав людини. Упровадження засобів інклюзивної мови та втілення недискримінаційних комунікативних практик є важливими умовами для подолання соціальної ізоляції. Створення безбар'єрного середовища в українському суспільстві є одним із найважливіших завдань державної політики та суспільства.

Країна перебуває у стані війни з 2014 року, що викликало збільшення вразливих категорій населення, зокрема ветеранів, військових та цивільних осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, дітей з травматичним досвідом. Тому набуває актуальності питання рівного доступу до інформації, забезпечення комунікаційних можливостей та уваги до всіх категорій суспільства. Адже доступні мовні практики сприяють адаптації в соціумі та зменшують прояви дискримінації. Безбар'єрна комунікація є основним принципом реалізації права будь-якої людини на участь у суспільному житті як важливому елементі концепції доступності.

У науковій літературі досі немає загальноприйнятого визначення поняття «безбар'єрний простір». О. В. Бабич пропонує потрактовувати безбар'єрний простір як безперешкодне середовище проживання, в якому забезпечуються рівні можливості, права людини, рівний доступ до ресурсів та гарантії отримання допомоги [1]. Отже, сьогодні безбар'єрність розглядається як багатовимірний соціокультурний та психологічний простір, що забезпечує рівні права, можливості та умови для самореалізації кожної особистості, незалежно від її фізичних, когнітивних, вікових чи соціальних особливостей.

Мова є важливим маркером суспільства. Безбар'єрне суспільство неможливе без використання мови [6, с. 10]. Лінгвістична безбар'єрність визначається як ключовий елемент загальної концепції безбар'єрності та інклюзії. Передусім це стан мовного середовища, який охоплює будь-які форми дискримінації, стигматизації чи виключення особистості через її мовленнєві особливості, соціальний статус або фізичний стан тощо.

Умови безбар'єрного середовища, зокрема комунікація, значною мірою визначають здатність людини брати участь у суспільному житті. Водночас поняття «інклюзія» тісно пов'язане із забезпеченням доступності. У тлумачних словниках та науковій літературі інклюзія визначається як процес підвищення ступеня участі всіх громадян у житті суспільства, особливо тих, які мають труднощі у фізичному або психологічному розвитку [3, с. 6]. «Інклюзивність» – це характеристика середовища, явища або політики, що враховує потреби різних категорій населення. Інклюзія – це процес, а інклюзивність – якісна характеристика середовища, що виникає в результаті реалізації цього процесу. Мовне безбар'єрне середовище можна вважати одним із найважливіших результатів інклюзивної політики держави. Важливим кроком у міжнародному вимірі є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яку Україна ратифікувала в 2009 році. Стаття 9 «Доступність» передбачає, що держави-учасниці зобов'язані забезпечити доступ на рівних з іншими умовах до інформаційних і комунікаційних технологій та систем особам з інвалідністю [4]. Це положення є основою для формування національних підходів до безбар'єрного мовного середовища, оскільки комунікація вважається невід'ємною частиною права людини на участь у житті суспільства та держави.

В українському науковому та державному дискурсі питання безбар'єрності нормативно закріплені у «Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні». Цей документ визначає безбар'єрність як філософію суспільства рівних можливостей, де повага до людської гідності є найвищою цінністю [5].

Отже, створення безбар'єрного мовного середовища має інституційні гарантії, закріплені в законодавстві. Забезпечення індивідуальної доступності для людини незалежно від фізичних або психологічних особливостей, запровадження принципів і засобів безбар'єрної мови, уникнення мовних стереотипів та реалізація недискримінаційних практик є складниками безбар'єрного мовного середовища, яке зорієнтоване на принципах соціальної справедливості та інклюзивності [6, с. 82]. Для подолання соціальної ізоляції та створення рівних можливостей для представників різних соціальних, етнічних, вікових та інших груп мають не тільки просторові, економічні, правові та мовні бар'єри.

Список використаних джерел

1. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>.
2. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 6 жовтня 2005 р. № 2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (дата звернення: 28.09.2025).
3. Васильєва Г. І., Любарець В. В. *Термінологічний словник-інклюзія*. Київ: Міленіум, 2018. 6 с.
4. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 28.09.2025).

5. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.05.2026).

6. Наливайко Л. Р. Марценюк Л. В. «Безбар'єрна Україна»: проблеми та перспективи. *Нове українське право*, 2023. Вип. 4. С.82–93.

7. Максименко О.В. Українська жестова мова як інструмент безбар'єрної комунікації. *Закарпатські філологічні студії*. 2025. Випуск 44 Том 2. С. 9–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2025.44.2.1>

***Король Михайло Олексійович,**
доцент кафедри адміністративної діяльності,
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
кандидат юридичних наук, доцент*
***Єна Анастасія Олександрівна,**
здобувачка вищої освіти
факультету правоохоронної діяльності,
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*
***Малищук Юлія Вікторівна,**
здобувачка вищої освіти
факультету правоохоронної діяльності,
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИНЦИПУ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ЯК СКЛАДОВА ДОТРИМАННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

Формування безбар'єрного простору є одним із ключових пріоритетів демократичного суспільства, що спрямоване на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхніх фізичних можливостей, віку, статі чи соціального статусу. В Україні цей напрямок набуває особливої актуальності у зв'язку з євроінтеграційними процесами нашої держави, прийняттям Національної стратегії із створення безбар'єрного простору на період до 2030 року [1], а також значними соціальними викликами, спричиненими повномасштабною війною [2].

Збройний конфлікт на території України призвів до збільшення кількості осіб з інвалідністю, ветеранів бойових дій, внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій населення, що потребують особливих умов для безперешкодного доступу до адміністративних, соціальних та правоохоронних послуг. За інформацією Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, станом на грудень 2025 року в країні проживає понад 3,4 мільйони осіб з інвалідністю, що на 600 тисяч більше порівняно з початком 2022 року [3]. У цьому контексті правоохоронні органи, зокрема Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ), зобов'язані інтегрувати принципи безбар'єрності у свою діяльність.

ДПСУ є правоохоронним органом спеціального призначення до основних завдань якого відносяться забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її прилеглий зоні та виключній (морській) економічній зоні [4]. В межах виконання цих завдань посадові особи ДПСУ здійснюють прикордонний контроль і пропуск в установленому порядку осіб, транспортних засобів, вантажів в разі наявності належно оформлених документів

після проходження ними митного та за потреби інших видів контролю, а також фіксацію біометричних даних громадян України, іноземців та осіб без громадянства під час здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон та у контрольних пунктах в'їзду – виїзду та встановлення за погодженням з митними органами та керівниками відповідних підприємств, на території яких розміщено пункти пропуску через державний кордон режиму у пунктах пропуску через державний кордон України [4].

Відповідно люди з інвалідністю, які прямують на лікування (за наявності підтверджених документів), особи з інвалідністю I групи та діти з інвалідністю мають право на пріоритет перед іншими особами на проходження передбачених законодавством видів контролю в пунктах пропуску через державний кордон України, контрольних пунктах в'їзду на тимчасово окуповані території та виїзду з таких територій. Разом з такими особами у пріоритетному порядку можуть слідувати особи, які їх супроводжують (не більше двох), та, у разі необхідності, – близькі родичі першої лінії спорідненості.

У пунктах пропуску через державний кордон України для автомобільного сполучення та контрольних пунктах в'їзду-виїзду на тимчасово окуповані території пріоритет може надаватися при слідуванні в пішому порядку або на легковому автомобілі, за умови відсутності в транспортному засобі, в якому прямують зазначені особи, інших (крім визначених законодавством) осіб.

Відповідно нормативно-правову базу у сфері безбар'єрності для органів правопорядку, у тому числі ДПСУ, становлять: Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI), яка закріплює право осіб з інвалідністю на рівний доступ до всіх сфер суспільного життя, включаючи правосуддя та правоохоронні послуги; Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р); Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки (Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023).

Відповідно до Національної стратегії, «безбар'єрність» – загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності [1]. Застосування цього принципу у діяльності ДПСУ означає необхідність забезпечення рівного доступу до послуг у сфері охорони державного кордону для осіб з інвалідністю та інших вразливих груп населення.

У Комплексному стратегічному плані реформування органів правопорядку на 2023–2027 роки визначено пріоритетне гарантування прав і свобод людини та громадянина, а також впровадження комплексного гендерного підходу та дотримання принципів інклюзії [5]. Ці положення поширюються і на ДПСУ як складову системи правопорядку.

Серед ключових проблем, що потребують вирішення в контексті забезпечення безбар'єрності у діяльності ДПСУ, слід виокремити:

- відсутність єдиної системи моніторингу та оцінки ефективності безбар'єрності у підрозділах ДПСУ;

- недостатній рівень підготовки особового складу до роботи з вразливими групами населення, у тому числі особами з інвалідністю;
- наявність комунікаційних бар'єрів у взаємодії з особами з порушеннями слуху, зору чи мовлення;
- відсутність ефективних механізмів контролю за виконанням вимог безбар'єрності, тощо.

Отже, забезпечення принципу безбар'єрності у діяльності ДПСУ є невід'ємною складовою дотримання прав людини в умовах воєнного стану та надзвичайних ситуацій. Реалізація принципів безбар'єрності потребує комплексного підходу: законодавчих змін, системної підготовки особового складу, адаптації матеріально-технічної бази підрозділів ДПСУ.

Список використаних джерел:

1. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 02.05.2026).
2. Шаповалова К.І. Роль управління дотримання прав людини у формуванні безбар'єрного середовища в системі Національної поліції України. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. Вип. № 03, ч. 2. С. 305–313. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.49> (дата звернення: 02.05.2026).
3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Веб портал. URL: <https://www.msp.gov.ua/otrymuvacham-soc-pidtrymky/osobam-ta-dityam-z-invalidnistyu> (дата звернення: 02.05.2026).
4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://surl.li/wcydwe> (дата звернення: 02.05.2026).
5. Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки : схвалено Указом Президента України від 11.05.2023 № 273/2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 02.05.2026).

Костюк Мар'яна Іванівна
здобувач I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИЧНА ПОВЕДІНКА АДВОКАТА В СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРОЯВУ ТА ОСОБЛИВОСТІ

Процес стрімкої діджиталізації суспільних відносин зумовив якісну трансформацію середовища професійної діяльності адвоката. Соціальні мережі перетворилися на повноцінний простір здійснення адвокатської діяльності, що закономірно актуалізує питання про поширення на цю сферу норм адвокатської етики та дієвість механізмів їх забезпечення. В першу чергу, важливо звернути увагу на те, що професійна етика юриста має підґрунтя етики як науки, яка не дає конкретних рекомендацій як вчинити в конкретному випадку, але, спираючись на моральні правила, вона формує моральну свідомість і можливість оцінювати вчинки та їх наслідки [3, с. 281].

Нині соціальні мережі набули статусу невід'ємного інструменту здійснення адвокатської діяльності, забезпечуючи комунікацію з клієнтами, виступаючи платформою для популяризації правових знань та механізмом формування професійного іміджу адвоката. Водночас активна присутність адвоката в цифровому просторі породжує низку складних етичних і правових проблем, які потребують окремого наукового осмислення. Серед них особливої уваги заслуговують два взаємопов'язані аспекти: збереження конфіденційності та адвокатської таємниці в умовах онлайн-комунікації, а також проблема ідентифікації адвоката в мережі як передумова забезпечення його відповідальності.

Нормативне регулювання діяльності адвоката в Україні визначається положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» (далі по тексту - Закон) [1]. Відповідно до цього Закону, здійснення адвокатської діяльності ґрунтується на низці базових принципів, зокрема верховенстві права, законності, незалежності, конфіденційності та недопущенні конфлікту інтересів. При цьому на адвоката покладається обов'язок дотримання правил адвокатської етики та загальновизнаних стандартів професійної поведінки, а також забезпечення збереження адвокатської таємниці.

Важливим джерелом конкретизації етичних вимог виступають Правила адвокатської етики (далі по тексту – Правила), які не лише закріплюють загальні

стандарти професійної поведінки, а й містять спеціальні положення щодо діяльності адвоката в цифровому середовищі [2]. Зокрема, Розділ VIII Правил присвячений особливостям дотримання етичних норм при використанні мережі Інтернет. У ньому підкреслюється, що участь адвоката у соціальних мережах та інших формах онлайн-комунікації є допустимою, однак така діяльність повинна здійснюватися з урахуванням обов'язку не завдавати шкоди авторитету адвокатури. Окрім цього, як слушно зазначає Теремцова Н.В., «притаманна людині здатність оцінювати свою та чужу поведінку існує завдяки закладеним і вихованим у людині моральним нормам», що підкреслює фундаментальне значення моральної складової у формуванні професійної етики та поведінки адвоката як носія публічної професії [3].

Правила адвокатської етики встановлюють, що незалежно від формату комунікації адвокат зобов'язаний дотримуватися професійних обов'язків та керуватися фундаментальними принципами, серед яких ключове значення мають незалежність, професійність, відповідальність, чесність, стриманість і коректність, гідність, недопущення дискримінації, толерантність, корпоративність, збереження довіри суспільства та конфіденційність. Таким чином, використання соціальних мереж не формує окремої сфери, вільної від дії професійних етичних стандартів, а навпаки, поширює їх дію на цифрове середовище, зумовлюючи підвищені вимоги до поведінки адвоката як публічного суб'єкта та носія професійного статусу.

Наведене нормативне регулювання поведінки адвоката в соціальних мережах є важливим елементом формування стандартів цифрової етики адвокатської професії. Водночас окремі його положення, оперуючи оціночними категоріями без чітко визначених критеріїв їх застосування, зумовлюють необхідність подальшої нормативної конкретизації з урахуванням реалій цифрового комунікаційного середовища. Соціальні мережі поєднують ознаки публічного та приватного простору, однак для адвоката будь-яка активність у них має саме публічний характер незалежно від технічних налаштувань конфіденційності, що істотно розширює межі етичної відповідальності та впливу його цифрової поведінки.

До ключових особливостей соціальних мереж як середовища професійної діяльності адвоката належать, зокрема, відсутність гарантованої автентифікації користувача, що ускладнює встановлення зв'язку між адвокатом і його онлайн-акаунтом та водночас формує правову невизначеність у межах дисциплінарних процедур.

Варто також звернути увагу й на те, що проблематика ідентифікації має подвійний характер, що суттєво ускладнює її правове вирішення. З одного боку, у соціальних мережах неодноразово фіксуються випадки відкритого приниження честі та гідності як окремих адвокатів, так і діяльності української адвокатури загалом. З іншого боку, встановити дійсного суб'єкта таких публікацій вкрай складно, оскільки вони можуть поширюватися як звичайним учасником мережі, так і особою, яка діє під чужим іменем реального адвоката, або ж самим адвокатом, який використовує чуже ім'я. Наслідками такої ситуації є втрата

довіри до акаунту та інформації, що в ньому розміщується, а також приниження репутації як окремого адвоката, так і до інституту адвокатури загалом.

У науковій доктрині простежується позиція щодо необхідності запровадження єдиних правил ідентифікації адвоката в Інтернеті [4, с. 241]. Зокрема, пропонується, щоб адвокати подавали відомості про свої акаунти в соціальних мережах або на інтернет-форумах до відповідних рад регіонів для подальшого внесення таких даних до Єдиного реєстру адвокатів України, що дало б змогу встановити належний зв'язок між адвокатом і відповідним акаунтом. З цією позицією варто погодитися, оскільки її реалізація сприятиме підвищенню правової визначеності та ефективності ідентифікації адвоката в цифровому середовищі.

Додатково проблемним є відкритий та невичерпний характер переліку соціальних платформ у Правилах адвокатської етики, що, з одного боку, забезпечує адаптивність регулювання до технологічного розвитку, а з іншого - створює прогалини щодо нових цифрових сервісів, які активно використовуються у професійній комунікації.

Окремою характеристикою є алгоритмічність та непередбачуваність поширення інформації, що зумовлює неконтрольоване охоплення аудиторії та ускладнює дотримання принципів стриманості, коректності та професійної обачності. Варто також враховувати платформозалежність комунікації, оскільки різні соціальні мережі формують неоднорідні за своєю структурою та очікуваннями аудиторії, що безпосередньо впливає на спосіб подачі інформації та ризики її сприйняття.

Окремим проявом етичних ризиків є виникнення конфлікту інтересів у цифровій площині, що проявляється через публічні взаємодії адвоката (підписки, реакції, коментарі), які можуть формувати уявлення про залежність, упередженість або втрату професійної незалежності. Окрім цього, проблемним аспектом також є використання соціальних мереж як інструменту непрямого отримання інформації про іншу сторону у справі, зокрема через створення фіктивних облікових записів, що суперечить принципам чесності та добросовісності.

Узагальнюючи викладене, слід констатувати, що чинне регулювання діяльності адвоката в соціальних мережах формує основу цифрової етики та належної професійної поведінки в онлайн-середовищі. Водночас воно потребує подальшого вдосконалення з огляду на розвиток цифрових технологій і ускладнення комунікації. Особливої уваги потребують питання ідентифікації адвоката, запобігання конфлікту інтересів і захисту конфіденційності. Це сприятиме забезпеченню належного рівня правової визначеності та зміцненню суспільної довіри до адвокатури як правового інституту.

Список використаних джерел

1. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 № 5076-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/5076-17> (дата звернення: 04.05.2026).

2. Правила адвокатської етики : Правила; З'їзд адвокатів України від 09.06.2017 // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/n0001891-17> (дата звернення: 04.05.2026).

3. Теремцова Н. В. Поняття та основні принципи професійної етики юриста // Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Чернівці, 04 берез. 2021 р. Чернівці, 2021. С. 281–284.

4. Фляжнікова Я. В. Адвокати у соціальних мережах: проблеми сьогодення // Національний університет «Одеська юридична академія», аспірант кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури С.240-243

Кравець Єлизавета Олегівна,
здобувачка I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ПРОЗОРІСТЬ ТА ПІДЗВІТНІСТЬ АДМІНІСТРАТИВНИХ ОРГАНІВ ЯК ЕТИЧНА ОСНОВА ДОВІРИ СУСПІЛЬСТВА

Етичність діяльності адміністративного органу реалізується через забезпечення доступу до інформації, зрозумілість рішень та вмотивованість адміністративних актів.

Прозорість діяльності адміністративних органів полягає у відкритості їхньої діяльності для суспільства, доступності інформації про прийняті рішення, а також у можливості особи зрозуміти зміст і підстави цих рішень. Вона реалізується через забезпечення доступу до матеріалів адміністративної справи, оприлюднення адміністративних актів та належне інформування заінтересованих осіб про хід і результати адміністративної процедури. У цьому контексті прозорість виступає не лише правовою вимогою, але й важливою етичною характеристикою діяльності адміністративного органу.

Принцип прозорості є одним із ключових принципів адміністративного права, який сформувався під впливом скандинавської моделі належного врядування та отримав розвиток у праві Європейського Союзу після вступу до нього Швеції та Фінляндії у середині 1990-х років. У європейській правовій традиції цей принцип насамперед пов'язується із забезпеченням доступу до офіційних документів, що містять рішення органів публічної влади. Відповідно до Модельного кодексу Ради Європи 2007 року, прозорість передбачає обов'язок адміністративних органів інформувати приватних осіб про прийняті рішення, забезпечувати їх оприлюднення та надавати доступ до відповідних документів. Водночас прозорість означає, що адміністративні рішення ухвалюються в межах відкритих процедур, а інформація про них є доступною, подається у зрозумілій формі та поширюється через належні засоби, зокрема офіційні інтернет-ресурси [1].

Поряд із прозорістю важливим елементом етичної діяльності адміністративного органу є підзвітність. Підзвітність адміністративних органів полягає в їх обов'язку звітувати перед суспільством і органами вищого ієрархічного рівня щодо ефективності здійснення публічного адміністрування, а також дотримання прав, свобод та інтересів громадян у процесі реалізації своїх

повноважень. Вона передбачає можливість контролю за діяльністю адміністративних органів як з боку громадськості, так і в межах інституційних механізмів державного нагляду [1].

Крім того, підзвітність тісно пов'язана із впровадженням антикорупційних механізмів, зокрема у сфері фінансового контролю та декларування. Прозора підзвітність виступає важливим інструментом запобігання нецільовому використанню бюджетних коштів і недопущення незаконного збагачення публічних посадових осіб.

Реалізація принципів прозорості та підзвітності безпосередньо пов'язана з етичною поведінкою службових осіб адміністративних органів, яка виступає провідним принципом публічного адміністрування. Етична поведінка передбачає дотримання норм природного права, Конституції України, міжнародних договорів, законодавства про публічну службу та антикорупційних стандартів. Вона проявляється у спрямованості діяльності службових осіб на служіння суспільству, забезпечення публічного інтересу та відмову від пріоритету приватних чи відомчих інтересів.

Важливими складовими етичної поведінки є гідне ставлення до громадян, що включає ввічливість, доброзичливість і повагу у взаємодії, а також неупередженість і політична нейтральність, які виключають використання службового становища в інтересах окремих осіб чи політичних сил. Не менш значущою є доброчесність, що передбачає чесність, прозорість у діяльності та уникнення конфлікту інтересів. Етична поведінка також охоплює забезпечення рівності та недискримінації, підтримання професійного рівня шляхом постійного розвитку, розсудливість у спілкуванні з громадянами та ефективне використання державних ресурсів. Окремим елементом виступає обов'язок повідомлення про порушення, що сприяє зміцненню внутрішньої підзвітності в системі публічного управління [2].

Особливе значення у забезпеченні прозорості та підзвітності має адміністративний акт як результат діяльності адміністративного органу. Саме через його зміст, форму та мотивувальну частину реалізуються вимоги обґрунтованості, зрозумілості та передбачуваності рішень. Належне мотивування адміністративного акта забезпечує можливість особи зрозуміти логіку прийнятого рішення та ефективно реалізувати право на його оскарження (ст. 72 Закону України «Про адміністративну процедуру») [3]. Адміністративний акт у цьому контексті виконує функцію індикатора якості публічного адміністрування, оскільки відображає рівень дотримання адміністративним органом принципів законності, обґрунтованості, прозорості та підзвітності. Його належне мотивування та зрозумілість для адресата забезпечують не лише реалізацію права на інформацію, але й створюють передумови для ефективного адміністративного та судового контролю.

Таким чином, прозорість і підзвітність виступають не лише правовими, але й етичними вимогами до діяльності адміністративних органів. Вони забезпечують формування довіри до публічної адміністрації, оскільки демонструють відкритість влади, повагу до прав особи та готовність нести відповідальність за прийняті рішення.

В умовах сучасного розвитку публічного управління в Україні, особливо з урахуванням викликів воєнного та післявоєнного періоду, забезпечення прозорості та підзвітності адміністративних органів набуває не лише організаційного, а й фундаментального правового та етичного значення. Військова агресія, значний обсяг відновлювальних процесів та необхідність оперативного прийняття управлінських рішень обумовлюють підвищені ризики зловживань владою, непрозорого розподілу ресурсів і зниження рівня суспільної довіри. У таких умовах саме відкритість діяльності адміністративних органів, доступність інформації про їх рішення, а також чітке й належне обґрунтування адміністративних актів виступають ключовими гарантіями дотримання принципу верховенства права.

Крім того, прозорість і підзвітність є важливими інструментами запобігання корупційним проявам, оскільки забезпечують можливість зовнішнього контролю за діяльністю органів публічної адміністрації з боку громадськості, засобів масової інформації та інститутів громадянського суспільства. Наявність ефективних механізмів оскарження адміністративних актів, у тому числі в порядку адміністративного та судового контролю, посилює відповідальність адміністративних органів за прийняті рішення та стимулює їх до дотримання стандартів належного врядування.

Особливого значення ці аспекти набувають у сфері повоєнної відбудови, де адміністративні органи здійснюють розподіл фінансових ресурсів, приймають рішення щодо компенсації за пошкоджене чи знищене майно, визначають пріоритети відновлення інфраструктури. У таких правовідносинах прозорість процедур та підзвітність рішень безпосередньо впливають на сприйняття справедливості державної політики та рівень довіри громадян до результатів її реалізації.

Таким чином, забезпечення прозорості та підзвітності адміністративних органів є необхідною передумовою ефективної взаємодії держави і суспільства, оскільки сприяє формуванню передбачуваного, відкритого та відповідального публічного управління. Саме через дотримання цих вимог досягається зміцнення легітимності публічної влади, утвердження принципів доброго врядування та забезпечення реального захисту прав і свобод людини.

Список використаних джерел

1. Галуцько В. Принципи належного врядування в адміністративному праві України: лекція [Електронний ресурс]. – URL : <https://www.ssaals.com.ua/pravo/halunko-v-pryntsypy-naleznoho-vryaduvannya-v-administratyvnomu-pravi-ukrayiny-lektsiia/10473/#gsc.tab=0>. – Дата звернення: 05.05.2026.

2. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Затверджено наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05 серпня 2016 року, № 158 (у редакції наказу від 28 квітня 2021 року № 72-21). Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31 серпня 2016 р. за № 1203/29333. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#Text>

3. Про адміністративну процедуру : Закон України від 15.11.2024 № 2073-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

*Крижна Валентина Володимирівна,
провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем
криміналістичного забезпечення та судової експертології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В СИСТЕМІ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИХ СТАНДАРТІВ

Сучасний розвиток міжнародного права характеризується посиленням уваги до забезпечення рівності прав і свобод людини, недискримінації та створення умов для повноцінної участі кожної особи у суспільному житті. У цьому контексті особливого значення набуває концепція безбар'єрності, яка передбачає формування доступного середовища для всіх категорій населення незалежно від фізичних, сенсорних, інтелектуальних, вікових чи інших особливостей.

Безбар'єрність у сучасному розумінні є комплексною правовою та соціальною категорією, що охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, освітню, транспортну та комунікаційну доступність. Її забезпечення виступає одним із ключових індикаторів демократичності держави та рівня реалізації міжнародних стандартів у сфері прав людини. Водночас міжнародно-правове регулювання безбар'єрності є результатом тривалого розвитку концепції прав осіб з інвалідністю та еволюції підходів до розуміння рівності.

Традиційно особи з інвалідністю розглядалися крізь призму медичної моделі, відповідно до якої основна увага приділялася лікуванню та соціальному забезпеченню. Проте сучасне міжнародне право ґрунтується на соціальній моделі інвалідності, згідно з якою основною причиною обмеження участі особи в суспільстві є не стан здоров'я, а наявність бар'єрів у навколишньому середовищі. Саме тому забезпечення безбар'єрності розглядається як необхідна умова реалізації основоположних прав людини.

Ключовим міжнародним документом у сфері забезпечення безбар'єрності є Конвенція про права осіб з інвалідністю, прийнята Організація Об'єднаних Націй у 2006 році [1]. Конвенція закріпила принципово новий підхід до прав осіб з інвалідністю, визнавши їх повноправними суб'єктами суспільних відносин та носіями всього комплексу прав і свобод людини.

Особливе значення має стаття 9 Конвенції, яка визначає доступність як один із базових принципів реалізації прав осіб з інвалідністю. Відповідно до положень Конвенції держави-учасниці зобов'язані забезпечувати доступність будівель, доріг, транспорту, шкіл, житла, медичних установ, інформаційних систем та інших об'єктів і послуг, відкритих для населення [1]. При цьому поняття безбар'єрності охоплює не лише архітектурну доступність, а й доступ до інформаційно-комунікаційних технологій, електронних сервісів та цифрового середовища.

Важливим елементом міжнародних стандартів є принцип універсального дизайну. Його сутність полягає у створенні продуктів, послуг та інфраструктури таким чином, щоб ними могли користуватися всі люди без потреби у спеціальній адаптації. Універсальний дизайн розглядається як ефективний інструмент реалізації рівності та соціальної інтеграції.

Міжнародно-правові стандарти безбар'єрності також закріплені в актах Ради Європи. Зокрема, Європейська соціальна хартія гарантує право осіб з інвалідністю на незалежність, професійну інтеграцію та участь у житті суспільства [2]. У свою чергу, практика Європейського суду з прав людини формує сучасні підходи до тлумачення принципу недискримінації та позитивних зобов'язань держав щодо створення доступного середовища.

У рішеннях Європейського суду з прав людини неодноразово підкреслювалося, що відсутність належних умов доступності може розглядатися як порушення права на повагу до приватного життя, права на освіту, права на справедливий суд та інших фундаментальних прав. Таким чином, забезпечення безбар'єрності набуває значення обов'язкової складової ефективного механізму захисту прав людини.

Важливу роль у розвитку стандартів доступності відіграє діяльність Європейського Союзу. У межах європейської інтеграційної політики прийнято низку нормативних актів, спрямованих на забезпечення доступності товарів і послуг. Серед них особливе значення має Європейський акт про доступність (European Accessibility Act) [3], який встановлює єдині вимоги до цифрових технологій, транспортних послуг, електронної комерції, банківських систем та засобів електронної комунікації.

Європейський підхід до безбар'єрності ґрунтується на поєднанні правових, технічних та соціальних механізмів. Держави-члени Європейського Союзу зобов'язані не лише закріплювати стандарти доступності на законодавчому рівні, а й забезпечувати їх практичну реалізацію через ефективний контроль, фінансування інфраструктурних проєктів та впровадження інклюзивних політик.

Система міжнародно-правових стандартів забезпечення безбар'єрності базується на низці фундаментальних принципів.

Перш за все, це принцип рівності та недискримінації. Його сутність полягає у забороні будь-яких форм обмеження прав людини за ознакою інвалідності чи інших особливостей. Відповідно до міжнародних стандартів особи з інвалідністю повинні мати рівні можливості доступу до освіти, праці, медичних послуг, транспорту та участі у суспільному житті.

Другим важливим принципом є принцип доступності. Він передбачає усунення фізичних, інформаційних, цифрових та соціальних бар'єрів, які перешкоджають реалізації прав людини. Реалізація цього принципу вимагає від держав здійснення комплексної політики у сфері адаптації інфраструктури та розвитку інклюзивного середовища.

Особливого значення набуває принцип розумного пристосування, відповідно до якого держави та інші суб'єкти повинні забезпечувати необхідні зміни та адаптації для конкретної особи за умови, що такі заходи не створюють

надмірного або непропорційного тягара. Цей принцип дозволяє забезпечити реальну, а не формальну рівність.

Крім того, міжнародні стандарти ґрунтуються на принципі поваги до людської гідності та автономії особи. Забезпечення безбар'єрності спрямоване не лише на створення комфортного середовища, а й на забезпечення можливості незалежного життя та самостійного прийняття рішень.

Для України питання забезпечення безбар'єрності є надзвичайно актуальним у контексті європейської інтеграції та реформування системи захисту прав людини. Ратифікація Конвенції про права осіб з інвалідністю стала важливим кроком у процесі гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

На сучасному етапі в Україні реалізується державна політика щодо створення безбар'єрного простору. Важливим нормативним документом у цій сфері є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору [4], яка визначає основні напрями державної політики щодо забезпечення фізичної, інформаційної, цифрової, освітньої та економічної доступності.

Попри позитивні зміни, існує низка проблем, що ускладнюють ефективну реалізацію міжнародних стандартів. Однією з основних є недостатній рівень адаптації транспортної та соціальної інфраструктури. Значна кількість громадських будівель, освітніх закладів та транспортних об'єктів залишається недоступною для маломобільних груп населення.

Суттєвим викликом є також забезпечення цифрової безбар'єрності. В умовах активного розвитку електронного врядування та цифрових сервісів важливо забезпечити доступність вебресурсів, мобільних додатків та електронних послуг для всіх категорій користувачів.

Особливої актуальності проблема безбар'єрності набуває в умовах воєнного стану. Зростання кількості осіб, які отримали поранення чи інвалідність унаслідок бойових дій, обумовлює необхідність комплексного перегляду підходів до формування інклюзивного середовища та відновлення інфраструктури відповідно до міжнародних стандартів доступності.

Отже, забезпечення безбар'єрності є важливим елементом сучасної системи міжнародно-правового захисту прав людини. Міжнародні стандарти у цій сфері ґрунтуються на принципах рівності, недискримінації, доступності, універсального дизайну та поваги до людської гідності.

Основоположне значення у формуванні міжнародних стандартів має Конвенція про права осіб з інвалідністю, яка закріпила обов'язок держав забезпечувати комплексну доступність усіх сфер суспільного життя. Важливу роль у розвитку відповідних стандартів також відіграють акти Ради Європи, практика Європейського суду з прав людини та нормативні документи Європейського Союзу.

Для України імплементація міжнародних стандартів безбар'єрності є необхідною умовою побудови демократичної та соціальної держави, а також важливим елементом євроінтеграційного процесу. Ефективне забезпечення безбар'єрності потребує вдосконалення законодавства, модернізації

інфраструктури, розвитку цифрової доступності та формування інклюзивної суспільної культури.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 19.05.2026).

2. Європейська соціальна хартія : Хартія Рада Європи від 03.05.1996 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 19.05.2026).

3. Європейський акт про доступність: нові вимоги цифрової інклюзії в ЄС. URL: <https://business.diia.gov.ua/history-of-success/yevropeiskyi-akt-pro-dostupnist-novi-vymohy-tsyfrovoi-inkliuzii-v-yes>

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

Kubasova Olena Andreevna
*3rd-year Cadet of the Faculty for Training Specialists for Pre-Trial
Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Dnipro State University of Internal Affairs*
Scientific Supervisor:
Dekusar Ganna Gennadiivna,
*Senior Lecturer of the Department of Language Training,
Dnipro State University of Internal Affairs*

PRE-TRIAL INVESTIGATION OF THE ILLEGAL CIRCULATION OF BUDGET FUNDS UNDER MARTIAL LAW

Ensuring the correct handling of state financial resources during a time when martial law is in effect is a top priority within Ukraine's present-day legal structure. Setting aside the typical challenges encountered by the judicial system, the protection of allocated funds which, - due to the state of war, are overwhelmingly directed towards defense needs and maintaining fundamental public services - gains in importance. At the same time, the increased consolidation of monetary holdings, alongside faster mechanisms for their disbursement, increases the likelihood of improper utilization, thus necessitating the establishment of stronger monitoring and effective initial investigative protocols.

Probing alleged offenses involving the wrongful handling of public monies is of the utmost necessity when the nation finds itself in armed conflict, given that the effectiveness of these investigations directly impacts both the treasury's soundness and the capacity to uphold national defense. During active combat operations, the danger of misappropriating assets, engaging in fraudulent transactions, and general financial wrongdoing rises, calling for prompt action from supervisory bodies and meticulous structuring of the investigative process itself [1].

Simultaneously, one must acknowledge that the financial apparatus operates under immense strain and with dramatically compressed timelines for decisions while martial rule is imposed. This operational setting naturally makes tracking monetary movements more difficult and creates fertile ground for anomalies to develop. Consequently, the preliminary phase of investigation serves a dual objective: to apply sanctions and to deter future infractions by facilitating the swift identification and cessation of illegal financial activities.

A defining characteristic of examining these specific criminal offenses is the convoluted process involved in accumulating corroborating evidence. This difficulty arises from the limitations imposed by the state of martial law, coupled with the constant risk that vital paperwork could be lost or destroyed. Thus, swift implementation of investigatory actions and the application of specific procedures required by criminal procedural statutes become indispensable, allowing investigations to adjust to extraordinary conditions [2].

Given this context, the utilization of clandestine investigative skills and methodologies originating from operational-criminal profiling becomes exceedingly

important. These strategies make it possible to expose complex monetary schemes, pinpoint every participating individual, and officially record unauthorized activities [3]. Nevertheless, the usefulness of these procedures fundamentally depends on the precise, formal recording of the intelligence secured; neglecting established protocols can render the collected evidence inadmissible or significantly undermine its value.

A key element in optimizing investigation outcomes is the robust partnership established between inquiry units, tactical field teams, and regulatory bodies monitoring finance. This coordinated action promotes the immediate exchange of vital information, assists in recognizing atypical flows of funds, and permits swift responses to suspected breaches. Integrating analytical approaches, standardized procedural mandates, and practical field execution substantially elevates the overall capability to tackle fraudulent conduct related to public expenditures. In the course of initial investigations, utilizing expert economic knowledge is paramount, particularly via conducting detailed forensic accounting reviews and financial inspections. These steps are crucial for providing undeniable proof in cases involving the unauthorized diversion, illegal appropriation, or overstatement of public monies, thereby establishing the core factual basis for any ensuing legal proceedings [4].

To sum it up, examining the illicit management of state budget resources during martial law constitutes a complex and multifaceted task, demanding a comprehensive approach that merges procedural standards, practical operational actions, and in-depth analytical capabilities. The efficacy of this undertaking relies heavily on the swift detection of improper acts, the rigorous adherence to methodical documentation standards for all collected proof, the proficiency displayed by the investigators, and strong coordination across all participating components of the criminal justice process. Only through such a structured methodology can the public financial resources be adequately protected, effectively limiting the damaging consequences stemming from financial improprieties committed while martial law is active.

References

- 1 Garbinska-Rudenko A. V., Kovbasyuk V. S. Theoretical and legal aspects of countering the misuse of budget funds // Irpin Legal Journal. 2024. No. 2 (15) <https://ojs.dpu.edu.ua/index.php/irplegchr/article/view/128> (access date 04.05.2026)
- 2 Kudryavtsev O. S. Problems of pre-trial investigation of criminal offenses in the field of budget funds under martial law // Law and Society <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/458> (access date 04.05.2026)
- 3 Bilous O. V. The use of covert investigative (search) actions in criminal proceedings // Law and Society. URL: <https://pravo.cusu.edu.ua/index.php/pravo/article/view/360> (access date 04.05.2026)
- 4 Savchenko A. O., Kovalenko D. S. Peculiarities of forensic economic examination in financial investigations // Scientific Bulletin of Uzhgorod National University. Series: Law. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/264971> (access date 04.05.2026)

*Кучеренко Марія Олегівна,
студентка 2 курсу бакалаврату, «Право»
навчально-наукового інституту права та психології
Національна академія внутрішніх справ*
Науковий керівник:
*Науменко Сергій Геннадійович,
доцент кафедри економіко-правових дисциплін
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
доктор філософії в галузі права*

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ НА РИНКУ ПРАЦІ ДЛЯ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: ЕКОНОМІКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Зміни в системі національної економіки України під впливом правового режиму воєнного стану додають нових складних вимог до соціально-трудових відносин. Формування безбар'єрності на ринку праці перестало бути питанням виключно гуманітарної політики чи соціальної благодійності. Наразі - це фундаментальний економічний та оборонний інтерес з боку держави. Ефективна інтеграція осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та, в першу чергу, ветеранів і ветеранок війни у трудову зайнятість є базовою умовою збереження людського капіталу та відновлення ВВП України. Центральним елементом цього процесу має виступати модернізація нормативно-правових актів, які, зокрема, мають трансформувати законодавці від радянської моделі квотування та «пасивних виплат» до реальних фінансово-економічних стимулів для суб'єктів господарювання.

Базовим вектором формування безбар'єрного простору є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, в якій визначено економічну безбар'єрність як спосіб надання всім громадянам (незалежно від віку, статі чи стану здоров'я) рівних умов для працевлаштування, суб'єктності у бізнесі та фінансової незалежності [1]. На виконання цієї Стратегії Кабінетом Міністрів України затверджено системний План заходів, що спрямований на усунення формальних та ментальних бар'єрів при доступі до робочих місць [2].

Сучасна парадигма державного регулювання сфери зайнятості населення характеризується переорієнтацією правових механізмів на пряму фінансову підтримку суб'єктів господарювання, які здійснюють адаптацію виробничої інфраструктури до потреб вразливих категорій громадян. Відповідно до Закону України «Про зайнятість населення», законодавець запровадив компенсаційні механізми для суб'єктів господарювання [3]. Зокрема, ключовим практичним інструментом є Порядок надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за

облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України № 893 [4].

Даний нормативно-правовий акт дозволяє роботодавцям компенсувати значні суми (до 15 мінімальних заробітних плат за облаштування робочого місця для особи з інвалідністю I групи та до 10 — для II групи) за придбання спеціальних меблів, транспортерів, брайлівських дисплеїв, допоміжних звукових та оптичних пристроїв чи адаптованого програмного забезпечення. Таким чином, фінансово-правові та бюджетні інструменти виступають дієвим регулятором подолання фізичних та цифрових бар'єрів у виробничому середовищі.

Окремим, надзвичайно важливим та комерційно привабливим для бізнесу треком є реалізація урядового проєкту «єРобота». Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України № 738, держава виділяє безповоротні гранти («Власна справа») на створення або розвиток бізнесу, зокрема спеціальні програми підвищеного фінансування для ветеранів, ветеранок та членів їхніх сімей [5]. Обов'язковою умовою надання гранту є створення нових робочих місць, що автоматично стимулює залучення інших вразливих груп населення до трудової діяльності. Окрім того, дієвими є норми щодо компенсації єдиного внеску (ЄСВ) за працевлаштування неконкурентоспроможних на ринку праці громадян, що суттєво знижує фінансове навантаження на малий та середній бізнес.

Поруч із фізичною та фінансовою доступністю, не менш важливою є інформаційна та цифрова безбар'єрність на ринку праці. Завдяки модернізації сервісів Державної служби зайнятості та Міністерства цифрової трансформації України, доступ до вакансій, подача заявок на отримання ваучерів на навчання чи перекваліфікацію (особливо для осіб старше 45 років та ВПО) здійснюється через Портал Дія у декілька кліків. Це відповідає вимогам ДСТУ EN 301 549:2022 щодо доступності вебсайтів та мобільних додатків для користувачів із порушеннями зору, слуху чи когнітивних функцій [6].

Перспективи та виклики. Попри прогресивні кроки, ключовою правовою колізією залишається застарілий підхід статті 19 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» щодо 4% нормативу (квоти) працевлаштування, який часто призводить до формального «колекціонування трудових книжок» замість реального створення безбар'єрного робочого простору. Сучасний бізнес потребує заміни штрафних санкцій на гнучку систему податкових пільг (наприклад, зниження ставки податку на прибуток або ПДВ для підприємств, де понад 30% персоналу становлять ветерани чи особи з інвалідністю). Також критично важливим є впровадження правового регулювання розумного пристосування під час дистанційної (віддаленої) роботи, що дозволить залучати маломобільні групи населення до високооплачуваних секторів економіки (ІТ, фінансовий консалтинг, аналітика) без прив'язки до географічного розташування офісу.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що:

1. Правове забезпечення безбар'єрності на ринку праці України перебуває на етапі докорінної трансформації від карально-квотної моделі до моделі економічного стимулювання та інклюзивного партнерства держави і бізнесу.

2. Фінансово-правові інструменти, такі як грантові програми «єРобота» та прямі бюджетні компенсації за облаштування робочих місць, доводять свою ефективність, конвертуючи соціальну відповідальність бізнесу в конкретні фінансові переваги.

3. Перспективи розвитку законодавства у цій сфері мають полягати в модернізації правового регулювання працевлаштування осіб з інвалідністю, розширенні нормативних засад цифрової інклюзії, а також у створенні комплексних правових механізмів соціально-психологічної адаптації робочих місць до потреб ветеранів війни, що виступає фундаментальною передумовою забезпечення стійкості національної економіки в період післявоєнного відновлення.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p> (дата звернення: 17.05.2026).

2. Про затвердження плану заходів на 2024–2025 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2024 р. № 372-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/372-2024-p> (дата звернення: 17.05.2026).

3. Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5067-VI : станом на 1 травня 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17> (дата звернення: 17.05.2026).

4. Деякі питання надання роботодавцям компенсації фактичних витрат за облаштування робочих місць працевлаштованих осіб з інвалідністю : Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2023 р. № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/893-2023-p> (дата звернення: 17.05.2026).

5. Деякі питання надання грантів бізнесу : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 738. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-p> (дата звернення: 17.05.2026).

6. Інформаційні технології. Засоби доступності для ICT продуктів та послуг (ДСТУ EN 301 549:2022) : Наказ Державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» від 15 серпня 2022 р. № 149. URL: <https://online.budstandart.com> (дата звернення: 17.05.2026).

Кучерявенко Мирослава Дмитрівна
здобувачка вищої освіти
Навчально-наукового інституту післядипломної
освіти та заочного навчання
Науковий керівник:
Шаповалова Катерина Геннадіївна
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ,
доктор філософії в галузі «Право», адвокат

МЕЖІ ПЕРЕГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ АПЕЛЯЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ: МІЖ ПРИНЦИПОМ ДИСПОЗИТИВНОСТІ ТА ОБОВ'ЯЗКОМ ПОВНОГО ПЕРЕГЛЯДУ

У сучасних умовах реформування судової системи України особливого значення набуває забезпечення ефективного апеляційного перегляду судових рішень як гарантії права на справедливий суд. Апеляційне провадження є важливим елементом цивільного процесу, спрямованим на перевірку законності та обґрунтованості рішень суду першої інстанції.

Ключовою проблемою є визначення меж перегляду справи судом апеляційної інстанції. З одного боку, цивільне судочинство ґрунтується на принципі диспозитивності, відповідно до якого сторони визначають обсяг розгляду, зокрема через доводи апеляційної скарги. З іншого боку, суд апеляційної інстанції зобов'язаний забезпечити повний перегляд справи, включаючи перевірку дотримання норм матеріального та процесуального права незалежно від доводів сторін. Це зумовлює необхідність визначення оптимального співвідношення між зазначеними підходами.

У сучасному цивільному процесуальному праві одним із найбільш обговорюваних питань є питання апеляційного перегляду, оскільки воно пов'язане з досягненням балансу між диспозитивністю та обов'язком суду гарантувати справедливість і законність судового рішення. У статті 13 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПК України) зазначено, що цивільне судочинство здійснюється на засадах диспозитивності [1]. Це означає, що сторони мають право вирішувати, скільки процесуальних прав вони мають, зокрема визначати обсяг вимог і підстави своїх заяв.

Згідно зі статтями 367 та 376 ЦПК України, суд апеляційної інстанції має право скасувати або ж змінити судові рішення, якщо виявиться, що норми матеріального і процесуального права неправильно застосовуються [1].

Апеляційний суд розглядає рішення суду першої інстанції з огляду на наявні докази та, у виняткових випадках, додаткові докази. У разі виявлення серйозних порушень права суд також може перейти за ці межі. При цьому не допускається подання нових вимог до апеляційної інстанції, що підкреслює її контрольний характер.

Підставами для скасування або зміни судового рішення є як фактичні помилки суду (неповне з'ясування обставин, недоведеність, невідповідність висновків), так і юридичні порушення, тобто неправильне застосування норм матеріального чи процесуального права. Це означає, що рішення не може бути скасовано, якщо є порушення процесуального процесу, як-от розгляд справи неповноважним складом суду або без належного повідомлення учасників. Мотивація або резолюція рішення можуть змінюватися.

Сучасна судова практика демонструє тенденцію до більш активної ролі апеляційної інстанції у виправленні істотних процесуальних порушень. Зокрема, у випадках, коли суд першої інстанції неправильно встановив фактичні обставини або допустив істотне порушення норм процесуального права, апеляційний суд має право скасувати рішення та ухвалити нове або змінити його. Однак така активність не повинна перетворювати апеляційний розгляд на повторний розгляд справи «з нуля», оскільки це суперечить принципу диспозитивності та порушує баланс процесуальних прав сторін. Така позиція, зокрема, міститься у постанові Верховного Суду України від 20.09.2023 року справі № 686/17601/21, в якій наголошено, що апеляційний суд має право переоцінювати докази та ухвалювати нове рішення, однак не повинен підміняти собою суд першої інстанції та виходити за межі доводів апеляційної скарги [2].

Продовжуючи аналіз зазначеної проблематики, І.А. Бітов зазначає, що в юридичній літературі повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду ухвал розглядаються як дещо вужчі порівняно з повноваженнями щодо перегляду рішень. На думку автора, це пояснюється тим, що ухвалою справа по суті не вирішується, а тому її скасування, як правило, пов'язується з порушенням норм процесуального права. Крім того, науковець звертає увагу, що пункти 6 та 7 частини першої статті 374 ЦПК України визначають повноваження суду апеляційної інстанції щодо перегляду ухвал. Відповідно до п. 6, 7 ч. 1 ст. 374 ЦПК України суд апеляційної інстанції має право: «6) скасувати ухвалу, яка перешкоджає подальшому провадженню у справі, і направити справу для продовження розгляду до суду першої інстанції; 7) скасувати ухвалу про відкриття провадження у справі і постановити ухвалу про направлення справи для розгляду до іншого суду першої інстанції за встановленою підсудністю» [3, с. 284].

Водночас існує думка про те, що межі апеляційного перегляду визначаються не лише процесуальними повноваженнями суду апеляційної інстанції, а й практичними умовами реалізації права на апеляційне оскарження. Особливої актуальності це питання набуває в умовах воєнного стану. А. Сидорчук зазначає, що апеляційний суд здійснює розгляд справи в межах доводів, викладених в апеляційній скарзі, однак має право виходити за ці межі у випадках виявлення порушень норм матеріального або процесуального права, які вплинули на законність рішення суду першої інстанції. Підкреслює, що під час апеляційного розгляду суд перевіряє законність та обґрунтованість рішення, досліджуючи як матеріали справи, так і додатково подані докази. Крім того, акцентується увага на тому, що в умовах воєнного стану реалізація права на

апеляційне оскарження істотно ускладнюється через обмеження доступу до суду, нестабільність комунікації між учасниками процесу, затримки розгляду справ та труднощі із дотриманням процесуальних строків. У зв'язку з цим автор наголошує на необхідності адаптації апеляційного провадження до сучасних умов шляхом розвитку електронного судочинства, дистанційного розгляду справ та гнучкого регулювання процесуальних строків [4, с. 108].

Отже, межі перегляду справи судом апеляційної інстанції є важливим елементом забезпечення права особи на справедливий судовий розгляд. Аналіз норм цивільного процесуального законодавства, судової практики та наукових підходів свідчить про необхідність дотримання балансу між принципом диспозитивності та активною роллю апеляційного суду у забезпеченні законності й обґрунтованості судових рішень. Суд апеляційної інстанції здійснює перегляд справи в межах доводів апеляційної скарги, однак у разі виявлення істотних порушень норм матеріального чи процесуального права має право виходити за ці межі з метою ефективного захисту прав учасників процесу. Особливої актуальності питання меж апеляційного перегляду набуває в умовах воєнного стану, що зумовлює необхідність адаптації апеляційного провадження до сучасних викликів та забезпечення доступності правосуддя навіть в умовах надзвичайних обставин.

Список використаних джерел

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV. База даних «Законодавство України» / ВР України. : веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15> (дата звернення: 25.04.2026).
2. Постанова Верховний Суд України від 20.09.2023 року у справі № 686/17601/21. Єдиний державний реєстр судових рішень: веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/113721670> (дата звернення: 25.04.2026).
3. Бітов І. А. Повноваження суду апеляційної інстанції при перевірці судових ухвал. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. 2025. № 89(4). С. 283–287. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/issue/view/19609/13290> (дата звернення: 25.04.2026).
4. Сидорчук А. В. Порядок розгляду апеляційної скарги: проблемні аспекти під час війни. *Modernization of today's science: experience and trends : збірник наукових праць за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції*. Montreal : SCIENTIA, 2025. С. 106–112. URL: <https://previous.scientia.report/index.php/archive/article/view/2825/2855> (дата звернення: 25.04.2026).

Лазарєв Віктор Вікторович
професор кафедри теорії та історії держави та права
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ У АКТАХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

Сучасна Україна прагне стати комфортною та доступною для кожного. Тому одним із головних пріоритетів держави є створення безбар'єрного середовища, де всі громадяни можуть вільно пересуватися, навчатися, працювати та брати участь у суспільному житті [1]. З цією метою, держава вдосконалює відповідне законодавство та реалізує механізми, що забезпечують рівні можливості людей. Зокрема, у Національній стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року надається визначення терміну «безбар'єрність», під яким слід розуміти «загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності» [2]. Водночас, у Плані заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [3] акцентується увага на необхідності реалізації заходів, що мають на меті забезпечення безбар'єрного простору і усунення бар'єрів, що обмежують реалізацію прав певних груп населення.

На доктринальному рівні, зміст безбар'єрності розглядається детальніше. Зокрема, Л. Слободян наголошує, що формування безбар'єрного середовища охоплює «забезпечення громадянам незалежно від їх фізичного чи соціального рівня доступу до всіх сфер життєдіяльності; установлення рівних прав і можливостей громадян, а також недискримінації в суспільстві» [4, с. 328]. Л. Наливайко та Л. Марценюк [5, с. 84-86] підкреслюють, що забезпечення безбар'єрності потребує усунення правових та інституційних перепон, які перешкоджають реалізації прав вразливих груп населення.

Значну роль у становленні та забезпеченні безбар'єрності в Україні відіграє також Конституційний Суд України (КСУ). Хоча КСУ у своїх актах не оперує поняттям «безбар'єрність», у його правових позиціях простежується рух у напрямі стосовно виявлення та ліквідації відповідних бар'єрів, що включає усунення перешкод у доступі до соціальних гарантій, правосуддя чи базових прав, що дозволяє розглядати їх як забезпечення безбар'єрного простору. Так, у рішенні від 03.04.2024 р. № 4-р(І)/2024 [6] КСУ зазначив, що не можна встановлювати такі зміни, які призводять до звуження змісту соціальних гарантій. У рішенні від 25.04.2019 р. № 1-р(ІІ)/2019 [7] КСУ також сформулював правову позицію, відповідно до якої обмеження права на соціальні виплати без належного обґрунтування є несумісним із конституційними гарантіями, наголошуючи на необхідності усунення нормативних бар'єрів у доступі до соціальної підтримки.

Питання безбар'єрності у сфері реалізації права на житло знайшла відображення в рішенні КСУ від 22.06.2022 р. № 5-р(П)/2022. Зокрема, КСУ наголосив «на конституційному значенні, змісті й обсязі принципів рівноправності, заборони дискримінації, дотримання прав і свобод людини, зокрема захисту права на житло, свободу пересування, у світлі загальноєвропейських цінностей» [8]. Така позиція чітко демонструє підхід КСУ до забезпечення рівних можливостей та недопущення бар'єрів у реалізації соціальних прав.

КСУ також приділяє увагу безбар'єрності у доступі до правосуддя. У рішенні від 22.11.2023 р. № 10-р(П)/2023 [9] КСУ дотримується позиції, що слід гарантувати право на звернення до суду незалежно від «ознак раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [9].

Зміст безбар'єрності проявляється і в рішеннях КСУ, що стосуються визначення покарання. Зокрема, у рішенні від 16.09.2021 р. № 6-р(П)/2021 КСУ наголосив на важливості того, що «покарання узгоджується з принципами домірності тяжкості злочину і покарання за його вчинення» [10] і надає «процесуальні гарантії, механізмові задля перегляду стану справ в'язня» [10]. Таким чином, КСУ фактично усуває бар'єри, пов'язані з доступністю механізмів перегляду рішень щодо осіб, засуджених до довічного позбавлення волі. А у рішенні від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 [11] КСУ підкреслив, що встановлення невинуватених обмежень у можливості призначення більш м'якого покарання суперечить принципам справедливості, що також розкриває безбар'єрний вимір кримінальної політики.

Підбиваючи підсумки, маємо констатувати, що КСУ у своїх рішеннях не використовує термін «безбар'єрність». Водночас, досліджуючи Рішення КСУ, маємо констатувати, що у ряді цих рішень простежується позиція щодо усунення різноманітних перепон (нормативних, процедурних, забезпечення рівного доступу до правосуддя, соціальних гарантій, житла, освіти, механізмів виконання покарання), що мають на меті створення таких умов, за яких жодна особа не стикається з дискримінаційними чи необґрунтованими бар'єрами у реалізації своїх прав, що відповідає принципу «безбар'єрності». Таким чином, хоча КСУ і не використовує термін «безбар'єрність» у своїх рішеннях, його правові позиції, направлені на забезпечення верховенства права, забезпечення рівності та недискримінації і направлені на формування безбар'єрності в Україні.

Список використаних джерел

1. Безбар'єрність для всіх як пріоритет держави. *Центральне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Київ)* : офіц. вебсайт. 2021. URL: <https://centraljust.gov.ua/news/info/bezbarearnist-dlya-vsikh-yak-prioritet-derjavi> (дата звернення: 10.04.2026).

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

3. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 р. № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-p#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

4. Слободян Л. Я. Державна політика створення безбар'єрного середовища в Україні: напрямки та реалії. *Вісник Херсонського національного технічного університету*. 2024. № 2(89). С. 326-331. DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2024.2.48>.

5. Наливайко Л. Р., Марценюк Л. В. Безбар'єрна Україна: проблеми та перспективи. *Нове українське право*. 2023. № 4. С. 82-93. DOI: <https://doi.org/10.51989/NUL.2023.4.11>.

6. Рішення Першого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Водолагіна Сергія Миколайовича, Некрилова Володимира Вікторовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 розділу I Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ щодо підвищення рівня пенсійного забезпечення окремих категорій осіб» від 29 червня 2021 року № 1584-IX, частини третьої статті 54 Закону України „Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи“ від 28 лютого 1991 року № 796-XII : Рішення Конституційного суду України від 03.04.2024 № 4-р(I)/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-24#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

7. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України за конституційними скаргами Скрипки Анатолія Володимировича та Бобиря Олексія Яковича щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень частини третьої статті 59 Закону України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" : Рішення Конституційного суду України від 25.04.2019 № 1-р(II)/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va01p710-19#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

8. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Абрамовича Олексія Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 2 частини другої статті 40 Житлового кодексу України (щодо дискримінації у реалізації права на житло) : Рішення Конституційного суду України від 22.06.2022 № 5-р(II)/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-22#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

9. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Дорошко Ольги Євгенівни, Євстіфєєва Микити Ігоровича, Кушаби Івана Петровича, Якіменка Володимира Петровича щодо

відповідності Конституції України (конституційності) пунктів 1, 5 частини шостої статті 19, пункту 2 частини третьої статті 389 Цивільного процесуального кодексу України (щодо гарантування права на судовий захист у малозначних спорах) : Рішення Конституційного суду України від 22.11.2023 № 10-р(П)/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-23#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

10. Рішення Другого сенату Конституційного Суду України у справі за конституційними скаргами Крупка Дмитра Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81, частини першої статті 82 Кримінального кодексу України, Костіна Володимира Володимировича, Мельниченка Олександра Степановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 82 Кримінального кодексу України та за конституційною скаргою Гогіна Віктора Івановича щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини першої статті 81 Кримінального кодексу України (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі) : Рішення Конституційного суду України від 16.09.2021 № 6-р(П)/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-21#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

11. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) : Рішення Конституційного суду України від 02.11.2004 № 15-рп/2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text> (дата звернення: 10.04.2026).

*Лапка Оксана Ярославівна,
доцент кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРЕВЕНТИВНА КОМУНІКАЦІЯ В УМОВАХ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ: ЗАПОБІГАННЯ ІНФОРМАЦІЙНІЙ ЕКСКЛЮЗІЇ ВРАЗЛИВИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ

У сучасних умовах трансформаційних процесів українського суспільства, зумовлених повномасштабною збройною агресією, цифровізацією та соціальними викликами, особливої актуальності набуває забезпечення інклюзивності інформаційного середовища. Формування безбар'єрного простору як стратегічного пріоритету держави передбачає усунення не лише фізичних, а й інформаційних бар'єрів, що сприяють ексклюзії вразливих категорій населення. Превентивна комунікація у цьому контексті виступає проактивним інструментом, спрямованим на попередження інформаційної нерівності, зміцнення громадянської ідентичності та соціальної згуртованості [1, с. 182].

Превентивна комунікація є проактивною, системною формою інформаційно-комунікативної взаємодії, орієнтованою на попередження потенційних конфліктів, деструктивних впливів та відхилень від соціальних норм шляхом формування правової свідомості, довіри та соціальної згуртованості. На відміну від реактивної (кризової) комунікації, вона має випереджальний характер і поєднує елементи правової превенції, просвітництва та діалогу [2, с. 5–7]. Вона інтегрує когнітивний, емоційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Виконуючи функції запобігання, регулювання, інтеграції та просвітництва [3, с. 153–155; 1, с. 182], превентивна комунікація сприяє трансформації нормативних приписів у зрозумілі поведінкові орієнтири. В контексті воєнного стану превентивна комунікація набуває додаткового значення для протидії інформаційно-психологічним маніпуляціям, забезпечує довіру до офіційних джерел і знижує рівень паніки та дезінформації [4, с. 147]. Вона реалізується через правопросвітницькі заходи, публічні роз'яснення законодавства, взаємодію правоохоронних органів із громадськістю, інформаційні кампанії та освітні програми [2, с. 251].

Отже, в контексті даної теми дослідження, можна сказати, що превентивна комунікація являє собою систему планових, випереджувальних і циклічно поновлюваних комунікаційних дій суб'єктів державної політики, спрямованих на завчасне виявлення та усунення потенційних бар'єрів доступу до інформації ще до того, як вони спричинять виключення певної групи населення з інформаційного простору.

Безбар'єрний простір (безбар'єрність) являє собою середовище, вільне від бар'єрів у фізичному, суспільному, економічному, освітньому, цифровому та інформаційному аспектах, що забезпечує рівний доступ до прав, можливостей та

послуг для всіх громадян незалежно від віку, стану здоров'я, статі чи соціального статусу. Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року (схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р) [5], безбар'єрність ґрунтується на принципах універсального дизайну, інклюзії та антидискримінації. Документ передбачає інтегрування шести взаємопов'язаних напрямів безбар'єрності у всі сфери державної політики: фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної та громадянської, економічної й освітньої. Зокрема, інформаційний напрям передбачає доступність контенту, комунікацій та цифрових сервісів для маломобільних груп, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та ін.

Повномасштабна війна суттєво загострила цю проблему. Зросла чисельність ветеранів і ветеранок, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, а форсована цифровізація державних послуг створює додаткові ризики для тих, хто має обмежений доступ до технологій, недостатній рівень цифрової грамотності або специфічні комунікативні потреби. У цих умовах інформаційна ексклюзія є фактичним виключенням окремих груп населення з повноцінного інформаційного обміну. Це створює системні ризики, які здатні нівелювати зусилля держави з розбудови фізичної та цифрової доступності. Певним кроком у напрямі вирішення даної проблеми стало оновлення вищезгаданої Стратегії. Зокрема, розпорядженням Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 року № 294-р [6] її викладено в новій редакції, яка інтегрує воєнні виклики (наприклад, доступ до укриттів, евакуації та мінної безпеки). Крім того, затверджено план реалізації на 2025-2026 роки [7; 8, с. 46]. Ці та інші нормативні акти не тільки акцентували увагу на дану проблему, але й зумовили переосмислення комунікаційної політики держави, перенесенні акценту з реактивного інформування, що активується вже після виникнення проблеми чи кризи, на превентивну комунікацію, яка випереджає появу інформаційних бар'єрів.

Серед ключових бар'єрів і ризиків, що перешкоджають реалізації принципу інформаційної безбар'єрності, на наш погляд, доцільно виокремити:

➤ *технологічний бар'єр* включає нерівний доступ до пристроїв і швидкісного інтернету. Особливо гостро це питання постає в сільській та прифронтових місцевостях, де інфраструктура пошкоджена в наслідок бойових дій чи є недостатньо розвиненою.

Цифровий розрив посилює ізоляцію особливо літніх людей, осіб з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб (ВПО) та мешканців віддалених територій. Це обмежує їхні можливості отримувати актуальну інформацію, користуватися державними сервісами та брати участь у суспільному житті [9, с. 87-88]. Превентивна комунікація в цьому контексті повинна включати проактивні заходи з розвитку інфраструктури та альтернативних каналів поширення інформації (радіо, SMS, офлайн-точки доступу тощо).

➤ *мовно-комунікаційний бар'єр*, включає складність юридичної мови офіційних документів і відсутність адаптованих форматів (переклад жестовою

мовою, субтитрування, проста мова, аудіоопис) в офіційних відео повідомленнях.

Відсутність системного субтитрування та жестового перекладу особливо дискримінує осіб з порушеннями слуху та зору. У воєнний час даний бар'єр посилюється через необхідність швидкого поширення критичної інформації, де складність формулювань може призводити до непорозумінь і зниження ефективності превентивних заходів. Подолання цього бар'єру вимагає впровадження стандартів «простої мови» в офіційних документах і комунікаціях державних органів.

➤ *інституційний бар'єр*, який вказує на фрагментованість відомчої комунікації та відсутність єдиних стандартів подання інформації для різних суб'єктів владних повноважень. Цей бар'єр посилюється недостатньою координацією між центральним та регіональним рівнями, що особливо критично в умовах децентралізації та відновлення післявоєнних територій. Доцільно, на наш погляд, створити постійно діючі платформи такої взаємодії [4, с. 148].

➤ *психологічний бар'єр*, який полягає в недовірі вразливих груп до офіційних каналів і страх стигматизації при зверненні за роз'ясненнями.

Війна, дезінформація та негативний попередній досвід взаємодії з інституціями формують у громадян, особливо ВПО, ветеранів, осіб з інвалідністю та представників меншин, стійке відчуття недовіри. Це нерідко призводить до уникнення офіційних джерел, поширення чуток і посилення соціальної ізоляції. Психологічний компонент інформаційної ексклюзії ускладнює процеси реінтеграції та формування громадянської ідентичності.

Окремої уваги також потребує прискорена діджиталізація державних послуг. Адже, будучи покликаною розширити доступність, вона нерідко поглиблює виключення тих осіб, які не встигають або не мають змоги опанувати нові цифрові інструменти [9, с. 112].

В контексті досліджуваного питання превентивна комунікація повинна здійснюватись з огляду: діагностики інформаційних потреб і потенційних бар'єрів до виникнення проблем; паралельного використання цифрових, друкованих, аудіо- та офлайн-каналів; використання контенту, придатного для сприйняття максимально широким колом користувачів, зокрема простою мовою із перекладом жестовою мовою та аудіоописом; залучення представників вразливих груп до інформування, підготовки тематичних заходів [9, с. 115-116], а також апробації комунікаційних продуктів ще на етапі їх розробки; регулярного оцінювання інформаційних потреб і рівня охоплення цільових аудиторій.

Підсумовуючи вищевикладене, необхідно зазначити, превентивна комунікація в умовах формування безбар'єрного простору є ефективним механізмом запобігання інформаційній ексклюзії різноспрямованих груп населення. Вона зміцнює довіру до інституцій та загальну стійкість суспільства в умовах воєнних та трансформаційних викликів. Для її подальшого розвитку, на наш погляд, доцільно: розробити та впровадити інклюзивні комунікаційні стандарти; підвищувати цифрову грамотність серед вразливих груп; посилити координацію між державними органами, Національною поліцією та

громадськості; здійснювати системний моніторинг ефективності через індикатори доступності та інклюзії та ін. Реалізація цих заходів сприятиме побудові інклюзивного, демократичного та стійкого суспільства в Україні.

Список використаних джерел:

1. Лапка О.Я., Кривенко В.В. Превентивна комунікація як інструмент громадянської ідентичності. // *Українська ідентичність: історичні, правові та світоглядні засади*: Всеукраїнська науково-теоретична конференція (Київ, 26 лютого 2026 року). / Редкол. : О.С. Тарасенко, С.С. Чернявський, М.М. Пендюра. Київ. НАВС. 2026. С. 181-185. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/66ff11ad-4e86-4499-9179-b9675c30815a/content>
2. Кривенко В.В. Превентивна комунікація: теоретико-правова характеристика. *Журнал східноєвропейського права*. 2026. № 143. С. 247-255. URL: https://easternlaw.com.ua/wp-content/uploads/2026/02/kryvenko_143.pdf
3. Переверзєв О.О. Роль комунікативних стратегій у запобіганні конфліктам між органами влади та громадськістю. *Держава та регіони*. Серія «Публічне управління і адміністрування». 2022. № 2 (76). С. 151–155. URL: https://pa.stateandregions.zp.ua/archive/2_2022/25.pdf
4. Кривенко В.В. Превентивна комунікація як інструмент протидії інформаційним загрозам. // *Інформаційна безпека суспільства в умовах дії правового режиму воєнного стану та повоєнний період*: збірник міжвідомчого науково-практичного круглого столу (Київ, 29 травня 2025 року). / Редкол. : О.С. Тарасенко, С.С. Чернявський, Ю.В. Кривицький. Київ. НАВС. 2025. С. 145-149. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/659b4939-5369-46b7-be4b-2ca55c8db0c0/content>
5. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text>
6. Про внесення змін до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 294-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2025-%D1%80#Text>
7. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text>
8. Дорогіх О.М. Створення безбар'єрного простору в Україні. // *Безбар'єрний простір у сучасному світі: Матеріали науково-практичної конференції* (Київ, 25 листопада 2025 року) / ред. колегія : О. Г. Стрельченко (голова), І.Д. Пастух, О.К. Волох. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. 489 с. С. 46-48. URL: [https://nnipp.navs.edu.ua/public/files/nnipp/zbirnik-bezbar-ernist-17022026-compressed-\(1\).pdf](https://nnipp.navs.edu.ua/public/files/nnipp/zbirnik-bezbar-ernist-17022026-compressed-(1).pdf)
9. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/prioriteti-ta-vikliki-politiki-bezbarjernosti-200325.pdf>

Логінова Марина Вікторівна
викладач кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
Хлистун Єгор Максимович
здобувач вищої 2-го курсу
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ЖИТЛОВОГО ФОНДУ В УКРАЇНІ

На сучасному етапі розвитку української держави питання забезпечення безбар'єрності набуває особливого значення, оскільки йдеться не лише про архітектурну чи технічну доступність середовища, а про реальне забезпечення основоположних прав людини, насамперед права на житло, безпеку, гідність і рівність. Формування безбар'єрного житлового середовища в Україні є особливо актуальним в умовах зростання кількості осіб з інвалідністю, людей похилого віку, ветеранів війни, внутрішньо переміщених осіб, сімей із малолітніми дітьми та інших маломобільних груп населення, для яких житло має бути не лише формально наявним, а й фактично доступним для повсякденного користування [5].

Безбар'єрність житлового фонду слід розглядати як комплексний правовий і соціальний феномен, що поєднує містобудівні, соціальні, адміністративні та цивільно-правові механізми. Однак саме цивільно-правовий аспект є одним із найважливіших, адже він безпосередньо стосується правового режиму житла, реалізації права власності, здійснення прав співвласників багатоквартирних будинків, виконання зобов'язань забудовниками, управителями, орендодавцями та іншими учасниками житлових правовідносин [6].

Право на житло в Україні гарантується на конституційному рівні, а отже має тлумачитися не звужено, як право на наявність певного житлового приміщення, а широко – як право на таке житло, яким особа може реально користуватися без надмірних перешкод. Якщо особа внаслідок фізичних, вікових, соціальних чи інших обставин не може самотійно потрапити до будинку, пересуватися спільними приміщеннями, користуватися ліфтом, входом, сходами або санітарними зонами, то фактично її право на житло реалізується не повною мірою [1].

У межах цивільного права житло виступає об'єктом права власності, користування, володіння, найму, оренди, спадкування та управління. Водночас із житлом нерозривно пов'язані і особисті немайнові блага, зокрема повага до людської гідності, приватності, свободи пересування у межах власного житлового простору та заборона дискримінації. Отже, коли йдеться про безбар'єрність, предметом правового захисту є не лише майновий інтерес власника чи користувача житла, а й можливість людини вести самотійне повсякденне життя без принизливих або обмежувальних умов [6].

Особливу увагу слід приділити співвідношенню приватно-правового та публічно-правового регулювання у сфері безбар'єрності житлового фонду. Публічно-правові засоби проявляються у встановленні державних будівельних норм, стандартів доступності, вимог до проєктування, реконструкції та експлуатації житлових будинків, а також у здійсненні контролю уповноваженими органами. Натомість приватно-правове, тобто цивільно-правове, регулювання охоплює відносини між конкретними суб'єктами – забудовником і покупцем житла, співвласниками багатоквартирного будинку, управителем та мешканцями, наймодавцем і наймачем. Саме в цій площині виникає питання, хто саме зобов'язаний забезпечити доступність, у якому обсязі та якими правовими засобами може бути захищене порушене право.

Одним із центральних цивільно-правових інструментів забезпечення безбар'єрності є договір. Наприклад, під час інвестування у новобудову, укладення договору купівлі-продажу майнових прав, договору про участь у фонді фінансування будівництва або договору купівлі-продажу вже готового житла набувач має бути належно поінформований про характеристики об'єкта, у тому числі щодо його доступності. Якщо забудовник декларує інклюзивність або відповідність сучасним нормам доступності, але фактично об'єкт не забезпечує безперешкодний доступ, може йтися про неналежне виконання договірних зобов'язань або про надання недостовірної інформації про товар чи об'єкт нерухомості [3].

Важливе значення має також правовий режим спільного майна у багатоквартирному будинку. Саме в місцях загального користування питання безбар'єрності постає найгостріше. У багатьох випадках особа може володіти квартирою на праві приватної власності, однак не мати реальної можливості повноцінно нею користуватися через відсутність пандуса, підйомника, належного освітлення, поручнів або через інші фізичні бар'єри.

У цьому аспекті надзвичайно важливим є значення об'єднань співвласників багатоквартирного будинку, управителів та самих співвласників. Саме вони часто приймають рішення щодо переобладнання спільного майна, встановлення допоміжних конструкцій, проведення ремонтів та адаптації будівлі до потреб маломобільних осіб. Однак на практиці саме тут виникає низка проблем: відсутність згоди співвласників, небажання нести витрати, формальний підхід до потреб людини з інвалідністю, нерозуміння правової природи таких змін. Через це цивільно-правове регулювання має забезпечувати баланс між інтересами більшості співвласників і необхідністю захисту прав особи, для якої безбар'єрність є не питанням комфорту, а умовою базового існування [1].

Окремого розгляду потребує питання так званого розумного пристосування житла. Йдеться про адаптацію житлового простору або спільних частин будинку до індивідуальних потреб конкретної особи без покладення на неї надмірного тягаря. До таких заходів належать облаштування пандусів, поручнів, підйомних платформ, розширення дверних прорізів, усунення порогів, пристосування санвузлів, встановлення засобів візуального чи тактильного орієнтування [2].

Актуальність цієї проблеми підтверджується і сучасними науковими підходами. У матеріалах, опублікованих у фаховому виданні Дніпровського державного університету внутрішніх справ, наголошено на важливості забезпечення безбар'єрного доступу до об'єктів інфраструктури як складової соціально відповідальної політики та сучасного розвитку суспільних відносин. Хоча надана вами праця безпосередньо присвячена сталому розвитку залізничного транспорту, викладена в ній ідея про необхідність забезпечення безбар'єрного доступу має універсальне значення і може бути поширена на житлову сферу, оскільки в обох випадках ідеться про створення умов для реального, а не декларативного користування об'єктами інфраструктури [4].

Науково обґрунтованим є підхід, за яким безбар'єрність не може зводитися лише до окремих технічних рішень. Вона повинна розглядатися як принцип правового регулювання, що впливає на зміст суб'єктивних цивільних прав та обов'язків. Так, власник житла має право вільно володіти, користуватися і розпоряджатися своїм майном, але реалізація цього права не повинна порушувати права інших осіб, які проживають у будинку або користуються спільним майном. Водночас інші співвласники не можуть зловживати своїми правами, блокуючи встановлення необхідних елементів доступності, якщо без цього одна з осіб фактично втрачає можливість користуватися своїм житлом на рівних умовах [6].

Суттєвою проблемою в Україні залишається значна частина старого житлового фонду, який не відповідає сучасним вимогам доступності. Нове будівництво формально частіше враховує інклюзивні стандарти, тоді як старі будинки залишаються просторами численних фізичних бар'єрів. За таких умов особливу функцію має виконувати не лише державна політика модернізації, а й розвиток ефективних цивільно-правових механізмів, які б дозволяли мешканцям, представникам маломобільних груп або їхнім законним представникам вимагати розумного пристосування будинку чи відшкодування шкоди, завданої бездіяльністю відповідальних осіб.

Не менш важливим є аспект відповідальності. Якщо неналежне утримання житлового будинку, відсутність доступних входів, несправність ліфта чи невиконання обов'язків управителем або балансоутримувачем спричинили шкоду особі, можуть виникати підстави для цивільно-правової відповідальності. Така відповідальність може проявлятися у відшкодуванні майнової та моральної шкоди, зобов'язанні усунути порушення, виконати роботи або утриматися від дій, що перешкоджають доступності.

Потрібно також враховувати, що безбар'єрність житлового фонду безпосередньо пов'язана з принципом недискримінації. Коли особа не може скористатися житлом через фізичні обмеження середовища, це може мати ознаки непрямой дискримінації, навіть якщо формально ніхто не позбавляв її права власності чи користування [5].

У підсумку варто зазначити, що цивільно-правові аспекти забезпечення безбар'єрності житлового фонду в Україні охоплюють широку систему правовідносин, пов'язаних із правом власності на житло, користуванням

спільним майном, договірними зобов'язаннями забудовників і управителів, адаптацією житлового середовища, захистом прав маломобільних груп і застосуванням цивільно-правової відповідальності. Ефективне вирішення цієї проблеми можливе лише за умови поєднання нормативного вдосконалення, судового захисту, добросовісної поведінки учасників житлових відносин та утвердження безбар'єрності як обов'язкового стандарту сучасного житла в Україні.

Список використаних джерел

1. Безбар'єрне середовище в громаді: від комунікації до універсального дизайн. U-LEAD. URL: <https://u-lead.org.ua/news/486> (дата звернення: 03.05.2026).

2. Міністерство у справах ветеранів | Безбар'єрність починається вдома: затверджено державний стандарт соцпослуги для адаптації житла для людей з інвалідністю. Міністерство у справах ветеранів. URL: <https://mva.gov.ua/prescenter/category/86-novini/bezbarearnist-pochinaetsya-vdoma-zatverdzheno-derzhavniy-standart-sotsposlugi-dlya-adaptatsii-zhitla-dlya-ludey-z-invalidnistu> (дата звернення: 05.05.2026).

3. Мінрозвитку затвердило практичні рекомендації, як зробити житло доступнішим для людей з інвалідністю – Київська обласна військова адміністрація. Київська обласна військова адміністрація. URL: <https://koda.gov.ua/minrozvytku-zatverdylu-praktychni-rekomendaciyi-yak-zrobyty-zhytlo-dostupnishym-dlya-lyudey-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 01.05.2026).

4. Напрями сталого розвитку залізничного транспорту України. *Naukovy visnyk dniproetrovs kogo derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*. 2024. Т. 2. URL: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-2-153-163> (дата звернення: 11.05.2026).

5. Національна соціальна сервісна служба – Безбар'єрність. Головна | Національна соціальна сервісна служба України. URL: <https://nssu.gov.ua/bezbaryernist> (дата звернення: 08.05.2026).

6. Рудаков Д. І. Поняття «житла», «соціального житла» та «доступного житла» за цивільним законодавством України. Аналітично-порівняльне правознавство. 2023. Т. 2. С. 134–138.

*Ляшук Марія Вікторівна,
здобувачка вищої освіти
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ*

*Науковий керівник:
Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент*

ІНСТРУМЕНТИ БЕЗБАР'ЄРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВА УСПІШНОЇ РЕІНТЕГРАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ

Під час реабілітації військовослужбовців і ветеранів увага акцентується на бойовому стресі, емоційному вигоранні, посттравматичному стресовому розладі (ПТСР) та інших психологічних наслідках війни [1, с. 18]. Травматичний досвід, отриманий під час бойових дій, негативно впливає на здоров'я військовослужбовців і ветеранів. Згідно з прогнозами, за найкращим сценарієм у 50% учасників бойових дій в Україні буде діагностовано хронічний посттравматичний стресовий розлад.

Психотравмівна ситуація – це подія особистого характеру, що має негативний патогенний вплив на психіку людини, яка зумовлює психічні розлади [2, с. 6]. До психотравмівних подій належать поранення, картини смерті, людські страждання, контузії, фізичне травмування; важкі медичні процедури; загибель чи смерть близьких людей, побратимів, мирного населення; суїциди [2, с. 6].

Після отримання травми у зоні бойових дій ветерани потребують правильно побудованого спілкування, яке покликане сприяти реабілітації, фізичному та емоційному відновленню.

Існують правила спілкування з ветеранами:

1. Не використовуйте образливі терміни, такі як «контужений», «травмований». У разі виникнення потреби назвати стан людини, можна сказати «людина з ПТСР», «людина з травмою», «людина з інвалідністю». Отже, людина завжди повинна бути на першому місці, а не її травма або хвороба.

2. Дотримуйтеся особистих кордонів. Не торкайтеся тіла людини без її прямого дозволу, навіть якщо це просто прояв дружби або прихильності. Перш ніж підійти, обійняти або поплескати по плечу, запитайте, чи буде це доречно.

3. Не давайте ніяких порад, особливо, якщо про це не просять. Не кажіть стандартних фраз про «час лікує». Але якщо людина просить його вислухати, то зробіть це і збережіть сказане в таємниці.

4. Поважайте людей, які пережили обстріли або отримали струс мозку. Не відтворюйте гучну музику і не видавайте гучні звуки. Різкі, несподівані звуки можуть налякати людину з ПТСР, а також привести до повторної травмизації або непередбачуваної фізичної або психічної реакції.

Методи мовної терапії:

«Рівний-рівному. Мова довіри». Низка реабілітаційних центрів і громадських організацій, які прагнуть надати психологічну допомогу військовим, поліцейським, ветеранам, використовують зазначену методику. Метою є створення безпечного простору спілкування для невимушеного діалогу ветеранів через зміцнення довіри, підтримку, спільний досвід. Сутність зазначеного методу полягає в тому, що для переосмислення та реконструювання власного досвіду, ветерани розповідають про своє життя. Подібне спілкування допомагає їм побачити виклики та зрозуміти сильні та слабкі сторони задля подальшої трансформації своєї самоідентичності та винайдення нових способи розуміння власного досвіду. Відкритий діалог ветеранів дає змогу ділитися тим, що для них є важливим та сприяє створенню довірливих стосунків.

«Уважно слухати – це дія». У спілкуванні з ветеранами основоположним є вміння слухати. Оскільки військовослужбовці в зоні бойових дій мають велике внутрішнє навантаження, яке вони не відразу можуть передати словами, то уважне ставлення до співрозмовника, без переривань і порад, має бути втілено в активному слуханні. Створення безпечного простору покликане здійснити психологічне розвантаження, слугуючи основним інструментом для самовираження та зцілення. Ветерани, коли активно висловлюють пережитий досвід, потребують уважного рефлексивного слухання. Активне висловлення пережитого ветеранами та слухання є потужним інструментом для зцілення, росту та трансформації. Активне слухання є втіленням глибокого рівня емпатії та поваги. Слова можуть призвести до глибоких позитивних змін у житті людей. Це передбачає повну взаємодію зі словами ветерана, використання невербальних сигналів, таких як кивання та підтримка зорового контакту, а також уникнення перерв. Така форма спілкування сигналізує ветерану, що їхній досвід і почуття цінують та поважають. Слухання створює простір для ветерана у вираженні свого розчарування або переказу спогадів без осуду [3, с. 18].

«Мова родини». Мова довіри та підтримки в родині слугує найдієвішим методом психологічної терапії. Розуміння почуттів ветерана сприяє зміцненню довіри [4, с. 31].

«Письмова комунікація». Пережитим воєнним досвідом ветеран не завжди прагне поділитися через тривожні симптоми та травматичні спогади. Дієвим засобом є написання листа побратимові чи самому собі. Цей лист не потрібно надсилати. Мета його полягає у вербалізації емоцій та висловлення думок для відновлення контакту із собою.

Отже, психологічна допомога та підтримка ветеранів ґрунтується на створенні безпечного простору, комунікації з повагою та щирістю задля зцілення та адаптації. Розбудова довіри у ветеранів, особливо навколо чутливих тем, вимагає часу, терпіння та послідовних зусиль. Шлях до відкритого спілкування є поступовим, кожен крок вперед будується на розумінні та емпатії.

Список використаних джерел

1. Акименко Ю.Ф., Кириленко М.І., Лахтадир А.М., Одиниця В.В. Посібник для тренера «Люди з досвідом війни. гідність. взаємодія». Київ. 2023. 72 с.
2. Veterans Support Program «Побратими». Методичні матеріали з вербальної підтримки ветеранів. Київ: ГО «Побратими», 2023. URL: <https://vartozhyty.com.ua> (дата звернення: 13.05.2026).
3. Основи реабілітаційної психології: подолання наслідків кризи. Навчальний посібник. Том 2. Київ, 2018. 240 с.
4. Максименко О.В. Слово як терапія: мовні інструменти відновлення ветеранів. *Закарпатські філологічні студії*. 2026. Випуск 45 Том 2, С. 48–52. DOI: <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2026.45.2.7>

*Мазур Віталіна Геннадіївна,
здобувачка I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*
Науковий керівник:
*Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРОФЕСІЙНА ДОБРОЧЕСНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК ГАРАНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність теми зумовлена розширенням дискреції органів влади в умовах воєнного стану, що посилює корупційні ризики та виклики для професійної етики. Національна стійкість (resilience) держави критично залежить від довіри громадян, яку підриває будь-який прояв недоброчесності, оскільки це нівелює суспільну єдність та легітимність влади.

Концептуальні засади доброчесності в Україні інтегрують антикорупційні норми та етичні стандарти. Згідно зі ст. 1 Закону «Про запобігання корупції» та ст. 4 Закону «Про державну службу», доброчесність — це спроможність особи діяти в публічних інтересах, незалежно від приватних цілей. Така нормативна конструкція трансформує етику з абстрактної категорії у юридично значущий обов'язок, за порушення якого передбачена дисциплінарна або кримінальна відповідальність [1, 2, 4, с. 47].

Практична реалізація доброчесності деталізується через етичні вимоги Розділу VI Закону «Про запобігання корупції». Стаття 37 зобов'язує посадовців дотримуватися загальновизнаних норм поведінки та високої культури спілкування, а стаття 38 встановлює пріоритет неупередженості над приватними інтересами, політичними чи релігійними переконаннями.

Ці стандарти конкретизовані у Загальних правилах етичної поведінки (Наказ НАДС № 158), які визначають обов'язок службовця діяти виключно в інтересах держави та суспільства (п. 1 Розділу II) та забезпечувати гідну поведінку для підтримки авторитету державної служби (п. 2 Розділу II) [1, 3].

Інститут запобігання конфлікту інтересів посідає центральне місце в системі доброчесності. Згідно зі ст. 28 Закону «Про запобігання корупції», посадовці зобов'язані вживати заходів щодо недопущення реального чи потенційного конфлікту інтересів. В умовах воєнного стану, коли адміністративна дискреція розширюється, саме етичний фільтр стає головним запобіжником деградації апарату.

Дотримання статей 22 (обмеження використання становища) та 23 (обмеження щодо подарунків) трансформує доброчесність із моральної декларації у дієвий правовий інструмент, що гарантує функціональність публічного управління через професійну етику кожного посадовця [1, 5, с. 320].

Правовий режим воєнного стану (ст. 1 Закону «Про правовий режим воєнного стану») докорінно трансформує архітектуру управління. Ключовий ризик зумовлений ч. 2 ст. 9 цього Закону, яка надає органам влади широку адміністративну дискрецію та спрощує процедури прийняття рішень. Така автономія випробовує на міцність стандарти доброчесності (ст. 38 Закону «Про запобігання корупції»), оскільки службовець має залишатися неупередженим навіть за обмеженого публічного контролю [1, 6].

В умовах збройного конфлікту деонтологічні засади стають критичними. Обмеження доступу до державних реєстрів з міркувань безпеки створює ризики для нецільового використання ресурсів, що вимагає суворого дотримання ст. 22 Закону «Про запобігання корупції». Оскільки межа між «необхідною оперативністю» та «зловживанням владою» стає дуже тонкою, фундаментом правопорядку виступає не лише зовнішній контроль, а й висока внутрішня культура доброчесності посадовця [1, 7, с. 30].

Дотримання стандартів гідної поведінки (ст. 37 Закону) в умовах кризового управління є серйозним викликом. Залучення службовців до нетипових завдань (логістика, гуманітарні заходи) підвищує ризик свавілля. Проте, згідно з професійними етичними стандартами, надзвичайні обставини не звільняють від обов'язку поважати гідність громадян. Індивідуальна етична відповідальність кожного службовця є основою правопорядку та національної безпеки.

Професійна доброчесність як фундамент стійкості базується на тому, що етична поведінка влади безпосередньо конвертується у суспільну довіру та соціальний капітал. Коли посадовці діють справедливо (ст. 38 Закону) навіть у кризах, це мінімізує напругу та сприяє мобілізації нації. Будь-яка недоброчесність сприймається як внутрішня загроза, що дестабілізує систему. У період війни професійна етика трансформується з корпоративного стандарту на чинник національної безпеки, що дозволяє державі ефективно функціонувати в умовах обмежених ресурсів [1, 8, с. 16].

Забезпечення доброчесності реалізується через синтез правових механізмів та технологій. Моніторинг способу життя (ст. 51-4 Закону) дозволяє НАЗК виявляти невідповідність доходів без порушення безпекових протоколів. Цифровізація (екосистеми «Дія», «Prozorro») автоматизує процеси, усуваючи людський фактор та мінімізуючи ризики зловживання повноваженнями (ст. 22 Закону) [1].

Інститут викривачів (ст. 53-3 Закону) є стратегічним елементом самоочищення влади в умовах війни, коли зовнішній аудит обмежений. Захист викривачів та стимулювання повідомлень про етичні порушення формують середовище нульової толерантності. Поєднання цифрової прозорості, моніторингу та захищених каналів зв'язку створює систему, де недоброчесна поведінка стає технічно неможливою або надто ризикованою.

Узагальнюючи, слід підкреслити: в умовах воєнного стану професійна етика трансформується у фундаментальний елемент національної безпеки. Розширена дискреція (ст. 9 Закону «Про правовий режим воєнного стану») вимагає від посадовців глибокого усвідомлення відповідальності. Добročесність (ст. 1 Закону «Про запобігання корупції») стає головним запобіжником «вакууму контролю», забезпечуючи прозорість рішень. Етична поведінка безпосередньо формує соціальний капітал і суспільну довіру, що є критичним для легітимності державної політики під час війни.

З метою практичного зміцнення етичних засад необхідно: цифровізувати адміністративні процеси («Дія», «Prozorro») для мінімізації людського фактору та ризиків зловживань (ст. 22 Закону), розвивати інститут викривачів (ст. 53-3 Закону) як дієвий механізм внутрішнього очищення державного апарату; адаптувати професійне навчання (згідно з Наказом НАДС № 158) з фокусом на прийняття етичних рішень у кризових ситуаціях; забезпечити регулярний моніторинг способу життя (ст. 51-4 Закону) як обов'язкову умову перевірки доброчесності та професійної придатності.

Лише такий комплексний підхід, де жорсткий правовий контроль поєднується з високою індивідуальною етичною відповідальністю, здатен забезпечити сталий розвиток та ефективність публічного адміністрування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про запобігання корупції» від 14.10.2014 № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18> (дата звернення 18.04.2026)
2. Закон України «Про державну службу» від 10.12.2015 № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19> (дата звернення 18.04.2026)
3. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: затверджені Наказом Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158 (у редакції наказу НАДС від 28.04.2021 № 72-21). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16> (дата звернення 18.04.2026)
4. Гурковський В. І. Етичні засади державної служби в Україні: теоретико-правовий аспект // Науковий вісник публічного та приватного права. — 2021. — № 4. — С. 45-51. (дата звернення 18.04.2026)
5. Коротич О. Б. Державна служба в умовах трансформації політичної системи України: монографія. — Київ: Фенікс, 2022. — 320 с. (дата звернення 18.04.2026)
6. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення 18.04.2026)
7. Козич І. В. Деонтологічні засади діяльності публічних службовців в умовах збройного конфлікту // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 18. Економіка і право. — 2024. — Випуск 39. — С. 24-31. (дата звернення 18.04.2026)
8. Драгомирецька Н. Г. Професійна етика публічних службовців в умовах воєнного стану як чинник соціальної стійкості // Публічне управління та митне адміністрування. — 2023. — № 2 (37). — С. 12-18. (дата звернення 18.04.2026)

Майсук Романа Романівна
студентка 2-го курсу
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Савранчук Людмила Леонідівна,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ ЯК СКЛАДНИК ПОЛІТИКИ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ В ОРГАНАХ ВЛАДИ

Концепція безбар'єрності в сучасному адміністративному праві традиційно асоціюється з фізичною доступністю будівель та інфраструктури. Проте повномасштабна війна поставила перед державою принципово нове запитання: чи може орган влади вважатися безбар'єрним, якщо його службовці несуть психологічні травми, від яких їм нікуди звернутися по правовий захист? За кожним робочим кабінетом, за кожною суворою державною функцією завжди стоїть жива людина — зі своїм болем, вигоранням та внутрішніми шрамами війни, про які зазвичай не прийнято говорити вголос. Психологічна безбар'єрність — здатність людини реалізовувати свої права та виконувати функції без обмежень, спричинених ментальними наслідками служби, — є логічним і невідворотним розширенням самого поняття доступності [1, с. 45].

Публічні службовці є особливою категорією осіб, чия праця очевидно пов'язана з підвищеним психологічним навантаженням. Поліцейські, рятувальники, медичні працівники публічних закладів, державні службовці, що ухвалюють рішення в умовах кризи, — усі вони щодня взаємодіють із ситуаціями, що генерують хронічний стрес, вторинну травматизацію або гострі стресові реакції. В умовах збройного конфлікту це навантаження зростає кратно: за оцінками Всесвітньої організації охорони здоров'я, ризик розвитку ПТСР серед фахівців допоміжних і правоохоронних професій у зонах конфлікту є вдвічі-втричі вищим, ніж у мирний час [2, с. 12]. Коли людина щодня рятує інших або забезпечує життєдіяльність країни під обстрілами, її власний внутрішній ресурс неминуче вичерпується. У цих умовах турбота про ментальне здоров'я тих, хто тримає державний апарат, перетворюється на безумовний юридичний та глибокий моральний обов'язок держави.

Аналіз чинного законодавства України свідчить про те, що правове регулювання психологічної реабілітації публічних службовців перебуває у стані декларативної незавершеності. Закон України «Про державну службу» 2015 року [3] містить загальні норми про соціальний захист, однак не встановлює жодного конкретного механізму психологічної підтримки. Закон України «Про

Національну поліцію» [4] закріплює право поліцейського на «психологічне забезпечення», але не визначає його змісту, строків, порядку надання чи відповідальності за ненадання. Аналогічна картина характерна для законодавства про цивільний захист та охорону здоров'я: норми існують, але є суто програмними — без суб'єкта зобов'язання, без права вимоги, без санкції. Це не випадкова прогалина, а прояв глибшої концептуальної проблеми.

Концептуальна проблема полягає у тому, що вітчизняне право публічної служби досі конструює службовця переважно як функціонального суб'єкта — носіння повноважень і обов'язків — та значно меншою мірою як особу з психофізіологічними потребами, що виникають унаслідок виконання цих повноважень. Ми звикли бачити в системі управління лише безликі «гвинтики» державної машини, часто забуваючи, що міцність і стійкість цієї машини напряду залежать від ментального здоров'я та гідності конкретної особи. У такій системі координат психологічна реабілітація є управлінською послугою «за наявності ресурсів», а не юридичним обов'язком держави як роботодавця. Наслідком є те, що навіть там, де відповідні програми існують — психологічні служби у поліції, армії, ДСНС — вони функціонують як адміністративна ініціатива, а не як гарантоване право [5, с. 88–89]. Міжнародний досвід демонструє, що цей підхід є і морально застарілим, і функціонально неефективним.

У правових системах держав — членів ЄС та англосаксонського права обов'язок держави дбати про психічне здоров'я публічних службовців давно отримав нормативне закріплення. Британський Кодекс управління цивільною службою у поєднанні з Законом про охорону здоров'я та безпеку праці зобов'язує державні органи проводити регулярну психологічну оцінку персоналу і запроваджувати програми підтримки ментального здоров'я як обов'язковий елемент управління [6, с. 34]. Канадський Стандарт психологічного здоров'я та безпеки на робочому місці 2013 року прямо поширюється на публічний сектор і встановлює тринадцять чинників психологічно безпечного середовища [7]. У скандинавських країнах право на реабілітаційну відпустку після критичних інцидентів є законодавчо закріпленим і не потребує медичного висновку. Спільним знаменником є визнання психологічного благополуччя службовця публічно-правовою цінністю, а не приватною справою, адже сильна та здорова держава завжди починається зі збереження внутрішнього світу людини на її робочому місці.

Зв'язок між психологічною реабілітацією та політикою безбар'єрності є не лише концептуальним, а й практично-правовим. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (CRPD), ратифікована Україною у 2009 році [8], у статті 27 прямо зобов'язує держави забезпечити рівні умови праці, що включають розумне пристосування для осіб із ментальними порушеннями. Якщо публічний службовець унаслідок бойових дій або травматичного досвіду служби розвинув ПТСР, він підпадає під дію цієї норми — і держава як його роботодавець зобов'язана адаптувати умови служби відповідно. Проте в Україні ні Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю» [9], ні галузеве

законодавство про публічну службу не містять механізму реалізації цього зобов'язання щодо службовців. Таким чином, безбар'єрність всередині самого апарату влади залишається правовою лакуною, яка закриває очі на невидимі, але глибокі рани тих, хто тримає державний тил.

Для усунення виявлених прогалин пропонується запровадити систему адміністративно-правових гарантій психологічної реабілітації за чотирма напрямками. Перший — нормативний: закріплення у профільних законах суб'єктивного права публічного службовця на психологічну реабілітацію із визначенням її мінімального стандарту, строків і порядку надання. Другий — інституційний: утворення незалежних психологічних служб у системі публічних органів із законодавчими гарантіями конфіденційності, що виключають використання діагностичної інформації проти службовця, щоб кожен міг відкрито і без страху за свою кар'єру сказати: «мені потрібна допомога». Третій — процедурний: запровадження обов'язкового психологічного супроводу після критичних інцидентів на службі за моделлю Critical Incident Stress Management, що успішно застосовується у поліцейських та рятувальних структурах держав — членів ЄС [6, с. 41]. Четвертий — юрисдикційний: встановлення адміністративної відповідальності керівника органу за систематичне ігнорування психологічного стану підлеглих і невжиття реабілітаційних заходів.

Психологічна реабілітація публічних службовців є не питанням управлінського комфорту, а невід'ємним складником сучасної політики безбар'єрності в органах влади. Орган, службовці якого позбавлені доступу до психологічної допомоги, є бар'єрним — незалежно від наявності пандусів та ліфтів. Держава, яка використовує людей як інструмент публічного управління в умовах війни, зобов'язана забезпечити їм правовий захист від наслідків цієї служби. Адміністративно-правові гарантії психологічної реабілітації — не витрати, а інвестиція у дієздатність публічного апарату і, зрештою, у якість управління, яке отримують громадяни.

Висновки. Таким чином, переосмислення безбар'єрності через призму захисту ментального здоров'я публічних службовців вимагає світоглядного переходу від сприйняття людини як суто функціонального виконавця до визнання її психоемоційної безпеки основою стійкості всієї системи управління. Реформування чинного законодавства України задля подолання його декларативності та запровадження комплексної чотирьохрівневої системи гарантій (нормативних, інституційних, процедурних та юрисдикційних) дозволить створити безпечне й конфіденційне середовище всередині органів влади. Це не лише забезпечить реальний захист і повагу до гідності тих, хто тримає державний тил в умовах війни, а й стане фундаментальною інвестицією у формування по-справжньому гуманного, дієздатного та безбар'єрного державного апарату.

Список використаних джерел

1. Байда Л. Ю., Красюкова-Еннс О. В., Буров С. Ю. та ін. Інвалідність та суспільство: навч.-метод. посіб. Київ: Соцінформ, 2012. 216 с.

2. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 4. Ст. 43.
3. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.
4. Колпаков В. К. Адміністративне право України: підручник. Київ: Юрінком Інтер, 2018. 592 с.
5. Mental Health Commission of Canada. National Standard of Canada for Psychological Health and Safety in the Workplace. Ottawa: МНСС, 2013.(дата звернення: 01.04.2025).
6. Конвенція про права осіб з інвалідністю: ратифікована Законом України від 16.12.2009 № 1767-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 9. Ст. 77.
7. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 № 875-XII. Відомості Верховної Ради УРСР. 1991. № 21. Ст. 252.

*Максименко Ольга Володимирівна,
завідувач кафедри ділової української та іноземних мов
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент*

ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОГО КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА: АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ

Сучасне українське суспільство перебуває на етапі глибинних ціннісних та соціальних трансформацій, де концепція безбар'єрності виходить за межі фізичної доступності (архітектурних рішень) і перетворюється на основоположну норму. Відповідно до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні, одним із ключових пріоритетів держави є подолання інформаційних і суспільних бар'єрів [1]. Проте формування справді інклюзивного суспільства неможливе без створення безпечного та відкритого безбар'єрного комунікативного середовища.

Як зазначає О. Бабич, бар'єри можна поділити на індивідуальні, інфраструктурні, інституційні та бар'єри толерантності [2, с. 625]. Отже, індивідуальні бар'єри пов'язані з особистими обмеженнями в комунікації, наприклад, через порушення слуху або мовлення.

Інфраструктурні бар'єри – з неналежним використанням технічних та інформаційних засобів або з їхньою відсутністю. Перешкоди, які не дозволяють здійснити рівний доступ до комунікації певним категоріям населення, наприклад, відсутність перекладу на жестову мову, субтитрів у телевізійних програмах.

Інституційні бар'єри виникають через недосконалість законодавчої бази щодо створення безбар'єрного середовища або через відсутність механізмів реалізації вже ухвалених інституційних гарантій.

Бар'єри толерантності базуються на упередженому ставленні суспільства до вразливих категорій населення, зокрема до людей з інвалідністю або внутрішньо переміщених осіб. Подолання мовних проявів дискримінації та ворожості, стереотипів та недоброзичливого ставлення та забезпечення рівних можливостей між людьми є підґрунтям для створення безбар'єрного мовного середовища.

Комунікаційні бар'єри – це передусім перешкоди в мовленнєвій інформації, її нерозуміння під час спілкування, що призводить до неправильного тлумачення або спотворення повідомлення [3, с. 4]. Під час комунікаційного процесу виникають бар'єри, що перешкоджають або послаблюють інформаційний потік. Бар'єри в комунікації можуть виникати через відмінності в поведінці, відмінності в навичках, а також через фізичні фактори. Причини, які перешкоджають комунікації: непорозуміння і неправильне тлумачення інформації, невдале структурування тексту, незрозумілий виклад інформації чи пояснення, вживання сленгу чи жаргону. Виявлення та усунення бар'єрів є

важливою комунікативною навичкою, яка допомагає створити комфортне середовище для спілкування та взаємодії.

Аналіз соціально-психологічних бар'єрів є важливим кроком для розробки стратегій формування безбар'єрного комунікативного простору, що передусім є базовою передумовою консолідації суспільства, збереження ментального здоров'я нації та побудови стійкої, емпатійної спільноти, заснованої на принципах поваги та взаєморозуміння.

У сучасному науковому дискурсі не існує єдиного, універсального підходу до типології перешкод у спілкуванні. Деякі науковці виокремлюють такі групи: семантичні бар'єри, фізичні бар'єри, соціальні бар'єри, психологічні бар'єри [3, с. 4].

Семантичні бар'єри пов'язані з перешкодами в розумінні семантики слів. Семантика – це вивчення значення, знаків і символів, які використовуються для спілкування. Перешкоди або бар'єри можуть виникнути через мовні, освітні чи культурні відмінності. Розрізняють два типи семантичних бар'єрів: денотативні бар'єри та конотативні бар'єри. Денотативний бар'єр – це різниця у значенні слова, яке використовується. Одне те саме слово може бути інтерпретовано по-різному, що призводить до плутанини та непорозуміння. Конотативний бар'єр характеризує різні значення відповідно до різних абстрактних ситуацій і контекстів. Жарти також можуть бути семантичними бар'єрами. Іноді жарт може здаватися незрозумілим або недоречним. Важливо знати культуру та мову, щоб використовувати гумор у міжособистісній комунікації. Жаргон, сленг і технічна термінологія можуть посилити семантичні бар'єри. Використання під час комунікації багатозначних слів також може бути неефективним, оскільки одержувач інформації може сприймати значення відповідно до свого розуміння.

Фізичні бар'єри комунікації безпосередньо пов'язані з матеріальним середовищем, у якому перебувають мовці під час спілкування. Шум, поганий зв'язок, фізичні перешкоди в приміщенні (зачинені двері), відсутність технічної підтримки (мікрофона) [3, с. 4].

Психологічні бар'єри віддзеркалюють емоційний стан людини, що призводить до блокування спілкування. Психологічними перешкодами є страх висловитися або невпевненість у собі, замкненість, низька самооцінка, емоційна нестабільність, стан психічної втоми, гнів, агресивність, заклопотаність іншими думками, різні стилі мислення, стрес і відсутність довіри [3, с. 4].

Соціальні бар'єри можуть бути викликані соціально-економічним статусом, освітою, рівнем культури, знанням мови. Зарозумілість, грубість, неповага є поширеними причинами соціальних бар'єрів. Тож це зовнішні впливи, які заважають досягненню бажаної мети.

Отже, низка бар'єрів, перешкод знижують чіткість і ефективність спілкування. Попри значну кількість наявних класифікацій, у контексті формування безпечного та інклюзивного комунікативного середовища визначальними є саме соціально-психологічні бар'єри.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 14.05.2026).
2. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2 (36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>.
3. Зайцева Г. Психологічні бар'єри у професійному спілкуванні психолога-практика. Кваліфікаційна робота. Львів. 2024. С. 4.

Маляренко Володимир Володимирович
курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:
Бабанін Сергій Володимирович,
доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ, ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ, ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН ТА КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ЖУРНАЛІСТІВ

Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів становлять окрему групу посягань, об'єднаних у розділі XV Особливої частини Кримінального кодексу України. Їх родовим об'єктом є суспільні відносини, що забезпечують нормальну, законну й авторитетну діяльність державних інституцій, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, а також гарантії безпечної професійної діяльності журналістів. Особливість цієї групи полягає в тому, що шкода завдається не лише конкретній особі чи майну, а й публічному порядку управління, довірі громадян до держави, стабільності функціонування владних і громадських інститутів. До цього розділу належать, зокрема, наруга над державними символами, незаконне перешкоджання проведенню мирних зібрань, захоплення державних або громадських будівель, опір представникові влади, втручання в діяльність правоохоронця чи державного діяча, погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу, самовільне присвоєння владних повноважень, підроблення документів тощо. Сам розділ XV КК України прямо має назву «Кримінальні правопорушення проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальні правопорушення проти журналістів» і охоплює статті 338–360 КК України [1].

Законодавчий аналіз показує, що кримінально-правова охорона авторитету влади здійснюється через кілька взаємопов'язаних груп складів. Перша група стосується символічного авторитету держави: наприклад, ст. 338 КК України встановлює відповідальність за публічну наругу над Державним Прапором України, Державним Гербом України або Державним Гімном України, а також над офіційно встановленими символами іноземної держави. Такий склад має не лише формально-правове, а й політико-правове значення, оскільки державні символи виступають зовнішнім вираженням суверенітету, незалежності та конституційного ладу. Друга група охоплює посягання на порядок реалізації

громадянами політичних і громадських прав: наприклад, ст. 340 КК України передбачає відповідальність за незаконне перешкоджання організації або проведенню зборів, мітингів, походів і демонстрацій, якщо таке діяння вчинене службовою особою або із застосуванням фізичного насильства. Тобто закон охороняє не абстрактний «авторитет влади», а саме законний порядок її функціонування та баланс між владними повноваженнями і правами людини [3, с. 171].

Окрему групу становлять кримінальні правопорушення, спрямовані проти представників влади, правоохоронних органів, державних і громадських діячів, службових осіб та громадян, які виконують громадський обов'язок. Наприклад, ст. 345 КК України встановлює відповідальність за погрозу або насильство щодо працівника правоохоронного органу у зв'язку з виконанням ним службових обов'язків; кваліфікуючими ознаками є заподіяння тілесних ушкоджень, тяжкого тілесного ушкодження, а також вчинення діяння організованою групою. У цих складах обов'язковим є спеціальний зв'язок між протиправним впливом і службовою або громадською діяльністю потерпілого. Якщо, наприклад, конфлікт із працівником поліції виник на побутовому ґрунті й не пов'язаний із виконанням ним службових обов'язків, кваліфікація за спеціальними статтями розділу XV може бути неправильною [4, с. 218].

Особливе місце у цій темі займають кримінальні правопорушення проти журналістів, оскільки вони поєднують охорону професійної діяльності конкретної особи із захистом свободи слова, права суспільства на інформацію та демократичного контролю за діяльністю влади. КК України містить як загальну норму про перешкоджання законній професійній діяльності журналістів – ст. 171, так і спеціальні склади у розділі XV: ст. 345-1 – погроза або насильство щодо журналіста, ст. 347-1 – умисне знищення або пошкодження майна журналіста, ст. 348-1 – посягання на життя журналіста, ст. 349-1 – захоплення журналіста як заручника. Стаття 171 КК України охоплює незаконне вилучення матеріалів чи технічних засобів журналіста, незаконну відмову в доступі до інформації, заборону висвітлення певних тем, критику суб'єкта владних повноважень та інше умисне перешкоджання журналістській діяльності. Водночас примітка до ст. 345-1 КК України визначає професійну діяльність журналіста як систематичну діяльність зі збирання, одержання, створення, поширення, зберігання або іншого використання інформації для її поширення на невизначене коло осіб через медіа, інформаційні агентства або Інтернет; статус журналіста підтверджується редакційним, службовим посвідченням чи іншим документом [2].

Отже, кримінальні правопорушення цієї групи мають складну правову природу, оскільки одночасно захищають авторитет держави, безпеку представників влади, стабільність роботи органів публічного управління, діяльність громадських інститутів і свободу журналістської професії. Їх кваліфікація потребує не формального підходу, а конкретного встановлення об'єкта посягання, статусу потерпілої особи, характеру виконуваних нею функцій, мотиву винного та зв'язку між діянням і службовою, громадською або журналістською діяльністю. Основною проблемою практики є розмежування

цих складів із загальнокримінальними правопорушеннями проти життя, здоров'я, власності чи громадського порядку. Наприклад, насильство щодо журналіста або правоохоронця повинно кваліфікуватися за спеціальною нормою лише тоді, коли воно вчинене саме у зв'язку з професійною чи службовою діяльністю потерпілого. У науковому розумінні значення цього розділу КК України полягає в тому, що він забезпечує кримінально-правовий захист не лише окремих посадових осіб чи журналістів, а й самої ідеї правової держави, у якій влада, місцеве самоврядування, громадянське суспільство та медіа можуть функціонувати без незаконного тиску, насильства і примусу.

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2341-14>
2. Про медіа : Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2849-20>
3. Боровик А.В. Класифікація кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та кримінальних правопорушень проти журналістів. Нове українське право. 2022. С. 163-176.
4. Павлова О.С. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень проти журналістів. За загальною редакцією СВ Ківалова. 2025. С. 509.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД США У ЗАСТОСУВАННІ БПЛА ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ЩО ВЧИНЯЮТЬСЯ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ ГРУПАМИ

У сучасних умовах розвитку технологій безпілотні літальні апарати (БПЛА) займають важливе місце у системі забезпечення публічної безпеки та кримінального правосуддя. Особливого значення їх застосування набуло у Сполучених Штатах Америки, де правоохоронні органи активно інтегрують БПЛА у процес розслідування злочинів, зокрема тих, що вчиняються організованими злочинними групами. Американський досвід демонструє як значний потенціал цих технологій, так і низку викликів, пов'язаних із правовим регулюванням та захистом прав людини.

Передусім, БПЛА у США використовуються як інструмент аеророзвідки та спостереження. Федеральне бюро розслідувань (FBI) та інші правоохоронні органи застосовують дрони для збору інформації у реальному часі, моніторингу підозрюваних та документування діяльності злочинних угруповань. Це особливо ефективно у випадках боротьби з транснаціональною організованою злочинністю, наркокартелями, торгівлею людьми та іншими складними формами кримінальної діяльності. Дрони дозволяють здійснювати спостереження без прямої присутності правоохоронців, що знижує ризики для їхнього життя та підвищує ефективність оперативних заходів.

Важливим напрямом застосування БПЛА є підтримка спеціальних операцій. У США зафіксовано випадки використання дронів під час проведення затримань або штурмових дій. Наприклад, у 2011 році безпілотник MQ-1 Predator був використаний для спостереження під час операції із затримання озброєного правопорушника, що стало одним із перших прикладів застосування БПЛА у правоохоронній діяльності [1]. Такий досвід підтверджує можливість використання дронів для оцінки обстановки, виявлення загроз та прийняття тактичних рішень у режимі реального часу.

Сучасний етап розвитку характеризується інтеграцією штучного інтелекту у безпілотні системи. Американські поліцейські департаменти, зокрема в Сан-Франциско, активно використовують дрони з аналітичними функціями: розпізнавання об'єктів, відстеження транспортних засобів, реконструкція подій та аналіз поведінки [2]. Це значно розширює можливості розслідування, дозволяючи швидше ідентифікувати підозрюваних та встановлювати обставини злочину.

Водночас БПЛА активно застосовуються і у боротьбі з організованою злочинністю на кордоні, зокрема для виявлення каналів незаконного переміщення наркотиків та інших заборонених предметів. Дрони дозволяють контролювати важкодоступні території, здійснювати спостереження за

переміщенням підозрілих осіб і фіксувати факти правопорушень. Водночас дослідження показують, що самі злочинні угруповання також активно використовують БПЛА для контр спостереження, збору розвідувальної інформації та навіть для протидії правоохоронцям. Це створює новий рівень технологічного протистояння між державою та організованою злочинністю.

Окремої уваги заслуговує використання БПЛА у межах концепції “drone as first responder” — коли дрон прибуває на місце події раніше за поліцейських. У США такі системи вже активно впроваджуються, що дозволяє оперативно оцінити ситуацію, зібрати первинні докази та визначити подальшу тактику розслідування. Це особливо актуально при розслідуванні злочинів організованих груп, де швидкість реагування має вирішальне значення.

Разом із тим застосування БПЛА у США супроводжується низкою правових і етичних проблем. Зокрема, відсутність єдиного федерального закону, який би чітко регламентував використання дронів у правоохоронній діяльності, призводить до різноманіття підходів на рівні штатів і окремих відомств. Значну дискусію викликають питання захисту приватності, можливого зловживання технологіями спостереження та контролю за зібраними даними.

Підсумовуючи, слід зазначити, що досвід США у застосуванні БПЛА під час розслідування злочинів, вчинених організованими злочинними групами, свідчить про високий потенціал цих технологій як ефективного інструменту криміналістики. БПЛА забезпечують оперативність, безпеку та точність збору доказової інформації, а інтеграція штучного інтелекту значно розширює їх функціональні можливості. Водночас ефективність їх використання залежить від належного правового регулювання, балансу між безпекою та правами людини, а також здатності держави адаптуватися до нових викликів, пов'язаних із технологічним розвитком організованої злочинності.

Список використаних джерел

1. Use of unmanned aerial vehicles in law enforcement. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Use_of_unmanned_aerial_vehicles_in_law_enforcement
2. How San Francisco police use AI-powered drones. URL: <https://www.govtech.com/public-safety/san-francisco-police-used-drones-nearly-1-400-times-since-2024>
3. Don. R. Harries Basic Elements of Intelligence. A Manual of Theory, Structure and Procedures for Use by Law Enforcement Agencies Against Organized Crime. LEAA, Department of Justice, Wash., D.C., 2021. P. 35–42.

*Мітла Марія Олегівна,
здобувачка вищої освіти
Державного податкового університету
Науковий керівник:
Косілова Ольга Іванівна,
професор кафедри міжнародного права та права ЄС
Державного податкового університету
доктор юридичних наук, кандидат політичних наук, доцент*

ЦИФРОВА БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ В УКРАЇНІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Цифрова безбар'єрність в Україні є важливим складником сучасної державної політики у сфері цифрової трансформації, що спрямована на забезпечення рівного доступу всіх осіб до електронних послуг, інформаційних ресурсів та цифрової інфраструктури. Йдеться насамперед про осіб з інвалідністю, людей похилого віку, осіб із тимчасовими функціональними обмеженнями, а також інші соціальні групи, які можуть мати нерівний доступ до цифрових технологій через економічні, освітні або інфраструктурні чинники. У даному контексті цифрова безбар'єрність виступає не лише технічною характеристикою цифрових сервісів, а й важливим правовим стандартом, що визначає якість реалізації державою своїх соціальних зобов'язань в умовах інформаційного суспільства.

На нашу думку, цифрову безбар'єрність доцільно визначати як закріплений у праві та реалізований на практиці принцип організації цифрового середовища, що передбачає забезпечення рівного, зручного та недискримінаційного доступу всіх осіб до цифрових ресурсів, електронних послуг і інформаційно-комунікаційних технологій незалежно від їхніх фізичних, сенсорних, когнітивних, соціально-економічних чи інших особливостей.

Конституційною основою цифрової безбар'єрності виступають положення Конституції України, зокрема статті 21, 22 та 24, які закріплюють принцип рівності прав і свобод людини, заборону дискримінації та гарантії недопущення звуження змісту і обсягу існуючих прав [1]. У сучасних умовах цифровізації ці конституційні положення набувають розширеного змісту, оскільки фактично трансформуються у вимогу забезпечення рівного доступу до цифрових прав і можливостей. Держава, відповідно до конституційних засад, зобов'язана не лише формально гарантувати рівність, а й створювати реальні умови для її реалізації у цифровому середовищі, включаючи доступність електронних сервісів, вебресурсів органів влади та цифрових платформ. Так, цифрова безбар'єрність стає складовою принципу фактичної (реальної) рівності, що передбачає усунення не лише юридичних, а й фактичних перешкод у доступі до цифрових благ.

Важливе значення у формуванні стандартів цифрової безбар'єрності мають міжнародно-правові акти. Зокрема, Конвенція про права осіб з інвалідністю, закріплює обов'язок держав-учасниць забезпечувати доступність інформаційно-комунікаційних технологій, електронних послуг та систем зв'язку на рівні з

іншими громадянами. Стаття 9 Конвенції прямо передбачає необхідність усунення бар'єрів доступності, що охоплює також цифрове середовище [2].

На національному рівні правове регулювання цифрової безбар'єрності здійснюється системою взаємопов'язаних нормативно-правових актів. Ключове значення мають Закон України «Про інформацію», який закріплює право кожного на отримання, використання та поширення інформації [4]; Закон України «Про доступ до публічної інформації», що гарантує відкритість і прозорість діяльності суб'єктів владних повноважень [5]; Закон України «Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги», який визначає правові засади електронної ідентифікації та довірчих сервісів [6]; Закон України «Про електронні комунікації», що регулює функціонування електронних комунікаційних мереж і доступ до них [7]; а також Закон України «Про адміністративні послуги», який закріплює можливість надання адміністративних послуг в електронній формі [8]. Сукупність окреслених нормативно-правових актів формує нормативну основу цифрового середовища, орієнтованого на забезпечення рівного доступу до цифрових сервісів та інформаційних ресурсів.

Окрему роль у реалізації політики цифрової безбар'єрності відіграють підзаконні нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, які деталізують механізми функціонування електронного урядування, Єдиного державного вебпорталу електронних послуг та інших цифрових платформ. Практичним проявом державної політики у даній сфері є розвиток цифрової екосистеми «Дія», яка забезпечує надання адміністративних та інших публічних послуг у цифровій формі з орієнтацією на максимальну доступність для користувачів [9]. Водночас стратегічним документом, що визначає довгострокові орієнтири державної політики, є Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року, яка закріплює цифрову безбар'єрність як один із ключових напрямів поряд із фізичною, освітньою, інформаційною та економічною безбар'єрністю [10].

Інституційне забезпечення реалізації цифрової безбар'єрності здійснюється насамперед Міністерством цифрової трансформації України, яке відповідає за формування та реалізацію державної політики у сфері цифровізації, електронного урядування та розвитку цифрових сервісів. Діяльність даного органу базується на впровадженні принципів «digital by default» (цифровість за замовчуванням) та «accessibility by design» (доступність за принципом проєктування), що передбачає інтеграцію вимог доступності на всіх етапах створення цифрових продуктів [11].

У правовій доктрині цифрова безбар'єрність розглядається як складова реалізації конституційного права на інформацію та доступ до публічних послуг, а також як прояв принципу недискримінації у цифровому середовищі [12, с. 137-138]. Вона охоплює не лише технічну доступність цифрових ресурсів, а й їх функціональну зрозумілість, інтерфейсну зручність, адаптивність для різних груп користувачів, а також забезпечення альтернативних способів доступу до інформації для осіб із різними видами порушень.

З оглядом на вище окреслене, слід відзначити, що у сфері правового регулювання цифрової безбар'єрності існує низка проблем. Серед них варто відзначити недостатній рівень нормативної уніфікації вимог до цифрової доступності, фрагментарність підзаконного регулювання, відсутність чітко визначених механізмів державного контролю та відповідальності за недотримання стандартів доступності. Окремою проблемою є нерівномірний рівень цифрової грамотності населення, що фактично створює нові форми соціальної нерівності.

Водночас у контексті євроінтеграційних процесів важливого значення набуває гармонізація національного законодавства із правом Європейського Союзу у сфері цифрової доступності. Зокрема, слід враховувати положення Directive (EU) 2016/2102 [13], яка встановлює обов'язкові вимоги до доступності вебсайтів та мобільних застосунків органів державного сектору, включаючи дотримання стандартів вебдоступності.

Крім того, вагоме значення має European Accessibility Act [14], що розширює сферу застосування вимог доступності на низку цифрових продуктів і послуг у приватному секторі, зокрема електронні комунікації, банківські послуги, електронну комерцію та цифрові інтерфейси.

Імплементация зазначених актів у національне законодавство України сприятиме підвищенню рівня цифрової безбар'єрності, уніфікації стандартів доступності та забезпеченню ефективнішого захисту прав користувачів, зокрема осіб з інвалідністю, у цифровому середовищі.

Отже, цифрова безбар'єрність в Україні є комплексним правовим, соціальним та інституційним явищем, що формується на основі конституційних гарантій, міжнародних стандартів та національного законодавства у сфері цифрової трансформації. Її реалізація спрямована на забезпечення реальної рівності доступу до цифрового середовища, усунення технологічних, інформаційних та організаційних бар'єрів, а також утвердження інклюзивних принципів функціонування цифрового суспільства. Подальший розвиток правового регулювання у цій сфері має бути спрямований на гармонізацію із правом Європейського Союзу, посилення обов'язковості стандартів цифрової доступності, а також створення ефективної системи моніторингу та відповідальності за їх дотримання.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Конституція України, Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Поточна редакція від 01.01.2020. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 28.04.2026).
3. Про ратифікацію Конвенції про права осіб з інвалідністю і Факультативного протоколу до неї: Закон України від 16.12.2009 № 1767-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-17#Text> (дата звернення: 28.04.2026).

4. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. Поточна редакція від 20.01.2026. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
5. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. Поточна редакція від 08.08.2025. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
6. Про електронну ідентифікацію та електронні довірчі послуги: Закон України від 05.10.2017 № 2155-VIII. Поточна редакція від 18.12.2024. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
7. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX. Поточна редакція від 27.02.2026. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
8. Про адміністративні послуги: Закон України від 06.09.2012 № 5203-VI. Поточна редакція від 02.03.2026. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
9. Дія: Державні послуги онлайн. Офіційний вебпортал. URL: <https://diia.gov.ua/> (дата звернення: 28.04.2026).
10. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. Поточна редакція від 06.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 28.04.2026).
11. Лазор О., Байраківський В. Формування та реалізація державної політики у сфері інклюзивного середовища. Публічне управління і право: історія, теорія, практика. 2025. Вип. 6. С. 56–67. DOI: <https://doi.org/10.31652/2786-6068-2025-6-56-67>. URL: <https://vspu.net/pup/index.php/journal/article/view/69> (дата звернення: 28.04.2026).
12. Слободян Л. Я. Цифрова безбар'єрність як механізм забезпечення цифрових навичок громадян. Національна безпека в умовах війни, післявоєнної відбудови та глобальних викликів XXI століття: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції. Житомир: Державний університет «Житомирська політехніка», 2023. С. 137–140. URL: https://eztuir.ztu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8358/%D0%A2%D0%95%D0%97%D0%98_%D0%9D%D0%91.pdf (дата звернення: 28.04.2026).
13. Directive (EU) 2016/2102 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on the accessibility of the websites and mobile applications of public sector bodies. Official Journal of the European Union. 2016. L 327. P. 1–15. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2016/2102/oj> (дата звернення: 04.05.2026).
14. Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services. Official Journal of the European Union. 2019. L 151. P. 70–115. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2019/882/oj> (дата звернення: 04.05.2026).

Навроцька Віра Вячеславівна
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, доцент

ПРАВО ОСОБИ, ДО ЯКОЇ ЗАСТОСОВАНО ПРИМУСОВИЙ ЗАХІД МЕДИЧНОГО ХАРАКТЕРУ, КЛОПОТАТИ ПРО ЙОГО ПРОДОВЖЕННЯ⁵

У вітчизняних Кримінальному (далі – КК України) [1], Кримінальному процесуальному кодексі (далі – КПК України) [2] також Законі «Про психіатричну допомогу» [3] обстоюється єдина позиція, згідно якої клопотати про *продовження застосування примусового заходу медичного характеру* (зауважу, що у своїх попередніх публікаціях я наводила аргументи на користь вживання терміну «примусовий захід психіатричного характеру») [4, с.194; 5, с.176] може тільки *лікар-психіатр* – представник закладу з надання психіатричної допомоги, де тримається особа. Сама ж особа, до якої застосовано примусовий захід медичного характеру (або її захисник чи законний представник) вправі просити суд лише про *зміну чи припинення його застосування* (абз.2 ч.1 ст.95 КК України [1], ч.3 ст.514 КПК України [2] ч.5 ст.19 Закону України «Про психіатричну допомогу» [3]).

Таку позицію вважаю хибною за своєю суттю. Певно, законодавець виключає наявність ситуації, за якої представники закладу із надання психіатричної допомоги помиляються в оцінці психічного стану особи, до якої застосовано такі заходи, або ж (що незрівнянно гірше!) свідомо хочуть «позбавитися» незручного, проблемного пацієнта і тому клопочуть перед судом про припинення застосування примусового заходу медичного характеру чи про його зміну. Сама ж особа, щодо якої вирішується відповідне питання, цілком може усвідомлювати (наприклад, перебуваючи у стані тимчасового «просвітлення» / ремісії), що:

а) насправді одужання чи істотного покращення психічної діяльності й близько нема, що її думки – «плутані» та неадекватні, а поведінка – небезпечна (зокрема, й для неї ж самої),

б) а тому продовження застосування таких заходів, відповідатиме, передовсім, її ж інтересам.

Аналогічна позиція може бути і в її захисника чи законного представника (причому позиція не «голослівна», а така, що ґрунтується на певних фактах та підтверджена висновком незалежного лікаря-психіатра). Однак якщо виходити із буквального тлумачення вказаних статей трьох різних нормативних актів, ніхто із цих осіб (сама особа, до якої застосували примусовий захід медичного характеру, її захисник, законний представник) звернутися до суду з відповідним

⁵ Фінансується Європейським Союзом. Проте висловлені погляди та думки належать лише автору і не обов'язково відображають погляди Європейського Союзу чи Європейського виконавчого агентства з питань освіти та культури (ЕАСЕА). Ні Європейський Союз, ні Європейське виконавче агентство з питань освіти та культури (ЕАСЕА) не можуть нести за них відповідальність/

клопотанням не може. Звісно, у подібних ситуаціях можна й зараз (до внесення законодавчих змін) усе-таки пробувати звертатися із відповідним проханням до суду, аргументуючи це тим, що отака ситуація - це правова прогалина, а для її подолання можна і треба використовувати аналогію закону. Але при цьому можна «напоротися» на «твердолобого», «зашореного» суддю, який із посиленням на законодавчі положення (ч.5 ст.19 Закону «Про психіатричну допомогу», ч.3 ст.514 КПК та ч.1 ст.95 КК України) скаже (і, по-суті, формально правильно!): «Такого права у Вас немає!» А тому відповідний законодавчий підхід потребує корегування.

Я не виключаю ситуації, за якої до суду з цього приводу звертатимуться із протилежними, взаємовиключними клопотаннями. Наприклад, представник закладу, де особі надають психіатричну допомогу, клопоче про припинення застосування примусового заходу медичного характеру, а особа, до якої такий захід застосовано (її захисник, законний представник) – просять про продовження їх застосування. Суд же ж, із урахуванням сили та ваги представлених доказів й висловлених аргументів, конкуруючих позицій, здатен прийняти правильне рішення. Це повністю узгоджуватиметься із задекларованою у КПК засадою диспозитивності (п.19 ч.1 ст.7, ст.26 КПК України) [2].

Думаю, що законодавець, не передбачивши, що особа, стосовно якої вирішується питання щодо застосування примусового заходу медичного характеру (її захисник, законний представник), вправі також клопотати і про їх продовження, зробив це не з якогось злого умислу (наприклад, аби обмежити право на доступ до правосуддя), а тому, що просто не припускав наявності у цього учасника процесу такого правового інтересу.

Окрім того, законодавець непослідовний. Адже він допускає, що така особа (та ті, хто може обстоювати її інтереси) вправі клопотати про *зміну виду* примусового заходу медичного характеру. При цьому не конкретизовано, яким може бути характер таких змін. А оскільки жодного спеціального обумовлення з цього приводу немає, роблю висновки про те, що цей учасник процесу може просити суд про *будь-яку зміну*: а) не тільки в сторону пом'якшення - про застосування «легшого», менш суворого заходу, б) але й в бік його «*посилення*». А раз так – то нелогічно, своєю чергою, позбавляти його права звертатися до суду із проханням про продовження застосування примусових заходів медичного характеру.

Отже, із урахуванням вищенаведеного, пропоную таку редакцію ч.3 ст.514 КПК України:

«3. Розгляд питання про продовження, зміну чи припинення застосування примусового заходу психіатричного характеру здійснюється за письмовою заявою представника закладу з надання психіатричної допомоги (лікаря-психіатра), де тримається особа, або за письмовою заявою особи, до якої застосовано такий захід (її захисника чи законного представника)».

Список використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04. 2021 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 28.12. 1960 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1003-05#Text>.
3. Про психіатричну допомогу: Закон України від 22 лютого 2000 р. № 1489–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1489-14#Text>.
4. Навроцька В.В. Взаємозв'язки й колізії кримінального процесуального та кримінального законодавства України: дис. ... д-ра юрид. наук.: 12.00.09. Львів, 2025. 491 с.
5. Навроцька В. Категорія осіб, щодо яких можуть бути застосовані примусові заходи медичного / психіатричного характеру. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2022. №7 (51). С. 174–179. DOI: <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.7.26>.

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У РАЙОНАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЙОГО ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ В УКРАЇНІ

Повномасштабна збройна агресія російської федерації проти України суттєво трансформувала систему кримінальної юстиції держави та поставила перед правоохоронними органами нові виклики, пов'язані з необхідністю здійснення досудового розслідування в умовах активних бойових дій. Руйнування інфраструктури, тимчасова окупація територій, постійна загроза життю учасників кримінального провадження, обмежений доступ до місця події та складність фіксації доказової інформації істотно ускладнюють реалізацію завдань кримінального провадження[1]. За таких умов особливого значення набуває вивчення зарубіжного досвіду організації досудового розслідування злочинів у районах збройних конфліктів, що може бути використаний для вдосконалення національної системи кримінальної юстиції України.

Проблематика документування та розслідування злочинів у зонах воєнних конфліктів тривалий час перебувала у центрі уваги міжнародних організацій, спеціалізованих правоохоронних структур та міжнародних кримінальних трибуналів. Значний практичний досвід у цій сфері накопичено під час розслідування злочинів у колишній Югославії, Руанді, Іраку, Афганістані, Сирії, Косово та інших регіонах, де тривалий час відбувалися активні бойові дії або збройні конфлікти.

Однією з ключових особливостей зарубіжного підходу є створення спеціалізованих міжвідомчих слідчих груп, до складу яких входять слідчі, прокурори, криміналісти, експерти, військові спеціалісти, фахівці з цифрової аналітики та представники міжнародних організацій. Наприклад, під час діяльності Міжнародний кримінальний трибунал щодо колишньої Югославії активно використовувалися мобільні слідчі групи, здатні оперативно працювати в умовах підвищеної небезпеки та швидко документувати воєнні злочини безпосередньо після їх вчинення[2]. Подібний підхід дозволяв мінімізувати втрату доказів та забезпечувати належний рівень їх фіксації.

Важливим елементом зарубіжного досвіду є широке використання сучасних цифрових технологій під час збору та аналізу доказової інформації. У практиці міжнародних слідчих органів активно застосовуються геоінформаційні системи, супутникові знімки, безпілотні літальні апарати, технології 3D-моделювання місця події, цифрова фото- та відеофіксація, а також автоматизовані системи обробки великих масивів даних. Особливо ефективними такі засоби виявилися під час документування злочинів у Сирії та Іраку, де доступ до місця події часто був обмеженим або небезпечним.

Окремої уваги заслуговує досвід держав-членів НАТО щодо забезпечення взаємодії між військовими підрозділами та правоохоронними органами у районах бойових дій. У більшості країн Альянсу функціонують спеціальні механізми координації між військовими структурами та органами кримінальної юстиції, що дозволяє оперативно отримувати інформацію про обстановку в районі проведення слідчих дій, забезпечувати охорону місця події та гарантувати безпеку учасників кримінального провадження[3]. В умовах України така взаємодія набуває особливого значення, оскільки значна частина кримінальних правопорушень фіксується безпосередньо в районах ведення бойових дій або на деокупованих територіях.

Показовим є також досвід Ізраїлю, правоохоронна система якого тривалий час функціонує в умовах постійних безпекових загроз та локальних збройних конфліктів. Для ізраїльської моделі характерним є швидке реагування спеціалізованих слідчо-оперативних груп, використання єдиних електронних баз даних, інтеграція розвідувальної інформації у процес доказування та активне застосування кримінального аналізу. Значна увага приділяється питанням безпеки слідчих та прокурорів, а також психологічній підготовці персоналу до роботи в екстремальних умовах.

Не менш важливим є досвід діяльності Міжнародний кримінальний суд, який виробив комплексні стандарти документування міжнародних злочинів у районах збройних конфліктів[4]. У діяльності Суду значна увага приділяється забезпеченню збереження цифрових доказів, захисту свідків, стандартизації методик фіксації доказової інформації та дотриманню міжнародних стандартів прав людини навіть в умовах воєнного стану.

Водночас слід зазначити, що механічне перенесення зарубіжного досвіду до української правової системи є неможливим без урахування особливостей національного законодавства, структури правоохоронних органів та специфіки сучасної безпекової ситуації. Україна фактично стала однією з небагатьох держав Європи, яка змушена здійснювати масштабне досудове розслідування воєнних злочинів та інших кримінальних правопорушень в умовах повномасштабної війни.

У цьому контексті перспективними напрямками імплементації зарубіжного досвіду в Україні можуть стати: створення постійно діючих спеціалізованих міжвідомчих слідчих груп для роботи у районах бойових дій; удосконалення нормативно-правового регулювання проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану; розширення використання цифрових технологій фіксації доказів; впровадження єдиних електронних систем обліку та аналізу доказової інформації; розвиток системи взаємодії між правоохоронними органами, військовими формуваннями та міжнародними партнерами; підвищення рівня спеціальної підготовки слідчих, прокурорів і криміналістів до роботи в екстремальних умовах; удосконалення механізмів захисту свідків та потерпілих у районах бойових дій.

Окремим перспективним напрямом є розвиток міжнародного співробітництва у сфері документування воєнних злочинів. Україна вже активно

взаємодіє з міжнародними слідчими групами, експертами Європейського Союзу, Європол, Євроюст та іншими міжнародними структурами. Подальше поглиблення такої співпраці сприятиме впровадженню сучасних методик криміналістичного забезпечення розслідувань та підвищенню ефективності міжнародного обміну доказовою інформацією.

Підсумовуючи, слід зазначити, що зарубіжний досвід організації досудового розслідування злочинів у районах збройних конфліктів свідчить про необхідність комплексного підходу до забезпечення діяльності органів кримінальної юстиції в умовах воєнного стану. Для України особливого значення набуває адаптація сучасних міжнародних практик до національної системи правоохоронної діяльності, удосконалення механізмів міжвідомчої взаємодії, цифровізація процесів доказування та створення ефективної системи документування злочинів в умовах активних бойових дій. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню ефективності досудового розслідування, забезпеченню принципу невідворотності покарання та зміцненню системи національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. No 4651-VI (ред. від 09.05.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
2. Давид Е. Принципи права збройних конфліктів: курс лекцій відкритого Брюсельського університету; пер. с фр.: МКЧК, 2000. 718 с
3. Коломієць В.І. Зарубіжний досвід взаємодії між органами досудового розслідування та можливості його використання в Україні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2023. No 1(28). С. 226–233. DOI: <https://doi.org/10.32631/vca.2023.1.20>.
4. Гутник В. Міжнародний кримінальний суд: навчальний посібник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2023. 194 с.

Омельчук Іван Сергійович
*курсант 3 курсу факультету підготовки фахівців для органів досудового
розслідування Національної поліції України
Дніпровського державного університету внутрішніх справ*
Бабанін Сергій Володимирович,
*доцент кафедри кримінального права та кримінології
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент*

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА ПЕРЕВИЩЕННЯ ВЛАДИ АБО СЛУЖБОВИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Кримінальна відповідальність, яку несуть службовці правоохоронних органів за зловживання владою чи перевищення наданих їм повноважень, виступає наріжним каменем у процесі гарантування законності, верховенства права та поваги до прав людини в роботі державних установ. Режим виконання професійних обов'язків представниками поліції, СБУ, ДБР та інших подібних відомств передбачає наділення їх значним арсеналом владних прерогатив, життєво необхідних для реалізації завдань із підтримання громадської безпеки та правопорядку. Проте, застосування цих повноважень за межами, визначеними законодавством, або їх умисне перевищення є діянням, що становить загрозу для суспільства, що, своєю чергою, підриває довіру населення до правоохоронної сфери та державний авторитет загалом.

Життєва необхідність вивчення цієї проблематики диктується сучасними викликами у сфері захисту прав людини, особливо в умовах воєнного стану та зростання соціальної напруги. Правозастосовна практика демонструє, що службові повноваження часто зловживаються, що неминуче призводить до порушення закріплених Конституцією прав громадян, таких як право на недоторканність особистості, свободу та неупереджений судовий процес. Переважно подібні інциденти трапляються під час затримань, здійснення обшуків чи використання фізичного примусу або спецзасобів. З огляду на це, критично важливого значення набувають вимоги щодо чіткого законодавчого врегулювання та дієвого нагляду за діями правоохоронців.

В українських кримінально-правових нормах відповідальність за подібні провini закріплена, зокрема, у статті 365 Кримінального кодексу України, яка передбачає кару за умисне вихід за межі наданих владних чи службових повноважень [1]. При цьому у фахових виданнях наголошується на тому, що розмежування між перевищенням повноважень та неправомірним використанням службового становища залишається об'єктивно складним для чіткої інтерпретації. Після внесення змін до кримінального закону ці склади злочинів формують взаємопов'язаний комплекс правових положень, що відрізняються головним чином способом, у який службова особа виходить за межі наданих їй прав [2]. У такому контексті перевищенням влади вважається

діяльність, яка має агресивний (активний) характер неправомірної дії, що виражається у виході за межі компетенції, встановленої законодавством.

Робота правоохоронних органів демонструє серйозні виклики у процесі юридичної кваліфікації подібних вчинків. Ключовою складністю є коректне розмежування перевищення службових повноважень від зловживання ними, адже в обох ситуаціях спостерігається службове становище, яке застосовується всупереч законним інтересам служби. Різниця полягає в тому, що при зловживанні посадовець оперує у рамках своїх прав, але застосовує їх неправомірно, тоді як при перевищенні він фактично ігнорує встановлені межі. Подібна юридична неясність ускладнює уніфіковане застосування законодавства та породжує потенціал для нерівномірності у судових рішеннях.

Нарівні з цим, вагома частка подібних протиправних дій формується у стресових умовах, коли правоохоронці мусять ухвалювати рішення оперативно та за браку часу. З огляду на це, аналізуючи їхні кроки, необхідно брати до уваги не лише формальні рамки наданих їм повноважень, але й об'єктивні реалії, що супроводжували прийняття рішення. У сучасному правозастосуванні простежується тенденція до посилення акценту на відповідності застосованого примусу його меті та важливості зменшення будь-якого обмеження людських прав до мінімуму.

Фахівці наголошують, що неправомірне зловживання владою належить до найсерйозніших кримінальних правопорушень усередині службової діяльності, адже воно прямо зазіхає на фундаментальні права та волі пересічних громадян [3]. Подібні вчинки завдають збитків не лише конкретним особам, але й руйнують довіру громади до державних структур у цілому. Як слушно зауважує С.М. Єфтемій, перевищення наданих повноважень виражається у цілеспрямованому порушенні законності, що тягне за собою суттєве обмеження прав громадян чи інтересів держави [4].

Слід відзначити зростаючу актуальність превентивних заходів у міжнародній практиці з метою унеможливлення подібних протиправних діянь. У низці держав запроваджено обов'язкові нормативи застосування силових засобів, впроваджено механізми відеозапису службових дій, а також організовується постійне навчання персоналу з питань дотримання прав людини. Це дає змогу не тільки здійснювати нагляд за діяльністю правоохоронців, але й культивувати у них надійні моделі правомірної поведінки у напружених обставинах. Отже, питання кримінального переслідування за зловживання владними чи службовими повноваженнями має багатогранну природу і вимагає впровадження цілісних стратегій для його врегулювання. Воно зачіпає правові, управлінські, психологічні аспекти та питання професійної етики у роботі органів, що стоять на варті правопорядку.

Таким чином, кримінальна відповідальність представників правоохоронних структур за вихід за межі наданих повноважень чи їх перевищення виступає ключовим важелем для підтримання законності, гарантування прав особистості та підвищення рівня суспільної довіри до державних інституцій. Здійснений розгляд показує, що головними викликами

залишаються труднощі у диференціації схожих складів кримінальних правопорушень, наявність різночитань у процесі застосування норм права, а також відсутність єдності у підходах серед судових інстанцій.

Подолання означених труднощів досягне виключно через застосування всеосяжної стратегії. Ця стратегія мусить охоплювати модернізацію законодавчої бази, покращення фахової та психологічної готовності працівників правоохоронних структур, імплементацію світових норм щодо використання сили, а також зміцнення механізмів як внутрішнього, так і зовнішнього нагляду. Завдяки цим заходам вдасться зменшити до мінімуму факти зловживання наданими повноваженнями, водночас зберігаючи належний баланс між результативністю роботи правоохоронців та непорушністю прав і свобод особистості у межах правової держави.

Список використаної літертури

1 Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 02.05.2026).

2 Красницький І. В. Співвідношення між нормами про зловживання владою або службовим становищем та про перевищення влади або службових повноважень: питання якості унормування та правозастосування // Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2025. № 88(3). С. 142–149. https://www.researchgate.net/publication/392349210_Correlation_between_the_provisions_on_abuse_of_power_or_official_position_and_on_abuse_of_power_or_official_authority_issues_of_quality_of_regulation_and_law_enforcement (дата звернення: 02.05.2026).

3 Горбенко В. В., Чепурна Т. В. Теоретико-правові засади кримінальної відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівниками правоохоронних органів // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2022. Вип. 72. С. 118–124. <https://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/267466> (дата звернення: 04.05.2026).

4 Єфтемій С. М. Розвиток вітчизняного кримінального законодавства щодо відповідальності за перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу Аналітично-порівняльне правознавство, 2022. <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/26766> (дата звернення: 08.05.2026).

ДЕТЕРМІНАНТИ ТА МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У СФЕРІ ЕЛЕКТРОННИХ ПУБЛІЧНИХ ПОСЛУГ: НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ ТА СОЦІОТЕХНІЧНИЙ ВИМІР

У сучасних умовах суспільного розвитку, які характеризуються впливом комплексу різноаспектних факторів, переважно зумовлених викликами повномасштабної збройної агресії, Україна послідовно затверджує вектор, спрямований на соціально орієнтовану державну політику, досягнення колективної рівноваги та забезпечення комплексного задоволення потреб громадян. Така трансформація передбачає переосмислення ролі держави як першочергового гаранта не лише устаткування формальної рівності прав, а реальної безбар'єрної доступності публічних благ і послуг для всіх соціальних груп без виключень. Цифровізація сфери державних послуг набула статусу пріоритетного напрямку державної політики, виступаючи функціонально спрямованим інструментом модернізації публічного управління та підвищення ефективності надання сервісів населенню, зокрема такої важливої та вразливої категорії громадян, як особи з інвалідністю. Дані цифрові рішення стали передумовою активного створення та розвитку зручних, зрозумілих і універсальних додатків і онлайн-сервісів, що враховують варіативність потреб користувачів.

Детермінантою становлення передусім є нормативно-правовий фундамент, який визначає засади ініціювання ідеї генерування певних цифрових сервісів та обов'язковість врахування потреб осіб з інвалідністю при їхньому створенні. Одним із основоположних на сьогоднішній день є Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», яка визначає директиву на сталий, інклюзивний розвиток і забезпечення доступності та людиноцентричності у всіх сферах життєдіяльності суспільства, розв'язання наявних проблем та задоволення потреб різних суспільних груп. І першим рівнем визначено важливість доступності для людини фізичної, інформаційної та цифрової інфраструктури, участь у суспільно-політичних процесах та можливості самореалізації [1].

Важливою також є інституційна детермінанта, яка відображає готовність державних органів впроваджувати принципи доступності на практиці, а не лише в теорії. Йдеться про наявність відповідальних підрозділів, проведення аудитів доступності та нормативне заохочення залучення надавачів послуг до інклюзивності продукту. Відповідно до підпункту 8 пункту 16 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Правил надання та отримання електронних комунікаційних послуг», до укладення договору про надання послуг та під час надання послуг незалежно від їх типу чи виду (крім послуг з

передачі сигналів) постачальник послуг надає безоплатно кінцевим користувачам вичерпну інформацію щодо опису умов такого договору, у тому числі щодо придатності послуг для користування споживачами з інвалідністю, а також про продукти та послуги, розроблені для споживачів з інвалідністю [2].

Окремої уваги потребує комунікаційна детермінанта, а саме спрощений ступінь доступу до інформації про послуги та альтернативні шляхи використання онлайн-сервісів. Існуючий якісний електронний сервіс не буде використовуватися у випадку, якщо інформація про нього подана у складній, недоступній формі або підходи до його використання не враховують потреб різних нозологій (наприклад, відсутність жестової чи спрощеної мови). Дана формальна вимога до викладення інформації визначена Наказом Міністерства цифрової трансформації № 35 від 18.02.2026 «Про затвердження Порядку забезпечення постачальниками електронних комунікаційних послуг доступності електронних комунікаційних послуг для осіб з інвалідністю», яка визначає, що постачальники оприлюднюють інформацію через більше ніж один орган чуття, шляхом подання інформації в зрозумілій формі (наприклад, використання одних і тих самих слів послідовно або в чіткій і логічній структурі), з можливістю користувачу зупиняти, повторювати та масштабувати зміст, тощо [3]. Тобто собою включає адаптивний дизайн сайтів та застосунків, альтернативні доступні інтерфейси.

Суттєвою є інфраструктурна детермінанта, яка охоплює доступ до пристроїв і стабільного інтернету по всій території покриття, а також сумісність сервісів із допоміжними технологіями (скрінрідерами, спеціальними клавіатурами, програмами збільшення тексту, технології захисту персональних даних, тощо). Без цього навіть технічно доступний сервіс з всіма устаткованими специфічними умовами буде залишатися фактично недосяжним для користувача. Відповідно до положень підпунктів 1, 9 пункту 4 статті 9 Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 21.09.2024 до життєво важливих функцій та/або послуг, порушення яких призводить до негативних наслідків для національної безпеки України, належать, зокрема енергозабезпечення та електронні комунікації, а сам Закон зумовлює створення умов та впровадження заходів, спрямованих на ефективне зниження і контроль за ризиками безпеки, на зниження ризику реалізації можливих загроз, ліквідацію та/або мінімізацію наслідків реалізованих загроз [4].

Узагальнюючи викладене, слід однозначно констатувати, що забезпечення доступності електронних послуг для осіб з інвалідністю в Україні формується як багатовимірний і системно детермінований процес, у якому взаємодіє безліч чинників. Саме їх комплексна дія та злагодженість визначає реальний рівень інклюзивності цифрового середовища та ефективність реалізації принципів безбар'єрності.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, Розпорядження Кабінету Міністрів

України № 366-р від 14 квітня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

2. Про затвердження Правил надання та отримання електронних комунікаційних послуг, Постанова Кабінету Міністрів № 761 від 25 червня 2025 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/761-2025-%D0%BF#Text>.

3. Про затвердження Порядку забезпечення постачальниками електронних комунікаційних послуг доступності електронних комунікаційних послуг для осіб з інвалідністю, Наказ Міністерства цифрової трансформації № 35 від 18 лютого 2026 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0315-26#n18>.

4. Про критичну інфраструктуру, Закон України, Відомості Верховної Ради (ВВР), 2023, № 5, ст.13) від 21 вересня 2024 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.

Pata Kirill Alekseevich
*3rd-year Cadet of the Faculty for Training Specialists for Pre-Trial
Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Dnipro State University of Internal Affairs*
Academic Supervisor:
Dekusar Hanna Hennadiivna,
*Senior Lecturer of the Department of Language Training,
Dnipro State University of Internal Affairs*

CRIME PREVENTION IN THE ACTIVITIES OF PRE-TRIAL INVESTIGATION BODIES

A core tenet of scientifically managing societal operation and the social dynamics within it is the concept of efficiency. Among these dynamics is criminal activity, a multifaceted socio-legal occurrence that continuously evolves, manifesting in novel modalities and techniques for perpetrating infractions. Consequently, there is an escalating necessity to refine the strategies employed to counter crime and bolster the efficacy of bodies tasked with upholding the law, especially throughout the initial investigation phases.

Within this framework, crime prevention constitutes a significant element in the state's apparatus for criminal procedural policy, particularly concerning the functions of pre-trial investigative units. This mandate extends beyond merely reacting to offenses once they have taken place; rather, it encompasses proactive engagement aimed at pinpointing and eradicating the root causes and contributory circumstances leading to such acts. Investigators, inquiry officers, and detectives, as they carry out their official duties, fulfill both procedural mandates and crucial preventative roles, thereby enabling influence over detrimental crime-generating environments during their nascent stages [1].

Modern information technologies and criminal analysis techniques bear significant weight in this undertaking. Deploying these tools facilitates the organization of available data, the detection of recurring criminal conduct patterns, forecasting potential hazards, and enabling swift reactions to emerging dangers. Furthermore, successful preventative efforts hinge significantly upon seamless data sharing across various agencies and the unification of pertinent data repositories, thereby ensuring an all-encompassing strategy for crime deterrence.

The requisite standard of expertise among personnel within bodies responsible for preliminary inquiries constitutes another critical element. Adherence to tenets such as the rule of law, impartiality, and the safeguarding of individual liberties forms an indispensable prerequisite for successful offense mitigation. Ongoing professional development, the implementation of robust ethical guidelines, and diligent oversight of law enforcement personnel actions all serve to bolster public confidence and reduce the likelihood of misconduct.

A cornerstone of proactive measures involves discerning the root causes and facilitating circumstances behind criminal acts during the investigative phase. The investigator bears the responsibility not merely for documenting the crime's specifics, but critically, for uncovering the elements that paved the way for the offense, followed by issuing relevant recommendations for their eradication. This methodology underpins a structured and intentional strategy for prevention [2].

Concurrently, a crucial component involves the collaboration between units conducting preliminary inquiries and other components of the justice system, notably the prosecuting authority and the judiciary. Oversight by the prosecutor and judicial review serve to uphold legality throughout the investigation, safeguard individual liberties from infringement, and mitigate the potential for misconduct, a matter of particular significance in corruption cases [3].

A key area of focus is the operations of specific agencies, notably the State Bureau of Investigation, tasked with proactively stopping offenses perpetrated by state officials and law enforcement personnel. This body's mandate extends beyond merely investigating committed acts; it also involves uncovering underlying systemic deficiencies, performing detailed analysis, and formulating robust preventative strategies. Consequently, this contributes to bolstering adherence to the rule of law within governmental structures [4].

Crime deterrence within the scope of bodies responsible for preliminary inquiries constitutes an intricate, multi-tiered undertaking, integrating legal frameworks, organizational structures, and analytical insights. The success of these prevention efforts hinges on continuous legislative refinement, enhancing the expertise of staff, adopting contemporary technological solutions, and fostering established collaboration among various actors in the criminal justice sphere. A consistent reduction in crime rates and a corresponding rise in public confidence in the justice system can only be realized through a methodical approach centered on eradicating the root causes of criminal behavior [5].

To conclude the foregoing, one must emphasize that successful crime deterrence within the scope of pre-trial investigative functions necessitates an integrated approach, merging preventative, analytical, and procedural mechanisms, all designed to spot and eradicate the root causes of criminal behavior promptly. Beyond merely reacting to infractions that have already occurred, proactive deterrence, underpinned by contemporary technological advancements, superior staff expertise, and robust collaboration across various agencies, is crucial.

References

- 1 Dzurbel A. Certain issues of preventive activity in criminal justice // Actual problems of jurisprudence. 2023. No. 1. P. 203–208. <https://appj.wunu.edu.ua/index.php/appj/article/view/1582> (access date 04.05.2026)
- 2 Kochura O. O., Balats R. M. Preventive and preventive activities of the investigator during the pre-trial investigation <https://dSPACE.univd.edu.ua/items/12e4f92c-c5de-451a-98c9-840966b025b3> (access date 04.05.2026)
- 3 Miroshnichenko S. S. Improvement of pre-trial proceedings as a factor in preventing crimes against justice <https://dSPACE.onua.edu.ua/items/f9eef9ef-e6f1-421f-abcd-144cb4eee9cf> (access date 04.05.2026)
- 4 Golovchuk V. A. Prevention by the State Bureau investigations of crimes within its competence <https://dSPACE.onua.edu.ua/items/ceb65841-41ee-4c4a-a404-1207f367f3e4> (access date 04.05.2026)
- 5 Lytvynov O. Functional analysis of crime prevention // Bulletin of the National University "Lviv Polytechnic". 2014. No. 782: Legal Sciences. P. 163–167. <https://ena.lpnu.ua/items/f63aef6a-bd09-4f4d-90fa-085644f6005e> (access date 04.05.2026)

Patsula Maksym Oleksandrovich
*3rd-year Cadet of the Faculty for Training Specialists for Pre-Trial
Investigation Bodies of the National Police of Ukraine,
Dnipro State University of Internal Affairs*
Scientific Supervisor:
Dekusar Ganna Gennadiivna,
*Senior Lecturer of the Department of Language Training,
Dnipro State University of Internal Affairs*

INTERVIEWING TECHNIQUES

Interviewing techniques are a system of professional methods used to obtain reliable, complete, and relevant information from a person during a structured conversation. Interviews are widely applied in journalism, sociology, psychology, human resource management, law enforcement, education, medicine, and academic research. The effectiveness of an interview depends not only on the questions asked but also on the interviewer's ability to establish contact, listen actively, observe non-verbal behavior, maintain neutrality, and adapt the conversation to the respondent's answers. Therefore, interviewing should be understood not as a simple exchange of questions and answers, but as a complex communicative process aimed at collecting meaningful information while respecting ethical standards.

One of the most important techniques in interviewing is preparation. Before conducting an interview, the interviewer must clearly define the purpose of the conversation, the expected type of information, and the structure of the interview. For example, in a job interview, the main purpose is to assess the candidate's qualifications, professional skills, motivation, and suitability for the position. In sociological research, the purpose may be to understand people's attitudes, values, or social experiences. Preparation includes studying the topic, developing a list of questions, choosing the appropriate interview format, and considering possible difficulties. A well-prepared interviewer is able to control the direction of the conversation and avoid superficial or irrelevant answers. A key interviewing technique is the use of open-ended questions. These questions encourage the respondent to give detailed answers instead of simply saying "yes" or "no." For example, instead of asking, "Did you like your previous job?", the interviewer may ask, "What did you find most valuable in your previous professional experience?" Such questions allow the respondent to explain motives, feelings, opinions, and personal experience. Open-ended questions are especially useful in academic and qualitative research because they help reveal deeper meanings and individual perspectives. However, they require careful listening and further clarification from the interviewer. Another important technique is the use of closed-ended questions, which are useful when the interviewer needs specific factual information. For example, questions such as "How many years of experience do you have?" or "Did you participate in this project?" help clarify concrete facts. Closed-ended questions are effective when time is limited or when the interviewer needs to compare answers between different respondents. However, excessive use of closed-

ended questions may make the interview too formal and limit the respondent's ability to provide additional important information. Therefore, a balanced combination of open-ended and closed-ended questions is considered the most effective approach [1, p. 670].

A particularly valuable interviewing technique is probing, which means asking additional questions to clarify or deepen the respondent's answer. Probing questions may include phrases such as "Could you explain that in more detail?", "What do you mean by that?", "Can you give an example?", or "Why was this situation important to you?" This technique helps the interviewer avoid vague answers and obtain more precise information. For instance, if a respondent says, "The working conditions were difficult," the interviewer should not stop there but ask what exactly made them difficult: workload, schedule, communication problems, lack of resources, or management style. Probing allows the interviewer to move from general statements to concrete facts and examples. Active listening is also one of the central techniques of a successful interview. It involves full concentration on the respondent's words, tone, emotions, and logic of explanation. Active listening includes maintaining eye contact, nodding, using short verbal signals such as "I see" or "Please continue," and summarizing the respondent's statements to confirm understanding. For example, the interviewer may say, "So, as I understand, the main difficulty was not the task itself but the lack of communication in the team." This technique shows respect for the respondent and helps build trust. It also reduces the risk of misunderstanding or misinterpreting the answer [2, p. 210].

The technique of neutrality is essential, especially in research, journalism, and legal or investigative interviews. The interviewer should avoid expressing personal opinions, approval, disapproval, surprise, or judgment. Leading questions such as "Don't you think this decision was wrong?" can influence the respondent and distort the results of the interview. A neutral form would be: "How do you evaluate this decision?" Neutrality helps ensure that the information obtained reflects the respondent's actual views rather than the expectations or pressure of the interviewer. This is particularly important when the interview concerns sensitive, controversial, or emotionally significant topics.

Another significant element is question sequencing. A professional interview usually begins with simple, general, and non-threatening questions that help create a comfortable atmosphere. More complex, analytical, or sensitive questions are introduced later, when trust has been established. For example, in a research interview, the interviewer may first ask about the respondent's general experience and only later move to personal evaluations or difficult situations. This structure reduces tension and increases the likelihood of honest and detailed answers. The final part of the interview should usually include summarizing questions and an opportunity for the respondent to add anything important. The interviewer must also pay attention to non-verbal communication. Facial expressions, gestures, posture, pauses, tone of voice, and emotional reactions can provide additional information about the respondent's attitude and level of confidence. For example, hesitation before answering may indicate uncertainty, discomfort, or the need to think more carefully. However, non-verbal

signals should not be interpreted mechanically or without context. The same gesture may have different meanings depending on personality, culture, emotional state, or situation. Therefore, non-verbal observation should be used as an additional source of information, not as the only basis for conclusions [3, p. 86].

The contemporary preparation of aspiring police personnel necessitates nurturing more than just specialized expertise; emotional intelligence is equally vital, as it directly impacts how effectively they communicate and make choices when facing intricate scenarios. The instruction of modern languages for these cadets ought to contribute to fostering empathy, self-control, and relational proficiencies, thereby guaranteeing their vocational preparedness for both international partnerships and engagement within varied cultural settings. Scholars Dekusar G., Pakulova T., and Andrasya Isa A. have stated that cultivating emotional intelligence forms an integral element in the curriculum for future law enforcement officers within today's educational framework [4].

In professional interviewing, ethical principles are extremely important. The respondent should understand the purpose of the interview, how the information will be used, and whether their answers will remain confidential. In academic research, informed consent is a necessary condition. The interviewer must not manipulate the respondent, violate privacy, or use psychological pressure. Ethical interviewing also means respecting the respondent's right not to answer certain questions or to stop the interview. These principles are especially important when the conversation concerns personal experience, social problems, health, family, work conflicts, or traumatic events.

In conclusion, interviewing techniques are a complex set of communicative, analytical, psychological, and ethical skills. A successful interview requires preparation, clear goals, appropriate questions, active listening, neutrality, probing, ethical awareness, and the ability to analyze both verbal and non-verbal information. The quality of the interview directly influences the reliability and usefulness of the collected data. Therefore, interviewing should be regarded as a professional method of obtaining information, not as an informal conversation. The more carefully the interviewer applies these techniques, the more accurate, complete, and meaningful the results of the interview will be.

References

1. Solarino A. Challenges and best-practice recommendations for designing and conducting interviews with elite informants. *Journal of Management Studies* 58.3. 2021. P. 649-672.
2. Jones Carol. Qualitative interviewing. *Handbook for research students in the social sciences*. Routledge, 2020. P. 203-214.
3. Shepherd E. Investigative interviewing: The conversation management approach. Oxford University Press, 2021. P. 86.
4. Dekusar H., Pakulova T., Andrasyah Isa A. Emotional intelligence in teaching the English language for future law enforcement officers // *Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2024

*Плугатар Тетяна Анатоліївна,
головний науковий співробітник
відділу організації наукової діяльності
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник*

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ІНКЛЮЗИВНОГО БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

Питання безбар'єрності в Україні за останні роки перейшло із площини соціального захисту до рівня стратегічного напрямку державної політики. В умовах повномасштабної війни, збільшення кількості ветеранів із пораненнями та ампутаціями, внутрішньо переміщених осіб, громадян похилого віку та інших маломобільних груп населення проблема доступності набула особливої актуальності. Йдеться не лише про створення умов для осіб з інвалідністю, а про формування універсального, безпечного та інклюзивного середовища для всіх громадян.

Сучасний підхід трактує безбар'єрність як комплексну систему усунення фізичних, інформаційних, цифрових, освітніх, економічних та комунікаційних бар'єрів. Вона є необхідною умовою реалізації фундаментальних прав людини, забезпечення рівного доступу до публічних послуг, освіти, праці, транспорту, цифрових сервісів та участі у суспільному житті.

Фундаментом міжнародно-правового регулювання у сфері безбар'єрності є Організація Об'єднаних Націй та ухвалена нею Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2009 році. Мета цієї Конвенції полягає в заохоченні, захисті й забезпеченні повного й рівного здійснення всіма особами з інвалідністю всіх прав людини й основоположних свобод, а також у заохоченні поважання до притаманної їм гідності [1].

Саме Конвенція закріпила перехід від медичної моделі інвалідності до соціальної та правозахисної, відповідно до якої головною проблемою є не стан здоров'я особи, а бар'єри, створені суспільством. Документ упровадив ключові концепції універсального дизайну та розумного пристосування, що передбачають створення середовища, придатного для використання максимально широким колом осіб без необхідності додаткової адаптації

Важливе значення для розвитку доступності має також Європейський акт про доступність (European Accessibility Act / ЕАА, Directive (EU) 2019/882) – це масштабне законодавство Європейського Союзу, яке встановлює єдині обов'язкові вимоги до доступності ключових цифрових та фізичних продуктів і послуг для людей з інвалідністю та функціональними порушеннями та визначає вимоги до доступності цифрових технологій, вебресурсів, банківських послуг, електронної комерції та засобів комунікації [2]. Для нашої держави цей документ є орієнтиром у процесі гармонізації законодавства з правом Європейського Союзу. Україна вже затвердила на урядовому рівні євроінтеграційний законопроект про цифрову доступність і активно впроваджує стандарти

Європейського акту про доступність через адаптацію державних сайтів, застосунку «Дія» та систем медіамовлення під потреби людей з інвалідністю.

Міжнародний досвід доводить, що безбар'єрність є не просто елементом соціальної політики, а базовою передумовою для реалізації фундаментальних прав людини та основою для досягнення Цілей сталого розвитку ООН, зокрема ЦСР 10 «Зменшення нерівності» та ЦСР 11 «Сталий розвиток міст та громад». Усунення цифрових і фізичних бар'єрів для людей із порушеннями зору, слуху, моторики чи когнітивних функцій відкриває їм рівний доступ до освіти, працевлаштування, безпеки та міського простору. Відтак, створення інклюзивного середовища – це стратегічний крок до подолання дискримінації та побудови справедливого суспільства, де кожна людина є повноцінним учасником суспільного та економічного життя.

Сучасна національна політика України у сфері безбар'єрності базується на фундаментальних засадах захисту прав людини. Її основою є конституційний принцип рівності прав і свобод людини та громадянина, закріплений у статті 24 Конституції України. У національному законодавстві базовим нормативно-правовим актом тривалий час виступає Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні». Цей документ прямо забороняє будь-які форми дискримінації за ознакою інвалідності та покладає на державу, органи місцевого самоврядування, а також суб'єктів господарювання імперативний обов'язок створювати безперешкодні умови для доступності фізичного середовища, об'єктів соціальної інфраструктури та послуг.

Важливим етапом еволюції державної політики, що ознаменував перехід від суто медичної до правозахисної моделі сприйняття інвалідності, стало ухвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року [3]. Стратегія запровадила комплексний підхід, виокремивши шість ключових вимірів безбар'єрності, які охоплюють усі сфери життєдіяльності суспільства: фізичну (доступна інфраструктура, транспорт, житло), інформаційну (доступність аудіо-, відео- та друкованих форматів, жестова мова, легке читання), цифрову (відповідність державних сайтів та застосунків стандартам WCAG), суспільну та громадянську (участь у житті громад, усунення упереджень), освітню (інклюзивне навчання протягом усього життя) та економічну (працевлаштування, розвиток соціального підприємництва).

Стратегічний документ реалізується через систему покрокових короткострокових планів дій. Зокрема, Кабінетом Міністрів України було затверджено оновлений План заходів на 2025–2026 роки [4]. Цей операційний документ має чітко виражений практичний характер, містить 798 конкретних заходів та охоплює понад 90 відповідальних виконавців з-поміж центральних органів виконавчої влади, місцевих державних адміністрацій та інших владних інституцій. Таке широке залучення суб'єктів свідчить про міжсекторальний характер реформи та прагнення держави забезпечити наскрізну безбар'єрність на всіх рівнях управління, що є особливо критичним в умовах подолання наслідків повномасштабної війни, масштабного відновлення та реінтеграції ветеранів і постраждалого населення.

Ефективне впровадження Національної стратегії потребує наявності чітких технічних регламентів та імперативних стандартів. На сучасному етапі ключовим інструментом реалізації державної політики у сфері просторової безбар'єрності виступають Державні будівельні норми ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд». Ці норми є загальнообов'язкові для виконання під час проектування, нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту та технічного переоснащення об'єктів будь-якого призначення. Зазначений нормативний документ дозволив суттєво наблизити українські стандарти архітектурної доступності до міжнародних вимог, зокрема до стандартів Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), що є важливим кроком у контексті євроінтеграційних зобов'язань України.

Для забезпечення життєздатності цих норм діє державний механізм оцінювання та аудиту доступності публічних послуг та інфраструктури. Відповідно до затвердженої методології, обов'язковими об'єктами оцінювання виступають: шляхи руху до будівель (транспортна й пішохідна доступність, пониження, тактильні смуги); вхідні групи та внутрішні приміщення (ширина прорізів, відсутність порогів, ліфти); евакуаційні шляхи (маркування, системи оповіщення, безпечні зони); санітарно-гігієнічні приміщення (спеціалізоване обладнання, нормативні габарити); захисні споруди цивільного захисту (інклюзивність укриттів та сховищ, що є критичним питанням безпеки в умовах воєнного стану); інформаційні носії та засоби комунікації (наявність тактильних табличок, шрифту Брайля, звукових маячків, інклюзивних інформаційних терміналів, а також адаптованих вебсайтів для осіб із порушеннями слуху і зору).

Попри прогресивний характер оновленої нормативно-правової бази та її очевидну гармонізацію із міжнародними стандартами, процес практичного впровадження інклюзивних рішень в Україні стикається із низкою інституційних та операційних проблем. Головною деструктивною проблемою залишається неефективний механізм контролю, моніторингу та притягнення до відповідальності за порушення вимог архітектурної та інформаційної доступності. Відсутність жорстких санкцій та дієвого нагляду на етапі прийняття об'єктів в експлуатацію призводить до поширення практики так званої «імітаційної (формальної) безбар'єрності».

Окремим викликом є гострий брак фінансових ресурсів для комплексної модернізації застарілої радянської інфраструктури. Разом з тим, масштабні руйнування внаслідок бойових дій та майбутня відбудова відкривають перед державою унікальне вікно можливостей для реалізації міжнародного принципу «Build Back Better» («Відбудувати краще, ніж було»). Нові міста й об'єкти повинні зводитися виключно на засадах універсального дизайну, що є значно дешевшим, ніж подальша капітальна перебудова неінклюзивних споруд.

Протиріччя фіксуються і в цифровій сфері. Позитивним прикладом цифрової безбар'єрності є застосунок та портал «Дія», що демонструє високий рівень доступності електронних послуг. Однак значна кількість регіональних вебресурсів і надалі не відповідає сучасним стандартам доступності.

Аналіз поточної ситуації свідчить, що, нормативно-правова база України у сфері безбар'єрності загалом узгоджується з міжнародними стандартами Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу, однак між законодавчим регулюванням і практичною реалізацією все ще існує суттєвий розрив. Подальший розвиток державної політики має бути спрямований не лише на ухвалення нових нормативних актів, а насамперед на посилення контролю за дотриманням чинних стандартів доступності, розвиток механізмів моніторингу та формування культури інклюзивності.

Подальший розвиток державної політики України на шляху до безбар'єрності залежить від зміщення акцентів із законотворчості на безкомпромісне правозастосування та юридичну відповідальність за порушення стандартів доступності. Це вимагає впровадження цифрового моніторингу, розширення повноважень громадського аудиту та системного навчання фахівців принципам універсального дизайну. Створення інклюзивного простору є не актом милосердя, а безальтернативний фундамент для функціонування справедливого, демократичного та безпечного суспільства.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція; ООН від 13 грудня 2006 року // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 15.05.2026).

2. European Accessibility Act : Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019 on the accessibility requirements for products and services // EUR-Lex. URL: europa.eu (дата звернення: 15.05.2026).

3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 15.05.2026).

4. Про затвердження плану заходів на 2025–2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 02 квітня 2025 року № 282-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 15.05.2026).

Плотян Дарина Сергіївна
аспірантка кафедри теорії, історії та філософії права
Навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ України

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ВПЛИВУ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ НА ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНОГО КОМЕРЦІЙНОГО АРБІТРАЖУ

В умовах глобалізації та зростаючої міжнародної конкуренції інтеграція до Європейського Союзу відкриває нашій державі нові можливості для розвитку економіки, політичних інститутів та соціальної сфери. Цивілізаційний вибір українського народу на користь євроінтеграції, зроблений під час Революції Гідності, був реалізований в Угоді про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Питання набуття членства України в ЄС актуалізувалося з початком повномасштабної війни, супроводжувалося різким зростанням суспільної підтримки та було закріплено у Конституції України [1].

Європейський Союз є одним із найбільш показових прикладів економічної інтеграції, учасники якого отримали відчутні соціальні та економічні ефекти в результаті об'єднання, підтримку та посилення позицій у світовій економіці. Європейська економічна інтеграція є феноменом у світовому просторі, оскільки охоплює значну кількість країн і територій, характеризується глибокими економічними і соціальними зв'язками між країнами учасницями, широким спектром напрямів взаємодії, спільністю інтересів та економічних відносин. Унікальність ЄС виявляється також у наявності наднаціональних органів, зосереджених на підтриманні національної та економічної безпеки всіх учасників об'єднання, захисті зовнішніх кордонів спільноти, отриманні порівняльних переваг у міжнародних економічних відносинах. Україна не так давно отримала статус кандидата на вступ у європейське інтеграційне об'єднання, що відкриває перспективи для розширення її позицій на європейських ринках, трансформації національного виробництва, підвищення якості товарів і послуг до європейських і світових стандартів, збільшення обсягів експорту на світові товарні ринки [2].

Європейська інтеграція України є складним, багаторівневим та тривалим процесом, який залежить від багатьох факторів та є джерелом значних змін в економічній сфері держави. Нині Україна є активним учасником міжнародної торгівлі, що обумовлено її вигідним географічним розташуванням, різноманітністю форм власності, достатнім виробничим та зовнішньоекономічним досвідом співпраці [3].

Наразі правовою основою відносин між ЄС та Україною є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, включно з Поглибленою та Всеохоплюючою Зонаю Вільної Торгівлі (ПВЗВТ). Її метою є зміцнення політичної асоціації та економічної

інтеграції України з ЄС. Вона зближує Україну та ЄС, сприяючи поглибленню політичних зв'язків, міцнішим економічним і торговельним зв'язкам і повазі до спільних цінностей, а також посиленню співпраці у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою зміцнення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод. Частина Угоди, що стосується ПВЗВТ, почала тимчасово застосовуватися з січня 2016 року, а сама Угода набула чинності 1 вересня 2017 року [4].

Особливого імпульсу європейська інтеграція України отримала після початку повномасштабного російського вторгнення у лютому 2022 року. Хронологія подій була такою: уже 28 лютого 2022 року Україна подала заявку на членство у ЄС. 17 червня 2022 року Європейська Комісія оприлюднила свій висновок щодо заявки України, рекомендувавши Європейській Раді надати Україні перспективу членства в ЄС та статус кандидата, за умови, що буде зроблено певні кроки. 23 червня 2022 року Європейська Рада ухвалила історичне рішення про надання Україні статусу країни-кандидата на членство в ЄС [5].

Протягом останніх років ЄС став основним торговельно-інвестиційним партнером України. В умовах війни зовнішня торгівля з ЄС виявилася достаньо стійкою за обсягами, на відміну від інших векторів торгівлі, в умовах колапсу торгівлі у східному напрямку та часткової блокади морських перевезень.

Сьогодні ЄС – це важливе джерело постачання для України продукції військово-промислового комплексу та палива, що є товарами критичного імпорту в умовах бойових дій. У зв'язку з повномасштабною війною найбільш важлива міжнародна допомога з боку ЄС, зокрема для гуманітарних цілей, макроекономічної стабілізації, відновлення інфраструктури. Надання статусу країни-кандидата на членство в ЄС стало новітнім інструментом інтеграції, залучення фінансування та проведення реформ в Україні із наближенням до законодавства ЄС. Водночас, проблемним аспектом все ще є інвестиційна привабливість, оскільки в умовах повномасштабної війни іноземні інвестиції поставлені на паузу [6].

Одним з найважливіших процесів у рамках євроінтеграції України є адаптація національного законодавства до законодавства Європейського Союзу.

У цьому контексті особливий інтерес викликають дослідження європейського права та законодавства у сфері міжнародного комерційного арбітражу, які доводять, що для права ЄС характерно застосування арбітражних процедур. Арбітражні застереження можуть бути інкорпоровані до міжнародних угод, укладених від імені ЄС. Так, Угода про Асоціацію між Україною та ЄС передбачає: право подання запиту зацікавленою стороною про створення арбітражної групи, як органу, уповноваженого розглядати спір; порядок розгляду спору та винесення рішення [4, ст. 306]. Аналогічні арбітражні застереження передбачені в Угоді про економічне партнерство між ЄС та Співтовариством розвитку Півдня Африки 2016 р., Угоді про добровільне партнерство між ЄС та Індонезією про правозастосування у лісовому секторі, управління та торгівлю лісоматеріалами в ЄС 2014 р., Угоді про співпрацю між ЄС та Швейцарією по Європейській супутниковій навігаційній програмі 2014 р. тощо. Враховуючи, що

сторонами спорів виступають держави, то такий арбітражний процес має публічно-правовий характер.

Взаємодія законодавства ЄС та міжнародного арбітражу відбувається у трьох аспектах. По-перше, у законодавстві ЄС застосовуються арбітражні процедури: 1) Суд ЄС може виступати у ролі арбітражного суду та розглядати справи, коли сторонами по справі виступають держави-члени ЄС, між якими укладено арбітражну угоду; 2) ЄС, як сторона міжнародних приватних договорів, укладає арбітражні угоди з іншими державами або міжнародними організаціями.

По-друге, законодавство ЄС застосовується у МКА, як матеріальне право, якому підпорядкований спір, що можливо у трьох формах: *lex voluntatis*, *lex arbitri*, *lex causae*. Враховуючи, що ефективність арбітражного рішення залежить від можливості його виконання, принципове значення має вирішення таких питань: 1) необхідність поширення на МКАС обов'язку правильного застосування права ЄС; 2) можливість МКАС звертатися до преюдиційної процедури ЄС; 3) наявність обов'язку МКАС виносити рішення, яке не порушує національний та європейський публічний порядок.

По-третє, законодавство ЄС може впливати на механізм визнання та виконання арбітражних рішень. Існують дискусії щодо необхідності врегулювання механізму визнання та виконання рішень МКАС на загальноєвропейському рівні шляхом поширення дії регулятивних актів ЄС про юрисдикцію та виконання судових рішень, зокрема дії Регламенту № 44/2001, на рішення МКАС. На теперішній час ці питання підпорядковані нормам Нью-Йоркської конвенції 1958 р. та національному праву держав ЄС [7].

З посиленням процесів інтеграції та розширенням міжнародної торгівлі зростає попит на ефективні та гнучкі міжнародні механізми вирішення спорів. У відповідь на цей попит арбітражні установи по всьому світу вивчають інноваційні рішення, і одним з найбільш перспективних напрямків розвитку є використання цифрових технологій. З появою нових технологій виникають нові види суперечок, які не завжди можуть бути вирішені за допомогою існуючих систем, таких як суд або міжнародний комерційний арбітраж. В результаті виникає необхідність модифікувати існуючий процес або впровадити новий, який більше підходить для вирішення конфліктів у глобальній цифровій децентралізованій економіці [8].

У законодавстві ЄС питання альтернативного та онлайн вирішення спорів регулюються Директивою 2013/1/ЄС та Регламентом 524/2013 від 21.05.2013. Водночас діють технічні примітки ЮНСІТРАЛ щодо онлайн-вирішення спорів [9]. Крім того, законодавство України допускає укладення арбітражної угоди в електронній формі, але при цьому пред'являє ряд вимог, які передбачають використання електронного цифрового підпису, що визначено Законом України «Про міжнародний комерційний арбітраж» [10]. Також, Регламент МКАС при ТПП України містить правила подання документів та доказів в електронній формі і отриманні документів від МКАС електронною поштою [11]. В цілому цифрові інструменти вже сьогодні дають змогу забезпечити прозорість, доступність і належну підзвітність арбітражного процесу.

Очікуваним результатом впровадження протягом останніх десятиліть та остаточного закріплення повсюдного використання сучасних засобів електронної комунікації у міжнародному комерційному арбітражі на всіх стадіях арбітражного розгляду стала побудова принципово нової моделі арбітражу, часто згадуваної як «онлайн-арбітраж», «е-арбітраж» або «віртуальний арбітраж». Таким чином, арбітраж став ще більш гнучким та децентралізованим інструментом вирішення міжнародних комерційних спорів, надаючи порівняно з державним правосуддям практично необмежені можливості адаптування до турбулентних подій сьогодення – від пандемії COVID-19 до повномасштабної війни, спричиненого російською воєнною агресією проти нашої держави.

Наразі міжнародний комерційний арбітраж у цілому та його окремі інструменти й механізми мають оновлену форму та продовжують адаптуватись до реалій сьогодення. Це виявляється не тільки в технічному плані, вимагаючи електронного обміну даними практично на всіх етапах арбітражного процесу від підписання електронної арбітражної угоди до виконання електронного арбітражного рішення, але також, по суті, включаючи зміну підходів до підготовки і надання документів, аутентифікації сторони або її представника(ів), проведення віртуальних слухань тощо. [12].

Таким чином, європейська інтеграція України є складним, багаторівневим та стратегічно важливим процесом, який вимагає масштабної трансформації не лише економічної сфери, а й докорінного реформування правової системи, зокрема через адаптацію національного законодавства до законодавства Європейського Союзу. У контексті набуття Україною статусу країни-кандидата на членство в ЄС та стрімкого розвитку зовнішньоекономічної діяльності особливого значення набуває забезпечення ефективних, швидких та надійних правових механізмів вирішення транскордонних комерційних спорів. Ключовим інструментом у цій сфері виступає міжнародний комерційний арбітраж.

Наявні у законодавстві України норми щодо застосування цифрових інструментів вже сьогодні дають змогу забезпечити прозорість, доступність і належну підзвітність арбітражного процесу.

Подальший розвиток міжнародного комерційного арбітражу в Україні в умовах євроінтеграції безпосередньо пов'язаний із гармонізацією національного законодавства з законодавством ЄС, відповідним удосконаленням арбітражних процедур та активним впровадженням інноваційних технологічних рішень.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору) : Закон України від 07.02.2019 р. № 2680-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2680-19#Text>

2. Смесова В. Л., Чергик М. В., Геращенко С. О., Шагоян С. М. Економічна інтеграція європейських країн та її вплив на позицію ЄС на світовому товарному ринку. *Економічний вісник Дніпровської політехніки*, 2025, №1. С. 15–27.

3. Ганзюк С. М., Якубович Т. О. Вплив євроінтеграції на зовнішньоекономічну діяльність та рентабельність українських підприємств // *Економічний простір*. 2020. № 160. С. 18–22.

4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, 27.06.2014 р. // Офіційний вісник України, 2014 р. – № 75. – Т.1. – 83 с.

5. Делегація Європейського Союзу в Україні : веб-сайт. URL: https://www.eeas.europa.eu/ukraine/ukrayina-ta-yes_uk?s=232

6. Шнирков О., Чугаєв О. Економічна інтеграція України до ЄС в умовах російсько-української війни. *Журнал європейської економіки. Видання Західноукраїнського національного університету*. Том 22. № 1 (84). Січень–березень 2023. С. 49–68.

7. Коч О. В. Особливості взаємодії права Європейського Союзу та міжнародного комерційного арбітражу. *Правова держава*. 2017. № 25. С. 236–242.

8. Бровченко Т.І., Дворнікова П.А. Сучасні тенденції розвитку міжнародного комерційного арбітражу під впливом цифрових технологій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 11. С. 144–147.

9. UNCITRAL Technical Notes on Online Dispute Resolution : веб-сайт. URL: https://uncitral.un.org/sites/uncitral.un.org/files/mediadocuments/uncitral/en/v1700382_english_technical_notes_on_odr.pdf.

10. Про міжнародний комерційний арбітраж : Закон України від 24 лют. 1994. № 4002-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 25. Ст. 198.

11. Регламент міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України. Затверджено рішенням Президії Торгово-промислової палати України № 18(1) від 17 квітня 2007 року із змінами, внесеними Рішеннями Президії Торгово промислової палати України від 24 квітня 2014 року № 38(1).

12. Нагнибіда В.І. Вирішення міжнародних комерційних спорів у арбітражі в умовах диджиталізації : монографія. К. : Науково-дослідний інститут приватного права і підприємництва імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2024. С. 5–6.

*Пономаренко Віктор Володимирович,
викладач кафедри адміністративного права та процесу
навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ*

БЕЗБАР'ЄРНИЙ ПРОСТІР ЯК СКЛАДОВА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку української держави характеризується посиленням уваги до забезпечення прав і свобод людини, створення належних умов для соціальної інтеграції всіх категорій населення та впровадження європейських стандартів у сфері публічного управління. Одним із важливих напрямів такої діяльності є формування безбар'єрного простору, який сьогодні розглядається не лише як елемент соціальної політики, а і як складова державної політики загалом. Питання безбар'єрності набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, коли кількість осіб з інвалідністю, маломобільних груп населення, ветеранів та осіб, які потребують додаткової підтримки, постійно зростає.

У сучасному розумінні безбар'єрний простір – це середовище, у якому кожна людина незалежно від віку, стану здоров'я, фізичних можливостей чи соціального статусу має рівний доступ до транспорту, освіти, праці, інформації, адміністративних послуг та інших сфер суспільного життя. Водночас поняття безбар'єрності не обмежується лише архітектурною доступністю. Воно охоплює також інформаційну, цифрову, освітню, економічну та соціальну доступність.

Основою формування державної політики у сфері безбар'єрності в Україні є положення Конституції України, відповідно до яких людина, її життя і здоров'я, честь і гідність визнаються найвищою соціальною цінністю [1]. Також важливе значення мають міжнародно-правові акти, зокрема Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, ратифікована Україною у 2009 році. Саме цей документ закріпив необхідність забезпечення рівних можливостей для всіх громадян та створення доступного середовища як одного з ключових обов'язків держави [2].

Останніми роками в Україні спостерігається поступове вдосконалення законодавства у сфері безбар'єрності. Значну роль у цьому процесі відіграє Національна стратегія зі створення безбар'єрного простору в Україні до 2030 року. Її реалізація спрямована на забезпечення рівного доступу громадян до всіх сфер суспільного життя та подолання фізичних, інформаційних і соціальних бар'єрів. У межах цієї стратегії передбачається адаптація інфраструктури, розвиток інклюзивної освіти, забезпечення доступності цифрових сервісів та удосконалення механізмів соціальної інтеграції [3].

Разом із тим практика свідчить про наявність значної кількості проблем у сфері реалізації державної політики безбар'єрності. Насамперед це стосується недостатньої адаптації громадського транспорту, будівель органів державної

влади, закладів освіти та охорони здоров'я до потреб маломобільних груп населення. У багатьох населених пунктах досі відсутні пандуси, тактильні елементи, ліфти або спеціальні засоби навігації для осіб із порушеннями зору чи слуху. Окремою проблемою залишається формальний характер виконання окремих норм законодавства, коли вимоги щодо доступності фактично ігноруються або реалізуються лише частково.

Крім того, важливим аспектом державної політики у сфері безбар'єрності є формування належного рівня правової культури та суспільної свідомості. Навіть за наявності сучасного законодавства ефективна реалізація принципів безбар'єрності неможлива без зміни ставлення суспільства до проблем інклюзії та рівності. Саме тому важливе значення мають інформаційно-просвітницькі заходи, спрямовані на подолання дискримінації, стереотипів та соціальної ізоляції окремих категорій населення.

В умовах воєнного стану питання створення безбар'єрного простору набуває нового значення. Збройна агресія проти України призвела до збільшення кількості осіб, які отримали поранення. Це потребує від держави не лише вдосконалення нормативно-правової бази, а й реального впровадження принципів доступності у процесі відбудови інфраструктури, житлових об'єктів та громадських просторів. Повоєнне відновлення України має здійснюватися з урахуванням сучасних стандартів інклюзивності та універсального дизайну.

Отже, безбар'єрний простір сьогодні є невід'ємною складовою державної політики України та важливим показником демократичного розвитку держави. Забезпечення доступності у всіх сферах суспільного життя сприяє реалізації прав людини, соціальній інтеграції та підвищенню рівня життя населення. Водночас ефективність державної політики у сфері безбар'єрності залежить не лише від наявності відповідного законодавства, а й від реального виконання встановлених норм, належного фінансування, міжвідомчої взаємодії та формування у суспільстві культури поваги до потреб кожної людини. Лише комплексний підхід до вирішення цих питань дозволить створити

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text.
3. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>.

Посудевський Ілля Валерійович
науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Питання безбар'єрності в Україні тривалий час розглядалося переважно в межах соціальної політики. Однак у сучасних умовах такий підхід є звуженим, оскільки безбар'єрність безпосередньо впливає на мобільність населення, доступ до праці, освіти, підприємництва, адміністративних і фінансових послуг тощо. Саме тому правове регулювання безбар'єрності доцільно розглядати не лише як складову гуманітарної політики, а й як чинник забезпечення економічної безпеки України. В умовах воєнного стану ця проблематика набула особливої ваги. Наша країна одночасно стикається з переміщенням населення, демографічними втратами, збільшенням кількості осіб з інвалідністю, потребою у поверненні ветеранів до активного суспільного й економічного життя, а також необхідністю відбудови житла, транспорту, закладів освіти, охорони здоров'я, адміністративних будівель та об'єктів критичної інфраструктури.

Міжнародно-правовою основою формування безбар'єрного середовища є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка зобов'язує держави усувати бар'єри, що перешкоджають особам з інвалідністю брати участь у житті суспільства нарівні з іншими [1]. Для економічної безпеки особливе значення мають положення Конвенції щодо доступності, права на працю, освіту, самостійне життя, участь у суспільному житті та обов'язок держави це забезпечувати.

З позиції економічної безпеки бар'єри можна розглядати як чинник втрати державою частини певного потенціалу. Якщо людина не може дістатися до робочого місця, скористатися транспортом, отримати адміністративну послугу, пройти професійне навчання, оформити документи чи отримати реабілітаційну допомогу, держава втрачає не лише її особисту активність, а й можливі податкові надходження, професійний досвід, споживчу активність та підприємницьку ініціативу.

Правову основу національної політики у цій сфері становить Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. У ній безбар'єрність визначено як загальний підхід до формування та реалізації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності [2]. Важливо, що Стратегія охоплює фізичну, інформаційну, цифрову, суспільну, освітню та економічну безбар'єрність. Саме економічна безбар'єрність безпосередньо пов'язана з можливістю людини працювати, користуватися послугами, отримувати освіту,

переміщуватися та не залежати виключно від соціальної допомоги. У цьому контексті варто розмежовувати формально-визначену і реальну безбар'єрність. Формальна безбар'єрність означає наявність нормативних вимог, програм, планів заходів. Реальна безбар'єрність передбачає, що людина може без надмірних витрат, бюрократичних перепон і фізичних перешкод скористатися своїм правом.

Зв'язок безбар'єрності з економічною безпекою простежується у кількох напрямках. Перший напрям – збереження людського потенціалу. Воєнні дії, міграційні процеси й демографічні втрати посилюють дефіцит на ринку праці. У таких умовах держава не може втрачати працездатних громадян лише через те, що міське середовище, транспорт, освітні заклади, робочі місця або цифрові сервіси залишаються недоступними. Безбар'єрність створює умови, за яких особи з інвалідністю, ветерани, люди старшого віку, батьки з малолітніми дітьми та інші маломобільні групи населення не випадають з економічного життя.

Другий напрям – ефективність післявоєнного відновлення. Відбудова України без урахування стандартів безбар'єрності створюватиме довгострокові економічні втрати. Якщо нові або відновлені будівлі, дороги, транспортні вузли, адміністративні центри, заклади освіти й охорони здоров'я будуть не пристосовані для всіх категорій громадян, держава змушена буде повторно витратити кошти на їх переобладнання. Зазначене суперечить принципу раціонального використання бюджетних і міжнародних фінансових ресурсів. Тому правове регулювання безбар'єрності має бути інтегроване у програми відновлення, публічні закупівлі, будівельні вимоги, містобудівну документацію та контроль за використанням коштів.

Третій напрям – доступність послуг. Сучасна економіка значною мірою залежить від цифрових сервісів: реєстрації, сплати податків, отримання дозволів, доступу до банківських послуг, електронної ідентифікації, соціальних виплат, освітніх платформ і державних реєстрів. Якщо такі сервіси не адаптовані для людей з порушеннями зору, слуху, моторики або когнітивними порушеннями, цифровізація може створювати нову форму нерівності. Через це цифрова безбар'єрність має розглядатися як елемент економічної безпеки, адже вона впливає на здатність громадян і суб'єктів господарювання взаємодіяти з державою без зайвих витрат і посередників.

Четвертий напрям – зниження соціального навантаження на бюджет. Держава в будь-якому разі несе витрати на соціальну підтримку певних груп населення. Натомість створення доступного середовища дає змогу частині громадян перейти від пасивного отримання допомоги до активної економічної участі. Саме в цьому полягає економічна доцільність безбар'єрності: вона не скасовує соціальної підтримки, але зменшує залежність від неї.

Правове регулювання безбар'єрності має й антикорупційний вимір. У процесі відновлення України значні кошти спрямовуватимуться на будівництво, реконструкцію, закупівлю обладнання, розвиток транспорту, цифрових сервісів та соціальної інфраструктури. Якщо вимоги безбар'єрності будуть декларативними або не підкріплені контролем, виникатимуть ризики

формального виконання робіт, завищення вартості, неякісного проєктування та неефективного використання публічних коштів.

Втім, проблемою залишається розпорошеність правового регулювання. Норми щодо безбар'єрності містяться у різних актах: міжнародних договорах, стратегіях, законодавстві про соціальний захист, зайнятість, освіту, транспорт, публічні закупівлі та місцеве самоврядування. Така ситуація ускладнює практичну реалізацію відповідних положень. Відповідальні суб'єкти нерідко сприймають безбар'єрність як вузьке технічне завдання, хоча насправді вона має міжгалузевий характер і повинна враховуватися на всіх етапах ухвалення управлінських рішень. Для усунення цієї проблеми доцільно посилити нормативний зв'язок між політикою безбар'єрності та документами у сфері економічної безпеки, відновлення й регіонального розвитку. У програмах відбудови необхідно передбачати обов'язкову оцінку доступності проєктів до початку фінансування, а не після завершення будівництва. У сфері публічних закупівель варто встановлювати вимоги щодо доступності як критерій якості товарів, робіт і послуг. У містобудівній діяльності слід забезпечити реальний контроль за дотриманням стандартів інклюзивності. У цифровій сфері потрібно закріпити обов'язковість доступних форматів державних сервісів.

Отже, правове регулювання безбар'єрності є важливим чинником забезпечення економічної безпеки України. Його значення полягає не лише в гарантуванні прав осіб, а й підвищенні економічної активності громадян, раціональному використанні матеріальних ресурсів, зменшенні соціального навантаження на бюджет і підвищенні якості публічного управління. В умовах війни та післявоєнної відбудови безбар'єрність має розглядатися як обов'язковий правовий стандарт розвитку держави. Відсутність такого стандарту призводить до економічних втрат, повторних витрат на переобладнання інфраструктури, обмеження трудової активності населення та посилення соціальної залежності. Тому подальше вдосконалення законодавства має бути спрямоване на те, щоб безбар'єрність стала не декларативним принципом, а реальною умовою ухвалення економіко-управлінських рішень.

Список використаних джерел

1. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71
2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80>
3. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/347/2021>

*Предместніков Олег Гарійович,
завідувач кафедри права
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України
Тіхонов Анатолій Миколайович,
здобувач вищої освіти «Право»
Мелітопольського державного педагогічного університету
імені Богдана Хмельницького
експерт Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти*

ФІЗИЧНИЙ ДОСТУП ДО СУДУ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: НОРМАТИВНІ СТАНДАРТИ ТА ЗАКОНОДАВЧІ ПРОПОЗИЦІЇ

Право на справедливий судовий розгляд, закріплене у статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та статті 55 Конституції України, що передбачає не лише процесуальні гарантії, а й реальну фізичну можливість особи звернутися до суду та бути учасником судового засідання. Для громадян із порушеннями опорно-рухового апарату, зору чи слуху ця можливість безпосередньо залежить від стану судової інфраструктури. Повномасштабна війна російської федерації проти України надала цій проблемі нового масштабу: кількість осіб з інвалідністю перевищила 3 млн. осіб і невпинно зростає з поверненням поранених захисників [1, с. 24], водночас 122 судові будівлі отримали пошкодження внаслідок бойових дій [1, с. 47]. За цих умов фізична недоступність судового приміщення є не технічним недоліком, а правовою проблемою: вона фактично позбавляє особу можливості реалізувати конституційне право на судовий захист. Мета дослідження – проаналізувати чинну нормативну базу у сфері фізичного доступу до суду для осіб з інвалідністю та сформулювати конкретні законодавчі пропозиції щодо її вдосконалення з урахуванням євроінтеграційних зобов'язань України.

Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (далі – КПОІ), ратифікована Україною у 2009 р. [2], є системоутворюючим актом у досліджуваній сфері. Стаття 9 КПОІ зобов'язує держави забезпечити доступність фізичного середовища громадських об'єктів, стаття 13 – гарантує ефективний доступ осіб з інвалідністю до правосуддя нарівні з іншими. Комітет ООН з прав осіб з інвалідністю наголошує на нерозривному зв'язку між фізичною доступністю до суду та правом на правосуб'єктність (ст. 12 КПОІ): якщо особа не може увійти до зали судового засідання, вона фактично позбавлена можливості самостійно реалізовувати свою дієздатність. При цьому усунення бар'єрів фізичного середовища не може здійснюватися лише за зверненням заінтересованої особи – держава зобов'язана запровадити превентивну систему доступності на засадах універсального проєктування.

Практика Європейського суду з прав людини надає важливі орієнтири для оцінки зобов'язань держави у сфері доступності публічних установ. У справі

«Arnar Helgi Lárusson v. Iceland» (заява № 23077/19, рішення від 31 травня 2022 р.) [3] ЄСПЛ, розглядаючи питання доступності для особи на візку до муніципальних культурних закладів, сформулював ключовий принцип: поступовий підхід до поліпшення інфраструктури є виправданим лише тоді, коли він підкріплений конкретними планами, передбаченим фінансуванням та реальним прогресом; без цього держава не може посилається на поступовість як достатнє обґрунтування бездіяльності. Хоча у тій справі Суд порушення не встановив, оскільки Ісландія демонструвала реальні заходи, мотивувальна частина рішення чітко визначає стандарт, якому держави зобов'язані відповідати. Цей стандарт поширюється і на суди: архітектурна недоступність судових будівель здатна утворювати порушення Конвенції у справах, де особиста присутність є визначальною для реалізації права на справедливий розгляд. Додатковим євроінтеграційним орієнтиром є Директива ЄС 2019/882 (Акт про доступність), яка зобов'язує держав-членів та кандидатів забезпечити доступність публічних будівель, включаючи установи правосуддя, відповідно до єдиних стандартів і Україна в рамках переговорного процесу зобов'язана привести своє законодавство у відповідність з цими вимогами.

Статтею 55 Конституції України гарантовано кожному право на судовий захист [4]. Проте без належної інфраструктури ця норма залишається декларативною для осіб з інвалідністю. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII покладає на Державну судову адміністрацію обов'язок забезпечувати вільний доступ громадян до приміщень судів України [5]. Ключовим програмним документом є Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, затверджена Розпорядженням КМУ від 14.04.2021 № 366-р [6]: вона орієнтує публічні інституції, включаючи суди, на повний цикл фізичної, інформаційної та цифрової доступності. Основним нормативно-технічним документом виступають ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення» [7], обов'язкові для всіх громадських будівель. Зокрема, зовнішній пандус повинен мати ухил не більше 8 % та ширину не менше 1,2 м; ширина прорізу входних дверей – щонайменше 0,9 м для нових об'єктів і 0,8 м при реконструкції; поручні встановлюються на двох рівнях – 0,7 м і 0,9 м; передбачаються тактильні попереджувальні смуги та навігація шрифтом Брайля. В умовах воєнного стану особливої ваги набувають вимоги щодо зон безпечного очікування для осіб, які не можуть самотійно евакуюватися.

Дотримання інклюзивних стандартів у судовій системі України залишається вкрай нерівномірним: апеляційні суди України, як правило, відповідають сучасним вимогам, тоді як численні районні суди України фактично залишаються недоступними. Нестабільне енергозабезпечення у 2024 р. домогосподарства в середньому провели 1951 годин без електропостачання [1, с. 5] – унеможливило користування ліфтами навіть у будівлях із пандусом на вході. Окрім того, 122 будівлі судів зазнали пошкоджень внаслідок бойових дій [1, с. 47], однак їхнє відновлення відкриває можливість реалізувати принцип «відбудувати краще» – закласти інклюзивність у проєкт із самого початку.

Проведений аналіз засвідчує: чинна нормативна база – КПОІ, практика ЄСПЛ, Конституція України, Закон України «Про судоустрій і статус суддів», Національна стратегія безбар'єрності, ДБН В.2.2-40:2018 та Директива ЄС 2019/882 – утворює достатнє правове підґрунтя для забезпечення фізичної доступності до судів; реальна проблема зосереджена у площині правозастосування та управлінської культури. Збільшення кількості осіб з інвалідністю внаслідок збройного нападу РФ суттєво змінив масштаб проблеми: кількість осіб, які набули інвалідності внаслідок бойових поранень або вимушеного переміщення, значно зросла, що перетворило фізичний доступ до суду на загальносуспільний пріоритет, системне ігнорування якого є прямим порушенням прав людини. За таких умов відкладати системні рішення на «після війни» означає порушувати зобов'язання держави вже сьогодні.

З метою усунення виявлених прогалин пропонується: 1) законодавчо закріпити обов'язок Державної судової адміністрації України проводити щорічний незалежний аудит фізичної доступності до судів із залученням організацій осіб з інвалідністю та обов'язковим оприлюдненням результатів; 2) включити показники рівня доступності судової будівлі до критеріїв оцінювання ефективності діяльності керівників судів; 3) передбачити у бюджетних програмах відновлення судової інфраструктури окремий пріоритет для забезпечення її інклюзивності відповідно до вимог ДБН В.2.2-40:2018 за принципом «відбудувати краще»; 4) запровадити обов'язкове систематичне навчання суддів, працівників апарату та служби охорони суду щодо взаємодії з особами з різними видами інвалідності; 5) нормативно закріпити, шляхом доповнення ст. 155 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [5], вимогу щодо забезпечення автономного електроживлення ліфтів, тактильної навігації та систем оповіщення в судових будівлях як обов'язкового елементу інклюзивного відновлення.

Фізична доступність судів є не вузькотехнічним питанням, а реальним індикатором того, наскільки держава здатна гарантувати конституційне право на судовий захист не лише на папері, а й на практиці. Інклюзивний суд, це передусім питання людської гідності та довіри до держави. Рух до безбар'єрного правосуддя має бути невідкладним, системним і незворотним, як складова євроінтеграційного курсу України, виконання зобов'язань за Директивою ЄС 2019/882 та свідчення реального дотримання міжнародних стандартів у сфері прав людини.

Список використаних джерел

1. United Nations Country Team in Ukraine. Ukraine Country Analysis 2026. December 2025. 61 p. URL: <https://ukraine.un.org/sites/default/files/2026-03/Ukraine%20Country%20Analysis%202026.pdf> (дата звернення: 12.05.2026).
2. Конвенція про права осіб з інвалідністю : міжнар. документ ООН від 13 груд. 2006 р. ; ратифіковано Законом України від 16 груд. 2009 р. № 1767-VI. Відомості Верховної Ради України. 2010. № 9. Ст. 77. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 (дата звернення: 12.05.2026).

3. Case of Arnar Helgi Lárusson v. Iceland (Application no. 23077/19) : Judgment of the European Court of Human Rights, 31 May 2022. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-217436> (дата звернення: 12.05.2026).
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 12.05.2026).
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02 черв. 2016 р. № 1402-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19> (дата звернення: 12.05.2026).
6. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квіт. 2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-р> (дата звернення: 12.05.2026).
7. ДБН В.2.2-40:2018. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення : затв. наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30 листоп. 2018 р. № 327. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/1-zmina-no-3-dbn-40-do-nakazu-ostannia.pdf> (дата звернення: 12.05.2026).

Руденко Катерина Віталіївна,
здобувачка I курсу денної форми здобуття освіти
другого (магістерського) рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИЧНІ СТАНДАРТИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДОКУМЕНТІВ

Процесуальні документи є ключовим інструментом реалізації права у правозастосовній практиці. Водночас якість таких документів безпосередньо впливає на авторитет права загалом. Під етичними стандартами при їх підготовці слід розуміти сукупність морально-правових вимог, що ґрунтуються на засадах добросовісності та поваги до суду. Слід зазначити, що фундаментальне розуміння цих стандартів неможливе без усвідомлення загальних категорій професійної етики, які визначають ціннісні орієнтири діяльності сучасного юриста [11].

Під етичними стандартами при підготовці процесуальних документів слід розуміти сукупність морально-правових вимог до змісту, форми та способу викладу юридичних текстів, що ґрунтуються на засадах добросовісності, поваги до суду та учасників процесу, недопустимості введення в оману, а також особистої відповідальності автора за подані відомості. Такі стандарти не є лише морально-декларативними орієнтирами — вони мають конкретне нормативне закріплення та практичні наслідки їх порушення.

Правову основу етичних вимог в Україні складає система процесуальних кодексів та спеціальних правил професійної поведінки. Проте, як зазначають дослідники, сучасна доктринальна основа формування професійного правника передбачає не лише знання норм закону, а й глибоке розуміння понятійного апарату професійної етики, що є основою його правосвідомості [12].

Цивільний процесуальний кодекс України, Кодекс адміністративного судочинства України та Господарський процесуальний кодекс України містять норми щодо добросовісного користування процесуальними правами, заборони зловживання ними, а також відповідальності за подання завідомо неправдивих відомостей [1, 2, 3].

Ключовим документом, що встановлює галузеві етичні стандарти для адвокатів, є Правила адвокатської етики, затверджені З'їздом адвокатів України, які закріплюють обов'язки адвоката щодо достовірності процесуальних документів, поваги до суду, відмови від свідомо хибних тверджень та маніпулятивних прийомів [4]. Аналогічні вимоги щодо якості та обґрунтованості

судових актів містить Кодекс суддівської етики. На міжнародному рівні орієнтирами слугують Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи щодо ролі адвокатів у системі правосуддя та стандарти Консультативної ради європейських суддів (КРЕС), які підкреслюють значення чіткості, об'єктивності та обґрунтованості юридичних текстів [5].

Аналіз принципів етичної підготовки документів (достовірність, повага до суду, добросовісність) дозволяє стверджувати, що їх дотримання є невід'ємним елементом функціонування правової держави. У цьому контексті важливо розглядати правову державу не просто як формальний інститут, а як вищий елемент досягнення цивілізації всього людства, де етика та право утворюють нерозривну єдність у забезпеченні прав людини [13].

Принцип достовірності та правдивості передбачає, що всі факти, обставини та посилання на докази мають відповідати дійсності: свідоме включення неправдивих відомостей є грубим порушенням як правових, так і моральних норм, що може тягнути дисциплінарну або кримінальну відповідальність. Принцип поваги до суду та учасників процесу зобов'язує авторів утримуватися від образ, некоректних характеристик і принижуючих висловлювань — мова документа має бути нейтральною, юридично коректною і позбавленою емоційно забарвлених нападів. Принцип добросовісності забороняє використовувати процесуальні документи з метою затягування розгляду справи, введення суду в оману або маніпулювання доказовою базою. Нарешті, принцип повноти та чіткості вимагає, щоб документ містив усі необхідні складові, а кожне формулювання було однозначним: розпливчатість або суперечливість тексту підривають ефективність правосуддя і порушують право протилежної сторони на справедливий розгляд справи [6, 7].

Практика свідчить про існування типових порушень етичних стандартів при підготовці процесуальних документів. До них належать: включення перекручених або неправдивих фактів, посилання на фальсифіковані чи неіснуючі докази, маніпулятивне цитування норм права поза контекстом, особисті нападки на суддів або опонентів, а також навмисне ускладнення тексту з метою затягування процесу. Наслідки таких порушень є різноплановими. На процесуальному рівні суд може залишити документ без розгляду, застосувати заходи процесуального примусу або покласти судові витрати на недобросовісну сторону. На дисциплінарному — адвокат може бути притягнутий до відповідальності аж до позбавлення статусу. Окремі діяння кваліфікуються і як кримінальні правопорушення — зокрема, як завідомо неправдиве повідомлення або фальсифікація доказів [8]. Поряд із юридичними наслідками, порушення етичних стандартів тягне репутаційну шкоду та підриває довіру суспільства до правової системи загалом.

Системний підхід до формування професійної культури через освіту та інституційний контроль дозволить підвищити рівень вітчизняної правозастосовної практики та наблизити її до стандартів Європейського Союзу.

Закон України «Про правотворчу діяльність» регулює лише нормотворчий процес, не торкаючись процесуального документообігу, тоді як процесуальні

кодекси встановлюють переважно формальні реквізити, не деталізуючи змістових етичних вимог [9].

Ефективним орієнтиром тут є досвід держав — членів ЄС: зокрема, у Германії та Франції суди активно застосовують санкції за процесуальну недобросовісність, а відповідні стандарти закріплені у кодексах професійної поведінки юристів, дотримання яких забезпечується дисциплінарними органами адвокатури.

Підвищення рівня дотримання етичних стандартів при підготовці процесуальних документів можливе в кількох напрямках. По-перше, вдосконалення системи юридичної освіти: включення обов'язкових курсів юридичної етики та практики складання процесуальних документів до програм підготовки правників формує відповідну культуру на ранніх етапах фахового становлення. По-друге, посилення інституційного контролю: активізація діяльності кваліфікаційно-дисциплінарних комісій адвокатури, систематичний моніторинг якості процесуальних документів та публічне оприлюднення узагальнень судової практики щодо зловживань процесуальними правами. По-третє, розвиток методичного забезпечення: видання науково-практичних коментарів і стандартів процесуальних документів, що відповідають як формальним вимогам закону, так і нормам професійної етики. По-четверте, стимулювання саморегуляції юридичної спільноти через розвиток традицій колегіальної відповідальності за якість підготовлених матеріалів [10].

Таким чином, дотримання етичних стандартів при підготовці процесуальних документів є невід'ємним елементом справедливого судочинства та правової держави загалом. Принципи достовірності, поваги, добросовісності та чіткості формують основу процесуальної культури, яка забезпечує рівність сторін, авторитет суду та ефективність правосуддя. Системний підхід до формування цієї культури — через освіту, інституційний контроль та саморегуляцію — дозволить суттєво підвищити рівень вітчизняної правозастосовної практики та наблизити її до кращих стандартів держав — членів Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
3. Господарський процесуальний кодекс України : Закон України від 06.11.1991 р. № 1798-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
4. Правила адвокатської етики : затв. звітно-виборним З'їздом адвокатів України 9 черв. 2017 р. Київ : НААУ, 2017. 48 с.
5. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо ролі адвокатів у системі правосуддя : від 25 жовт. 2000 р. № R (2000) 21. URL: <https://rm.coe.int>.
6. Бортник Н. П., Угриновська О. І. Адвокатська етика : навч. посіб. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2019. 220 с.

7. Луспеник Д. Д. Складання процесуальних документів у цивільних справах : практ. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 352 с.
8. Карнаух Б. П. Зловживання процесуальними правами: теорія і практика. Право України. 2020. № 4. С. 68–85.
9. Про правотворчу діяльність : Закон України від 24 серп. 2023 р. № 3354-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.
10. Притика Ю. Д. Принципи процесуального права України. Київ : Ін Юре, 2017. 286 с.
11. Теремцова Н. В. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 281–284.
12. Теремцова Н. В. Загальні поняття категорії професійної етики. Доктринальна основа формування професійного правника : збірник матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 22 квітня 2021 р.). Київ, 2021. С. 254–255.
13. Teremtsova N. Правова держава як елемент досягнення цивілізації всього людства. Colloquium-journal. № 34 (157). Warszawa, Polska, 2022. Część 2.

Семієтов Олександр Сергійович
*старший науковий співробітник науково дослідної лабораторії з
дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту України
PhD з Публічного управління та адміністрування*

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РОЗШИРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ

У зв'язку з погіршенням екологічної ситуації в державі, старінням нації та війною в Україні проблема безбар'єрності та відповідності вимогам часу набуває актуальності.

Сьогодні, коли Україна перебуває у стані бойових дій та її громадяни боронять її незалежність, необхідність забезпечити належні умови особам, які зазнали поранень, значної шкоди здоров'ю або належать до маломобільної групи населення через бойові дії, а також забезпечення безбар'єрних умов є дуже актуальними для громадян України сьогодні.

Зазначимо, що поширення безбар'єрного простору в Україні спрямовано на формування доступності, рівності, самостійності, безпеки та інфраструктурної необхідності для забезпечення комфортного задоволення потреб громадян. Так, відповідно до ініціативи першої леді Олени Зеленської було запроваджено розробку та подальшу роботу над впровадженням Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, що була схвалена 14 квітня 2021 року [5]. Проте бойові дії, які були розпочаті ЗС РФ на території України у лютому 2022 року, суттєво змінили політику держави та її плани розвитку, а також вимоги до нормативних документів відповідно до стандартів ЄС та стану соціальної сфери держави.

Так, погіршення екологічного стану в світі та початок бойових дій на території України після 24 лютого 2022 року спричинили різке збільшення кількості осіб, що зазнали поранень, травм, загострення хронічних проблем зі здоров'ям або часткової втрати працездатності та які потребують соціального захисту або допомоги від держави у відновленні чи створенні умов для відновлення їх повноцінного життя. Зазначимо, що з початку бойових дій на території України значно збільшилася кількість осіб з інвалідністю: станом на кінець 2025 року кількість осіб із інвалідністю складає більше 3 мільйонів, нажаль, ця кількість з кожним днем зростає через терористичні атаки на об'єкти соціальної сфери, критичної інфраструктури, а також житлового фонду. Тобто ця проблема потребує термінового вирішення, а також впровадження політики толерантності та взаємоповаги до осіб, які зазнали втрати працездатності або значної шкоди здоров'ю на фізичному, духовному чи ментальному рівні.

Нажаль, в Україні недостатньо впроваджені у суспільне життя вимоги нормативних документів, а також існують застарілі рекомендації; у зв'язку з оновленням стандартів та їх відповідністю сучасності значна кількість об'єктів громадської інфраструктури та житлового фонду потребують залучення значних

коштів для адаптації під нові вимоги. Зауважимо, що завдяки плідній співпраці Міністерства розвитку громад та територій спільно з ТОВ «НДП БУДТЕХЕКСПЕРТИЗА» були розроблені методичні рекомендації щодо питань формування безбар'єрного середовища для житлових і громадських будинків. Також ведеться робота щодо створення комфортних та безпечних безбар'єрних маршрутів для громадського транспорту та прогулянок містами України [4].

Сьогодні в Україні діють Державні будівельні норми «Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення ДБН В.2.2-40:2018» [2], які встановлюють обов'язкові вимоги технічного характеру до об'єкта нормування у будівництві, тобто певні конкретні технічні вимоги до будівлі, дотримання яких робить її інклюзивною [1]. Також слід зазначити про те, що кожний заклад освіти може внести у свої нормативні документи доповнення та адаптувати ці вимоги під свою діяльність. Так, за даними моніторингу Міністерства розвитку громад та територій, після обстеження сімдесяти тисяч об'єктів громадської та житлової інфраструктури слід виділити такі дані щодо безбар'єрного середовища: є лише 8.5 % об'єктів, які повністю відповідають вимогам та нормам, 17 % із обстежених об'єктів частково відповідають вимогам норм, але 74 % на жаль, не відповідають вимогам доступності та безбар'єрності або мають значні порушення. Так, зазначимо, що проблема громадського транспорту та його прямий вплив на формування доступних маршрутів пов'язані із застарілістю матеріально-технічної бази підприємств та важкістю отримання державної або міжнародної допомоги, а також прозорою звітністю.

Зазначимо, що належне адміністративно-правове регулювання є критично важливим для протидії дискримінації і захисту осіб, постраждалих внаслідок збройної агресії рф. Основним документом, що гарантує права людей у цій сфері, є Конституція України. Однак в умовах дії воєнного стану окремі конституційні права можуть обмежуватися. Так, засади протидії дискримінації закріплюються і в інших національних нормативних актах, зокрема Законі «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні», а також знаходять відображення у міжнародних правових актах, наприклад, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права та Конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенції про права дитини, Інчхонській декларації [3], тощо.

В контексті війни та зростання кількості ветеранів і цивільних із травмами, безбар'єрність стає умовою виживання та соціальної стабільності держави. Внесення змін у нормативні документи дозволить впровадити всі необхідні інструменти для якісного будівництва. Але зазначимо, що «спадщина» у вигляді 74% недоступних об'єктів потребує значних інвестицій та політичних рішень для їх адаптації та реконструкції задля формування належних умов. Формування безбар'єрного середовища дозволить інтегрувати 3 млн людей у ринок праці та може стати суттєвим драйвером для збільшення ВВП України, що важливо для повоєнного відновлення. Зазначимо, що впровадження електронного обліку об'єктів та етапів проходження перевірки дозволить знизити корупційні ризики при прийнятті об'єктів в експлуатацію. Цей крок дозволить унормувати виконання вимог до об'єктів та стане єдиним способом уникнути фінансових

втрат і юридичного блокування проєктів. Ці заходи дозволять відсіяти неякісне проєктування та повинні змістити будівництво окремих «пандусів-пасток» на створення цілісних безбар'єрних екосистем та впровадження системи безбар'єрних маршрутів (житло — транспорт — робота).

Список використаних джерел

1. Галаган Я. (2023). Нові правила ДБН: чи дотримуються під час війни норм щодо інклюзивності. Юридична газета. № 7-8 (765-766). Вилучено з <https://yurgazeta.com/dumka-eksperta/novi-pravila-dbn-chi-dotrimuyutsya-pid-chas-viyni-normshchodo-inklyuzivnosti/comment.html>.

2. ДБН В.2.2-40:2018. Будинки і споруди. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. [Чинний від 2019-04-01]. Вид. офіц. Київ, 2018. 64 с. (Інформація та документація)

3. МОН УКРАЇНИ. Методичні рекомендації щодо запровадження безбар'єрності освітніх послуг. Державна служба якості освіти. URL: <https://sqe.gov.ua/bezbariernist-osvita/> (дата звернення: 16.04.2026).

4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо облаштування безбар'єрних маршрутів" : Наказ від 09.06.2025 № 970. URL: <https://mindev.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-metodychnykh-rekomendatsii-shchodo-oblashtuvannia-bezbarynykh-marshrutiv> (дата звернення: 16.04.2026).

5. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80> (дата звернення: 28.04.2026)

*Сіньова Людмила Миколаївна,
старший науковий співробітник відділу правового регулювання
структурно-технологічного розвитку економіки НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку НАПрН України,
доцентка кафедри трудового права та права соціального забезпечення,
провідний юрист Центру соціального права
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидатка юридичних наук, доцентка*

ПОНЯТТЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: ПРАВОВІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ ВЕТЕРАНІВ ТА ВЕТЕРАНОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

У сучасних умовах повномасштабної війни проблема безбар'єрності набула особливої актуальності. Вона проявляється у зростанні потреби в доступності під час евакуації, забезпеченні безперешкодного доступу до укриттів, отриманні соціальної та економічної підтримки, користуванні послугами, а також у створенні ефективних механізмів адаптації ветеранів і ветеранок війни до цивільного життя. Важливо забезпечити інформаційну доступність і розвиток інклюзивної інфраструктури, що є необхідною умовою безпеки та рівних можливостей для всіх.

У Проекті Закону України «Про основні засади державної політики формування безбар'єрного суспільства в Україні» безбар'єрність – це загальний підхід до формування та реалізації державної політики для гарантування можливостей усіх суспільних груп брати участь в усіх сферах життєдіяльності, що передбачає практичне втілення принципів інклюзії, доступності, рівного доступу та рівних можливостей [1].

На сайті Міністерства оборони України безбар'єрність – це суспільна норма, за якої кожную людину приймають, поважають і цінують незалежно від походження, статі, віку, фізичних особливостей, трудової зайнятості чи інших індивідуальних ознак. При ухваленні рішень влада, бізнес і громада враховують інтереси всіх суспільних груп, включно з малочисельними [2]. Таким чином, створення безбар'єрного середовища та забезпечення рівних можливостей для всіх шляхом впровадження принципів безбар'єрності у всі напрями державної політики.

Самопочуття і впевненість людей у періоди важких життєвих випробувань багато в чому залежать від їхнього психологічного стану, готовності співчувати, допомагати, йти назустріч, проявляти емпатію та турботу, простягати руку допомоги тим, кому вона особливо потрібна у скрутний час. Підтримка цих людських проявів – необхідна складова і запорука реалізації Національної стратегії безбар'єрності, до чого мають долучатися, поруч з державними інститутами та місцевим самоврядуванням, експертні спільноти та організації громадянського суспільства, медіа, громадські діячі, благодійники [3, с.11].

Розпорядженням КМ України від 14.04.2021 р. № 366-р «Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору на період до 20230 року» схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [4]. Стратегія розроблена відповідно до принципів та інструментів методології управління, орієнтованого на результат, спрямована на сталий, інклюзивний розвиток і забезпечення доступності та людиноцентричності у всіх сферах життєдіяльності суспільства, розв'язання наявних проблем та задоволення потреб різних суспільних груп шляхом виконання визначених завдань та досягнення поставлених цілей.

Під час розроблення цієї Стратегії проаналізовано ряд найкращих міжнародних практик створення безбар'єрного простору, зокрема держав - членів Європейського Союзу, Канади, Японії, Великобританії, США.

Стратегія відповідає змісту Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. № 1678-VII, узгоджується з європейським і євроатлантичним курсом України, а також ключовими документами створення безбар'єрного простору, зокрема Конвенцією про права осіб з інвалідністю, ратифікованою Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI, Європейською соціальною хартією (переглянутою), ратифікованою Законом України від 14 вересня 2006 р. № 137-V, Конвенцією Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок, зобов'язаннями України щодо вступу до Європейського Союзу, міжнародною ініціативою «Партнерство Біарріц».

Варто наголосити, що метою Стратегії є забезпечення формування інклюзивного та безбар'єрного середовища, у якому кожна людина матиме рівні можливості для реалізації своїх прав і доступу до послуг. Це передбачає системне впровадження фізичної, інформаційної, цифрової, соціальної, громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності в усі сфери державного управління.

На початок квітня 2024 року до Єдиного державного реєстру ветеранів війни було внесено 808 874 учасників бойових дій (далі — УБД) та 161 411 учасників війни. При цьому чисельність осіб з інвалідністю внаслідок війни становила 109 107. До цього числа варто додати ветеранів/нок із порушеннями, наприклад, психосоматичного характеру або іншими отриманими внаслідок війни хронічними захворюваннями, які ще не отримали інвалідність [3, с.41].

За оцінками самих ветеранів та експертів, волонтерів, представників, державних органів соціального захисту, підприємців та роботодавців, що залучають учасників бойових дій, органів місцевого самоврядування та регіональних влад, представників ГШ ЗСУ та військових комісаріатів, опитаних у ході «Дослідження актуальних потреб учасників бойових дій, очікувань щодо соціального захисту та обізнаності про можливості його отримання» до переліку найважливіших для ветеранів потреб увійшли: медична допомога та відновлення фізичного здоров'я; психологічна допомога та реабілітація; забезпечення житлом / земельною ділянкою; власна справа або працевлаштування інвалідність [5].

Так, проект Закону України «Про основні засади державної політики формування безбар'єрного суспільства в Україні» визначає правові та організаційні засади формування і реалізації державної політики формування безбар'єрного суспільства, встановлює її мету, завдання, засади, принципи, ключові напрями та механізми, права та обов'язки суб'єктів такої політики, з метою забезпечення рівних можливостей, доступу людей до праці, освіти, процесів, житла, об'єктів інфраструктури, послуг, інформації, комунікацій та участі в суспільному житті [1].

Таким чином, безбар'єрність у контексті ветеранів та ветеранок війни в Україні виходить далеко за межі забезпечення лише фізичної доступності (наприклад, облаштування пандусів чи безпечної інфраструктури). Насамперед це формування комплексного, інклюзивного середовища, у якому захисники та захисниці мають реальні можливості для повноцінної реалізації своїх прав, отримання якісних медичних, психологічних, соціальних і правових послуг, а також успішної інтеграції в цивільне життя. Такий підхід охопить не лише правову захищеність, а й створення психологічно безпечного простору, вільного від стигматизації, дискримінації та соціальних бар'єрів. Важливими складовими безбар'єрності є доступ до інформації, працевлаштування, освіти, реабілітаційних програм і підтримка ментального здоров'я. Отже, безбар'єрність постає як системне поєднання правових гарантій, соціальної підтримки та психологічного комфорту, що забезпечує гідне повернення ветеранів і ветеранок війни до активного суспільного життя.

Список використаних джерел

1. Проект Закону України «Про основні засади державної політики формування безбар'єрного суспільства в Україні» від 28 жовтня 2025 року. Міністерство енергетики України. URL: <https://www.mev.gov.ua/storinka/ministerstvo-enerhetyky-ukrayiny-dolucheno-do-rozroblennya-proyektu-zakonu-ukrayiny-pro> (дата звернення: 04.05.2026).

2. Безбар'єрність Сайт Міністерства оборони України URL: <https://mod.gov.ua/bezbariernist> (дата звернення: 05.05.2026).

3. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с.

4. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р : станом на 6 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 04.05.2026).

5. Дослідження актуальних потреб учасників бойових дій (УБД), очікувань щодо соціального захисту та обізнаності про можливості його отримання. URL: <https://nuwm.edu.ua/files/2701/-/10106/--.pdf>, <https://nuwm.edu.ua/files/2701/-/13441/-2024-.pdf> (дата звернення: 04.05.2026).

Старицька Ольга Олексіївна
т.в.о. завідувача науково-дослідної лабораторії з проблем
державотворення та правозастосування
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ІНКЛЮЗИВНА ТРАНСФОРМАЦІЯ СПОЖИВЧОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ: ПРАВОВИЙ ТА СОЦІОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТИ

Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні вимагає докорінного переосмислення парадигми захисту прав споживачів через призму інклюзивності та безбар'єрності. Довгий час споживча політика фокусувалася переважно на економічних та інформаційних аспектах взаємодії суб'єктів господарювання та покупців. Проте європейська інтеграція та гуманітарні виклики воєнного стану актуалізували необхідність створення універсального ринкового простору, доступного для всіх верств населення, включаючи маломобільні групи, осіб з інвалідністю та ветеранів.

Стратегічним орієнтиром для реформування внутрішнього ринку є Указ Президента України від 03.12.2020 р. № 533/2020, яким схвалено Національну стратегію із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Цей документ визначає шість основних напрямків безбар'єрності (фізичну, суспільну, економічну, освітню, цифрову, громадянську), кожен з яких безпосередньо екстраполюється на сферу споживання товарів, робіт та послуг [1].

Економічна та фізична безбар'єрність у споживчому секторі передбачає забезпечення безперешкодного доступу до об'єктів комерційної інфраструктури (магазинів, аптек, фінансових установ тощо). Згідно з моніторинговими даними соціологічних досліджень, рівень адаптованості сектору торговельних послуг наразі оцінюється споживачами позитивно на рівні 81%, а поштових операторів – на 77%. Водночас критичним бар'єром залишається сфера транспорту та логістики, що суттєво обмежує територіальну мобільність споживачів та їхню купівельну спроможність [5]. Як зазначають дослідники, інклюзивна модель ринку має базуватися на принципах «універсального дизайну», що мінімізує потребу в спеціальній адаптації та знижує транзакційні витрати як для бізнесу, так і для клієнтів [4, с. 45; 6].

Наразі одним із ключових векторів є забезпечення цифрової інклюзивності. В контексті інтенсивної цифровізації секторів роздрібної торгівлі та фінансових послуг виникає потенційна загроза поглиблення «цифрового розриву» серед користувачів. Класичні інструменти захисту інтересів споживачів вимагають суттєвої адаптації до реалій електронної комерції, де користувацькі інтерфейси веб-ресурсів, мобільних застосунків та платіжних систем повинні відповідати в повному обсязі глобальним нормативам доступності (зокрема, вимогам Web Content Accessibility Guidelines – WCAG). Відповідно, державна споживча

політика має трансформуватися від суто формального контролю якості продукції до систематичного моніторингу інклюзивного характеру цифрових комерційних платформ. [3].

Таким чином, інтеграція безбар'єрності у споживчу політику України є не лише соціальною вимогою, а й необхідною умовою сталого економічного розвитку. Подальше вдосконалення нормативно-правової бази має відбуватися шляхом гармонізації національного законодавства про захист прав споживачів із Директивами ЄС, посилення контролю за їх дотриманням як у будівельній сфері та ритейлі, так і впровадження жорстких стандартів вебдоступності для комерційного сектору.

Список використаних джерел

1. Про забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні : Указ Президента України від 03 груд. 2020 р. № 533/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 97. Ст. 3122.
2. Зубченко С. О., Каплан Ю. Б., Тищенко Ю. А. Створення безбар'єрного середовища та соціальна інклюзія: світовий досвід для України : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2020. 52 с. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2021-01/dopovid.pdf>
3. Кравченко О.О., Салата Н.Т. Цифрова безбар'єрність як вимога сучасного соціального обслуговування. *Pedagogika. Studia i Rozprawy* 2024, t. XXXIII, s. 173 184. <http://dx.doi.org/10.16926/p.2024.33.11>
4. 25 років інклюзивного поступу: фінансово-економічний та управлінський виміри: кол. моногр. / Нестеренко С. С., Дубас Р. Г., Пшенична М. В. та ін. – Київ: Університет «Україна», 2025. – 212 с. URL: https://uu.edu.ua/upload/Nauka/naukovi_vydannia/25_rokiv_inkluzivnogo_postupu.pdf
5. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні. – Київ: НІСД, 2024. – 136 с. URL:
6. Цимбаленко, Наталія, and Олексій Тарасенко. “Напрями адаптації торговельних підприємств України до викликів війни”. *Вісник Економіки*, №. 4, Dec. 2025, pp. 180-9, <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1891>.

*Супруненко Олександр Васильович,
керівник відділення автомобільної підготовки
Національної академії внутрішніх справ
Аганін Богдан Юрійович,
кандидат юридичних наук,
головний спеціаліст Управління моніторингу
дотримання прав людини МВС України*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРАВА НА МОБІЛЬНІСТЬ ЧЕРЕЗ ПІДГОТОВКУ ВОДІЇВ ІЗ ЧИСЛА ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

В контексті сучасних викликів, які стали перед нашим суспільством і державою, безбар'єрність у сучасному розумінні становиться не окремим напрямом соціальної або інженерно-архітектурної політики, а комплексним підходом до формування такого середовища, в якому кожна людина має можливість безперешкодно реалізовувати свої права, отримувати послуги та брати участь у суспільному житті.

У Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року безбар'єрність визначено як загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності [1]. Стратегія виходить із того, що наявність бар'єрів обмежує доступ громадян до публічних послуг, працевлаштування, освіти, культури та повноцінної участі у житті суспільства, а її реалізація має забезпечити, зокрема, не тільки безперешкодний доступ до транспорту чи державної установи, а саме головне, бути рівноправним членом суспільства.

Саме тому, декларована державою політика безбар'єрності охоплює не лише фізичну доступність об'єктів, а й створення реальних умов для самостійності, мобільності та рівних можливостей людини.

Відтак, право на мобільність є однією з передумов реальної, а не лише формально проголошеної рівності можливостей. Для осіб з інвалідністю здатність самостійно пересуватися визначає не тільки рівень побутової автономії, але й фактичний доступ до освіти, праці, медичних, адміністративних та інших послуг, участі у суспільному житті. У Конвенції про права осіб з інвалідністю окремо закріплено положення про індивідуальну мобільність, відповідно до якого держави-учасниці мають вживати ефективних заходів для забезпечення мобільності осіб з інвалідністю з максимально можливим ступенем їхньої самостійності, зокрема шляхом сприяння пересуванню обраним ними способом, у зручний для них час та за доступною ціною [2]. Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року також виходить із того, що наявність бар'єрів обмежує реалізацію прав людини, доступ до публічних послуг і повноцінну участь у суспільному житті [1].

У цьому контексті можливість самостійного керування транспортним засобом набуває особливого значення, оскільки розширює просторову свободу

людини та зменшує її залежність від сторонньої допомоги, розкладу громадського транспорту чи доступності супроводу.

Саме тому, створення умов для набуття навичок керування транспортними засобами особами з інвалідністю є не вузьким освітнім питанням, а складовою державної політики забезпечення рівних можливостей і практичної реалізації принципів безбар'єрності.

Прикладом практичного втілення державної політики безбар'єрності у сфері мобільності став флагманський проєкт Міністерства внутрішніх справ України «Безбар'єрні автошколи». Його створено в межах ініціативи першої леді України Олени Зеленської «Без бар'єрів» та на виконання заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Проєкт спрямований на усунення бар'єрів у доступі до навчання керуванню транспортними засобами для людей з інвалідністю та осіб з порушеннями повсякденного функціонування, які раніше фактично були обмежені у можливості отримати відповідну послугу через відсутність належно адаптованої системи підготовки водіїв [3].

Сутність проєкту полягає не лише у створенні окремих умов для навчання певної категорії слухачів, а у формуванні цілісної моделі доступної державної послуги. «Безбар'єрні автошколи» є платформою можливостей для осіб, які бажають уперше отримати посвідчення водія, а також для тих, хто вже мав право на керування транспортним засобом, але після набуття порушень повсякденного функціонування потребує додаткового навчання на адаптованому автомобілі. Метою проєкту визначено забезпечення рівного доступу до навчання керуванню транспортними засобами, створення умов для мобільності, самостійності та повноцінної інтеграції людей з інвалідністю в суспільство [3; 4].

Особливе значення має те, що проєкт реалізує безбар'єрність не декларативно, а через конкретні організаційно-управлінські та архітектурно-інженерні рішення. Йдеться про створення доступного освітнього середовища, використання спеціально обладнаних навчальних автомобілів, можливість проходження теоретичної та практичної підготовки, складання іспитів на переобладнаних транспортних засобах, а також застосування індивідуального підходу з урахуванням потреб кожної людини.

В автошколах закладів вищої освіти МВС зі специфічними умовами навчання та навчального закладу професійної освіти Національної поліції України, які долучені до проєкту, а саме Національній академії внутрішніх справ, Донецькому державному університеті внутрішніх справ, Дніпропетровському державному університеті внутрішніх справ, Харківському національному університеті внутрішніх справ, Львівському державному університеті внутрішніх справ, Одеському державному університеті внутрішніх справ і Вінницькому вищому професійному училищі поліції охорони Національної поліції України надаються як послуги первинного навчання, так і можливість опанувати практичні навички керування переобладнаним автомобілем особам, які вже мають посвідчення водія [4]. Таким чином, у межах одного проєкту поєднано освітню, соціальну та реабілітаційну складові. Загалом, від початку

роботи проєкту в середині 2023 року до сьогодні, підготовлено вже більше трьохсот нових водіїв із числа осіб з інвалідністю.

Соціальна цінність цієї ініціативи особливо зростає в умовах повномасштабної війни, коли збільшується кількість людей, які внаслідок поранень або інших ушкоджень потребують адаптації до нових умов життя. У такому контексті можливість навчитися керувати автівкою або скоректувати існуючі навички набуває значення не лише як освітня послуга, а як чинник повернення до активного життя. Це свідчить про перехід від загальних політичних декларацій до створення реальних сервісів, орієнтованих на потреби людини.

Окремим напрямом розвитку проєкту за активної участі представників НАВС є впровадження нових підходів до організаційно-правового забезпечення допуску водіїв до керування з урахуванням досвіду Королівства Нідерландів. У квітні 2026 року МВС спільно з Програмою розвитку ООН в Україні за підтримки Уряду Японії на базі навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Академії та за активної участі педагогічного колективу автошколи НАВС провели семінар, присвячений удосконаленню моделі підготовки водіїв із числа осіб з інвалідністю, під час якого учасники ознайомилися з нідерландською практикою оцінювання придатності до керування транспортними засобами осіб з інвалідністю та осіб з обмеженнями повсякденного функціонування. Вивчення досвіду Центрального бюро сертифікації навичок водіння Нідерландів (CBR) орієнтує подальший розвиток української моделі на індивідуальний підхід, за якого для кожної людини визначаються необхідні умови навчання та відповідні адаптації транспортного засобу з одночасним урахуванням вимог безпеки дорожнього руху.

Подальший розвиток проєкту передбачає масштабування мережі подібних автошкіл по країні, а також адаптацію навчальних курсів та іспитів (як теоретичних, так і практичних) для осіб з порушеннями слуху та мовлення. Водночас фахівці НАВС працюють над розширенням навчальних курсів для інших категорій транспортних засобів, що будуть сприяти професійній адаптації та реінтеграції ветеранів у мирне життя. Системне впровадження підходів, вивчених на основі нідерландської моделі, створює підґрунтя для подальшого вдосконалення індивідуалізованої системи навчання та визначення необхідних адаптацій транспортних засобів відповідно до потреб конкретної людини.

Можна вважати, що флагманський проєкт МВС «Безбар'єрні автошколи» слід розглядати не як ізольований освітній проєкт, а як один із прикладних механізмів реалізації державної політики забезпечення рівних можливостей. Через створення доступної системи навчання керуванню транспортними засобами проєкт сприяє практичному розширенню безбар'єрного простору, посиленню мобільності осіб з інвалідністю та утвердженню підходу, за якого державна послуга адаптується до потреб людини, а не людина змушена пристосовуватися до наявних обмежень.

Список використаних джерел:

1. Розпорядження Кабінету міністрів України від 14 квітня 2021 року № 366-р «Про схвалення національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/366-2021-%D1%80#Text> ;
2. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю ратифікована Україною 16 грудня 2009 року. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/995_g71#Text;
3. Офіційна вебсторінка флагманського проєкту МВС «Безбар'єрні автошколи». Режим доступу: <https://driveability.mvs.gov.ua/>;
4. Офіційна вебсторінка безбар'єрної автошколи Національної академії внутрішніх справ. Режим доступу: <https://www.navs.edu.ua/osvitnij-proces/dodatkovy-osvitni-poslugi/bezbaryerna-avtoshkola/>.

Сюравчик Валерій Григорович
провідний науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії з проблем державотворення та правозастосування
Національної академії внутрішніх справ.
кандидат юридичних наук

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ЗІ СТВОРЕННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ: ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЙ В ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

Сьогодні однією з найактуальнішою сфер життєдіяльності людини в усьому світі є створення та забезпечення безбар'єрного простору. В Україні забезпечення безбар'єрності набуло особливої актуальності через повномасштабну військову агресію російської федерації проти України, унаслідок якої майже щодня як захисники, так і лікарі, рятувальники, працівники енергетичної та транспортної сфери, а також цивільні люди отримують каліцтва, стають інвалідами. Саме тому розширення безбар'єрного простору в Україні є одним із головних державних пріоритетів, який набув особливої актуальності через необхідність реабілітації та інтеграції ветеранів і цивільних, що зазнали поранень під час війни.

Щодо поняття безбар'єрності – це створення умов, за яких усі люди, незалежно від віку, стану здоров'я, інвалідності, статі, соціального становища чи інших ознак, мають рівний доступ до участі в суспільному житті, освіті, праці, транспорту, інформації, послуг та інфраструктури. Стратегія забезпечення безбар'єрного простору орієнтована на створення рівних можливостей для всіх, включаючи маломобільні групи, людей з інвалідністю, літніх людей та батьків із дітьми.

Ми притримуємося думки щодо суспільної норми безбар'єрності, відповідної якої кожному людину повинні сприймати, поважати і цінувати незалежно від статі, віку, фізичних особливостей, походження, трудової зайнятості, інших особливостей та індивідуальних ознак, а при прийнятті рішень державні та місцева влада і громада повинні враховувати інтереси всіх суспільних груп, в тому числі мало чисельних [1].

На нашу думку, цілком вірно йдеться щодо створення безбар'єрного простору у довіднику Міністерства фінансів України, де йдеться про безбар'єрність як про загальний підхід до формування та імплементації державної політики для забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер життєдіяльності; безбар'єрним середовищем визнається простір необмежених можливостей, в якому відсутні дискримінація, соціальні упередження та стереотипи, враховуються інтереси та потреби кожного громадянина [2].

На наше переконання, метою і завданням створення безбар'єрного простору у суспільстві є формування в українському суспільстві культури безбар'єрності, коли важливо донести широкому колу населення про людей, які незважаючи на інвалідність, вік, стать й інші характерні риси можуть рухатися вільно, навчатися, працювати, подорожувати, коли їм зручно і їх поважають у суспільстві.

Впровадження в Україні безбар'єрного простору є невід'ємною частиною євроінтеграційних реформ і передбачене Національною стратегією із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленою розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р [3]. Стратегія передбачає забезпечення рівних прав та можливостей для всіх людей у самореалізації, зайнятості, пересуванні, сервісах, продовженні освіти, спілкуванні, дозвіллі та розвитку. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні, відповідно Стратегії, повинно базуватися на імплементації міжнародного досвіду, міжнародних стандартах, зокрема, Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, та європейських практиках.

Міжнародно-правові стандарти забезпечення безбар'єрності формуються через систему міжнародних договорів, декларацій, конвенцій та рекомендацій, прийнятих міжнародними організаціями, насамперед Організація Об'єднаних Націй, Рада Європи та Європейський Союз.

Основними міжнародно-правовими актами у сфері забезпечення безбар'єрності є:

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.) [4], основними положення якої є:

- забезпечення рівності та недискримінації;
- доступність фізичного середовища;
- доступ до транспорту;
- доступність інформації та комунікацій;
- право на освіту, працю, охорону здоров'я;
- участь у політичному та суспільному житті.

У статті 9 Конвенції «Доступність» йдеться, що держави-учасниці зобов'язані:

- усувати перешкоди та бар'єри;
- забезпечувати доступ до будівель, доріг, транспорту;
- робити доступними інформаційні та електронні сервіси;
- впроваджувати універсальний дизайн.

2. Загальна декларація прав людини (1948 р.) [5].

Організація Об'єднаних Націй проголосила принцип рівності та недискримінації всіх людей. Положення декларації гарантують: рівність у правах; повагу до людської гідності; право на участь у суспільному житті без дискримінації.

3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [6]

Рада Європи закріпила заборону дискримінації та захист основних прав людини. Практика Європейського суду з прав людини відіграє важливу роль у захисті прав осіб з інвалідністю та забезпеченні доступності.

4. Європейська соціальна хартія Ради Європи [7], яка гарантує право осіб з інвалідністю на соціальну інтеграцію; доступ до освіти та працевлаштування; створення умов для самостійного життя.

5. Європейський акт про доступність (European Accessibility Act)

Європейський Союз ухвалив Європейський Акт про доступність, спрямований на уніфікацію стандартів доступності товарів і послуг.

Акт поширюється на: банківські послуги; електронну комерцію; комп'ютери та смартфони; транспортні послуги; електронні книги; банкомати та термінали самообслуговування.

Основними принципами міжнародних стандартів безбар'єрності є:

1) *принцип рівності*, зокрема усі особи мають рівні права та можливості незалежно від фізичних чи соціальних особливостей;

2) *недискримінація*, коли забороняється будь-яке обмеження прав через інвалідність чи інші ознаки;

3) *універсальність*, коли середовище та послуги повинні бути зручними для всіх людей без необхідності спеціальної адаптації;

4) *інклюзивність*: особи з інвалідністю повинні брати повноцінну участь у суспільному житті;

5) *доступність інформації* має бути доступною для всіх верств населення у різних форматах: шрифт Брайля; сурдопереклад; аудіоформати; адаптовані цифрові ресурси.

Основними напрямками імплементації міжнародних стандартів у сфері безбар'єрності є:

1) *інформаційна та цифрова безбар'єрність*: забезпечення доступності державних послуг, вебсайтів та інформації для людей з порушеннями зору чи слуху;

2) *фізична безбар'єрність*: адаптування інфраструктури, громадських будівель, транспорту та вулиць відповідно до стандартів Універсального дизайну;

3) *освітня та економічна безбар'єрність*: створення рівних можливостей для навчання (інклюзивні класи) та працевлаштування, зокрема для ветеранів, людей з інвалідністю та інших маломобільних груп населення.

Відповідно до Звіту про результати забезпечення співпраці з партнерами з розвитку та проектами міжнародної технічної допомоги щодо здійснення заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [8; 9], ключовими міжнародними практиками, що впроваджуються, є:

1) *безбар'єрна комунікація*, зокрема використання принципів коректного спілкування («спочатку людина»), уникання стереотипів та поблажливості, забезпечення доступної інформації (шрифт Брайля, жестова мова) [10; 11];

2) ініціатива щодо рівності, яка впроваджується в Україні для зменшення гендерних та соціальних бар'єрів;

3) проектування середовища, яке є максимально доступним для всіх людей без потреби в адаптації.

4) співпраця з міжнародними партнерами для створення дієвих механізмів контролю доступності, зокрема сервісних зон.

Отже, актуальними питаннями створення безбар'єрного простору є:

1. Фізична доступність та інфраструктура

Оновлення нормативів. Впровадження Методичних рекомендацій з формування безбар'єрного середовища (затверджених у січні 2026 року) для адаптації житлових та громадських будівель, значна частина яких була побудована без урахування потреб доступності.

Транспортна інфраструктура. Актуальним залишається обладнання громадського транспорту та зупинок для користувачів крісел колісних, забезпечення знижених бордюрів та тактильних елементів на переходах.

Заміна небезпечних рішень. Відмова від ненадійних конструкцій (наприклад, металевих рейок) на користь нормативних пандусів та підйомників.

2. Безбар'єрність у критичних умовах (війна та відновлення)

Реабілітація. Створення інклюзивного середовища в медичних та реабілітаційних закладах.

Безпека. Створення доступних укриттів, що є критично важливим для забезпечення прав маломобільних груп під час повітряних тривог.

Військова сфера. Адаптація військової інфраструктури для забезпечення потреб військовослужбовців з інвалідністю.

3. Цифрова та інформаційна безбар'єрність

Доступність послуг. Забезпечення відповідності державних сайтів та застосунків (зокрема Дія) міжнародним стандартам доступності для користувачів із порушеннями зору чи слуху.

Безбар'єрна комунікація. Впровадження правил етичного спілкування, що базуються на повазі та униканні стереотипів ("спочатку людина"), а також використання жестової мови та зрозумілих форматів інформації.

4. Освітня та економічна безбар'єрність.

Інклюзивна освіта. Забезпечення фізичного доступу до навчальних закладів та адаптація навчальних програм.

Працевлаштування. Створення умов для роботи, адаптація робочих місць та забезпечення економічної самостійності людей з інвалідністю.

Отже, безбар'єрність – це необхідні сучасні цінності, такі як людяність, справедливість, рівність, реалізація яких створює простір можливостей для кожного з нас.

Міжнародно-правові стандарти забезпечення безбар'єрності спрямовані на утвердження принципів рівності, доступності та поваги до людської гідності. Основою сучасної системи міжнародного захисту у цій сфері є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка зобов'язує держави створювати інклюзивне та доступне середовище для всіх членів суспільства.

Щодо реалізації міжнародних стандартів в Україні для створення безбар'єрного простору, Україна ратифікувала Конвенцію ООН про права осіб з інвалідністю [4] у 2009 році та взяла на себе зобов'язання забезпечувати безбар'єрний простір. Основні напрями реалізації Конвенцію ООН є: адаптація законодавства до міжнародних стандартів; створення безбар'єрної інфраструктури; розвиток інклюзивної освіти; цифрова доступність; забезпечення доступного транспорту; реалізація Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору.

Актуальним завданням на сьогодні є підвищення свідомості громадськості про важливість безбар'єрності, оскільки доступний простір підвищує комфорт життя для кожного члена суспільства.

Потрібно й надалі брати участь й ініціювати події, де популяризується безбар'єрність і створюється безбар'єрний простір, поширювати інформацію та мотивувати місцеві ініціативи (запуск проєктів, зміни в інфраструктурі тощо), адже інклюзивне середовище – це комфортний простір для всіх людей у кожній громаді чи місті.

Список використаних джерел

Безбар'єрність. Офіційний сайт Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України. URL: <https://www.msp.gov.ua/about/klyuchovynapryamy/bezbaryernist>.

1. Безбар'єрність. (дата звернення: 14.05.2026). Офіційний сайт

Міністерства фінансів України. URL: <https://mof.gov.ua/uk/barrier-free-647>.

2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Стратегія від 14.04.2021 № 366-р. Дата оновлення: 06.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-r#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю: Конвенція ООН від 13.12.2006. Дата оновлення: 19.06.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text (дата звернення: 01.05.2026).

4. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 (III) ГА ООН від 10.12.1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text. (дата звернення: 01.05.2026).

5. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Конвенція Ради Європи від 04.11.1950 (ратифікована Законом України від 17.07.1997 р.) Дата оновлення: 01.08.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 01.05.2026).

6. Європейська соціальна хартія (переглянута): Хартія Ради Європи від 03.05.1996. Дата оновлення: 07.09.2016. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_062#Text (дата звернення: 01.05.2026).

7. Звіт про результати забезпечення співпраці з партнерами з розвитку та проектами міжнародної технічної допомоги щодо здійснення заходів з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року Державної податкової служби України. Офіційний сайт ДПСУ. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/bezbarernist/realizatsiya-natsionalnoi-strategii-zistvorenniya-bezbarernogo-prostoru-/print-962983.html> (дата звернення: 14.05.2026).

8. Про внесення змін до Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25.03.2025 № 294-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/294-2025-r#Text> (дата звернення: 01.05.2026).

9. Найважливіших правил коректного спілкування з людьми з інвалідністю. Офіційний сайт північного офісу держаудитслужби. URL: <https://kv.dasu.gov.ua/ua/news/289>. (дата звернення: 14.05.2026).

10. Безбар'єрна комунікація .Комунікація з особами з порушенням зору. Безбар'єрні послуги. URL: <https://naurok.com.ua/bezbar-erna-komunikaciya-komunikaciya-z-osobami-z-porushennyam-zoru-bezbar-erni-poslugi-511054.html>.

*Тараніч Євген Анатолійович,
старший викладач кафедри оперативно-розшукової
діяльності та національної безпеки
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук*

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ МІЖНАРОДНІЙ БЕЗПЕЦІ: АНАЛІЗ І МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ

Сучасний світ стикається з безпрецедентним поєднанням політичної нестабільності та загроз міжнародній безпеці. Такі чинники, як війни, зміна клімату, глобалізація, масова міграція, штучний інтелект, тероризм, зміна геополітичного ландшафту, – все це означає, що є численні проблеми, які міжнародній спільноті доведеться вирішувати задля забезпечення своєї безпеки.

Міжнародна безпека у вузькому розумінні стосується лише військово-політичної сфери. У широкому ж розумінні вона включає комплекс політичних, соціально-економічних, інформаційних, гуманітарних, екологічних та інших аспектів. Можна сказати, що міжнародна безпека являє собою систему міждержавних відносин, що спрямована на дотримання всіма країнами принципів, які забезпечують безпеку всього людства, окремо взятих держав, регіональних державних об'єднань, міжнародних організацій та представляють на різних рівнях інтереси перерахованих тут суб'єктів. Міжнародна безпека є результатом спільної діяльності вище названих суб'єктів, тобто це колективна безпека. Під міжнародною безпекою розуміють також стан міжнародних відносин, за якого конфлікти між державами вирішуються без застосування сили, а будь-які спроби застосування сили негайно припиняються. Міжнародна безпека неможлива без національної безпеки, що має забезпечуватись кожною державою. Перешкодою на шляху забезпечення міжнародної та національної безпеки можуть бути різні фактори, які є наслідком або передумовою несправедливості та порушення прав людини. Дослідження цих факторів, знаходження способів їх попередження або усунення, є істотним завданням юридичної науки.

Факторів, які загрожують міжнародній безпеці, досить багато. Особливе місце серед них займає несправедливість, що є передумовою або наслідком корупції, бідності, соціальної та економічної нерівності, війни, розповсюдження зброї масового знищення, міжнародного тероризму, злочинності, економічної кризи, проблем у сфері екології, енергетики, продовольства, будь-яких порушень прав людини. Історія свідчить, що багато загроз безпеці ніколи б не переросли в повноцінні проблеми, якби вони були усвідомлені, адекватно оцінені, виявлені та своєчасно вирішені. У ХХІ ст. світ зіткнувся з безпрецедентним поєднанням транснаціональних загроз, збройних конфліктів та нестабільності. Такі порушення прав людини, як масові вбивства, геноцид, рабство, масові згвалтування разом із іншими подібними явищами по всьому світу є глобальною загрозою сучасності.

Величезною загрозою для міжнародної безпеки є тероризм – складний феномен, що включає екстремістську ідеологію як теоретичну основу тероризму, терористичну діяльність, тобто реалізацію на практиці екстремістської ідеології, та терористичні організації, які є формою об'єднання прихильників екстремістської ідеології. Тероризм слід розглядати як форму насильства, за якої планованим наслідком буде страх. Саме цей наслідок відмежовує тероризм від інших кримінальних форм насильства. Ідеологія тероризму будується на вкрай радикальних ідейних настановах, які по суті є теоретичним обґрунтуванням застосування насильства різними способами на нелегітимній основі для досягнення політичних цілей терористичних організацій. Для нього властиві крайні, радикальні погляди і методи (екстремізм). Терміном «екстремізм» позначають не просто агресивні дії, насилля, а й вкрай негативні установки, ненависть, жорстокість, схвалення та підтримку радикальних дій і заяв, що є передумовою відповідних діянь.

Тероризм властивий будь-якому етапу суспільного розвитку. Так, війни у сучасному світі, ісламський екстремізм, політичні, етнічні, релігійні конфлікти є наслідком формування несправедливого світового порядку та проявом тероризму, жертвою якого може бути як окремо взята людини, так і спільнота. Поширення тероризму набуває тоді, коли слабшає влада, втрачаються ідеологічні та моральні цінності, зростає фрустрація та напруга в суспільстві, що сприяє поширенню насильства. Тероризм, як форма насильства, має широкий спектр і використовується як національно-визвольними рухами, релігійними, етнічними угрупованнями, так і державними та кримінальними структурами. Методи та прийоми дій терористів постійно змінюються. Якщо в минулому під терором розуміли дії проти окремих людей або груп, то тепер широке розповсюдження отримав терор проти цілих народів і держав, який здійснюється добре організованими та технічно оснащеними структурами, у тому числі державними та міжнародними. На початку ХХІ ст. набув поширення міжнародний тероризм.

Шляхом дезорганізації державного управління, завдаючи шкоду в політичній, економічній або екологічній сфері, порушуючи засади громадського устрою, загалом дестабілізуючи ситуацію в світі терористичні організації або держави-терористи прагнуть спонукати уряд тієї чи іншої держави до зміни політики. При цьому, як зазначає Е. Куртулус, сучасний тероризм носить не лише релігійний характер (як це було раніше), а й характеризується відсутністю низки ідеологічних та політичних імперативів для централізованих та ієрархічних організаційних структур та застосуванням дискримінаційного насильства, характерного для лівого та етнонаціоналістичного тероризму минулого.

Тероризм завдає величезної шкоди правам людини. Коли бажаною метою стає знищення людських життів або коли життя людини розглядається як побічна шкода в ході кампаній масованих бомбардувань, пусків ракет, підпалів, масових розстрілів, які прямо чи опосередковано призводять до страждання, руйнування будинків та загибелі людей, про дотримання прав людини не може бути й мови. Забезпечення ж прав людини та дотримання справедливості в

контексті боротьби з тероризмом є одним із ключових викликів для міжнародної спільноти. Для запобігання терористичній діяльності держави змушені вживати адекватних заходів, у тому числі обмежувати певні права людини. Жоден антитерористичний закон, прийнятий у будь-якій країні світу, не буде дієвим, якщо не передбачатиме такі обмеження.

Відмітною ознакою епохи глобалізації та істотним показником порушення прав людини є активна міграція населення, у тому числі й незаконна, коли мільйони людей змушені переміщатись з одних держав в інші в пошуках роботи, притулку, безпеки, навіть заради можливості вижити. Згідно з даними ООН, нині спостерігається різка тенденція до збільшення числа міжнародних мігрантів завдяки війнам та іншим обставинам, що несприятливі для життя людей.

Як відомо, права мігрантів нерідко порушуються. Через мовний бар'єр їм складно знайти роботу, житло, здобути освіту. Мігранти потерпають від насильства, дискримінації і страждань на маршрутах своїх подорожей з батьківщини в інші країни. Вони можуть зіткнутися з голодом, експлуатацією, торгівлею людьми, або просто загинути. Біженці та мігранти нерідко живуть у важких умовах до того часу, поки їм не буде надано притулок. Табори для біженців і центри депортації іммігрантів зазвичай перенаселені, там переважають неадекватні санітарні умови, за яких поширюються інфекційні захворювання, а психосоціальні розлади часто залишаються без лікування. До того ж біженцям доводиться адаптуватись до нових соціокультурних норм приймаючого суспільства, де вони можуть зазнавати насильства у формі расизму, дискримінації та маргіналізації.

Таким чином, несправедливість і порушення прав людини є найбільш гострими проявами кризи сучасного суспільства, що проявляється у неадекватному становищі суб'єкта в соціумі, визначеному з урахуванням прийнятих стандартів і правових норм, неадекватному розподілі матеріальних благ та інших ресурсів, низькій самооцінці суб'єктом своїх можливостей, цілковитій залежності безправної людини від корупціонерів, чиновників, криміналітету, від будь-кого, хто виявиться більш спритним, сильним, багатим тощо.

Міжнародна злочинність, поширення тероризму в усьому світі та непрятегнення в окремих країнах корупціонерів до відповідальності, яка передбачена чинним законодавством, інші порушення прав і свобод людини і громадянина є свідченням наявності загрози міжнародній безпеці. Це істотна перешкода для вирішення світових, регіональних та національних проблем.

Загрозою міжнародній безпеці є соціальна нерівність, що спонукає членів соціуму до невдоволення діями влади, призводить до виникнення конфліктних ситуацій. Результатом життєдіяльності людей за таких умов є маргіналізація та соціально-економічна деградація суспільства, кризи, конфлікти, аномія, напруженість та загроза соціальних вибухів. Соціальна нерівність сприймається людиною як деструктивне явище, як зло, що необхідно подолати.

Забезпечення міжнародної безпеки має ґрунтуватись на принципах дотримання норм міжнародного права, взаємної поваги, мирної конкуренції та

взаємовигідного співробітництва суверенних держав та їх об'єднань як представників різних моделей соціально-політичного устрою та різних ціннісних моделей соціальної справедливості.

У подальшому юридична наука має запропонувати дієві способи активізації боротьби з тероризмом, злочинністю та корупцією, визначити основні напрями подолання соціальної несправедливості, порушення прав людини, що сприятиме забезпеченню міжнародної безпеки.

Список використаних джерел.

1. Білий В. І., Михальчук В. М. Основні напрями забезпечення національної безпеки України. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 92-98. doi: 10.32702/2306-6814.2021.17.92

2. Костенко В. Оприлюднено рейтинг країн світу з найвищим рівнем злочинності: Україна розташувалася поруч з США. 2023, 12 січня. URL.: <https://www.dsnews.ua/ukr/world/oprilyudneno-reyting-krajin-svitu-z-nayvishchim-rivnem-zlochinnosti-ukrajina-roztashuvalasya-poruch-z-ssha-12012023-472465>

3. Мелеганич Г.І. Суспільна безпека в Україні: теоретичний та практичний аспекти. Політичне життя. 2019. № 4. С. 39-44. DOI 10.31558/2519-2949.2019.4.6

4. Павленко І., Нагірний В., Потапенко В., Маляревський Є. Аналіз загроз національній безпеці у сфері внутрішньої політики. 2023. <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2023.06>

Тихомиров Денис Олександрович
професор кафедри теорії, історії та філософії права
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, доцент

БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ТА СОЦІАЛЬНІ ВИМІРИ

В умовах глобальних трансформацій суспільних парадигм та ескалації безпекових викликів, концепція універсального доступу набуває пріоритетного значення як невід'ємний чинник забезпечення національної безпеки. Забезпечення доступності публічних просторів, транспортних систем та цифрової інфраструктури для осіб з обмеженими фізичними можливостями є не лише реалізацією соціальних прав, а й ключовим детермінантом державної стабільності. Зокрема, в умовах надзвичайних подій та збройних конфліктів, універсальний доступ до середовища сприяє ефективності евакуаційних заходів, безперешкодному доступу до захисних споруд та функціонуванню об'єктів критичної інфраструктури, що безпосередньо впливає на рівень захищеності соціуму.

Національна нормативно-правова база України підтверджує взаємозалежність між забезпеченням прав людини та безпековими пріоритетами. Основний Закон України (статті 3, 24, 46) гарантує рівноправність та соціальний протекціонізм, що органічно має бути інтегровано в державну безпекову політику [1]. Закон України «Про основи національної безпеки України» (2003 р., з подальшими змінами) ідентифікує суспільну стабільність як одну з фундаментальних засад безпеки [2], в той час як Закон «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» (1991 р., з доповненнями) імперативно зобов'язує державу забезпечувати безперешкодний доступ до життєвого простору [3].

Глобальні норми та міжнародні правові акти також акцентують увагу на кореляції між доступністю та безпекою. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю (2006 р.) зобов'язує держави-учасниці до формування умов універсальної доступності як фундаментальної умови для повної реалізації прав людини [4]. Європейський акт про доступність (EU Accessibility Act, 2019 р.) інтегрує принципи інклюзивності до сфери цифрової та інформаційної безпеки, що набуває особливої актуальності для України в контексті її європейської інтеграції [5].

Ефективна імплементація вищезазначених положень передбачає формування безпечних та легкодоступних захисних споруд у населених пунктах, запровадження цифрових послуг із дотриманням принципів кіберзахисту та універсального дизайну, а також кваліфіковану підготовку персоналу об'єктів критичної інфраструктури для взаємодії з уразливими категоріями населення.

Отже, універсальний доступ до середовища розглядається не лише як ключова складова соціальної політики, а й як стратегічний компонент системи

національної безпеки, що гарантує життєздатність держави та всебічний захист її населення.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.
3. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 21. – Ст. 252.
4. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. – United Nations, 2006. – URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/convention-on-the-rights-of-persons-with-disabilities.html> ([un.org in Bing](#)) (дата звернення: 25.04.2026).
5. European Accessibility Act. – Directive (EU) 2019/882 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2019. – Official Journal of the European Union. – URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32019L0882> ([eur-lex.europa.eu in Bing](#)) (дата звернення: 25.04.2026).
6. Костенко О. М. Безпека людини як основа національної безпеки України : монографія. – Київ : Юрінком Інтер, 2019. – 312 с.
7. Мартинюк О. В. Правове забезпечення безбар'єрності в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. № 2. С. 45–52.

*Харламов Михайло Іванович,
професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету цивільного захисту України,
доктор історичних наук, професор*

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО КЛІМАТУ В КОЛЕКТИВАХ ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ БЕЗБАР'ЄРНОГО ПРОСТОРУ В УКРАЇНІ.

У сучасних умовах трансформації українського суспільства, зумовлених євроінтеграційними процесами, цифровізацією освіти та зростанням уваги до прав людини, особливого значення набуває формування сприятливого соціально-психологічного клімату в колективах здобувачів вищої освіти. Актуальність цієї проблематики значно посилюється в контексті впровадження принципів безбар'єрності, що передбачають створення інклюзивного освітнього середовища, доступного для всіх категорій здобувачів незалежно від фізичних можливостей, соціального статусу, культурних чи інших відмінностей [1, с. 18]. Безбар'єрний простір виступає не лише як архітектурна чи технічна характеристика, а як комплексна соціокультурна парадигма, що охоплює цінності рівності, взаємоповаги та недискримінації.

Соціально-психологічний клімат у студентському колективі є інтегральною характеристикою міжособистісних відносин, що відображає рівень довіри, емоційного комфорту, згуртованості та задоволеності взаємодією між його членами. Він формується під впливом як об'єктивних чинників, таких як організація освітнього процесу, стиль педагогічного керівництва, матеріально-технічна база закладу, так і суб'єктивних – індивідуально-психологічних особливостей студентів, їхніх ціннісних орієнтацій, комунікативних навичок і досвіду соціальної взаємодії [2, с. 118]. У цьому контексті безбар'єрний простір виступає важливим фактором гармонізації цих взаємодій, сприяючи формуванню атмосфери прийняття, підтримки та рівноправності.

Впровадження принципів безбар'єрності в закладах вищої освіти України передбачає не лише фізичну доступність інфраструктури, але й створення психологічно безпечного середовища, в якому кожен здобувач має можливість реалізувати свій потенціал без страху дискримінації чи стигматизації. Це особливо важливо для студентів з інвалідністю, внутрішньо переміщених осіб, представників національних меншин та інших вразливих груп. Формування позитивного соціально-психологічного клімату в таких умовах вимагає цілеспрямованої роботи адміністрації, викладачів і самих студентів, спрямованої на розвиток емпатії, толерантності та культури інклюзивної взаємодії [2, с. 119].

Одним із ключових механізмів формування сприятливого клімату є розвиток інклюзивної компетентності учасників освітнього процесу. Вона включає знання про різноманітність людських потреб, уміння ефективно комунікувати в мультикультурному середовищі, готовність до співпраці та взаємодопомоги. У цьому контексті важливу роль відіграють освітні програми, тренінги та просвітницькі заходи, спрямовані на підвищення обізнаності студентів щодо принципів безбар'єрності та інклюзії. Такі ініціативи сприяють зниженню рівня упереджень, формуванню позитивного ставлення до різноманітності та зміцненню соціальних зв'язків у колективі.

Не менш важливим є вплив цифрових технологій на формування соціально-психологічного клімату. Онлайн-платформи, дистанційне навчання та змішані формати освіти відкривають нові можливості для забезпечення доступності навчання, але водночас створюють нові виклики, пов'язані з дефіцитом живого спілкування, ризиком соціальної ізоляції та зниженням рівня емоційної залученості студентів [3, с. 76]. У цьому контексті особливого значення набуває розвиток цифрової інклюзії, що передбачає забезпечення доступу до технологій, адаптацію навчального контенту та підтримку ефективної комунікації в онлайн-середовищі.

Формування позитивного соціально-психологічного клімату також тісно пов'язане з лідерством у студентських колективах. Неформальні лідери, старости груп, активісти студентського самоврядування відіграють важливу роль у встановленні норм поведінки, підтримці дружньої атмосфери та вирішенні конфліктів. Їхня здатність до інклюзивного лідерства, що базується на принципах рівності, відкритості та поваги до різноманітності, є важливим чинником успішної інтеграції принципів безбар'єрності в повсякденне життя студентських колективів.

У сучасних умовах України, зокрема в контексті воєнних викликів, формування сприятливого соціально-психологічного клімату набуває додаткового значення. Студенти часто стикаються з психологічними травмами, стресом, втратами, що впливає на їхню здатність до ефективної взаємодії. У таких умовах безбар'єрний простір має включати також елементи психологічної підтримки, доступ до консультацій, розвиток навичок емоційної саморегуляції та взаємопідтримки. Це сприяє не лише покращенню клімату в колективі, а й загальному підвищенню якості освітнього процесу [4, с. 204].

Таким чином, формування соціально-психологічного клімату в колективах здобувачів вищої освіти в умовах безбар'єрного простору в Україні є складним і багатогранним процесом, що потребує системного підходу та інтеграції зусиль усіх учасників освітнього процесу. Безбар'єрність виступає не лише як умова доступності, а як ціннісна основа, що визначає характер взаємодії в колективі, сприяє розвитку інклюзивної культури та забезпечує гармонійний розвиток особистості. Реалізація цих принципів дозволяє створити освітнє середовище, в якому кожен студент відчуває себе повноцінним учасником спільноти, здатним до самореалізації та активної участі в суспільному житті.

Список використаних джерел

1. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: від основ до практики : монографія. Київ : АТОПОЛ, 2016. 152 с.
2. Орлова М. М. Позитивний психологічний клімат у інклюзивному освітньому середовищі як умова збереження психічного здоров'я дітей // Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2020. Вип. 6 (162). С. 117–122.
3. Орлова М. М. Позитивний психологічний клімат у інклюзивному освітньому середовищі як умова збереження психічного здоров'я дітей // Вісник НУЧК. 2023. № 6. URL: <https://visnyk.chnpu.edu.ua> (дата звернення: 17.04.2026).
4. Прохоренко Л. І. Інклюзивність та безбар'єрність освітнього простору: діти з особливими освітніми потребами // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2024. № 2 (25). С. 203–219. DOI: 10.33189/epsn.v2i25.265

*Хохол Таїсія Русланівна,
здобувачка 2 курсу бакалаврату «Право»
навчально-наукового інституту права та психології
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:
Назаренко Ольга Анатоліївна,
старший викладач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-наукового інституту права та психології,
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук*

ЮРИДИЧНІ ГАРАНТІЇ ДОСТУПУ ДО ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ МАЛОБІЛЬНИХ ГРУП НАСЕЛЕННЯ: СТАНДАРТИ ОБЛАШТУВАННЯ ПРИМІЩЕНЬ СУДІВ

На сьогоднішній день забезпечення безперешкодного доступу маломобільних груп населення до правосуддя в умовах воєнного стану представляє собою основоположне підґрунтя для дотримання засад рівності, захисту прав та свобод людини і громадянина. Оскільки, збройний конфлікт створює перешкоди для цієї вразливої категорії громадян, а саме суттєво ускладнюючи їх можливість фізично прибути до судових установ, отримувати необхідну правничу допомогу та брати особисту участь у розгляді справ. Саме тому, варто зазначити про те, що у таких обставинах особливої уваги потребує вдосконалення архітектурної доступності та адаптації фізичної інфраструктури судів до потреб людей з обмеженою мобільністю. Створення належних умов відображає собою не лише прояв гуманності, але й впливає на загальний стан підтримання законності та правопорядку в суспільстві.

На думку О.Р. Балацької концепція інклюзивного правосуддя є відносно новим напрямом у правовій науці, що сформувався під впливом глобальної тенденції до підвищення доступності та справедливості судових систем. Її сутність полягає у створенні правових і процесуальних механізмів, які забезпечують особам, що перебувають у вразливому становищі, можливість повноцінної участі у судових процесах, ефективного захисту своїх прав і отримання необхідної підтримки. Загалом, інклюзивне правосуддя слід розглядати як модель, яка передбачає адаптацію судового процесу до індивідуальних потреб кожного учасника. Оскільки особи звертаються до суду з різними можливостями, така модель охоплює не лише забезпечення фізичної доступності судових установ, а й запровадження процесуальних механізмів, здатних враховувати інтелектуальні, соціальні та психологічні особливості людини. Особливої актуальності ця проблематика набула в Україні в умовах повномасштабної війни, що зумовило суттєве зростання кількості осіб з інвалідністю [1, с. 143-144]. Також, Л. Р. Наливайко зазначає, що важливим аспектом такої діяльності є запровадження ефективних механізмів безбар'єрного доступу до правосуддя, що є запорукою повноцінного функціонування всієї

судової гілки влади [2, с.25-26]. У сфері правосуддя особи з інвалідністю, як зазначає О.Р. Балацька продовжують стикатися із системними перешкодами, що істотно ускладнюють реалізацію їхнього права на судовий захист. Додатковою проблемою є обмежений доступ до повної та зрозумілої інформації щодо їхніх прав, судових процедур, а також можливостей отримання правничої допомоги [1, с.144]. Саме тому, в сучасних умовах суспільного життя важливо забезпечити сприятливі умови для участі маломобільних груп населення в судовому процесі.

Ключовим міжнародним документом, який прямо зобов'язує державу забезпечити доступ до правосуддя для маломобільних осіб (зокрема осіб з інвалідністю), є Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка була ратифікована Україною і набрала чинності 6 березня 2010 року. Центральне місце у системі гарантій посідає Стаття 13 Конвенції «Доступ до правосуддя», яка передбачає обов'язок держав-учасниць забезпечувати особам з інвалідністю ефективний доступ до правосуддя нарівні з іншими. Це включає запровадження процесуальних та відповідних вікових коректив, що сприяють їхній повноцінній участі у юридичних процесах як прямих, так і опосередкованих учасників, у тому числі як свідків, на всіх стадіях провадження, зокрема під час розслідування та на етапах попереднього розгляду справ [3]. Зазначена норма встановлює обов'язок держави забезпечити «ефективний доступ на всіх стадіях», що знаходить своє фундаментальне відображення у національному законодавстві. Цей міжнародний імператив нерозривно пов'язаний із конституційним ладом України, де, згідно з ч.1 ст. 3 Конституції України, «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю» [4], а забезпечення її прав є головним обов'язком держави. Ефективність участі особи в процесі прямо залежить від її здатності безперешкодно потрапити до зали засідань, скористатися санітарними приміщеннями та отримати інформацію у доступному форматі, що перетворює архітектурну безбар'єрність із технічної вимоги на базову юридичну гарантію реалізації конституційних засад правової держави. Реалізація цих положень у межах доктрини позитивних зобов'язань держави означає, що відсутність архітектурної безбар'єрності є порушенням європейських стандартів. Згідно зі статтею 6 ЄКПЛ, «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи», що вимагає створення умов для реальної участі особи у процесі. Водночас стаття 14 ЄКПЛ забороняє дискримінацію, покладаючи на владу обов'язок здійснювати «розумне пристосування» середовища. У випадках, коли непристосованість будівель принижує людську гідність, це суперечить статті 3 ЄКПЛ, яка стверджує: «нікого не може бути піддано такому, що принижує гідність, поводженню» [5]. На національному рівні в основі інклюзивності судової системи лежить стаття 24 Конституції, яка гарантує, що «громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом»[4], прямо забороняючи обмеження за будь-якими ознаками. У контексті матеріального права це означає, що без належного облаштування приміщень судів право на судовий захист, закріплене у статті 55 Конституції, стає ілюзорним. Так, згідно з п.16 ч.1, ст.1 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності»

зазначено, що маломобільні групи населення - це особи, які відчують труднощі при самостійному пересуванні, одержанні послуги, необхідної інформації або при орієнтуванні у просторі, зокрема особи з інвалідністю, особи з тимчасовим порушенням здоров'я, вагітні жінки, громадяни похилого віку, а також особи з дитячими візками [6]. Таким чином, архітектурна доступність перетворюється з технічної вимоги на базову юридичну гарантію реалізації конституційних засад правової держави. Процес архітектурної трансформації судових установ у безбар'єрні простори базується на фундаментальному принципі «безперервності шляху», згідно з яким інклюзивність має забезпечуватися ще за межами будівлі та супроводжувати особу аж до зали засідань. Згідно з положеннями ДБН В. 2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель та споруд. Основні положення» зазначено, що «всі будинки і споруди, в яких можуть перебувати маломобільні групи населення (МГН), повинні мати не менше одного доступного входу з поверхні землі» [7]. Так, гарантується можливість самостійного потрапляння до установи без сторонньої допомоги. Також, технічна досконалість вхідної групи безпосередньо залежить від геометрії пандусів, де імперативно встановлено, що «повздовжній похил пандуса на шляхах руху МГН не повинен перевищувати 8% (1:12)» [7], оскільки такий нахил є критичним параметром для безпечного самостійного подолання висотних перепадів на кріслі колісному. Крім того, внутрішня логістика суду розбудовується за концепцією «розумного пристосування», де кожен елемент інтер'єру сприяє вільному пересуванню. Зокрема, «ширина дверних і відкритих прорізів у стінах, а також виходів із будинків і споруд на сходові клітки повинна бути не менше 0,9 м» [7], що забезпечує необхідний простір для маневру технічних засобів реабілітації. Важливе системне поєднання тактильної навігації, правильної геометрії меблів та електронних засобів допомоги перетворює залу засідань на інклюзивне середовище, яке гарантує кожному учаснику процесу реальну, а не лише декларативну рівність перед законом. Загалом, як зазначає О. З. Хотинська-Нор вище зазначені положення законодавства закріплюють норми, які не обмежуються лише новим будівництвом, але й зосереджуються також на охопленні реставрації, реконструкції, капітальному ремонті і технічному переоснащенні вже існуючих житлових і громадських будівель, передбачаючи їх розумне адаптування з урахуванням потреб маломобільних груп населення [8, с.180]. Таким чином, особливо важливо піклуватися про організацію належних умов для маломобільних груп з метою покращення їх становища в житті сучасного суспільства.

Отже підводячи підсумок, слід зазначити, що забезпечення доступності правосуддя для маломобільних груп населення відображає собою невід'ємний елемент утвердження в Україні принципів правової держави та гарантій реалізації прав і свобод людини. Проведений аналіз свідчить, що ефективний доступ до правосуддя формується на перетині міжнародних зобов'язань, конституційних приписів і національних нормативних стандартів, які вимагають від держави не тільки декларативних, але й практичних рішень. Архітектурна безбар'єрність судових установ, впровадження принципу «розумного

пристосування» та розвиток інформаційної доступності висвітлюють ключові передумовами повноцінної реалізації права на справедливий суд. Водночас існуючі бар'єри свідчать про необхідність системного підходу до реформування судової інфраструктури та процедур. Запровадження комплексних державних програм, здійснення модернізації будівель відповідно до стандартів безбар'єрності та підвищення рівня підготовки судового персоналу мають стати пріоритетними напрямками державної політики. Лише за умови поєднання нормативних гарантій із реальними умовами їх реалізації, доступ до правосуддя для маломобільних осіб перестане бути формальним правом і набуде змістовного, практичного характеру, забезпечуючи рівність усіх перед законом і судом.

Список використаних джерел:

1. Балацька О. Р. Забезпечення інклюзивного середовища правосуддя в Україні: проблеми та перспективи. *Правова позиція* 2024, № 4 (45). с. 142-147. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2024-4.28>
2. Наливайко Л. Р. Конституційне право на справедливий суд в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* 2024. №1. с.24-29. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2024-1-24-29>
3. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю: міжнародний документ від 13.12.2006 р. Ратифіковано Законом України від 16.12.2009 р. № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР: станом на 01.01.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
5. Європейська конвенція про захист прав людини та основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. Ратифіковано Україною 17.07.1997 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
6. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
7. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення: ДБН В.2.2-40:2018: затверджено Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 30.11.2018 р. № 327 [Чинний від 01-04-2019]. Київ, 2018, 70с. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3192362160978134152?doc_type=2
8. Хотинська-Нор О.З. Інклюзивне правосуддя: по новому про старе. *Вісник кримінального судочинства* 2019. №3. с.176-184. URL: <https://vkslaw.com.ua/index.php/journal/article/view/211/185>

Цукан Оксана Миколаївна
помічник ректора з гендерних питань
Харківського національного університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
Расторгуєва Наталія Олегівна
доцент кафедри адміністративної діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ
PhD в галузі права

ПОЛІТИКА БЕЗБАР'ЄРНОСТІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В УКРАЇНІ

Євроінтеграційні наміри України потребують гармонізації вітчизняного законодавства зі стандартами Європейського Союзу. Важливу роль у цьому процесі відіграє і забезпечення безбар'єрності. У означеній ситуації, безбар'єрність розглядається як системний підхід до забезпечення рівних можливостей для всіх груп населення. Її запровадження передбачає трансформацію державної політики, спрямовану на усунення нормативних, процедурних і соціальних перешкод, що обмежують реалізацію прав і свобод людини. Одним з елементів безбар'єрності виступає реалізація гендерної рівності як фундаментальний принцип демократичної держави.

Для створення безбар'єрного простору в Україні, було прийнято «Національну стратегію створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року», у якій зазначено, що її метою є «створення безперешкодного середовища для всіх суспільних груп, забезпечення рівних можливостей кожній людині реалізовувати свої права, отримувати послуги на рівні з іншими шляхом інтегрування фізичної, інформаційної, цифрової, суспільної, громадянської, економічної та освітньої безбар'єрності до всіх сфер державної політики» [1]. У цьому документі наголошується, що безбар'єрність охоплює фізичний, інформаційний, цифровий, суспільний та економічний аспекти. Концепція безбар'єрності інтегрується із сучасним підходом до забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, що знайшло своє відображення у «Державній стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року», у якій наголошено на «необхідності забезпечення реалізації єдиної державної політики, спрямованої на досягнення рівних прав та рівних можливостей жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства, вдосконалення механізмів її реалізації» [2].

У дослідженні «Перешкоди, засоби захисту та належні практики: доступ жінок до правосуддя в Україні» наголошено, що бар'єри, з якими стикаються жінки, мають системний характер та охоплюють соціальні, культурні, економічні й правові аспекти. У звіті підкреслено, що жінки в Україні часто стикаються з багатовимірними перешкодами при зверненні до суду, включно з недостатньою обізнаністю про свої права, стереотипами, фінансовими обмеженнями та недосконалістю інституційних механізмів [3]. З огляду на це, політика

безбар'єрності виступає інструментом усунення тих перешкод, які прямо впливають на можливість реалізації прав жінок.

На доктринальному рівні, О. Бабиш зазначає, що «безбар'єрність необхідно вважати концепцією, як визначального задуму, єдиного розуміння процесів і явищ, направлену на створення умов, у яких всі люди, незалежно від їхніх особливостей, мають рівний доступ до різних сфер суспільного життя» [4, с. 630]. Дослідник підкреслює, що «створення безбар'єрного простору передбачає подолання певних бар'єрів, забезпечення рівноцінного доступу людей з різними можливостями до усіх сфер суспільного життя - і це є одним із завдань органів влади, і не лише їх. Створення безбар'єрного простору є процесом забезпечення захисту і реалізації прав усіх громадян у різного роду сферах суспільного життя, і перелік цих сфер не може бути вичерпним, як і дії усіх учасників процесу» [4, с. 630]. Такий підхід безпосередньо корелює з концепцією гендерної рівності, адже усунення бар'єрів набуває особливої ваги в контексті подолання історично сформованих дискримінаційних практик щодо жінок.

Суспільне розуміння безбар'єрності як базової норми розглянуто у виданні «Безбар'єрність - це нова соціальна норма», де зазначено, що «безбар'єрність є суспільною нормою, в рамках якої кожному людину приймають, поважають і цінують незалежно від походження, статі, віку, фізичних особливостей, трудової зайнятості, інших особливостей та індивідуальних ознак, а при прийнятті рішень влада, бізнес, громада враховує інтереси всіх суспільних груп, в тому числі малочисельних» [5]. Це звертає увагу, зокрема, до проблем вразливих груп, включно з жінками, які зазнають гендерних обмежень.

У сфері міжнародної підтримки гендерної рівності особливу роль відіграють спільні програми Європейського Союзу та ООН. У повідомленні Представництва Європейського Союзу в Україні про запуск проєкту «Разом до гендерної рівності: Україна та ЄС» підкреслено, що програма спрямована «прискорити гендерно відповідальні реформи на шляху України до членства в Європейському Союзі» [6]. Акцент робиться на тому, що відновлення, зокрема у поствоєнний період, має здійснюватися з урахуванням принципів інклюзивності та безбар'єрності, що створює передумови для подолання гендерної нерівності.

Підбиваючи підсумки, маємо зазначити, що політика безбар'єрності в Україні формується як важлива складова державної політики, що спрямована на забезпечення рівних можливостей. Безбар'єрність виходить за межі виключно фізичної складової, а охоплює широкий спектр соціальних відносин, включаючи інформаційні, економічні, правові та культурні аспекти, що безпосередньо впливають на реалізацію принципу гендерної рівності. Отже, політика безбар'єрності є дієвим інструментом забезпечення гендерної рівності, оскільки вона дозволяє подолати ряд бар'єрів, які обмежують доступ жінок до повноцінної участі у суспільному житті, зокрема у сфері праці, освіти, політичного представництва та правосуддя, створюючи умови для реалізації їхніх прав і можливостей на рівні з іншими.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-p#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
2. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-p#Text> (дата звернення: 11.04.2026).
3. Barriers, remedies and good practices for women's access to justice in Ukraine : research / Council of Europe. 2023. URL: <https://rm.coe.int/study-pggiii-barriers-remedies-and-good-practices-ukraine-2023-fin-279/1680ad79d6> (дата звернення: 11.04.2026).
4. Бабич О. В. Забезпечення створення безбар'єрного простору в Україні. *Державне будівництво*. 2024. № 2(36). С. 620–634. DOI: <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2024-2-42>.
5. Безбар'єрність - це нова соціальна норма. URL: <https://www.meteo.gov.ua/f/dialnist/gender/Barrier-free%20is%20a%20new%20social%20norm.pdf> (дата звернення: 11.04.2026).
6. ЄС та ООН Жінки запускають проєкт «Разом до гендерної рівності: Україна та ЄС» для підтримки гендерно-орієнтованого відновлення та стійкості України : новина. Представництво Європейського Союзу в Україні : офіц. вебсайт. 2023. URL: https://www.eeas.europa.eu/delegations/ukraine/ес-та-оон-жінки-запускають-проєкт-«разом-до-гендерної-рівності-україна-та-ес»-для-підтримки-гендерно_uk (дата звернення: 11.04.2026).

Шевель Юлія Олегівна
студентка 1 року навчання ОС Магістр
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИКА ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасний етап розбудови правової та демократичної держави в Україні нерозривно пов'язаний із реформуванням інституту державної служби та підвищенням вимог до осіб, які виконують функції держави. В умовах інтеграції до європейського простору важливим завданням є формування високої професійної культури державних службовців. Етика державного службовця постає не просто набором абстрактних моральних настанов, а обов'язковим стандартом поведінки, що забезпечує довіру громадян до державного апарату, ефективно запобігає корупції та гарантує неухильне дотримання прав і свобод людини.

Наукові дослідження у сфері адміністративного права та державного управління доводять, що професійна етика є визначальним фактором якості публічного адміністрування. Дослідження питання забезпечення права на доступ до державної служби в контексті практики Європейського суду з прав людини, етичні вимоги до державного службовця охоплюють, серед іншого, його вміння бути політично нейтральним, розуміючи важливість деполітизації державної служби. Важливо розуміти, що професійна етика юриста в державній службі базується на системі фундаментальних принципів, які визначають не лише межі дозволеного, а й ціннісні орієнтири всієї діяльності посадовця, формуючи його внутрішній моральний імператив.[5].

Уникати демонстрації у будь-якому вигляді власних політичних переконань та поглядів дотримання закону та сумлінне виконання своїх службових обов'язків. Зазначене закріплено в статті 10 Закону України «Про державну службу». Водночас звертаємо увагу на те, що умови, які безпосередньо пов'язані із забезпеченням прав і свобод громадян, становлять реальні організаційні гарантії, що безпосередньо впливають на спроможність службовця діяти етично та правомірно.

Професійна етика публічних службовців вирізняється усвідомленою ретельною розробкою професійних етичних норм, побудовою системи взаємозалежних цінностей, принципів та установок, які не лише існують у

суспільній моралі, а й чітко зафіксовані в нормативно-правових актах [3, с. 23]. Етика виступає потужним превентивним засобом протидії корупції, оскільки вона формує внутрішні бар'єри у свідомості службовця щодо вчинення неправомірних дій.

В Україні вимоги щодо етичної поведінки імplementовані в чинне законодавство, зокрема у Закони України «Про державну службу», «Про запобігання корупції», а також деталізовані в Загальних правилах етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Згідно зі статтею 8 Закону України «Про державну службу», державний службовець зобов'язаний дотримуватися принципів державної служби та правил етичної поведінки, поважати гідність людини, сумлінно виконувати свої обов'язки та діяти виключно в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Недотримання правил етичної поведінки є підставою для притягнення до дисциплінарної відповідальності. Проте найбільш серйозним етико-правовим порушенням визнається порушення Присяги державного службовця. Присяга має специфічну правову природу: це одностороннє, індивідуальне, публічно-правове конституційне зобов'язання. Складаючи її, службовець покладає на себе не тільки юридичні, але й глибокі моральні обов'язки перед народом і державою.

Особливий науковий та практичний інтерес становить питання розмежування звичайного дисциплінарного проступку та порушення Присяги. Це питання складно вирішити виключно на рівні теорії, тому ключову роль тут відіграє практика Верховного Суду.

Показовою у цьому контексті є Постанова Верховного Суду від 27 листопада 2019 року у справі № 480/3995/18, в якій аналізується сутність етичної та правової поведінки службовця в умовах організаційного конфлікту [4]. У цій справі позивача (начальника одного з районних відділів державної реєстрації актів цивільного стану) було звільнено з державної служби за порушення Присяги. Керівництво інкримінувало їй те, що вона нібито саботувала роботу органу, не надавала інформацію на запити інших відділів та безпідставно відмовляла громадянам у наданні послуг.

Однак, як було встановлено судами, відмова у наданні послуг була зумовлена не суб'єктивним небажанням позивача працювати, а об'єктивною неможливістю дотриматися вимог закону. Наказом керівництва книги державної реєстрації актів цивільного стану були фізично переміщені до іншого приміщення (за іншою адресою), що прямо суперечило Порядку, умовам і строкам зберігання таких книг, які вимагають наявності спеціально обладнаного архівосховища безпосередньо у відділі. Згідно з Інструкцією з ведення Державного реєстру актів цивільного стану, реєстратор зобов'язаний приймати рішення про видачу витягу виключно за результатами безпосередньої перевірки відповідності відомостей у Реєстрі даним паперового носія.

Верховний Суд залишив у силі рішення про поновлення позивача на посаді, сформулювавши низку фундаментальних висновків щодо етики та відповідальності державного службовця. По-перше, Суд зазначив, що в основі

поведінки службовця закладені етичні, правові та службово-дисциплінарні норми, недодержання яких утворює факт порушення Присяги. Це скоєння проступку (вчинку) проти інтересів служби, який суперечить покладеним на нього обов'язкам, підриває довіру до нього як до носія влади та унеможливає подальше перебування на посаді. Це несумлінне, недобросовісне ставлення до обов'язків (умисно або через недбалість).

По-друге, звільнення за порушення Присяги має застосовуватися за конкретні надзвичайно тяжкі проступки. Воно не є альтернативою звичайному дисциплінарному стягненню і потребує ретельного обґрунтування того, чому певний вчинок є саме порушенням Присяги.

По-третє, найголовніший аспект полягає в тому, що етика державного службовця не означає сліпого виконання наказів чи задоволення запитів громадян у незаконний спосіб. Державні службовці зобов'язані виконувати свої посадові обов'язки якнайкраще та неупереджено, разом з тим відповідати за свої рішення. У наведеній справі позивач не міг безпосередньо звірити дані з паперовими носіями, а тому його відмова видавати документи була продиктована саме етичним та правовим обов'язком діяти за законом. Неможливість виконання ним обов'язків стала наслідком дій самого роботодавця, який не забезпечив належних організаційних умов.

Таким чином, етика державного службовця є комплексним явищем, що поєднує високу моральність, орієнтацію на служіння суспільству та дотримання закону. Як підтверджує актуальна судова практика, держава має право вимагати від службовця дотримання Присяги лише за умови створення для нього належних умов праці.

Моральний обов'язок державного службовця полягає не лише у ввічливому спілкуванні чи відмові від корупційних вигод, а й у правовій стійкості - здатності не піддаватися на тиск обставин і не вчиняти реєстраційних чи інших владних дій із порушенням встановлених процедур. Справжня професійна етика - це захист закону навіть у складних управлінських умовах.

Список використаних джерел:

1. Про державну службу: Закон України від 10.12.2015 № 889-VIII.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII.
3. Баран А., Годик І. Етика державного службовця як засіб запобігання та протидії корупції / А. Баран, І. Годик // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: Юридичні науки. – 2022. – № 4 (36). – С. 23-29.
4. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 27 листопада 2019 року у справі № 480/3995/18. URL: <https://iplex.com.ua>.
5. Теремцова Н. В. Поняття та основні принципи професійної етики юриста. Сучасні тенденції розвитку законодавства України в контексті проведення державних реформ : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Чернівці, 04 березня 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 281–284.

ДОСТУПНІСТЬ ПРАВОСУДДЯ ДЛЯ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ: МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ТА ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Доступність правосуддя для осіб з інвалідністю є однією з ключових умов реального забезпечення права на судовий захист, рівності перед законом і недопущення дискримінації. У сучасних умовах ця проблема для України має не лише соціальне, а й виразне правове значення, оскільки йдеться про здатність держави гарантувати людині не формальне, а фактичне користування судовими механізмами захисту. Особа з інвалідністю повинна мати можливість самостійно або за допомогою представника звернутися до суду, отримати правничу допомогу, брати участь у судовому засіданні, користуватися процесуальними правами, розуміти зміст судових документів і домогтися виконання судового рішення.

Міжнародно-правову основу цього питання становить Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю, яка у ст. 13 прямо зобов'язує держави-учасниці забезпечувати особам з інвалідністю ефективний доступ до правосуддя нарівні з іншими, у тому числі шляхом процесуальних корективів, необхідних для їхньої участі на всіх стадіях юридичного процесу [4]. Важливо, що Конвенція не зводить доступність правосуддя лише до можливості фізично потрапити до будівлі суду. Йдеться про значно ширший комплекс гарантій: доступність інформації, комунікації, судових процедур, правничої допомоги, приміщень, цифрових сервісів, а також належну підготовку суддів, працівників апарату суду, поліцейських, прокурорів, адвокатів та інших осіб, які працюють у сфері здійснення правосуддя.

Зміст цього міжнародного стандарту деталізовано у Міжнародних принципах і настановах щодо доступу до правосуддя для осіб з інвалідністю, підготовлених у межах системи ООН. У цьому документі доступ до правосуддя розглядається як обов'язок держави створити таку систему, у якій особа з інвалідністю не втрачає своєї процесуальної ролі через фізичні, інформаційні, комунікаційні, організаційні або стереотипні бар'єри [5]. Звідси випливає, що судова процедура має бути пристосована до потреб людини, а не навпаки – людина не повинна доводити свою «зручність» для існуючої судової системи.

Європейський підхід до доступності правосуддя ґрунтується на праві на справедливий суд, передбаченому ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [3]. Це право не може тлумачитися лише як можливість подати заяву або скаргу. Його зміст охоплює реальну можливість бути почутим судом, брати участь у розгляді справи, користуватися правничою допомогою, розуміти процесуальні дії, подавати докази, заявляти клопотання та ефективно захищати свої права. Для осіб з інвалідністю це означає, що судовий процес повинен враховувати індивідуальні потреби учасника провадження, зокрема порушення зору, слуху, мовлення, опорно-рухового апарату, інтелектуальні або психосоціальні порушення.

У національному законодавстві України загальну основу доступності правосуддя визначає Закон України «Про судоустрій і статус суддів», відповідно до якого кожному гарантується захист його прав, свобод та інтересів незалежним,

безстороннім і справедливим судом, а судова система забезпечує доступність правосуддя для кожної особи [2]. Водночас загальна законодавча гарантія не завжди забезпечує однаковий фактичний результат для різних категорій осіб. Саме тому щодо осіб з інвалідністю доступність правосуддя повинна мати спеціальний зміст і охоплювати не лише відкритість суду як установи, а й можливість безперешкодної участі людини в усіх процесуальних діях.

Особливе значення має Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. У ній безбар'єрність розглядається як загальний підхід до формування державної політики, спрямований на забезпечення безперешкодного доступу всіх груп населення до різних сфер суспільного життя [1]. Для сфери правосуддя це означає необхідність поєднання фізичної, інформаційної, цифрової та комунікаційної доступності. Суд має бути доступним не лише архітектурно, а й процедурно: людина повинна розуміти, куди звертатися, як подати документи, як отримати інформацію про рух справи, як взяти участь у засіданні, як отримати рішення у доступному форматі.

Попри наявність міжнародної та національної нормативної основи, практична реалізація доступності правосуддя для осіб з інвалідністю в Україні залишається проблемною. Передусім це стосується фізичної доступності судових приміщень. Значна частина будівель судів була збудована ще до запровадження сучасних стандартів інклюзивності, тому формальна наявність пандуса або кнопки виклику працівника суду не завжди означає реальну доступність. На практиці перешкодами можуть бути надмірний кут нахилу пандуса, відсутність ліфта, вузькі дверні прорізи, недоступні зали судових засідань, неналежно облаштовані санітарні кімнати, відсутність тактильної навігації або зрозумілих інформаційних покажчиків.

Другою проблемою є недостатня визначеність механізму процесуального пристосування. Українське процесуальне законодавство містить окремі інструменти, які можуть полегшити участь особи з інвалідністю в судовому процесі: відеоконференція, участь представника, залучення перекладача, відкладення розгляду справи з поважних причин, подання документів в електронній формі. Однак ці інструменти не завжди сприймаються саме як гарантії доступності правосуддя. Через це їх застосування нерідко залежить від ініціативи самої особи або розуміння конкретного судді, а не від єдиного чіткого стандарту.

Третьою проблемою є інформаційна та цифрова доступність. Розвиток електронного суду, дистанційних засідань, електронного документообігу і судових онлайн-сервісів загалом є позитивним явищем. Водночас цифровізація сама по собі не усуває бар'єри. Якщо електронний сервіс є складним, неадаптованим для людей з порушеннями зору, не має зрозумілої навігації або не передбачає доступних форматів документів, він може створювати нові перешкоди замість усунення старих. Тому цифрова доступність має розглядатися як обов'язковий елемент доступності правосуддя, а не як додаткова технічна опція.

Четверта проблема пов'язана з комунікацією та професійною підготовкою учасників системи правосуддя. Особа з інвалідністю може бути позивачем, відповідачем, потерпілим, свідком, підозрюваним, обвинуваченим або третьою особою. У кожному з цих процесуальних статусів вона повинна мати можливість повноцінно реалізовувати свої права. Якщо суддя, працівник апарату суду, прокурор, слідчий або адвокат не розуміє змісту розумного пристосування, не володіє навичками коректної комунікації або керується стереотипами щодо інвалідності, навіть формально правильна процедура може стати фактично недоступною.

П'ята проблема полягає у відсутності належного моніторингу доступності судової системи. Оцінювання доступності не повинно обмежуватися перевіркою окремих архітектурних елементів. Потрібно оцінювати весь шлях особи до правосуддя: отримання інформації про суд, подання документів, прибуття до приміщення, проходження контролю, очікування засідання, участь у розгляді справи, отримання судового рішення та його оскарження. Лише такий підхід дозволяє виявити реальні бар'єри, з якими стикається особа з інвалідністю.

З урахуванням зазначеного доцільно визначити кілька напрямів удосконалення правового регулювання та практики. По-перше, необхідно чіткіше закріпити в процесуальному законодавстві обов'язок суду забезпечувати розумне пристосування для учасників процесу з інвалідністю. По-друге, слід запровадити регулярний аудит доступності судових приміщень і цифрових сервісів судової влади з оприлюдненням результатів. По-третє, доцільно розробити єдині практичні рекомендації для судів щодо комунікації з особами з різними видами інвалідності. По-четверте, варто посилити навчання суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів і працівників апаратів судів щодо міжнародних стандартів доступності правосуддя. По-п'яте, цифрові судові сервіси мають створюватися з урахуванням принципів універсального дизайну та потреб користувачів з різними функціональними обмеженнями.

Отже, доступність правосуддя для осіб з інвалідністю є не допоміжним соціальним питанням, а необхідною складовою права на справедливий суд і рівність перед законом. Україна має достатню нормативну основу для розвитку цього напрямку, оскільки відповідні стандарти закріплені як у міжнародних актах, так і в національному законодавстві та стратегічних документах. Водночас основна проблема полягає у розриві між нормативним проголошенням доступності та її практичною реалізацією. Подальше вдосконалення має бути спрямоване на те, щоб доступ до правосуддя для осіб з інвалідністю перестав залежати від технічного стану окремого суду, особистої ініціативи працівників або здатності самої особи долати бар'єри. Його потрібно забезпечити як обов'язковий стандарт функціонування всієї системи правосуддя.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/366-2021-%D1%80>
2. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1402-19>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13.12.2006. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_g71
5. International Principles and Guidelines on Access to Justice for Persons with Disabilities. Geneva: United Nations, 2020. URL: <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2020/10/Access-to-Justice-EN.pdf>

*Шульга Андрій Олександрович,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
Донецького державного університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ ДО ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ ОСІБ З ПОРУШЕННЯМИ СЛУХУ, ЗОРУ ТА МОВЛЕННЯ, ЯК ФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ УКРАЇНИ

Розбудова безбар'єрного простору в Україні є одним із пріоритетних напрямів державної політики, що набуває особливого значення у сфері кримінальної юстиції. Кримінальне провадження безпосередньо стосується найважливіших прав і свобод людини, тому забезпечення рівного доступу до процесуальної інформації осіб з порушеннями слуху, зору та мовлення є питанням не лише дотримання процесуальних гарантій, а й верховенства права.

Війна Росії проти України, наслідком якої стало значне зростання кількості осіб з інвалідністю, актуалізувала потребу системного підходу до інформаційної безбар'єрності кримінального процесу. Отже нами тезисно пропонується обговорити деякі проблеми реалізації права на доступ до процесуальної інформації зазначеними категоріями учасників кримінального провадження та пропозиції щодо вирішення цих проблем.

Концептуальною основою інформаційної безбар'єрності у вітчизняному правовому полі стала Національна стратегія із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року. В цій стратегії серед інших шести базових напрямів, виокремлюється другий, інформаційний напрям [1], що на нашу думку визначає умови, за яких особи незалежно від функціональних порушень мають доступ до інформації у форматах, які враховують їхні потреби, зокрема і у кримінальному провадженні. Тоді не випадково, що План заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, передбачає продовження роботи з усунення інформаційних бар'єрів, у тому числі у сфері правосуддя [2]. Окрім того, слід додати і те, що доступ осіб з інвалідністю до правосуддя у кримінальних провадженнях визначений і в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю, яка в Україні була ратифікована Законом від 16 грудня 2009 року № 1767-VI. Стаття 13 цієї Конвенції зобов'язує держав-учасниць забезпечувати ефективний доступ до правосуддя нарівні з іншими шляхом надання процесуальних і вікових пристосувань для виконання ефективної ролі прямих і непрямих учасників, у тому числі свідків, на всіх стадіях процесу, включаючи стадію розслідування [3].

У національному кримінальному процесуальному законодавстві ключове значення для забезпечення інформаційної доступності для осіб з порушеннями слуху та мовлення має стаття 68 КПК. Згідно до ч. 1 цієї статті, у разі необхідності здійснити в кримінальному провадженні переклад пояснень, показань або

документів, сторони провадження або слідчий суддя чи суд залучають відповідного перекладача (сурдоперекладача). Перекладач залучається не лише для усного перекладу під час процесуальних дій, а й для письмового перекладу процесуальних документів та забезпечення ознайомлення з матеріалами кримінального провадження за статтями 221, 290, 317 КПК України. Гарантії використання жестової мови в Україні містяться також у статті 23 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», яка визнає її засобом спілкування осіб з порушенням слуху, що захищається державою [4].

Водночас правозастосовна практика свідчить про наявність системних проблем. По-перше, у КПК України не регламентовано чіткого порядку залучення перекладача (сурдоперекладача), зокрема, не встановлено безумовного обов'язку слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду самостійно залучати перекладача за відсутності клопотання учасника, на що звернув увагу Касаційний кримінальний суд Верховного Суду [5]. На нашу думку, це призводить до ситуацій, коли особа з порушенням слуху об'єктивно не може заявити таке клопотання саме через комунікативний бар'єр. По-друге, відсутній єдиний кваліфікаційний реєстр сурдоперекладачів, що ускладнює перевірку їх компетентності у порядку частини 4 статті 68 КПК України.

Окремою проблемою залишається забезпечення інформаційної доступності для осіб з порушеннями зору, адже чинний КПК України не містить спеціальних норм щодо вручення процесуальних документів у форматах, придатних для їх сприйняття (шрифт Брайля, аудіоформат, електронні версії, сумісні з програмами екранного доступу), що створює ризик порушення засади рівності перед законом і судом, а в контексті статті 13 Конвенції ООН [3] є проявом непристосованості процедури. Для осіб з порушеннями мовлення КПК України передбачає лише загальну можливість залучення перекладача, проте не враховує особливостей альтернативної та допоміжної комунікації, що, як підкреслюється в аналітичних матеріалах НІСД, потребує формування міжвідомчих механізмів забезпечення доступності [6, с. 8]. Також слід враховувати і той факт, що згідно до п. 3 ч. 2 ст. 52 КПК України, обов'язкова участь захисника забезпечується щодо осіб, які внаслідок психічних чи фізичних вад (німі, глухі, сліпі тощо) не здатні повною мірою реалізувати свої права, проте момент встановлення таких вад залежить від суб'єктивної оцінки слідчого або прокурора.

Підводячи підсумок, слід зазначити, що по-перше, інформаційна безбар'єрність у кримінальному провадженні є складовою права на справедливий суд та доступ до правосуддя і потребує системного нормативного забезпечення. По-друге, чинне процесуальне законодавство потребує доповнення нормами щодо обов'язкового забезпечення процесуальних документів у альтернативних форматах (шрифт Брайля, аудіо, електронні доступні версії) та чіткого порядку залучення сурдоперекладача за ініціативою органу, що здійснює провадження. По-третє, необхідно створити єдиний реєстр перекладачів української жестової мови з відповідною кваліфікацією для участі у кримінальному провадженні та запровадити обов'язкове навчання слідчих,

прокурорів і суддів засадам без бар'єрної комунікації, що відповідатиме вимогам статті 13 Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Список використаних джерел

1. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14.04.2021 р. № 366-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/366-2021-%D1%80#Text>

2. Про затвердження плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення без бар'єрного простору в Україні на період до 2030 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 березня 2025 р. № 374-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-2025-%D1%80#Text>

3. Конвенція про права осіб з інвалідністю : Конвенція ООН від 13 грудня 2006 р.; ратифікована Законом України від 16 грудня 2009 р. № 1767-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_g71#Text

4. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні : Закон України від 21 березня 1991 р. № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>

5. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду щодо залучення перекладача та захисника у кримінальному провадженні : повідомлення від 7 листопада 2019 р. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/819560/>

6. Пріоритети та виклики політики безбар'єрності: аналітичні матеріали до розробки Плану заходів на 2025-2026 роки з реалізації Національної стратегії із створення без бар'єрного простору в Україні. Київ: НІСД, 2024. 136 с. URL: <https://mindev.gov.ua/storage/app/sites/1/uploaded-files/prioriteti-ta-vikliki-politiki-bezbarjernosti-200325.pdf>

ТЕРМІНОЛОГІЧНІ КОЛІЗІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ ЗАКОНОДАВСТВІ ПРО БЕЗБАР'ЄРНІСТЬ

На сучасному етапі розвитку України формування інклюзивного середовища є стратегічним завданням держави. Ефективне впровадження державної політики у цій сфері безпосередньо залежить від чіткості її понятійно-категоріального апарату. Наразі вітчизняне законодавство про безбар'єрність потерпає від суттєвих термінологічних колізій, багатозначності, відсутності чітких дефініцій. Дослідження юридико-лінгвістичної природи такої неузгодженості є критично важливим. Подібний текстуальний хаос у нормативно-правових актах прямо суперечить принципу юридичної визначеності як невід'ємного елемента верховенства права. Без гармонізації мовного рівня законодавства неможлива повноцінна імплементація європейського права у національну правову систему України.

Метою дослідження є комплексний семантико-юридичний аналіз природи термінологічних колізій у нормативно-правових актах України, що регулюють питання безбар'єрності, та визначення шляхів їх лінгвістичної й законодавчої уніфікації.

Термінологічні колізії в українському законодавстві про безбар'єрність – це суперечності, розбіжності, смислові дублювання або правові лакуни у визначенні базових понять сфери безбар'єрності, які виникають через одночасну дію застарілих радянських нормативів, калькованих міжнародних стандартів та новітніх державних стратегій. Ці неузгодженості створюють серйозні перешкоди для судової практики, гальмують проектування інклюзивного міського простору, дезорієнтують органи місцевого самоврядування, ускладнюють надання соціальних послуг та розробку сучасних освітніх програм.

Мова права вимагає максимальної однозначності, чіткості та системності. У сфері безбар'єрності ця вимога систематично порушується, що дозволяє класифікувати наявні колізії за декількома юридико-лінгвістичними рівнями:

1. *Етимолого-концептуальний.* У національному правовому полі спостерігається семантичне протистояння між поняттями «медичної» та «соціальної» моделей інклюзії. Попри імперативні вимоги Конвенції Організації Об'єднаних Націй «Про права осіб з інвалідністю» [1], у багатьох підзаконних актах та актах радянського періоду, що досі зберігають чинність, використовується регресивний лексему «інвалід» (акцент на біологічних ознаках), тоді як сучасні закони оперують людиноцентричним терміном «особа з інвалідністю» (акцент на особистості та бар'єрах, які створює середовище). Така лексична розбіжність призводить до деформації правосвідомості суб'єктів владних повноважень.

2. *Семантичний.* Чинне законодавство не містить чіткого нормативного розмежування базових понять: «доступність», «безбар'єрність» та «інклюзивність». У Національній стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року [2] ці поняття розглядаються через філософсько-соціологічну призму. Водночас у будівельних регламентах, зокрема, у

фундаментальних ДБН В.2.2-40:2018 «Інклюзивність будівель і споруд» [3] вони звужуються до суто технічних параметрів. Наприклад, суб'єкт господарювання може формально забезпечити фізичну «доступність» (побудувати пандус), але повністю проігнорувати комплексну «безбар'єрність» (інформаційну чи цифрову). У випадках, коли законодавчі акти і будівельні стандарти використовують ці лексеми як контекстуальні синоніми, виникає розмивання меж юридичної відповідальності.

3. *Інтерлінгвальний.* Важливою проблемою є механічне запозичення англomовних правових конструкцій без їхньої автентичної адаптації до семантичної системи українського права. Найбільш яскравим прикладом є термін «reasonable accommodation», який у вітчизняному законодавстві закріплено як «розумне пристосування» [1; 2]. У правовій системі спільного права цей термін має чіткий прецедентний алгоритм оцінки. В українських реаліях відсутність лексико-юридичної визначеності критерію «розумності» та оціночного поняття «невиправданий (непропорційний) тягар» створює ситуацію правового нігілізму. Суди не мають чіткого лінгвістичного інструментарію, щоб встановити, де закінчується об'єктивна неможливість облаштування об'єкта і де починається свідоме правопорушення з боку забудовника.

Виявлені недоліки законодавчих актів, зокрема ключові термінологічні розбіжності, можна систематизувати у формі порівняльної таблиці:

Критерій порівняння	Радянська / медична модель (рудименти в підзаконних актах)	Сучасна законодавча модель (Закони України, ДБН)	Проект Стандарту державної мови [4; 5]	Наслідки
Базова дефініція суб'єкта	«Інвалід», «глухонігий», «сліпий»	«Особа з інвалідністю», «особа з порушенням зору/слуху»	«Людина з інвалідністю», «людина, яка користується кріслом колісним»	Деформація правосвідомості виконавців; фокус на медичному діагнозі, а не на забезпеченні прав людини
Визначення простору / середовища	«Доступність» (трактується суто як фізична наявність входу / пандуса)	«Безбар'єрність» (універсальний дизайн, архітектурна доступність об'єктів) [2; 3].	«Комплексна безбар'єрність» (фізична, цифрова, інформаційна, суспільна)	Забудовники підміняють поняття: формальне виконання норм «доступності» (пандус) видають за досягнення «безбар'єрності»
Категорія засобів пересування	«Інвалідний візок», «інвалідна коляска» (у	«Крісло колісне» (впроваджено у ДБН та нових	«Крісло колісне» (лексеми зі словом «інвалідний»	Смислове дублювання у реєстрах та казначейських

	<i>застарілих актах)</i>	<i>редакціях законів)</i>	<i>марковані як дискримінаційні)</i>	<i>кодах, що ускладнює державні закупівлі засобів реабілітації</i>
<i>Визначення цільової групи</i>	<i>«Престарілі та інваліди» (радянська класифікація категорій громадян)</i>	<i>«Маломобільні групи населення (МГН)» (включає вагітних, людей з дітьми, літніх людей)</i>	<i>«Маломобільні групи населення» / «Люди з тимчасовим порушенням здоров'я»</i>	<i>Органи влади часто звужують фінансування програм безбар'єрності суто до потреб осіб з інвалідністю, ігноруючи інших МГН</i>

Позитивним кроком у розв'язанні окреслених проблем стало затвердження Національною комісією зі стандартів державної мови першого Державного стандарту «Термінологія безбар'єрності» у березні 2026 року [4; 5]. Цей документ вперше на нормативно-лінгвістичному рівні уніфікував понад 100 базових термінів, чітко диференціював недискримінаційну лексику та визначив перелік лексем, які підлягають видаленню з офіційного документообігу. Проте цей стандарт є інструментом мовної політики, а не прямої юридичної дії, тому колізії між законами вищої юридичної сили залишаються не усуненими.

Термінологічна неузгодженість законодавства про безбар'єрність є не просто мовною проблемою, а реальним правовим бар'єром. Вона порушує принцип правової визначеності, що негативно позначається на судовій, будівельній та соціальній практиці. Для подолання термінологічних колізій необхідна системна юридико-технічна ревізія нормативної бази, повна гармонізація терміносистеми чинних законів із проектом Стандарту державної мови «Термінологія безбар'єрності», а також розробка та ухвалення профільного рамкового Закону України «Про безбар'єрність», який закріпить уніфіковані дефініції, обов'язкові для використання в усіх сферах життєдіяльності суспільства.

Список використаних джерел

1. Конвенція ООН про права осіб з інвалідністю : ратифікована Законом України № 1767-VI від 16.12.2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 5. Ст. 40. URL: tax.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).
2. Про схвалення Національної стратегії із створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р (із змінами, внесеними згідно з Розпорядженням КМУ № 294-р від 25.03.2025 р.). *Офіційний вісник України*. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).
3. Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення : ДБН В.2.2-40:2018. [Чинні від 2019-04-01] зі Зміною № 1 (від 01.09.2022 р.) та Зміною № 2 (від 01.09.2025 р.). Київ : Мінрегіон України, 2018. URL: e-construction.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).

4. Про презентацію Державного стандарту «Термінологія безбар'єрності» : Офіційне повідомлення Міністерства освіти і науки України від 03.03.2026 р. URL: mon.gov.ua (дата звернення: 01.07.2026).

5. Державний стандарт «Термінологія безбар'єрності» схвалений Національною комісією зі стандартів державної мови : Роз'яснення Міністерства охорони здоров'я України від 03.03.2026 р. URL: moz.gov.ua (дата звернення: 20.05.2026).

Щава Катерина Русланівна
студентка 1 року навчання ОС «Магістр»
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Науковий керівник:
Теремцова Ніна Володимирівна,
доцент кафедри теорії та історії права та держави
Навчально-наукового інституту права
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
кандидат юридичних наук, доцент

ЕТИКА ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ В САНКЦІЙНІЙ ПОЛІТИЦІ: ПРОБЛЕМИ ОБҐРУНТОВАНOSTІ РІШЕНЬ

сучасного державного управління етика виступає допоміжним орієнтиром прийняття владних рішень, особливо у сферах, де держава наділена широкими дискреційними повноваженнями. Санкційна політика є саме такою сферою, оскільки передбачає можливість істотного обмеження прав та інтересів осіб поза межами класичних процедур юридичної відповідальності. За цих умов етичний вимір державного управління проявляється у вимогах добросовісності, справедливості, пропорційності та поваги до людської гідності, що мають доповнювати формальну законність рішень. Відтак обґрунтованість санкційних заходів набуває не лише правового, а й етичного значення, оскільки саме через належну мотивацію та прозорість дій держава демонструє свою відповідальність перед суспільством і утворює довіру до публічної влади.

Відповідно до Закону України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII, санкції застосовуються з метою захисту національних інтересів, національної безпеки, суверенітету і територіальної цілісності України (ст. 1). Водночас закон не містить детального регулювання стандартів доказування та рівня обґрунтування таких рішень, що створює простір для їх дискреційного застосування. Така ситуація об'єктивно зумовлює підвищені вимоги до етичності державного управління, оскільки санкції можуть істотно впливати на майнові права та ділову репутацію осіб [2].

Санкції, на відміну від класичних заходів юридичної відповідальності, застосовуються у спрощеному процедурному порядку та нерідко ґрунтуються на інформації з обмеженим доступом, що зумовлює підвищені вимоги до обґрунтованості рішень органів державної влади. У цьому контексті показовою є практика Верховний Суд, який у постановках від 02.06.2020 у справі № 826/8917/17, від 27.01.2022 у справі № 9901/11/21 та від 17.10.2019 у справі № 826/7385/18 послідовно наголошує на тому, що рішення суб'єктів владних повноважень повинні бути належним чином вмотивованими, а втручання у права особи — відповідати принципам пропорційності та необхідності. Такий підхід свідчить про те, що навіть за умов реалізації публічно-владних функцій держава не звільняється від обов'язку діяти добросовісно, обґрунтовано та в межах

стандартів верховенства права, що у свою чергу формує етичну основу санкційної політики [3].

Етичний вимір обґрунтованості державних рішень знаходить своє відображення і в практиці Європейського суду з прав людини. Так, у справі *Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland* Суд наголосив на необхідності забезпечення ефективного судового контролю за обмежувальними заходами, навіть якщо вони пов'язані з питаннями міжнародної безпеки. Це свідчить про те, що втручання у права особи повинно супроводжуватися належними гарантіями перевірки обґрунтованості відповідних рішень, що є важливою складовою етичних стандартів діяльності держави [6].

Проблематика обґрунтованості санкційних рішень тісно пов'язана з принципом верховенства права, який закріплений у ст. 8 Конституція України. Його зміст розкривається також у практиці Конституційний Суд України, який неодноразово наголошував на необхідності дотримання принципів правової визначеності, пропорційності та заборони свавілля у діяльності органів державної влади [1,4].

У практичній площині це означає, що будь-яке обмеження прав особи має бути не лише формально законним, а й належним чином мотивованим, необхідним у демократичному суспільстві та співмірним із поставленою метою. Водночас міжнародні стандарти, зокрема рекомендації Financial Action Task Force, передбачають необхідність забезпечення балансу між ефективністю санкційних механізмів та дотриманням прав людини, що ще раз підкреслює етичний вимір відповідних рішень [8].

Окремої уваги потребує проблема прозорості санкційної політики. Обмежений доступ до інформації, яка слугує підставою для застосування санкцій, може бути об'єктивно зумовлений міркуваннями безпеки, однак така обмеженість не повинна перетворюватися на інструмент уникнення відповідальності держави за власні рішення. У цьому контексті показовою є практика Суду Європейського Союзу, зокрема справа *Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission*, у якій було підкреслено необхідність забезпечення належного обґрунтування санкційних рішень та можливості їх ефективного оскарження [7].

Недостатній рівень обґрунтованості та прозорості санкційних рішень має безпосередній вплив на корпоративну та професійну сферу. Для бізнесу це проявляється у зростанні правової невизначеності, репутаційних ризиків та ускладненні господарської діяльності. Для юристів – у виникненні етичних дилем, пов'язаних із захистом клієнтів у ситуаціях, коли доступ до інформації обмежений, а можливості ефективного оскарження є звуженими. Таким чином, санкційна політика держави виходить за межі публічно-правового регулювання та впливає на формування стандартів професійної та корпоративної етики.

У цьому контексті особливого значення набуває питання підзвітності держави. Етичні стандарти державного управління передбачають не лише законність дій, а й їх обґрунтованість, відкритість до перевірки та готовність нести відповідальність за прийняті рішення. Підвищення якості санкційної

політики можливе за умови посилення вимог до мотивування рішень, розширення можливостей судового контролю та впровадження чітких процедур оцінки доказів.

Отже, санкційна політика, будучи необхідним інструментом забезпечення національної безпеки, водночас створює суттєві виклики для етики державного управління. Обґрунтованість рішень у цій сфері виступає визначальним критерієм їх легітимності та ефективності. Забезпечення балансу між публічними інтересами та правами суб'єктів можливе лише за умови дотримання принципів верховенства права, прозорості та підзвітності, що у своїй сукупності формують етичну основу сучасної санкційної політики.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
2. Закон України «Про санкції» від 14.08.2014 № 1644-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-18#Text>;
3. Верховний Суд. Постанови від 17.10.2019 у справі № 826/7385/18, від 02.06.2020 у справі № 826/8917/17, від 27.01.2022 у справі № 9901/11/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua>;
4. Конституційний Суд України. Рішення щодо принципу верховенства права та правової визначеності. URL: <https://ccu.gov.ua>;
5. Європейський суд з прав людини. Практика щодо стандартів обґрунтованості втручання у права людини. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>;
6. Al-Dulimi and Montana Management Inc. v. Switzerland, judgment of 21 June 2016. URL: <https://hudoc.echr.coe.int>;
7. Kadi and Al Barakaat International Foundation v. Council and Commission, Joined Cases C-402/05 P and C-415/05 P. URL: <https://curia.europa.eu>;
8. Financial Action Task Force. International Standards on Combating Money Laundering and the Financing of Terrorism. URL: <https://www.fatf-gafi.org>;

Шинкаренко Ангеліна Юріївна,
*здобувач ступеня вищої освіти бакалаврату «Правоохоронна діяльність»
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ*
Науковий керівник:
Пендюра Максим Миколайович,
*завідувач кафедри теорії, історії та філософії права
навчально-науковий інститут права та психології
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент*

СТРАТЕГІЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ У ДИТЯЧОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У сучасних умовах трансформації соціальних процесів, цифровізації суспільства та появи нових форм загроз у дитячому середовищі питання ефективної міжвідомчої взаємодії набуває особливої актуальності. Зростання рівня кіберризиків, поширення девіантної поведінки серед неповнолітніх, негативний вплив воєнного стану та соціальної нестабільності потребують переосмислення традиційних підходів до профілактики правопорушень серед дітей і підлітків. У зв'язку з цим особливого значення набуває превентивна модель діяльності правоохоронних органів, що ґрунтується на міжвідомчій координації, ранньому виявленні ризиків та комплексному супроводі дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У науковій праці М. М. Пендюри досліджено сучасні підходи до організації співпраці Національної поліції України та закладів освіти у сфері запобігання правопорушенням у дитячому середовищі. Автор обґрунтовує необхідність трансформації традиційної моделі діяльності правоохоронних органів у напрямі посилення превентивної складової шляхом налагодження ефективної міжвідомчої взаємодії [1, с. 115–118].

Дослідник наголошує, що сучасна стратегія запобігання злочинності серед дітей повинна базуватися не на реагуванні на вже вчинені правопорушення, а насамперед на їх попередженні через раннє виявлення ризикованої поведінки, формування безпечного освітнього середовища та підвищення рівня правової культури неповнолітніх. Одним із ключових елементів такої взаємодії визначено інститут офіцерів освітнього середовища, які виконують не лише правоохоронні функції, а й виступають наставниками, консультантами та посередниками між закладами освіти, сім'єю та громадою. Автор акцентує увагу на тому, що ефективність цієї моделі значною мірою залежить від постійної комунікації, взаємної довіри та партнерських відносин між усіма суб'єктами профілактичної діяльності.

Крім того, співпраця Національної поліції України із закладами освіти сприяє не лише зниженню рівня правопорушень серед дітей та підлітків, а й формуванню правосвідомості, відповідальної поведінки та позитивного

ставлення до правоохоронних органів. Таким чином, міжвідомча взаємодія розглядається як один із ключових механізмів удосконалення системи профілактики злочинності у дитячому середовищі та забезпечення безпечного освітнього простору.

Важливим елементом реалізації державної політики у сфері захисту прав дитини на локальному рівні є затвердження Порядку міжвідомчої взаємодії суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, на території Ніжинської міської територіальної громади. Зазначений нормативний документ визначає чіткі механізми координації діяльності уповноважених органів та установ у сфері забезпечення захисту прав дітей [2].

У межах Порядку передбачено систему взаємодії між службами у справах дітей, органами соціального захисту населення, закладами освіти, закладами охорони здоров'я, підрозділами Національної поліції України та іншими суб'єктами, які забезпечують своєчасне виявлення дітей, що перебувають у складних життєвих обставинах, а також організацію надання їм комплексної допомоги. Особливу увагу приділено впровадженню міждисциплінарного підходу шляхом створення команд фахівців, які здійснюють оцінку потреб дитини, розробляють індивідуальні плани соціального захисту та забезпечують контроль за їх реалізацією.

Документ також визначає алгоритми оперативного реагування у випадках загрози життю чи здоров'ю дитини, включаючи взаємодію з правоохоронними органами та медичними установами. Серед ключових стратегій міжвідомчої взаємодії виокремлено системний обмін інформацією між суб'єктами, раннє виявлення ризиків, проведення оцінки безпеки дитини, організацію соціального супроводу сімей, застосування індивідуального підходу до кожного випадку та постійний моніторинг ефективності наданих послуг. Таким чином, зазначений Порядок формує комплексну модель координації дій на рівні територіальної громади, спрямовану на забезпечення найкращих інтересів дитини, своєчасне реагування на загрози та попередження негативних соціальних явищ у дитячому середовищі.

Важливим напрямом розвитку міжвідомчої взаємодії є також реалізація стратегічних цілей, передбачених розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 липня 2025 р. № 708-р «Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках» [3]. У документі особливу увагу приділено питанням забезпечення прав дитини у цифровому середовищі та профілактиці правопорушень серед неповнолітніх.

Стрімка цифровізація суспільства та поширення дистанційних форм навчання спричинили зростання кіберризиків для дітей, що потребує скоординованих дій правоохоронних органів, освітніх установ, соціальних служб та громадських організацій у сфері виявлення, запобігання та реагування на кібербулінг, онлайн-грумінг, сексуальну експлуатацію та інші форми зловживань у мережі Інтернет. Ефективна профілактика правопорушень у

дитячому середовищі неможлива без комплексного міжвідомчого підходу, який передбачає системний обмін інформацією між суб'єктами профілактики, розвиток профілактичних програм на рівні територіальних громад, своєчасне виявлення дітей груп ризику та надання їм комплексної соціально-психологічної підтримки.

Важливим елементом такої взаємодії є залучення громадських організацій, розвиток позашкільної освіти, формування безпечного соціального середовища та подолання соціальних конфліктів, зумовлених умовами воєнного стану. У цьому контексті міжвідомча координація виступає не лише інструментом реагування на вже вчинені правопорушення, а й важливим механізмом їх превенції шляхом усунення причин та умов, що сприяють девіантній поведінці дітей і підлітків.

Науковий аналіз дає нам підстави стверджувати, що подальше вдосконалення стратегії міжвідомчої взаємодії у сфері запобігання злочинності у дитячому середовищі потребує реалізації низки системних заходів. Насамперед доцільним є створення єдиної цифрової платформи міжвідомчої взаємодії, яка забезпечуватиме оперативний обмін інформацією між Національною поліцією України, службами у справах дітей, закладами освіти, соціальними та медичними установами. Такий інструмент сприятиме формуванню індивідуальних профілактичних траєкторій супроводу дитини, моніторингу ризикової поведінки та своєчасному узгодженню превентивних заходів.

Важливим напрямом удосконалення є також розвиток інституту офіцерів освітнього середовища шляхом розширення їх функціональних повноважень. Окрім правоохоронної діяльності, вони повинні здійснювати медіаційні, консультативні та профілактичні функції, сприяти формуванню довірливих відносин між дітьми, батьками, педагогами та правоохоронними органами, а також забезпечувати раннє виявлення конфліктних і ризикових ситуацій у дитячому середовищі.

Окремої уваги потребує запровадження системи раннього виявлення цифрових ризиків, пов'язаних із кібербулінгом, онлайн-грумінгом та вербуванням дітей до протиправної діяльності. Реалізація таких заходів можлива шляхом здійснення аналітичного моніторингу відкритих цифрових середовищ із дотриманням вимог законодавства щодо захисту персональних даних та забезпечення прав дитини.

Доцільним є також створення міжвідомчих мобільних кризових команд реагування, до складу яких мають входити працівники поліції, соціальних служб, психологи та медичні працівники. Такі команди повинні забезпечувати оперативне втручання у випадках загрози життю чи здоров'ю дитини, домашнього насильства або кризових сімейних ситуацій, що потребують комплексного реагування.

Крім того, важливим елементом удосконалення системи профілактики є посилення освітньої та превентивної складової шляхом впровадження системних програм із кібербезпеки, правової грамотності та розвитку соціально-емоційних навичок дітей. Реалізація таких програм на різних рівнях освіти сприятиме

формуванню в неповнолітніх стійких моделей безпечної поведінки як у реальному, так і в цифровому середовищі.

Отже, ефективна стратегія міжвідомчої взаємодії у сфері запобігання злочинності у дитячому середовищі повинна базуватися на комплексному підході, який поєднує діяльність правоохоронних органів, закладів освіти, соціальних служб, органів місцевого самоврядування, медичних установ та громадського сектору. Саме інтеграція зусиль усіх суб'єктів профілактичної діяльності забезпечує своєчасне виявлення ризиків, належний захист прав дитини та формування безпечного середовища для її розвитку.

Список використаних джерел

1. Пендюра М. М. Нові підходи організації співпраці Національної поліції та закладів освіти з попередження правопорушень у дитячому середовищі // Актуальні питання та перспективи розшукової роботи в діяльності підрозділів кримінальної поліції : матеріали наук.-практ. заходу. Київ, 2024. С. 115–118.

2. Ніжинська міська рада Порядок міжвідомчої взаємодії суб'єктів виявлення та/або організації соціального захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах на території Ніжинської міської територіальної громади : документ. URL: [Офіційний сайт Ніжинської міської ради](#) (дата звернення: 09.05.2026).

3. Кабінет Міністрів України Про схвалення Національної стратегії захисту прав дитини у сфері юстиції на період до 2028 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2028 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 лип. 2025 р. № 708-р. URL: [Законодавство України](#) (дата звернення: 09.05.2026).

Южека Роман Сергійович,
*здобувач вищої освіти 1-го курсу магістратури «Політологія»
факультету політичних наук
Чорноморського національного університету імені Петра Могили,
член Громадської організації «Спілка освітян України» (м. Дніпро)*

ІСТОРИЧНІ МІФИ ВІТЧИЗНЯНОЇ ІСТОРІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ І ПОВЕДІНКУ ГРОМАДЯН

Історичні міфи відіграють значну роль у формуванні політичної свідомості громадян та колективної пам'яті українського суспільства. Вони є спрощеними, символічними або перебільшеними наративами про минуле, які полегшують сприйняття складних історичних процесів і водночас формують систему цінностей, почуття національної ідентичності та належності до держави.

Дослідження функціонування міфів в українській політиці та суспільстві останнім часом привертають значну увагу вітчизняних учених, зокрема: О. С. Забужко, І. С. Грабовської, Г. Г. Почепцова, В. Т. Скуратівського, В. С. Горського, Ю. Ж. Шайгородського та інших. Водночас зазначене питання залишається надзвичайно актуальним, оскільки його вплив поширюється на механізми формування політичної свідомості, суспільних настроїв і поведінкових орієнтирів громадян.

Міф як шар свідомості дає цілісне і образне сприйняття світу, знімає всі суперечності, над якими б'ється розум. Він дає відповіді на всі питання, які здаються нерозв'язними раціональній свідомості [1, с. 107].

Серед найбільш вагомих історичних міфів, що сьогодні впливають на внутрішні взаємини в українському суспільстві, можна виділити міф про героїчне минуле української нації, який часто спрощує історичні події, романтизує окремі постаті або боротьбу за незалежність. Цей міф формує почуття гордості та патріотизму, але іноді призводить до спотвореного сприйняття реальної історії, створення уявлення про «історичну перевагу» над іншими народами та конфліктів у тлумаченні історичних фактів.

Другий значущий міф – це міф про зовнішню загрозу та історичних ворогів, який ґрунтується на історичних конфліктах з сусідніми державами. Такий міф часто використовується для консолідації населення, однак водночас посилює стереотипи та упередження, формує підозрілість у ставленні до окремих груп людей або держав і може впливати на підтримку радикальних політичних рішень. Міфологізованим у суспільній свідомості постає і сам образ України. Як батьківщина, країна і, нарешті, держава асоціюється з жінкою, матір'ю. Підтвердження знаходимо у мові («Україна-мати», «ненька Україна») та символах (постамент на Майдані Незалежності та Батьківщина-Мати в Києві). Свідомості українців споконвіків притаманний міф про Україну-жінку. О. Донченко і Ю. Романенко з цього приводу зазначають: «З давніх-давен у національному менталітеті українців сформувався сакралізований образ жінки. Жінка-матір могла б претендувати навіть на статус своєрідного протобожества:

про неї складали пісні й вірші, оспівували її образ у думках, з нею йшли на смерть і поверталися до мирної праці. Архетип рідної матері-Землі, України-неньки асоціювався і з певним психологічним простором: свободою, миром, злагодою і любов'ю, тим рідним затишком, у якому можна перепочити після тривалих життєвих випробувань» [2].

Третій міф пов'язаний із спадкоємністю державності та ідеєю про «неперервну боротьбу за незалежність», яка створює уявлення про історичну місію української нації. Такий міф спонукає громадян до політичної активності та формує почуття легітимності певних політичних курсів, проте ігнорує складність історичних процесів, що призводить до спрощеного сприйняття сучасної політики та конфліктів.

Вплив історичних міфів на поведінку громадян проявляється у виборчих уподобаннях, участі в масових акціях, сприйнятті законодавчих ініціатив та довірі до державних інститутів. Молодь особливо чутлива до символічних та емоційних наративів, тому міфи активно формують її політичну свідомість, уподобання та громадянську активність. Французький структураліст Р. Барт у своїй книзі «Міфологія» стверджує, що з образної форми мислення стародавній міф перетворюється на інструмент політичної демагогії [3].

Серед найбільш дієвих засобів подолання впливу історичних міфів на свідомість молоді слід виділити розвиток критичного мислення та історичної освіти, що ґрунтується на перевірених джерелах, багатоголосій подачі історичних фактів та аналізі суперечливих подій. Важливим є також популяризація громадянської журналістики, історичних досліджень та медіа, які спонукають до самостійного аналізу та порівняння різних версій історії. Використання інтерактивних форм навчання, таких як дискусії, історичні дебати та проекти, допомагає молоді усвідомлювати складність минулого та відокремлювати факти від міфів.

Таким чином, історичні міфи одночасно формують національну ідентичність та патріотизм, але можуть стати джерелом спрощеного мислення, конфліктів і маніпуляцій у суспільстві. Усвідомлене критичне ставлення до історичних наративів і розвиток історичної грамотності серед молоді є ключовими кроками для формування здорової політичної культури та активного громадянського суспільства.

Список використаних джерел

1. Ковалевська Т. А. Особливості політичної міфології в українському суспільстві. *Політикус: нау журнал*. 2024. № 2. С. 106-112. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://politicus.od.ua/2_2024/17.pdf (дата звернення: 15.05.2026).

2. Гринів О. Українська національна ідея як проблема науки. *Етнічна історія народів Європи*. 2001. № 9. С. 4–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eine_2001_9_3 (дата звернення: 15.05.2026).

3. Донченко О. А., Романенко Ю. В. Архетипи соціального життя і політика : (Глибин. регулятиви психополіт. повсякдення). Київ : Либідь, 2001. 334 с.

*Юлдашева Світлана Анатоліївна,
професор кафедри ділової української та іноземних мов
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат філологічних наук, доцент*

ЛІНГВІСТИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОГО КОМУНІКАТИВНОГО СЕРЕДОВИЩА

У сучасному суспільстві проблема безбар'єрності дедалі частіше осмислюється не лише в архітектурному, соціальному чи правовому вимірах, а й у площині мовної комунікації. Розбудова безбар'єрного простору передбачає створення таких умов, за яких кожна людина, незалежно від віку, стану здоров'я, освітнього рівня, когнітивних особливостей чи соціального статусу, може повноцінно сприймати інформацію та брати участь у суспільному житті. У цьому контексті мова виступає одним із ключових інструментів забезпечення доступності, оскільки саме через неї реалізується більшість соціальних, освітніх, адміністративних і культурних практик.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що в Україні питання мовної безбар'єрності лише набуває системного осмислення, особливо в умовах воєнного стану, коли доступ до зрозумілої інформації стає критично важливим для безпеки та життєдіяльності населення.

Поняття безбар'єрного комунікативного середовища охоплює таку організацію мовної взаємодії, за якої інформація подається зрозуміло, логічно, доступно та адаптовано до потреб різних груп населення. Це стосується не лише усного мовлення, а й письмових текстів, публічних повідомлень, медіаконтенту, офіційної документації та цифрової комунікації. Науковці наголошують, що мовний бар'єр може виникати не лише через незнання мови, а й через надмірну складність тексту, перевантаження термінами, канцеляризмами або некоректну лексику [1, с. 42].

Одним із найважливіших лінгвістичних засобів формування безбар'єрного середовища є використання простої (легкої) мови. Такий тип мовлення орієнтований на максимальне спрощення структури повідомлення без втрати змісту. Легка мова передбачає короткі речення, зрозумілі слова, відсутність складних синтаксичних конструкцій, мінімізацію абстрактної лексики та чітку логіку викладу [2, с. 58]. Наприклад, речення «Для отримання адміністративної послуги суб'єкту звернення необхідно подати заяву встановленого зразка» може бути трансформоване у більш доступну форму: «Щоб отримати послугу, потрібно подати заяву». Таке формулювання є значно зрозумілішим для широкого кола адресатів, зокрема для людей похилого віку або осіб із когнітивними порушеннями.

Особливо актуальним є використання легкої мови в офіційних інструкціях. Наприклад, під час повітряної тривоги повідомлення «Негайно прослідуйте до найближчого укриття» є більш ефективним, ніж складніша конструкція «У разі оголошення сигналу тривоги рекомендується здійснити переміщення до захисної

спороди цивільного захисту». У кризових ситуаціях простота мовлення безпосередньо впливає на безпеку людей.

Важливим компонентом мовної безбар'єрності є інклюзивна лексика, що ґрунтується на принципах поваги до людської гідності. Сучасна українська мовна практика дедалі більше орієнтується на уникнення стигматизувальних номінацій. Наприклад, замість слова «інвалід» рекомендовано вживати «людина з інвалідністю»; замість «сліпий» — «людина з порушенням зору»; замість «прикутий до візка» — «людина, яка користується кріслом колісним» [3]. Такі мовні зміни демонструють перехід від характеристики особи через її обмеження до акцентування на особистості як повноправному учаснику комунікації. Наприклад, у соціальній рекламі дедалі частіше використовують формулювання: «Створімо простір, доступний для людей з інвалідністю», а не «Допомагаймо інвалідам». Перше висловлення є нейтральним, коректним і не створює дискримінаційного підтексту.

Не менш значущим є синтаксичний рівень формування безбар'єрного середовища. Складні синтаксичні конструкції, багатокомпонентні речення та надмірне використання віддієслівних іменників часто ускладнюють сприйняття тексту [2, с. 61]. Наприклад, повідомлення «У разі виникнення обставин, що перешкоджають подальшому пересуванню, слід звернутися до відповідальної особи» можна спростити до «Якщо вам важко рухатися, зверніться до працівника». У такому вигляді інформація стає доступною для більшої кількості людей.

Особливу роль у безбар'єрному комунікативному середовищі відіграє візуально-мовна організація тексту. Доступний текст має бути не лише зрозумілим за змістом, а й правильно структурованим: короткі абзаци, чіткі заголовки, марковані списки, виділення ключової інформації. Наприклад, у лікарнях або ЦНАПах інформаційні стенди з простими реченнями: «Кабінет лікаря — 2 поверх», «Ліфт праворуч», «Допомога — зверніться до адміністратора» є прикладом ефективної мовної організації простору.

Окремий аспект становить використання альтернативних комунікативних кодів. До них належать українська жестова мова, шрифт Брайля, аудіоопис та піктограми. У сучасному інформаційному просторі такі засоби дедалі активніше інтегруються в публічну комунікацію. Наприклад, телевізійні новини з перекладом жестовою мовою забезпечують доступ до інформації для людей з порушеннями слуху. У державних установах таблички шрифтом Брайля дозволяють особам із порушенням зору самотійно орієнтуватися в приміщенні [4, с. 33].

Яскравим прикладом є використання піктограм у транспорті: знак крісла колісного, позначення місць для осіб з інвалідністю, символи туалету або виходу. Хоча ці знаки є візуальними, вони тісно пов'язані з мовною комунікацією, оскільки доповнюють текст і полегшують його сприйняття.

У сучасному медіапросторі важливим інструментом формування безбар'єрного середовища є адаптована цифрова комунікація. Офіційні сайти, мобільні застосунки та інформаційні портали повинні враховувати потреби

різних користувачів. Наприклад, функція озвучення тексту на сайті, можливість збільшення шрифту, контрастний режим або текстові інструкції до відео значно підвищують доступність інформації. Такі практики вже впроваджуються в державних електронних сервісах України.

В умовах воєнного стану мовна безбар'єрність набуває особливої ваги. Люди, які перебувають у стресовому стані, можуть гірше сприймати складні тексти. Тому повідомлення про евакуацію, гуманітарну допомогу чи правила поведінки мають бути максимально простими. Наприклад, фраза «Візьміть документи, воду та перейдіть до укриття» є набагато ефективнішою, ніж громіздкі інструкції з великою кількістю уточнень. У кризових умовах зрозуміла мова може буквально рятувати життя [1, с. 45].

Безбар'єрність у мовному аспекті важлива також у сфері освіти. Наприклад, адаптація навчальних текстів для дітей з особливими освітніми потребами передбачає спрощення формулювань, пояснення складних термінів, використання прикладів із повсякденного життя. Якщо в підручнику написано: «Речення складається з головних і другорядних членів», то для доступнішого пояснення можна додати: «Головні слова в реченні — це підмет і присудок. Вони показують, хто діє і що робить». Такий підхід сприяє ефективнішому засвоєнню матеріалу.

Отже, лінгвістичні засоби формування безбар'єрного комунікативного середовища охоплюють лексичні, синтаксичні, прагматичні та візуально-комунікативні аспекти мовлення. До них належать проста мова, інклюзивна лексика, адаптовані синтаксичні конструкції, альтернативні мовні коди та цифрові інструменти доступності. Їх використання сприяє створенню суспільства, у якому інформація є відкритою та зрозумілою для кожного. Особливого значення це набуває в сучасній Україні, де безбар'єрність розглядається як важлива умова соціальної рівності, демократичного розвитку та гуманізації суспільних відносин. Подальші дослідження в цьому напрямі мають вагоме значення для розвитку сучасної української лінгвістики, соціолінгвістики та комунікативістики.

Список використаної літератури

1. Лещук Г. В. Інклюзивна комунікація як інструмент формування інклюзивної культури: термінологічний аналіз. *Social Work and Education*. 2021. Т. 8, № 3. С. 40–47.
2. Афузова Г. В., Заплатинська А. Б. Спрощена мова як засіб забезпечення доступності інформації для осіб з інвалідністю. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 19. 2020. № 39. С. 57–63.
3. Довідник безбар'єрності / за ред. О. Зеленської. Київ: Центр соціальних змін, 2022. 176 с.
4. Прохоренко Л. І. Комунікативна доступність як складова інклюзивного суспільства. Київ: Інститут спеціальної педагогіки і психології НАПН України, 2023. 148 с.

Наукове видання

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
всеукраїнської науково-практичної конференції
ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ БЕЗБАР'ЄРНОСТІ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД Й
УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ, ПРИСВЯЧЕНА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТИЖНЮ
БЕЗБАР'ЄРНОСТІ
(Київ, 20 травня 2026 року)

Відповідальний упорядник – Ольга СТАРИЦЬКА
Комп'ютерна верстка – Ольга СТАРИЦЬКА

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції

Дк № 4155 від 13.09.2011.

Підписано до друку 30.06.2026. Формат 60x84/16. Папір офсетний.

Обл.-вид. арк. 14,3. Ум. друк. арк. 14,88

Тираж 100 прим.
